

- Om dat horribel feit voorseit,
 10615 Dat sijn vader beginc in dat,
 Om srechts wille van der goeder stat
 Van Bruessele, aen selken riddere waert,
 Als was die goede heer Everaert.
 Bi desen, ende ooc mids des
 10620 Dat hi niet gheseten en es
 Noch ghegoet in Brabant iet,
 Soe en beteemt hi billics niet
 Tot des princen rade, segghic di.
 Soe heeft hi nochtan, sint dat hi
 10625 Tot shertoghen rade ghecomen es,
 Hem mesgrepen in alle des
 Die andere hier vore hebben bedreven,
 Ghelijk hier boven es bescreven.
 Ende daer toe hadde, dit was strenghe,

Vs. 10614 A, B : *fait*.

10615 *in dat*, daer in, in die verminking.

10616 *Om srechts wille*; vglk. vs. 10603. Versta dus niet dat Melijs om srechts wille zoo handelde, maer tegen Tserclaes, omdat deze het recht der stad ter herte nam.

10620-21 Vglk. vs. 10611 *Van Utrecht*.

10620 Wat Bernaert Utenenghe begaen heeft is moeylijk uit deze verzen te verstaen. Het bepalend participium, dat *hadde* moest bij zich hebben, ontbreekt in mijne drie HSS. als mede in het Tongerloosche (later Hebersche), waeruit professor Serrure, die er thans de bezitter van is, de beleefdheid gehad heeft mij een getrouw afschrift van deze plaets (vs. 10629-10640) over te zenden. Om de vergelijking met mijnen tekst te vergemakkelijken, zal ik hier die twelf verzen met de eigenaardige spelling van dat HS. den lezer onder de oogen stellen.

Ende dair toe hadde, dit was strenghe,
 10630 Die selve Bernt Vuten Enghe
 Die wedewe wilen, hoirt dit besceyt,
 Willeme vanden Berge voirseit

Op geloove by onsen genedigen heere

Die by miere vrouwen tot harer cere

10633 Tot harer yerster incompst daer

Bynnen Lueven comen, dits waer,

Ende by dien geloove met onbesceyt

Werdt sy dair na vuter vriheit

Van Lueven met crachte wechgeuoert

10640 Al critende. Hier om, als voir geroert, enz.

Deze les komt streng overeen met mijne handschriften A en B, behalve dat in deze vs. 10636 niet enkelijk *comen*, maer *comen was* heeft. Het woordje *was* ontbreekt insgelijks in mijn HS. C; maer daer scheen dit het gevolg te zijn van eene andere variant van het zelfde HS. in vs. 10634, waer het, in 't begin van den regel, in plaats van *Die*, het welk in A en B staet, *Dat* geeft. Daer was dus nog niets zekers uit te besluiten; nu echter dat ook het HS. van den heer Serrure, niettegenstaende zijne overeenkomst met A en B in het vasthouden van *Die* vs. 10634, even gelijk C in vs. 10636 alleen *comen* en niet *comen was* stelt: zoo versterkt zich mijn reeds vroeger opgevatte vermoeden, dat het woordje *was* hier door eenen afschrijver ingeschoven is, om den zin, zoo hij

- 10630 Die selve Bernt Utenenghe
Die weduwe wilen, hoort dat besceit,
Willems van den Berghe voorseit,
Op gheloove bi onsen ghenedeghen heere
Doen, bi Mier Vrouwen tot harer eere
- 10635 Tot haer ierster incomst daer
Binnen Loven comen (was), dats waer;
Ende bi dien gheloove, met ombesceit
Wert si daer na uter vriheit
Van Lovene met crachte wech ghevuert,
- 10640 Al critende. Hier omme, als vore gheruert,
Es overdraghen, dat hi sal
Die selve bedevaert groot ende smal
In alder manieren doen ter vaert,
Ghelijc si vore es verclaert
- 10645 Ende op Reineren Moers ghesat.

meende, te hulp te komen. Daer verder noch *Die* noch *Dat* eenen goeden zin toelaten, en *Die* in 't bijzonder eng met *was* verbonden is, schijnt ook dit woordje niet alleen bedorven, maer zelfs de oorzaak van het verder bederf geweest te zijn. Ik aerzel dus niet *was* uit te werpen en zoo wel *Die* als *Dat* in *Doen* te veranderen, hetgeen met het voorgaende anders onuitlegbare *hadde* en het volgende *comen* verbonden, ons de alleszins voldoende constructie: *hadde de weduwe doen binnen Loven comen*, en eenen klaren zin zal geven.

Om te dezer gelegenheid een vollediger proef van conjecturale tekstverbetering of *tentamen criticum* te geven, meen ik hier nog mijne eerste gissingen aen des lezers oordeel te moeten onderwerpen. Ik had dan, eer ik de les van het vierde HS. kende, bij vs. 10629 het volgende aengeteckend. « Waerschijnlijk zal *hadde* uit een slordig geschreven en kwalijk gelezen *haelde* ontstaan wezen, waerin *e, l (el)* tot een *d* samengeloopen zijn. *Haelde* zou dan zijn lokte haer uit en vergezeld ze naer Leuven, *op gheloove*, enz., dat is, als in den

naem en op het woord van den hertog, om bij de inkomst van de hertogin tegenwoordig te wezen. Zij kwam, *bi dien gheloove*, maer werd aengehouden en weggevoerd *al critende*, als wettelijke proeve van geweld: *vrouwe, die CRETE, ter WITTEGER waerheit*, zegt een edict van 1564. Zie BRAB. YEESTEN, D. II, *Cod. Dipl.*, p. 605, l. 6. Al schijnt *haelde* een weinig zwak, men zou het ook van de geweldige wegvoering uit Leuven kunnen verstaen, zoo dat het Bernt was die dat uitvoerde. »

Met deze gissing moesten *Die* en *was* blijven, en dan haperde er nog altijd iets bij vs. 10655-54. Had ik bij A ΤΗΥΜΟ, den tekst zelf van 't vonnis kunnen inzien, zou ik minder rondgetast hebben.

Vs. 10654 C: *Dat by mijne vrouwe*; A, B: *Die by mier*; en zoo ook het HS. van den heer Serrure.

10656 (*was*) ontbreekt in C en 't vierde laetst genoemd HS. Ik wijs er slechts de plaets van aen.

10657 *bi dien*, enz., is zoo wel ten gevolge als in weêrwil van *dien gheloove*; door of bij al die trouw.

10657 *met ombesceit*, zonder ontzag, het geen even als *met crachte* tot *wech ghevuert* behoort.

- Item om des wille dat
 Claeus Colensone, des sijt vroet,
 Ende Rutgheer Boene, die hem doet
 Van Tefelen heeten, ooc bi desen
- 10650 Onredeliken segghen hebben ghewesen
 Dat over die brueders vore verclaert
 Van den Heetvelde gheseeght waert,
 Ende om dat Claes, des seker sijt,
 Seghelere was ter selver tijt
- 10655 Ons ghenedichs heeren van Brabant,
 Doen Hollant, Zeelant, Vrieslant
 Hertoghe Janne van Beieren bezeghelt waren,
 Als ghi vore hebt hooren verclaren,
 Die zeghelinghe niet en heeft belet;
- 10660 Ende om dat Claeus ende Rutgheer met
 Hebben helpen dichten, zeghelen ende scriven
 Van shertoghen weggen ende toe driven
 Aen sijn lande van over Mase
 (Daer si aen hebben ghedaen als dwase),
- 10665 Over die edele ende ooc mede
 Over Lovene die goede stede,
 Als dat si onghelooflijc
 Met hem leefden, ende desghelijc
 Jeghen hem, hoort mi verclaren,
- 10670 Wederspannich ende onghehoorsaem waren
 (Des si niet en hebben ghedaen,
 Noch doen en selen ooc voortaan),
 Ende mids meer anderen zaken tot desen,
 Daer si over hebben ghewesen,
- 10675 Consent daer toe ghevende meere,
 Die ghedroeghen ieghen die eere

Vs. 10650 *Onredeliken segghen*, onregtveerdige
 uitspraek of vonnis. Zie hoven vs. 10035 en vol-
 gende en 10491.

DEEL III.

10662 *toe driven*, toezenden, adresseren.

10670 A, B: *wederspenich*. — *hem*, den hertog.

10674 *over hebben ghewesen*, bij geweest zijn.

- Ons ghenedichs heeren shertoghen
 Ende ieghen sijn incomst ongheloghen :
 Soe es overdraghē dat si
 10680 Te Sinte Kathrinen te Sināi
 Elc selen doen een bedevaert,
 Ende daer na trecken onghespaert
 Ende buten den palen bliven tes waer
 Van Brabant vive ende twintich iaer.
 10685 Voort es overdraghē op tgone,
 Dat die voorseide sesse persone
 Nemmermeere tot gheenen daghen
 Dienst in Brabant en selen draghen,
 Noch hebben enich regement
 10690 Bi den heere oft bewent,
 Noch bi Mier Vrouwen, si u bekant,
 Noch bi den steden van Brabant.
 Dese correctie was, hoort mi saghen,
 Bi der stat van Lovene overdraghē
 10695 Met consente der baenrotsen,
 Ridderen ende ooc edelen
 Ende den anderen steden, verstaet den fijn,
 Van Brabant die daer bi bleven sijn,
 Ende worden uutgheroepen int clare.
 10700 Te Lovene in den voorseiden iare
 XIIIe XX gheschiede dit soe,
 Op Onser Vrouwen dach Assumptio,
 In oeght den XV^{sten} dach.
 Bi welker correctien, doe ic ghewach,
 10705 Ende bi der stat van Lovene diese dede,
 Sijn bleven die heeren entie stede

Vs. 10685 A, C : *En (sic) bliven buten den palen tswaer*; B : *buten palen bl. daer naer*. De herhaling van deze laetste woorden kon niet geduld worden.

10697 Vul aen : *Ende bi den anderen st.*; anders zou het *der andere steden* moeten zijn.

10698 worden *uutgheroepen*; verbind : *Dese*

correctie was overdraghē (overeengekomen) ende worden uutgheroepen (gepubliccert geworden) int clare (openbaerlijk).

10706 *Sijn bleven*, hebben zich er aen gehouden en ze goedgekeurd, in 't fransch *adhérer*. Vglk. vs. 10698, 10768, 10780, 10804, enz.

- Hier na ghenoeemt, te wetene slecht :
 Greve te Nassouwe Inghelbrecht,
 Heere ter Leck ende te Breda,
 10710 Willem greve te Zeyne daer na,
 Heere tot Sinte Aechtenrode;
 Ooc was daer in die icghenode
 Die heere van Diest heer Thomas;
 Joncheere Jan daer bi was,
 10715 Heere tot Phaleis ende te Wesemale;
 Jan van Schoonvorst, verstaet die tale,
 Borchgreve te Montjouw zekerleke,
 Heere te Cranendonck ende te Diepenbeke;
 Heer Jan, heere tot Rotselaer;
 10720 Jan van Glimes was ooc daer,
 Heere tot Berghen opten Zoom;
 Heer Heinrijc van der Leck, neemt goom,
 Heere tot Heeswijk, ende van Hoorne Jan
 Heere tot Perweys, ende ooc Jan
 10725 Die heere was tot Boutershem,
 Ende heer Aernt van Craeynhem
 Heere tot Grobbendonck, dits waer,
 Ende heer Jan van Berlaer
 Heere tot Helmont, als ic vernam,
 10730 Heer Jan heere tot Witham;
 Heer Racs van der Rivieren was daer,
 Heere van Nederlintere voor waer;
 Heer Heinrijc van Diest, in lieghe u niet,
 Dien men heere van der Rivieren hiet;
 10735 Van Heverle heere heer Heinric,
 Heer Wouter van Winghe, dat segghic;
 Heer Librecht van Meldert, soe ic vernam,
 Ende heer Heinrijc van Witham
 Heere tot Bersele, verstaet die leere;

Vs. 10712 A : daer die icghenode, zonder in.

10718 Cranendonck, bij DYNTER Crayendonck.

- 10740 Heer Jan, te Donghelberghe heere,
 Heer Heinrijc van Waelhain, segghic di,
 Ende heer Robbrecht van Sponty
 Heere tot Wavere tsinen ghevalle;
 Heer Wouter van Kersbeke, heere tot Stalle
- 10745 Ende tot Goetsenhoven; ooc meere
 Was daer [heer Jan] van Huldensberghe (die) heere,
 Van Bourgevail heer Roelant,
 Van Rotselaer, si u bekant,
 Heinrijc, dien men heere te Roest hiet;
- 10750 Heer Jan van Kersbeke, in lieghe u niet,
 Ende heer Yewein van Houthem,
 Van St Goerics heer Claeys, dit vernem,
 Heer Everaert Boete, in lieghe u niet,
 Heer Lodewijc dien men Pinnoc hiet;
- 10755 Heer Jan, heer Wouter, daer ic af telde,
 Ende heer Willem van den Heetvelde;
 Daer was ooc Willem van Montenaken
 Heere tot Grasen, verstaet die zaken;
 Jan van Ranst, verstaet den fijn,
- 10760 Heere tot Canticrode, ende Baudewijn
 Van Glimes, des wilt mi gheloooven,
 Ende Jan heere tot Schoonhoven,
 Jan heere tot Voelen min no meere,
 Ende heer Willem tot Bigaerden heere,
- 10765 Ende Jan Dicbier, wet voor waer.
 Nu volghen hier die steden naer
 Die bi der correctien voorscreven
 Ende bi der stat van Lovene bleven :
 Tricht, Thienen, Leeuwe, Nivele, Liere;
- 10770 Herentals, Vilvorden volghden sciere,

Vs. 10742 A : *Spony*; bij DYNTER, lat. en fr.
Spontyn.

10760 DYNTER : *Caucuckrode*; deze naem ont-

breekt in het fransch gelijk meer andere.

10765 *Boelen*; C : *Voelen* of *Veelen*. DYNTER

Voelne, in 't fr. aldaer *Voelve*.

BRABANTSCHÉ YEESTEN.

- Sinen drossate van Brabant,
 1079⁵ Sine bezeghelde opene brieve
 Int stat van Bruessele ghegheven met lieve
 In die selve maent, doe ic ghewach,
 Van oeghste, den XXI^{sten} dach.
 Ende voort beval ende laste Mijn Heere
 10800 Heer Reineren sinen drossate zeere,
 Die voorgheoemde stat van Tricht
 Te informeerne wel te richt
 Om ieghen die baenrotsen in allen keere
 Met hem, als haren gherechten heere,
 1080⁵ Ende ieghen die edele desghelijc
 Te blivene vast ende ghetrouwelijc.

LXXXVII.

Hoe her Peeter van Steyne ende her Florijs vanden Abeele ghevanghen
 worden ¹.

- Omtrent deser selver tijt,
 Binnen der maent van oeghste, seker sijt,
 Hertoghe Jan van Beieren sant
 10810 Aen hertoghe Janne van B
 In der stat van Bruessele ² herteyn,
 Heere Peetren van Steyn,
 Die proost van Ouden Munster was
 T Utrecht int stat, sijt seker das;
 1081⁵ Ende met hem soe quam aldaer
 Heer Florijs van den Abeele, dats waer.
 Als si haer bootscap hadden gheint
 Aen hertoghe Janne, dat versint,

¹ A als B; C *Hoe Heer Peeter van Steijn ende Floris van den Abeele gevangen waren.*

Vs. 10808 C : *des seker sijt.*

10815 A : *proust*; B : *proefst*; C : *proost.*

Berghen opten Zoom ende Breda,
 Steenberghen, Aerschot, hoort hier na,
 Sichenen, Landen, Gheldenaken, Halen;
 Ende namaels hebben, met corter talen,
 10775 Die stede van Bruessele, van Antwerpen
 Met haren brieven aen die baenrotsen
 Ende edelen des lants ghescreven,
 Ende aen tstat van Lovene, dat si bleven,
 Met meer woorden daer toe gheleit,
 10780 Bi alle den correctien voorscit.

LXXXVI.

Vanden hertoge ende der stat van Tricht¹.

Hoe wel dat die van Tricht bleven
 Bi der correctien voorscreven,
 Nochtan heeft die hertoghe Jan
 Tot haer beden, soet hem bracht an
 10785 Heer Reinere van Berghen, des seker sijt,
 Drossate van Brabant te dier tijt,
 Die XIII ambachten, si u vercleert,
 Die Tricht doen waren ghereducert,
 (Ende weder bracht, verstaet den sen,
 10790 Tot drie wintich ambachten,
 Soe si van onts daer plaghen te wesen;
 Ende sende der voorseider stat van desen
 Bi heer Reineren voorghenant

¹ Desgelijks A. In C: *Hoe die Hertoge dambachten tot Tricht weder sette die gereduceert waren.*

Vs. 10789 A, B, C: *Ende weder bracht.* Dit *Ende* is gewis te veel, ten zij men *ghereduceert* als synoniem van *weder[gh]bracht*, het fr. *ramener*, *rétablir*, neme; maer het opschrift van C, zoo wel

als de natuerlijke vereischten van den zin, bewijzen dat *reduceren* hier het fr. *réduire* (verminderen) is. Ik sluit dus *Ende* uit.

10792 B: *seynden*; C: *seynde*.

- Ende antwerde ontfaen int hof,
10820 Ende temeliken oorlof
 An den hertoghe hadden ghenomen :
 Stelden si hem te weghe, te comen
 Weder omme in Hollant, verstaet den sen,
 Tot hertoghe Jan van Beieren,
10825 Die se daer hadde ghesonden tier tijt.
 Maer als si quamen, des seker sijt,
 Tusscen Eppeghem ende Himpse, worden si
 Aldaer int velt, dat segghic di,
 Bi eneghen dieneren ghevanghen doe,
10830 Die den ioncheere van Weesmale hoorden toe
 Ende den ioncheere van Montjouw met;
 Ende worden te Phaleis onghelet
 Ghevuert, ende voort tot daer bi.
 Ende als si daer, dat segghic di,
10835 Een wile ghevanghen hadden gheseten,
 Maecten si ten utersten, dat wilt weten,
 Haer rantsoen, ende cochten hen van daer.
 Van welken hertoghe Jan voor waer
 Qualije content was, sonder waen.
10840 Dit poent ende [die] correctie vore ghedaen
 Opten heere van Assche ende dander met,
 Ghelijc als boven es gheset,
 Vertorende meer hertoghe Janne
 Op die edele goede manne
10845 Ende op die stat van Lovene tot desen,
 Dan hi te voren hadde ghewesen.

Vs. 10827 A : *Zempse*; B : *Himpse*; C : *Hems*.
 10835 *Ende voort tot daer bi* zal wel beteekenen : en voorts tot eene nabij gelegene plaats.
 10856 Men merke de sprackwijs *sijn rantsoen*

maken. Bij Dynter : se posuerunt ad financiam et fuerunt rancionati!
 10858 *Van welken dinghen*, en zoo meermaels.
 10845 *tot desen*, te d. tijde, of, als vs. 10865, nu.

LXXXVIII.

Hoe Jan Cluytinck Everaerts sone Amman te Bruesele waert
ende waertoe hy hem verbant¹.

- Hier na, te wetene, dat segghic di,
Twee daghe in septembri,
Ontsette die hertoghe te dier tijt
- 10850 Janne Taye van Eelwijt,
Ende maecte amman, dits ware dinc,
Te Bruessele Janne Cluetinc
Sone wilen Everaerts, hout u daer an,
Cluetinc; ende die selve Jan.
- 10855 Heeft des anderdaeghs ghegheven
Sijn open beseghelde brieve bescreven,
Die in der substancien, sijts ghewes,
Begrepen, dat hier na volghende es:
« Want Mijn lieve ghenedege Heere,
- 10860 Die (hertoghe) heeft een wijl tijts zeere —
Uut informatien der gheenre twaren
Die mijn vriende niet en waren
Noch ooc ter tijt en sijn tot desen —
Op mi vertorent ende gram ghewesen,
- 10865 Nu heeft ghelieft mi, sonder waen,
Tsier gunsten ende vrientscap [t]ontfaen,
Ende mi nu, verstaet die zaken,
Sinen amman van Bruessele te maken :

¹ A: Clutinck Everaertssoen. C: Van dat Jan Cleutinck Amman te Brussel wert.

Vs. 10854 Clueting; B: Cleuting; C: Cleutinck.

10857 in substancien; het zal dus korter zijn?

10859 Want, dewijl, naerdien.

10860 A, C: sere; B, zeere. Ondanks het gezag der drie HSS. onthoud ik mij nauwlijks van een wijl tijds eere te schrijven. Maer zeere moet met vertorent en gram, vs. 10864, verbonden worden.

10865 Nu heeft ghelieft, staet hier zonder sub-
jekt, en het ware al te hard v. 10860 achter Die
hertoghe nog eens die in te schuiven: Die hertoghe,
die heeft. Men zou v. 10865 Ende of Doch nu heeft
kunnen zetten, maer het is beter mits een komma
na Heere te plaetsen, het onnoodige hertoghe uit
te sluiten, gelijk ik doe.

- Soe eest dat ic, verstaet die dinc,
 10870 Jan, gheheeten Cluetinc,
 Everaerts Cluetincs sone, dits waer,
 Eenen iegheliken doe te wetene claer
 Dat ic, boven den eet die[n] ic saen
 Van den ammanscape hebbe ghedaen,
 10875 Minen Heere hebbe ghelooft met lieve
 Ende gheloye mits desen brieve
 Bi trouwen mijnre kerstenheiden,
 Eeren ende sekerheiden,
 Met opgherechten vingheren ghereede
 10880 Ende met ghestaefden eede
 Lijflic ten Heileghen (hebbe) gheswooren,
 Dat ic hem ende die daer toe hooren,
 Minen lieven heeren maghen ende vrienden,
 Die mi ter gunsten ende vrientscap dienden
 10885 Van minen lieven ghenedeghen Heere,
 Hebben gheholpen ende ghevordert zeere,
 Als van Grimberghen heere heer Jan
 Heere van Assche, ende voort an
 Jan van Assche sijn sone, met gheere,
 10890 Bernt Utenenghe ende Reinere
 Moers, sijn raetsliede vercoren,
 Ende Rutgheer van Tefelen, wilt mi hooren,
 Gheheeten Boene, sijn secretarijs,
 Ende voort allen anderen in alderwijs
 10895 Dieneren ende vrienden min ende meere
 Van minen voorseiden ghenedegen Heere,
 Die hi verantwerden wilt sonder si
 Met ondersceide, ende die hi

Vs. 10875 A : *Mijnen goeden here* ; B : *ghenedeghen* (*ghelooft ontbreekt*) ; ik volg C.

10879 C : *Ende opgerechten*.

10880 C : *Ende liefelijck* ; A : *hebben* (sic) ; het

hulpkw. zou beter weg blijven, en *gheswooren* als participium met *eede* verbonden worden, gelijk ik het in den tekst aenwijs.

10895 A : *min noch meere* ; C : *min no meer*.

BRABANTSCH E YEESTEN.

- Ghevoordert wilt hebben over al,
 10900 Mijn leefdaghe bliven ende wesen sal
 Goet ende ghetrouwe in allen keere,
 Ende minen voorseiden ghenedeghen Heere
 Onderdanich, ghehoorsam sijn ende ghereet
 In allen zaken ende, daer ict weet,
 10905 Sijn recht ende heerlicheit openbare.
 Helpen houden ieghen wien dat ware,
 Ende met live, met goede tot alle desen
 Verantwerden alst te doene sal wesen;
 Ende dat ic hem ende minen, si u bekant,
 10910 Heeren maghen, vrienden vore ghenant
 Ende allen den ghenen groot ende smal
 Daers mijn heere vore begheeren sal,
 Haer archste[sal] waernen, daer ict weet,
 Haer vrome, haer beste voorderen ghereet
 10915 Ende verwerven na alle mijn macht,
 Ende lijf ende goet ende alle mijn cracht
 In allen stucken truwelijc sonder letten
 Ende onghevcinst bi hem setten,
 Ende hem doen ende bewisen in alder mate
 10920 Al dat een goet ondersate
 Ende ghetrouwe dienere in allen keere
 Ende vrient mach sinen rechten heere,
 Maghen ende vrienden, sijts ghewes,
 Ende van eetsweghen sculdich te doene es,
 10925 Met woorden, met werken, als man van eeren,
 Sonder enich simuleeren;
 Ende dat ic mi van nu voort an

Vs. 18903 A, C : bereet.

10909 A : *hem en de mijnen*. Heeft de afschrijver hem ende den mijnen willen uitdrukken? De zin is werkelijk : hem (den hertoghe) en mijnen heeren maghen. Ook vroeger heeft hij zijne magen heeren gehecten. Zie vs. 10885.

10912 B : vore ontbr.

10915 A, C : *archste* ; waernen, waarschuwen.

10915 Verwerven, zoo A, B, C.

10919 doen ende ontbr. in B.

10927 A, B : *anne* ; Janne ; C : *aene* ; Janne.

Ik schreef voortan : Jan, omdat de verhuiging

- Ghijsbrechts Pypenpoy ende heer Jan
 De(n) hertoghe, daer ic vore af telde,
 10930 Noch die ooc van den Heetvelde
 Nemmermeer harer gheen van al
 Aendraghen noch onderwinden en sal,
 Noch ooc engheenen van hen
 Enegherande dienst meer no men,
 10935 Vrientscap, liefde, gunst ocht minne
 Doen noch bewisen in gheenen sinne;
 Den welken ic op trouwe vore ende na
 Eere ende eet te male af ga
 Ende af wesen wille voort meere;
 10940 Het en ware dat Mijn ghenedeghe Heere
 Ende mijn vriende, daer wi vore af talen,
 Mi anders hieten ende bevalen.
 Ende oft ic emmermeer, sijts ghewes,
 Contrarie dade van des voorseit es,
 10945 Oft ic iet dade oft holpe sterken,
 Voort sette, voort keerde in woorden, in werken,
 Oft in rade heimelijc oft openbare
 Bi mi selven of bi wien het ware,
 Dat wesen mochte in eneghen keere
 10950 Ieghen Minen ghenedeghen Heere
 Ende minen andren heeren ghemeit,
 Maghen ende vrienden voorseit,
 In al oft in deele oft bi wien,
 Ende in wat vueghen dat mocht gheskien :
 10955 Soe kennic mi selven nu als dan

toch valsch is en de genit. *heeren Jans* vereischt werd, ten minsten zoo men de begonnen constructie (*Gijsbrechts*, enz.) voortzetten wil, waer ook vs. 10930 en 31 *die* (*dier?*) en *gheen* (*gheens?*) van afwijken. *Aendraghen* stact voor *mi aendra-ghen*, aantrekken. Elders vindt men *hem* (zich) *iemand aendraghen*; onze schrijver zegt *iemand*s.

Vs. 10929 *daer ic vore af telde*. De rijmelaer zingt hier zijn gewoon deuntje, zonder na te denken dat het Cluetinc is die spreekt.

10933 A, C : *Noch hen oft eneghen (eenich) van hen*.

10937 A, B : *Der welker*; C : *Die welke ick op tr. voor oft nae*.

BRABANTSCH E YEESTEN.

Meineedich, valsch, versworen man,
 Ende wille daer vore in allen keere
 Ghenaemt, gheacht sijn emmermeere,
 Gherekent, ghehouden tot int fijn
 10960 Van allen den ghenen daer vore mach sijn
 Mijns oft mijns namen na of bi
 Emmermeer ghewaeght, waer dat het si. »
 Dits die substantie des briefs ende sen
 Met meer woorden begrepen daer in.

LXXXIX.

Vanden andren raetslieden die den hertoghe Jan van Brabant maecte
 ende onthielt ¹.

10965 Als die heere van Assche dus vore vercleert
 Ende dander waren ghecorrigeert,
 Heeft hertoghe Jan van Brabant
 Sinen staet ghemuteert tehant
 Ende verandert, wilt mi hooren,
 10970 Ende tot sinen rade ghecoren
 Ende regemente, verstaet den sen,
 Minen heere den abt van Hafflighem,
 Ende heere Janne van Cuyck, sijts wijs,
 Heere van Hooghstraten, ende heer Cornielijs
 10975 Van Liedekerken die te Lens was heere;
 Diederiken van Meerhem, dits ware leere,
 Die tier tijt heere van Boxstel was;
 Heere Reinere van Berghen, sijn seker das,

¹ A: Eenig verschil raetsluden. C: *Hoe Hertoch Jan sijnen staet veranderde.*

Vs. 10964 *Met meer woorden* in den brief. Wat hielp dat alles in eenen tijt waer zelfs de ridders noch eer noch goede trouw meer kenden?
 10972 *den abt van Hafflighem*, eenen nogtans

der ontevredenen die te Leuven vergaderd waren geweest, maer de eenigste, gelijk kanonik David het te regt doet opmerken.

- Heere te Gocle ende te Mertsena ;
 10980 Van Cortenberghe meester Amant daer na,
 Doctor in der godheit ende deken
 TSinte Donaes te Brugghe, hoort mi spreken;
 Heer Willeme van Ghent tot Meerwijck heere,
 Heere Everaerde Tserclaeus ende voort meere
 10985 Clause van den Werve, aldus hoordic,
 Ende van Gheemert Gheerlic.
 Welken tien en oft den sessen van hen
 Gaf hertoghe Jan, verstaet den sen,
 Alselken macht als hi, dat wet,
 10990 Den heere van Assche ende den anderen met
 Voortijts hadde ghegheven met lieven,
 Ghelijc alst blijct bi den brieven
 Van harer commissien, die ghegheven
 Waren te Bruessele ende ghescreven
 10995 Int selve iaer twintich, segghic di,
 Elf daghe in septembri.

XC.

Hoe de baenroetsen metter stat van Luevene den Greve van Simpoel
 mit Franckerike daden halen¹.

Binnen desen tide, dits waerheit fijn,
 Die[n] wi nu overleden sijn,
 Als die ghedeputeerde daden aerbeit
 11000 Van den drien goeden steden voorseit

¹ A schrijft *Loven, greve, wt Franckrijck*. C: *Hoe die Edele die tot Loven lagen in Franckrijck seijnden om Philips vdn S. Pol Hertoch Jans broeder.*

Vs. 10979 B, C: *Geete*.
 10989 A, B, C: *Alsulken (Alselcken) macht,*
 dat is *Alsulc een*. Zie CHRISTINA, blz. 544.

10996 B: *Elleve*.
 10998 A: *verleden*; B: *voorleden*.

BRABANTSCHE YEESTEN.

- 11065 Aflaten wouden noch voortan.
 Ende aldus hoopte hertoghe Jan
 Dats niet en behoefde, dit onthoude,
 Dat daer omme afcomen soude
 Sijn brueder van Saint Pol vore ghenant
- 11070 In den voorseiden lande van Brabant.
 Maer daer volgde ieghen certein
 Soe langhe die meester van Chantreyne,
 Dat ten lesten van Saint Pol die grave
 Met hem uut Vrankerike quam ave
- 11075 In Brabant, int voorseide iaer
 XIII^c XX, weet voor waer,
 Daer hi binnen quam, dat segghic di,
 In die maent van septembri.

XCI.

Hoe hertoghe Jan van Bruesele schiet ende waer hy toech tot dat hy
 te Tricht quam ¹.

- Als die grave van Saint Pol, sijts ghewes,
 11080 In Brabant uut Vrankerije comen es,
 Heeft hi hertoghe Janne onghecesseert
 Sinen brueder te Bruessele ghevisenteert.
 Daer na trac hi herde saen
 Te Lovene, ende heeft soe vele ghedaen,
 11085 Dat Mijn Vrouwe die hertoghinne
 Ende haer moeder quamen te Lovene inne

¹ A zonder verschil. C: *Vander Dachvaert van Filvoorden ende hoe Hertoch Jan hejmelyck van Brussel schiet.*

11065 C: *Aflaten wilden ende voortan.* Geen van beide partikels (*noch, ende*) past hier; maer het *noch* van A en B kan men eenigszins voorbijzien, als zijnde ons *nog* (verder). In plaats van *voortan* zal wel niemand *voortgaen* willen schrijven, al strookt het met den zin.

- Uut Henegouwe; ende desghelike
 Soe hebben die coninc van Vrankerike
 Entie hertoghe van Bourgognen tien stonden
 11090 In Brabant haer ambassadeurs ghesonden;
 Die welke ernstelijc ende zeere
 Ende van Saint Pol mijn voorseide heere.
 Vele spraken hielden sonder vermiden
 Metten hertoghe ter eender siden,
 11095 Ende ter ander siden, sijts vroeder,
 Met Mier Vrouwen ende harer moeder
 Ende metten baenrotsen ende edelen
 Die te Lovene laghen, verstaet den sen.
 Soe dat ten utersten waert gheordineert,
 11100 Bi middele mijns heeren vore vercleert
 Van Saint Pol ende der ambassiatore
 Die ic ghenuemt hebbe hier vore,
 Een dachvaert, die soude ghehouden wesen
 In der stat van Vilvoorden, soe wi lesen,
 11105 Bi den hertoghe ende der hertoghinnen
 Ende den edelen, om daer binnen
 In der herberghen te sine, dat segghic di,
 Des sondaeghs XXIX in septembri.
 Tot welken daghe, dit versinne,
 11110 Quam Mijn Vrouwe die hertoghinne
 Ende haer moeder entie edele mede
 Ghereden van Lovene uter stede;
 Entie greve van Saint Pol, soe wi hoorden,
 Quam van Bruessele te Vilvoorden.
 11115 Maer hertoghe Jan, dits waer bediet,
 En quam tot diere dachvaert niet.
 Maer des anders daeghs, doe ic ghewach,
 Des maendaeghs, opten lesten dach
 Van september, hoort mi rueren,
 11120 Des avonts, omtrint der sester uren,
 Es hi sonder enich beiden

- Van Bruessele heimelijc ghesceiden.
 Ende men gaf te verstane aldare
 Dat hi ziec ende onlustich ware,
 11125 Ende datti midt dien, verstaet dit wel,
 Bi hem hebben en woude niement el
 Dan heer Everaerde Tserclaes ende twee of drie
 Sinen camer knechten, de welke die
 Die spise droeghen int openbare
 11130 In sijn camere, recht oft hi daer ware.
 Maer neen, hi niet; hi was wech, ende met hem
 Jan van Aa ende sijn sone Costen
 Ende noch meer andere, in lieghe u niet,
 Als Gheerlec, dien men van Ghemert hiet,
 11135 Robbrecht van Assche, Diederic de Loose.
 Ende dese leiden, seeght die gloose,
 Den hertoghe Janne onder hen
 Des nachts al buten Mechelen
 Over die brugghete Musene, doe ic ghewach.
 11140 Des dijnsdaeghs, opten iersten dach
 Der maent octobris, quamen si
 Op tslot te Ghermel, dat segghic di,
 Dat den heere van Hooghstraten toe behoorde,
 Ende van daer trac voort, met corten worde,
 11145 Die hertoghe des anders daeghs daer naer
 Bi den Bossche tot Herlaer;
 Ende daer quamen bi hem cort na tgone
 Die heere van Assche ende Jan sijn sone,
 Bernt Utenenghe, dat elc versta,
 11150 Rutgheer Boene; ende daer na
 Trac hertoghe Jan althant

Vs. 11128 *Sinen* oude constr. — *de 'welke die*
 staet hier gelijk elders *de ghene die*.

11152 A, C : *ende Costen Sijn sone (Synen*
sone), *ic en lieghe u niet; Ende Gheerlec*, enz. De
 woorden *Ende noch meer andere... Als ontbreken*.

— *Costen*, Costijn, in 't latijn *Costinius*.

11136 A, C : *verstaet die gloose (glose)*.

11140 A : *dijnsdaeghs*; B : *disendaeghs*.

11142 A : *Ghermel*, als mede DYNTER; B, C :
 hebben *Gelmen*.

- Op dat huus te Nuwelant,
 Dat Gheerlec van Ghemert hoorde toe;
 TsHertoghenbossche trac hi doe.
- 11155 Daer bleef hi ligghende, hoort na mi,
 Toten achtsten daghe van novembri.
 Binnen welken tide hi eens trac, dits waer,
 Tot Buchoven; ende bi hem waren daer
 Die ioncheere[n] van Cleve ende van Gaesbeke,
- 11160 Ende die heere van Assche zekerleke
 Ende die sine; ende na dat
 Trac hi weder ten Bossche int stat.
 Namaels trac weder, si u bekant,
 Die hertoghe, tot Nuwelant,
- 11165 Ende van daer tot Hees, daer bi hem quam
 Die ionker van Cleve, als ic vernam,
 Die heere van Heinsberghe, die proofst van Aken,
 Entie heere van Assche, verstaet die zaken,
 Metten sinen, ende hielden aldaer
- 11170 Tsamen heimeliken raet, dats waer.
 Die hertoghe Jan quam weder na dat
 TsHertoghenbossche, in sijnre stat.
 Te Nuwelant tooch hi weder daer naer.
 Die jonker van Gaesbeke quam bi hem daer,
- 11175 Die heere van Assche ende dander met.
 Van Nuwelant tooch hi onghelet
 Toten dorpe dat Duere heet bi namen;
 Daer in den velde bi hem quamen
 Die heere van Heinsberghe, dits waerhede,
- 11180 Die heere van Assche ende dander mede,
 Houdende daer, dat ghijt verstaet,
 Haren heimeliken raet.

Vs. 11159 A: *ionckere*; B: *ioncheere*; C: *joncker*.
 11161 *die sine*, zie vs. 11148: *Jan sijn sone*;
 maer ook DYNTER heeft *cum suis*.

11162 A, C: *te Bossche*.
 11175 B: *Duerne*.
 11183 B: *wederomme dats waer*.

- Die hertoghe tooch weder omme, van daer,
 Tot sHertoghenbossche; ende naer
 11185 Allen desen es die hertoghe Jan
 Des vridaeghs gheporret van dan,
 Achte in november, dat si u cont,
 Ende es ghetoghen tot Helmont,
 Ende alsoe voort trac hi te richt
 11190 In sijnre stat van Maestricht;
 Daer bleef hi ligghende, des seker sijt.
 Nu willen wi hem te deser tijt
 Laten, ende willen u bedieden
 Die zaken die binnen dier tijt gheschieden
 11195 In Brabant, sint dat, als boven steet,
 Die hertoghe heimelijc uut Bruessele reet.

XCII.

**Hoe die Greve van Simponl Rewaert van Brabant wert ghemaect
 ende van Hoedyn ende Sinte Gheertrudenberghe ¹.**

- Int capittel hier vore gaf ic te kinnen
 Hoe beide die Vrouwen die hertoghinnen,
 Mijn Vrouwe van Brabant ende haer moeder,
 11200 Entie greve van Saint Pol, slants behoeder
 Van Brabant, die edele ende steden
 Tot Vilvoorden ter dachvaert reden,
 Die gheordineert was aldaer

¹ A schrijft *Saintpoel, ruwaert, waert, Hoeden*. C: *Hoe Grave Philips van St Pol Ruwaert van Brabant
 gemaect werde, ende Heusden met Geertruydenberge innamen* (sic).

Vs. 11192 B:

*Nu willicken te deser tijt
 Daer laten ende wille u, enz.*

11194 A, waer de twee volgg. verzen ontbre-

ken, schrijft hier:

Die dinghen die hier nae gheschieden.

11201 B: *sijn die edele*, en in den volg. regel
ghereden. Dit *sijn* is gewis van den afschrijver en
 had ten minste naest *ghereden* moeten staen.

- Gehouden te wordene, weet voor waer,
 11205 In september den XXIX^{sten} dach,
 Als ic u voren dede ghewach.
 Ende als men vernam die waerheit das,
 Dat die hertoghe wech ghereden was
 Heimelijc uut Bruessele der stede :
- 11210 Die baenrotse, edele, ende daer mede
 Die steden die daer ter dachvaert quamen,
 Worden eens ende ghedroeghen tsamen,
 Dat si, bi rade ende wetentheit
 Der ambassiatoers voorseit
- 11215 Sconincs van Vrankerike verheven
 Ende shertoghen van Bourgognen voorscreven,
 Den greve van Saint Pol, doe ic ghewach,
 Des dijsdaeghs opten iersten dach
 Der maent octobris onghespaert
- 11220 Van Brabant coren teenen ruwaert;
 Ende alsoe sijn, des sijt vroeder,
 Mijn Vrouwe van Brabant ende haer moeder,
 Entie greve van Saint Pol tehant
 Metten edelen ende steden van Brabant
- 11225 Van Vilvoorden gesceeden, hebbic vernomen,
 Ende in der stat van Bruessele comen.
 Sanderdaeghs waert overdraghen certain,
 Dat men Sente Gheetrudenberghe ende Hoesdein
 Weder crighen soude ende winnen.
- 11230 Soe dat ten scrivene der hertoghinnen

Vs. 11207 *das* is hier *des*, pronomen; maer A en B maken er eene conjunctie van, met *Dat* in 't begin van den volg. regel weg te laten.

11212 A : *ende overquamen tsamen*; C rijmt alleen met *overquamen* en laet *tsamen* achter.

11218 A : *dijdsdaeghs*; B : *disendaeghs*; C : *dijsendaechs*. DYNTER zegt *die martis prima octobris praeteriti*, waer dit *praeteriti* onzin is, ten zij men

er uit besluite dat DYNTER zoo spreekt ten aenzien van den tijd, de maend en den dag waer op hij dit schreef. Voor *praedicti* kan het niet staen, want hij heeft slechts nog september genoemd.

11228 B : *Huesdeyn*; C : *Ileusden*.

11230 A, B : *ten stervene*. Vglk. vs. 8571, waer het zelfde woord *scriven* op de zelfde wijze bedorven is; anders zou ik *strevene* vermoed hebben.

- Ende versueke, dat ghijt wet,
 Haers brueders van Saint Pol met
 Als ruwaert des lants, tehant
 Die edele ende steden van Brabant
- 11235 Met enen scoonen heere ghehent
 Te Breda quamen ende daer omtrent
 Des donderdaeghs den XVII^{sten} dach,
 Die in die vorseide maent octobris ghelach.
 Van daer tooch Mijn Vrouwe onghespaert
- 11240 Ende van Saint Pol haer brueder die ruwaert,
 Met hem die heere van Rotselaer,
 Die ionker van Montjouwe daer naer,
 Die ionker van Diest, Jan van Glimes, neemt goom,
 Heere van Berghen opten Zoom,
- 11245 Heinric van Rotselaer, een eerbaer man,
 Ende van Schoonhoven die ionghe Jan,
 Ende meer edele, verstaet den sen,
 Ende hare liede van wapenen
 Van Breda tot Hoesdein; ende daer
- 11250 Worden si inne ghelaten, dits claer,
 Tot slants behoef van Brabant.
 Mijn Vrouwe die hertoghinne tehant
 Werdt daer ontfanghen met groter minne
 Ende ghehult als hertoghinne

Vs. 11252 A, B: *Haer broeders (brueders)*; het moest *Haers broeder* wezen. C: *Haers broeders ende (of een mislukt van?) St Pol met*. — Broeder is hier schoonbroeder, zwager.

11235 B: *gheendt*. — *Ghent* (gewoonlijk *ghehende*), nabij; zoo zeggen wij nog: *heinde en verre*. HALBERTSMA.

11236-57 *Te Breda quamen den XVII dach octobris*; DYNTER zegt dat ze bevel hadden den XV october of omtrent (*vel circa*) te Breda te zijn, en verder dat de hertogin Jacoba, haer moeder, en de graef van Saint Pol met eenige edelen den XVI^{den} naer Hoesden vertrokken. Maer al noemt

de latijnsche tekst de zelfde edelen als onze schrijver, de woorden *in Breda dimissis*, die er op volgen, geven te verstaen dat ten minste de twee of drie laetstgenoemde te Breda gelaten werden. Het fransk: *en laissant tous les autres à Breda*, bewijst dat in 't latijn het woord *ceteris* voor *in Breda dimissis* uitgevallen is, en dat dus al de hier genoemden vertrokken.

11258 A, C: *lach*.

11251 *Tot behoef*, ten dienste, tot nut, in 't middellat. *ad opus*, in 't oudfr. *ad of al ops, as of eus*.

- 11255 Van Brabant, ende si beval daer naer
 Arnde van Sevenberghen, dats waer,
 Haren drossate ende kastelein
 Des lants ende slote van Hoesdein,
 Bi der trouwer hulde, wilt verstaen,
 11260 Die welke hi haer hadde ghedaen
 Ende sculdich ware, dats certein,
 Dat hi tstat ende slot van Hoesdein
 Metten lande datter toe behoort,
 In soude houden ende bewaren voort
 11265 Tot behoef, si u bekant,
 Des vorseiden lants van Brabant;
 Oft die overgheven sonder failgeeren
 In den handen mijns voorscreven heeren
 Van Saint Pol des greven ghemeit,
 11270 Tot behoef des lants vorseit :
 Om daer omme, hoort mi scriven,
 Vore alselken cost te bliven,
 Als die greve van Saint Pol ende tlant,
 Die baenrotse ende edele van Brabant
 11275 Ghedaen hadden in allen zinne
 Om Hoesdein te nemene inne,
 Te bezetten ende te bewaren,
 Ende te belegghene, hoort mi verclaren,
 Sinte Gheertrudenberghe, ende die si
 11280 Noch doen soudent, dat segghic di.
 Na desen als die hertoghinne
 Entie greve van Saint Pol, dit versinne,
 Ende die edele vore ghenant
 Die stat van Hoesdein slot ende lant
 11285 Beset hadden ende wel bewaert
 Met volke van wapenen, onghespaert

Vs. 11259 A: *Bi der trouwen hulden*; B: *Bi der trouwen hulde*; C: *Bi der trouwen ende hulde*. 11271 C: *Ende daeromme*. — De zin is: Om te dienen ter vergoeding der onkosten.

- Des saterdaeghs scieden si van daer
 Ende quamen des avonts daer naer
 Int stat van Breda, dat segghic di,
 11290 Ende sondaeghs, twintich in octobri,
 Es die greve van Saint Pol tehand
 Metten edelen ende steden van Brabant,
 Sonder alleene, gheloooves mi,
 Tstat van den Bossche metter Meyerie,
 11295 Vore Sinte Gheertrudenberghe ghetoghen.
 Die hebben si vaste ende vermoghen
 Belegghen zeere mechtich al omtrent,
 Sonder bevel, wille ende consent
 Hertoghen Jans haers heeren, doe ic gewach,
 11300 Die tsHertoghenbossche noch al doe lach.
 Het es claer te wetene, want
 Hertoghe Jan van Brabant
 Tregement der lande, als ic vore seide,
 Van Hollant ende Zeelant beide
 11305 Over hadde ghegheven, des neemt goom,
 Hertoghe Janne van Beieren sinen oom:
 Soe hielt die stat, des seker sijt,
 Van Sinte Gheertrudenberghe tier tijt,
 Ghelijc als deden, si u bekant,
 11310 Die ander steden van Hollant,
 Hertoghe Janne van Beieren
 Voor haren ruwaert, verstaet den sen,
 Ende waren in sijnre ghehoorsaemheiden.
 Maer Diederijc van der Merweiden
 11315 Die welke was, dat weet certein,
 Opt slot van den Berghe castelein,
 Hielt met Mier Vrouwen der hertoghinnen

Vs. 11291 A : *Eñ die greve*; B : *Trac die greve*;
 C : *Is die greve*.
 11293 B : *gheloooves mye*; C : *mij : meyerij*.

11295 B : *Ende voere*.

11297 *al omtrent*, van alle kanten.

11299 A, B : *Hertoghe Jans*; C : *Hertoch Jans*.

- Van Brabant. Hi en woude in gheenen sinnen
 Hertoghe Janne van Beieren vore verclaert
- 11320 Hulden, noch houden voor ruwaert,
 Noch hem gheensins ghehoorsam wesen.
 Hertoghe Jan beval mids desen
 Der stat, dat si in gheenen sinne
 Provande ten slote liet vueren inne;
- 11325 Ende om dat te bewarene bat
 Leide hi volc van wapenen in die stat.
 Als nu die castelein wert gheware
 Dat die vitailgie hem viel contrare
 Om tslot te houdene, socht hi tehant
- 11330 Troost aen tlant van Brabant;
 Die daer sijn comen met moghentheit,
 Als ic u vore hebbe gheseit,
 Om hem ende tvoorseide slot van dien
 Te provanderene ende te versien.
- 11335 Binnen dien tiden dat theer dus lach
 Voor den Berghe alle den dach
 Seide men voor zeker waer,
 Dat hertoghe Jan van Beieren daer
 Metten Hollanders met nide
- 11340 Ende Zeelanders comen soude te stride,
 Ende soude met hem bringhen tehant
 Hertoghen Jans baniere van Brabant.
 Ende mids dien, soe hielt men raet
 Int heer van Brabant, oft die daet
- 11345 Alsoe ghesciede als men dede verstaen,

Vs. 11326 A : *in der stat*; B : *in tstat*; C : *in C* zet :
stadt. Het kon ook *in die stat* wezen.

11327 A :

Als nu die casteleyn wort ghewaer
 Dat hem vitalie began aldaer
 Opt slot te falgeren, socht hy te hant
 Troest aen tlant, enz.

Dan alst die casteleyn worde geware
 Dat hem victaille began aldaer
 Opt slot te faillieren, socht hy te hant
 Troost, enz.

Ik bleef mijnen grondtekst volgen.

11354 A : *provacerene*; B : *provancherene*; C :
provanderen.

- Wat si daer ieghen wouden aengaen.
 Daer op dat eneghe seiden sciere
 Dat si ieghen haers heeren baniere
 In gheender manieren striden en wouden.
 11350 Die ander seiden dat si souden
 Jeghen die ghene striden met machten
 Die tonrecht haers heeren baniere brachten
 Te velde, om die, si u bekant,
 Te crighene uter onrechter hant,
 11355 Ende weerdichlijc, verstaet die woorde,
 Weder te bringhene daer si behoorde.
 Theer van Brabant, dats gheen zaghe,
 Lach aldaer omtrint X daghe
 Voor Sinte Gheertrudenberghe al bi,
 11360 Binnen welken tide dat si
 Tslot hebben gheprovandeert met gheere
 Van vitalien ende van gheweere,
 Ende ooc van alderhande enghien,
 Des hem behoefde, wel versien.
 11365 Dat en consten haer viande niet
 Beletten. Daer na, verstaet tbediet,
 Des dijnsdaeghs, den XXIX^{sten} dach
 Die in die selve maent octobris lach,
 Es theer van Brabant ongheloghen
 11370 Opghebroken, ende van daer ghetoghen
 In Brabant, doe ic u ghewach.
 Daer na op Sinte Mertens dach,
 XI daghe in novembri,
 Scoot uten slote met moede vri
 11375 Diederijc van der Merweide
 Tfier in de stat, dat, te haren leide,
 Die stat ende kerke collegiael
 Te gronde verbrande altemael,

- Vernielde ende verdorf, te verwite
11380 Hertoghe Janne van Beieren ende te spite
 Der stat van Dordrecht, hoort mi lien,
 Ende al harer mede partien.
 Om dat Diederijc van der Merweiden
 Tslot dus hielt met manlicheiden,
11385 Ende dus truwelijc heeft verwaert,
 Soe gaf hem namaels, si u verclaert,
 Tlant van Brabant, om hem te loonen,
 Tsinen cost sestien dusent croonen
 Des conincs munte van Vrankerijc.
11390 Aernt van Sevenberghen desghelijc
 Heeft tslot van Huesdein entie stat
 Truwelijc bewaert; daer af dat
 Men u noch meer sal segghen voort
 Hier na, ter plaetsen daert behoort.

XCIII.

Vanden dachvaerden ende tractaten tusschen den hertoge ter eenre
 ende den Rewaert sinen brueder ter ander syde ¹.

- 11395** Int selve iaer van XX, dat segghic di,
 Des sondaeghs XXIIII in novembri,
 Als hertoghe Jan van Brabant
 Te Tricht was, si u bekant,

¹ A schrijft: *ter eenre siden en den ruwaert, s. br., ter ander siden*; C: *Hoe die grave van St Pol int Ruwaertschap geconfirmeert wert, ende van twee dachvaerden met den hertoch gehouwen.*

Vs. 11379 A, B, C: *Vernielde verdorven te verwite*; en voorts C: *Hertoch Jan.*

11385-84 A: *Merweyen: manlicheiden*; B: *Merweyen: manlijcheien.*

11385 B: *verbaert.*

11385 A, B: *Sinen cost, zonder Te.*

11395 B: *iaer van XXme segghic dy.*

11396 *Des sondaeghs, XXIIII in nov.,* zoo A, B, C; bij DYNTER: *dominica XXIIe nov.,* maer in de fr. vertaling staet wel *dimenche XXIIIIe jour de nov.* Zoo verbeteren onze HSS. meermaels met het fransch de cijfers van 't latijn.

- Quamen Mij n Vrouwe die hertoghinne
 11400 Ende haer moeder te Bruessele inne;
 Die greve van Saint Pol quam met hen,
 Ende die drie state, verstaet den sen,
 Des lants van Brabant, dat elc versta.
 Ende des anderdaeghs daer na
 11405 Opter goeder St Kathrinen dach
 Hielden si die dachvaert, doe ic ghewach,
 Te Coudenbergh e int hof, dats waer;
 Ende des dijnsdaeghs daer naer,
 Op der stat huus van Bruessele, mi hoort,
 11410 Wert die greve van Saint Pol rechtvoort
 Int ruwaertscap gheconfirmeert.
 Ende daer maecte hi onghecesseert
 Willeme van Montenaken tehant
 Sinen drossate van Brabant —
 11415 Dese voorseide Willem die was
 Heere te Grasen ende te Wildere, sijt seker das —
 Ende hi ontsette wel gheringhe
 Wilen Everaerts sone Janne Cluetinghe;
 Ende Janne van Diedeghen in sijn stat
 11420 Maecti amman te Bruessele int stat,
 Ende sinen eet hi daer af dede
 VII in december te Bruessele int stede.
 Des goensdaeghs, dat segghic di,
 Sevenentwintich in novembri,
 11425 Heeft Mij n Vrouwe die hertoghinne,
 Die greve van Saint Pol, dit versinne,
 Die drie state van Brabant meer no min

Vs. 11409 A: *Opter slathuys*. Vglk. 12002.

11416 A, C: *Wilre*, en zoo schrijft men nog heder, schoon men op de plaets en daer omtrent *Wilderen* uitspreekt.

11419 A: *Dieghcem*; B: *Dyedeghen*; C: *Diegen*;
 DYNTER: *Diedeghem*.

11420 Deze regel ontbreekt in A. In C staet: *Maecte hy amman tot Bruessel, weet dat*. Hetgeen van den afschrijver komt, wat A heeft gewis ook tweemaal *stat* als rijmwoord voor zich gehad en zich daerom verdoold.

- Ende een ieghelijc bezunder van hen,
 Met haren brieven, dat es waer,
 11430 Van gheloove ghemechticht daer
 Dabte van Sinte Machiels alsoe
 Perke, Heeselem, Tongherloe,
 Den proost van St Gheertruden mede,
 Om te treckene te Tricht int stede
 11435 Bi den hertoghe haren heere,
 Met hem te tracteerne, te biddene zeere,
 Dat sijnre ghenaden ghelieven woude
 Ende hi in Brabant comen soude.
 Welke prelate te Tricht wel zeere
 11440 Van den hertoghe haren heere
 Guetelijc ghehoort, verstaet den fijn,
 Ende vriendelijc ontfanghen sijn,
 Ende verworven aen den hertoghe houde,
 Dat hi tot Diest comen soude,
 11445 Om volcomeliker te hoorne clær
 Die ghene die de staten aldaer
 Sijns lants van Brabant, hoordic ontbinden,
 Bi hem aldaer souden sinden.
 Des goensdaeghs opten III^{den} dach
 11450 Naest comende, die in december lach,
 (Ende) die hertoghe gaf in alder maten
 Den ghedeputcerden der drie staten
 Toten ghetale van LX persoonen doe,
 Ende alsoe vele perde daer toe,
 11455 Goet vast gheleide, na haer begheeren
 Te comene, te blivene ende te keeren.
 Tot welken daghe, als ic vernam,
 In der stat van Diest die hertoghe quam;

Vs. 11430 Dit *alsoe* staet hier alleen om te rijmen en kan met niets verbonden worden, ten zij men in plaets van *Dabde* of *Dabte*, het enkelv.

Den abt schrijve. Vs. 11465 staet het iets beter.

11451 De zin is hier bedorven. Schrab *Ende* uit en lees met omzetting: *Gaf die hertoghe*.

- Ende worden bi hem ghesonden
 11460 Van sijns brueders wegghen tien stonden
 Van Saint Pol, si u bekant,
 Ende der drie state van Brabant,
 Die abde die ic vore nuemde, alsoe
 Sinte Machiels, Perke ende Tongherloc,
 11465 Ende die ghedeputeerde mede
 Van Bruessele ende Antwerpen der stede,
 Die hem alle baden samentlijc
 Met herten, zeere oetmoedelijc,
 Dat hem ghelieven woude, nu hoort,
 11470 In sinen lande te comene voort,
 In enich siere steden, verstaet den sen,
 Van Bruessele oft van Antwerpen.
 Daer toc die ghedeputeerde meere
 Van Antwerpen seiden tot haren heere :
 11475 « Gheliefde hem daer na sijn ghevoech
 Te comene, ende en waren niet wijt ghenoech
 Die poorten : si souden trouweleken
 Die muere der stat in stucken breken. »
 Welker beden, hout u daer an,
 11480 Niet wederstaende, es hertoghe Jan
 Van Diest ghetoghen, wilt versinnen,
 Ende tooch tsHertoghenbossche binnen.
 Maer eer men sciet, hebbic vernomen,
 Waren die prelate overcomen
 11485 Ende die ghedeputeerde der stede
 Bruessele ende Antwerpen mede,
 Metten hertoghe, si u verclaert,
 Van eener ander dachvaert,
 Die men hielt cort na dat,
 11490 XVI in december in der selver stat.

Vs. 11465 A : *Ende abde.*11478 *der stat*, hunner stat, van Antwerpen.11479 A, B : *Welker baden*; C : *welke bede.*11490 C : *in de selve stad*, van Diest namelijk.

- Van sHertoghen weggen quamen tier uren
 Die greve van Moers, Jan van Bueren
 Proost van Aken, si u bekant,
 Doen tresorier van Brabant,
 11495 Ende heer Willem van Ghent met hen.
 Van des greven weggen meer no men
 Van Saint Pol waren daer tien stonden
 Wesemale ende Montjouwe ghesonden
 Met meer andere; maer daer en waert
 11500 Niet ghesloten ter dier dachvaert.
 Die prelatc hebben noch sonder beide
 Met harer beden ende aerbeide
 Een dachvaert verworven, sijt seker das,
 Die tot Eindoven ghehouden was
 11505 Sestien daghe in januario,
 Ende op die daghe volghende also.
 Tot welker dachvaert die hertoghe sant
 Den heere van Assche, Willeme van Ghant,
 Heer Everaerde Tserclaes ende Janne van Aa.
 11510 Die greve van Saint Pol sant daer na
 Die voorghenoemde in goeder trouwe
 Wesemale ende Montjouwe;
 Maer niet ghesloten en wert daer van.
 Hier na soe porde hertoghe Jan
 11515 Van sHertoghenbossche sijnre stat,
 Ende quam tot Diest, ic segghe u dat,
 In januario den XX^{sten} dach;
 Maer niet langhe hi daer en lach,
 Als ic hier na, hebbics gheval,
 11520 Cortelinghe vertellen sal.

Vs. 11504 A, B, C : *Eindoven.*

11514 A : *porsde.*

XCIV.

Hoe die hertoghe met sinen vrienden te Bruesele inne quam ¹.

- Int voorseide capittel men vernam
 Dat hertoghe Jan van Tricht quam
 Tot Diest, al op die dachvaert,
 Ende datti van daer nam sijn vaert.
- 11525 Tot sHertoghenbossche; ende van daer
 Quam hi weder te Diest daer naer,
 Daer hi niet langhe en es ghebleven.
 Om dit bat te kennen te gheven,
 Sal men claerlijc weten, dat
- 11530 Na tseiden der dachvaert die int stat
 Van Diest ghehouden waert, soe ic vernam,
 Daer conclusie noch slot af en quam,
 Ende [doe] hertoghe Jan, alsic u las,
 In siere stat van sHertoghenbossche comen was,
- 11535 Heeft hi doen scriven cort na dat
 Aen viere scepenen sijnre stat
 Van Bruessele, hier op elc achte,
 Aen Janne gheheeten Metten Schachte,
 Aen Heinrijc Cluetinc, dat ghijt wet,
- 11540 Ghieljs de Kegel ende Jan de Leeu daer met,
 Om dat hi weten woude claer,
 Oft soe ghebeurde dat hi daer
 Met sinen vrienden comen woude

¹ A zonder verschil. C : *Hoe Hertoch Jan tot Brussel quam met den Heere van Heijnsberch.*

Vs. 11521 A : *wel vernam*, zonder *men*, en de drie HSS. behouden *voorseeide* in plaets van *voorgaende*. Vglk. vs. 12162.

11530 A : *Naet scheiden*.

11535 *Heeft hi*, de omzetting is wel van den

schrijver, maer het voorgaende is bedorven. Het laet zich een weinig herstellen met twee verzen hooger, achter *Ende, na dat of doe* in te schuiven : *Ende [na dat] of [doe] hertoghe Jan*. Het beste echter waer *Ende* eenvoudig in *Doe* te veranderen.

- Te Bruessele int stat, oft menne soude
11545 Inne laten mettén vrienden sijn?
 Die vier scepenen die in mijn
 Redene sijn ghenucmt hier vooren,
 Hebben hier op, wilt mi hooren,
 In der Vroenten gehouden raet
11550 Met haren vrienden, ende van dier daet
 Droeghen si over een daer van,
 Dat si den voorseiden hertoghe Jan
 Haren rechten heere niet daer buten
 Noch sijn vriende en wouden sluten;
11555 Maer woude hi comen teneghen tiden,
 Si souden hem buten ieghen riden,
 Jan Cluetinc, verstaet die manieren,
 Ende die drie scepenen van den vieren;
 Entie vierde scepene, hoordic verclaren,
11560 Gielijs de Kegel, soude de porte verwaren;
 Ende als si quamen, dit ghevroede,
 Bi den hertoghe, soe soude die roede
 Jan Cluetinc opheffen, hout u daer an,
 Ende si soudene(n) kennen over amman,
11565 Niet wederstaende, si u verclaert,
 Dat die greve van Saint Pol, als ruwaert
 Des lants, hem hadde daer af ontlast,
 Ende Janne van Diedeghem sterc ende vast
 Hadde amman ghemaect, segghic di.
11570 Dit overdrach condichden si,
 Die voorghenoemde scepenen viere
 Met haren anderen vrienden, sciere
 Haren heere den hertoghe tien stonden;
 Ende hebben daer omme bi hem ghesonden
11575 Tot sHertogenbossche, dit vernem,
 Wouteren Pypenpoy ende met hem
 Eduwaert de(n) Hertoghe, wilt verstaen.
 Als si haer bootscap hadden ghedaen,

- Overdroech die hertoghe alsoe houde,
 11580 Dat hi te Bruessele comen soude
 Met sinen vrienden sonder beiden.
 Daer es hi van den Bossche ghesceiden,
 Ende quam te Diest, hier steet vore also,
 Den twintichsten dach in ianuario,
 11585 Daer hi niet langhe en wilde dueren.
 Na middernacht omtrint twee uren
 Tooch hi van Diest, dits ware leere,
 Met hem van Heinsberghe die heere,
 Die jonker van Heinsberghe, hoort die zaken,
 11590 Ende Jan van Buren proofst van Aken,
 Met meneghen man ter waerheden
 Haerer vriende, die si hadden ghebeden.
 Entie greve van Moers, verstaet den fijn,
 Hadde toegheseeght daer ooc te sijn;
 11595 Maer te tide en quam hi niet, mids dat,
 Dat hi te Tricht dore die stat
 Niet trecken en mochte noch ooc liden;
 Maer hij moeste achter rugghe riden
 Ende over die Mase trecken dats waer.
 11600 Mids dien en quam hi niet te tide daer
 Te Diest, soe ic u doe verclaer,
 Maer hi volghde te Bruessele naer.
 Als hertoghe Jan nu comen es
 Tusscen der Vueren ende Bruessele, sijts ghewes,
 11605 Soe quamen hem teghen altehant
 Jan Cluetinc metter roeden in de hant,
 Alsoe inhielt haer overdrach,
 Metten drien scepenen, doe ic ghewach,
 Daer ic vore af ruerde wat,
 11610 Met vele eerbaer poorters van der stat

Vs. 11595 A : *Haer vriende*; niet slechter.11604 *der Vueren*, zoo A, B, C.

11608 Deze regel ontbreekt in A.

11609 A : *voeren*; B : *vore*; C : *voor*.

- Van Bruessele, die alle tien tide
 Van siere comste waren blide.
 Als sine ghewillecomst hadden tier steden,
 Sijn die drie scepenen omme ghereden,
11615 Ende quamen int stat sonder verstellen
 Op thuis bi haren medeghesellen,
 Ende als die hertoghe met siere soorte
 Quam te Bruessele voor die poorte,
 Daer men uut trect te Lovene waert,
11620 Vant hi ghesloten ende wel bewaert
 Die poorte die, alsoe ic hoorde rueren,
 Ghesloten bleef omtrint twee uren,
 Eer die hertoghe, alsoe mi dochte,
 Met sinen vrienden in comen mochte;
11625 Welc den hertoghe, en twivelt niet das,
 Verdroot ende onghenuuechlijc was.
 Die heere van Heinsberghe hats verdriet,
 Ende beclaeghe hem dat mens niet in en liet.
 Welc beclach hoorde ende vernam
11630 Een arm vrouken die daer gaende quam.
 Si antwoorde : « En sorcht niet tseere
 Hoe ghi daer in mooght comen, heere,
 Maer hoe ghi van daer mooght gheraken. »
 Binnen desen vertrecke, verstaet die zaken,
11635 Hadden die scepenen groot ende smal
 Den raet van der stat vergadert al,
 Daer si overdroeghen ghehinde,
 Dat si den hertoghe ende sijn huusghesinde
 In souden laten altemale,
11640 Ende daer toe met sekeren ghetale

Vs. 11615 A, C : *ghewillecomt*.

11617 *soorte of sorte*, troep. Vglk. vs. 8699.

11650 C : *wijfken*.

11655 A : *Maer sorght hoe ghi*, en voorts *raken*.

11654 C : *Binnen desen vertreck*, binnen dezen

uitstel, dit tijdverloop.

11657 B : *ghesinde*, verwarring van de *h* in het cursief geschrift der XVe eeuw met de lange *s*. De afschrijver had dus zulk een originael voor zich, hetgeen nog andere fouten bewijzen.

BRABANTSCH E. YEESTEN.

- En waren te Lovene niet tien male;
 Want si en waren, si u verclaert,
 Niet comen van der dachvaert
- 11695 Die tot Eindoven ghehouden was,
 Alsoe ic u hier voren las;
 Maer des selfs avonts quamen si
 Te Lovene, den anderen heeren bi.
 Des donderdaeghs, doe ic ghewach,
- 11700 In januario den XXIII dach,
 Rect van Bruessele die greve ongespaert
 Van Saint Pol te Lovene waert,
 Bi den baenrotsen die daer laghen ter steden;
 Ende als hi dus wech was ghereden,
- 11705 Ontboot die hertoghe, dit vernem,
 Die scepenen van der stat bi hem
 Van Bruessele, dat si sonder verhouden
 Op Coudenberch bi hem comen soudent;
 Twelke si deden, dits waer sermoen.
- 11710 Daer dede die hertoghe hen opdoen
 Dat sijn brueder wech ghereden ware:
 Te wat meininghen en wist hij niet clare.
 Mids dien begheerde hi, hier op achte,
 Oft sijn brueder daer quame met machte
- 11715 Van volke, oft sine in dier maten
 Binnen der stat soudent laten?
 Daer si op antwerden sonder verhouden,
 Dat si gherne bringhen soudent
 In sinen handen met wille vri
- 11720 Die slotete der poorten: alsoe mocht hi
 Met sinen lieden, hoort mi verclaren,
 Die poorten selve doen verwaren.
 Daer op seide die hertoghe rijk
 Dat hi hen betroude volcomelijc

Vs. 11692 B : *tiere male*. Het woord *mael* is hier in alle geval oneigen; het moest *tien tide* wezen.

- 11725 Die poorten te bewaerne met trouwen,
 Ende dat se hem altoos doen souwen,
 Soe si sculdich waren in allen keere
 Haren natuerliken gherechten heere;
 Ende hi woude hen met herten fijn
- 11730 Wederomme een goet heere sijn.
 Dan sijn die scepenen sonder beiden
 Van den hertoghe daer ghesceiden.
 Maer die ghemeinte, soe wi eer seeden
 Van Bruessele was qualijc te vreden,
- 11735 Om dat die vreemde, verstaet die dinghen,
 Gaste, op der straten ghinghen
 Met haren sweerden in de hant,
 Ende als si saten, si u bekant,
 Int Swijns huus, spraken si moedichlike :
- 11740 Si meinden alle te werden rike,
 Eer sij souden, alsoe si seiden,
 Uten lande van Brabant sceiden.
 Ooc seiden si dat men soude rive
 Vele Brabanters ontcommeren van den live.
- 11745 Dan souden si hebben hier ende ghindre
 Die rike weduwe ende haer kindre,
 Ende haer goet; ende midt desen
 Vreemden gheveerten, soe es gheresen
 Die ghemeinte ende verstormt zeere.
- 11750 Ende als dit vernam haer heere
 Die hertoghe, ontboot hi, doe ic ghewach,
 Des vridacghs opten anderen dach,
 Na der noenen, ic segghe u dat,
 Eeneghe siere vriende uter stat,
- 11755 Ende dede hem vraghen, dit es waer,
 Of sijn brueder met machte aldaer

Vs. 11735 A : *seiden*; C : *seyden*. Ik volg B.

11750 *Swijns huus*, een drinkhuis van dien
 naem. DYNTER zegt *in tabernis*.

11745 *rive*, ruimelijk; vglk. vs. 14584.

11749 A : *verstomt*; B : *verstormt*; C : *verstoormt*.
 Vergelijk vs. 11862.

- Ende sijn vergadert met moede fel
 11810 Alle op die merct ghewapent wel.
 Ende als die hertoghe dat vernam,
 Ter merct hi selve neder quam
 Om die ghemeinte tsaten te bringhen;
 Ende reet al omme, verstaet die dinghen,
 11815 Van den enen ambacht ten andren doe,
 Ende sprac hem gueteliken toe,
 Ende bat hem met zueter bede
 Dat ieghelijc toghe in sinen vrede.
 Ende hem waert gheantwoort houde
 11820 Dat hi te hove trecken soude
 In sijn ruste ende vredelicheit:
 Si en souden doen gheen onbesceit.
 Hier met die hertoghe, si u verclaert,
 Weder reet te hove waert,
 11825 Hopende dat si souden sceiden
 Ende thuiswaert trecken sonder beiden
 Elc op tsine; maer als si niet
 En scieden ende hi verstont tbediet,
 Es hi anderwerf tot beneden
 11830 Opter merct comen ghereden,
 Ende bat hem hertelijc door sijn houde,
 Dat elc thuiswaert trecken woude
 Int sine. Maer na die worde
 Die ghemeinte niet en hoorde,
 11835 Maer sijn alle tsamen bleven
 Mids der informacien voorscreven
 Van den opsette. Hier na vaste
 Bevant men dat die vremde gaste
 Dies nachts, alsoe ic hoorde ghewaghen,
 11840 In haer herberghe op haer bedde laghen,
 Wel ghewapent, hier ende daer;

Vs. 11813 *tsaten* = *te saten*, tot bezadiging.

11859 A : *Dies nachts*; B : *Dies snachts*.

- Mits dien hielt die ghemeente voor waer
 Dat dopsat dies teekens volcomelije
 Gheproeft was openbaerlijc.
- 11845 Niet men die vreemde gaste, dat wet,
 Seiden dat si gheen opset
 Onder hen en hadden ghemaect te samen;
 Maer als si die beruerte vernamen,
 Dat die ghemeinte was gheresen :
- 11850 Daden si haer harnasch ane uut vreesen;
 « Want si en wisten niet int clare
 Wat hem lieden nekende ware. »
 Want ic niet wel clær en weet tbediet,
 Weder topsat was ghemaect of niet,
- 11855 Soe en can ic niet voor waer
 Te rechte daer af ghedoen verclaer;
 Maer ic scrive, daer met laet ict liden,
 Dat ic hebbe ghehoort van beiden siden.

XCVII.

Hoe die heere van Heynsberghe ende dander vrende gaste ende die greve
 van Moors ghevanghen woorden ¹.

- Des goendaeghs ghevielt alsoe,
 11860 Neghentwintich in ianuario,
 Dat die ghemeinte ghewapent quam
 Op Coudenberch, verstormt ende gram,
 Tot bi shertoghen hof; maer, wats ghesciet,
 Si en quamen binnen der baelgien niet.

¹ A en dandere vrende gaste te Bruessel ghevanghen, en die greve van Moors ghesekert werden
 C: Hoe die Heere van Heijnsberch ende ander vreemde gasten gevangen werden.

Vs. 11845 *Niet men* kan, als bijwoord, voor *DYNTER* zegt *E contra*.
 niet te men, *nogthans*, genomen worden, of als con- 11862 *verstormt*, vglk. vs. 11749. Ik heb daer
 junctie, voor *hoewel*; ik houd mij aen het eerste. getwijfeld of ik niet *vertoorn*t moest schrijven.

- 11865 Die hertoghe quam tot der ghemeinten aldaer
 Ende vraeghde wat haer begheerte waer,
 Ende waer omme si alsoe daer quamen?
 Si antwerden alle te samen :
 « Si wouden hebben te dien termine
- 11870 Den heere van Heinsberghe entie sine;
 Ende en mocht hem dat niet ghescien,
 Soe souden si soe daer toe sien :
 Si soudense crighen met hare macht. »
 Soe dat ten utersten wert ghewracht,
- 11875 Om te verwaerne die heerlicheit
 Ende der stat recht, dat sonder verbeit
 Die heere van Heinsberghe in handen quam
 Jans Cluetincs, als amman, soe ic vernam,
 Ende in handen der scepenen.
- 11880 Alsoe waert hi gheleit bi hen,
 Ende die ghemeinte volghde naer
 Tot opter stat huus, ende aldaer
 Bleef hi ghevanghen herde vaste.
 Daertoe worden die vreemde gaste
- 11885 Die met hem quamen, alle ghevanghen,
 Die men ghecrighen conste oft beganghen.
 Die ghemeinte woude onderlinghe
 Dat men den greve van Moers ooc vinghe;
 Maer om dat hi, als ic vernam,
- 11890 Metten hertoghe te Bruessele niet en quam,
 Maer namaels aldaer comen ware
 Bi den hertoghe, dats openbare,
 Gaf hi der ghemeinten te verstande —
 Nu hoort wes ic u vermane —
- 11895 Dat hi niewerincs af en wiste.
 Hier met hi die ghemeinte siste.

Vs. 11884 *opter stat huus*, vglk. vs. 11409. Den
 greve van Moers; zie vs. 11594, enz.

11896 A : *ciste*; B : *chiste*; C : *siste*, ons suste,
 bedaerde, te vrede stelde.

Die selke van hem, wats ghesciet,
 Warens te vreden, die ander niet.
 Ghesekert waert hi aldaer int fijn
 11900 Te blivene in der herberghen sijn.

XCVHL.

**Hoe die Rewaert tot Bruesele quam ende int tshertoghen hof syn residentie hielt
 ende van andren dinghen die doen gheschieden ¹.**

Opten selven goensdach, sijts ghewes,
 Die greve van Saint Pol comen es
 Metten baenrotsen ende ooc mede
 Die ghedeputeerde der stede
 11905 Lovene, Antwerpen, verstaet dat,
 Metten greve tot Bruessele int stat
 Ende hebben der ghemeinten aldaer
 Seere bedanct, dat weet voor waer,
 Dat si hen hadden soe eerbaerlijc
 11910 Ghequijt ende soe ghetrouwelijc
 Int besorch van den ghemeinen lande.
 Des anderdaeghs althande
 Trac die greve van Saint Pol tehant,
 Die baenrotsen met hem, si u bekant,
 11915 Op Coudenberch in sijns brueder zale
 Daer tmeeste deel, dits ware tale,
 Die dieneers worden ghevaen int hof,
 Ende den anderen gaf men oorlof;
 Ende desghelijc worden onghecesseert

¹ A: *Hoe die rowaert tot Bruessal (sic), enz., zonder meer verschil.* C: *Hoe die grave van St Pol gerestitueert wert int Ruwaertschap, ende van een nieuwe gemeente in de stad.*

Vs. 11899 *Ghesekert*, door eed verbonden.

lijc *Den gedeputeerden* wizen. Ik volg A en C en

11904 B: *Der ghedeputeerde*, het moest icgent-

versta er nog eens *sijn comen* bij.

- 11920 Dedele uut Henegouwe ghearesteert,
 Di doen bi den hertoghe waren,
 Als heer Inghelbrecht, hoordic verclaren,
 Van Edinghen, van Tubeke heere,
 Ende van der Folien; ende ooc meere
- 11925 Die heere van Senzelles, hier op merke,
 Ende Cornelijs van Liedekerke,
 Heere van Lens, des sijt vroeder,
 Heer Willem ende heer Jacop sijn broeder,
 Van Sars, die alle ridders waren,
- 11930 Ende meer andere, hoordic verclaren.
 Residerende bleef doen voortmeere
 Die greve van Saint Pol als een heere
 In sijns brueder hof, doe ic ghewach;
 Ende opten selven donderdach
- 11935 Waert Jan van Diedeghem onghecesseert
 Wederomme gherestitueert
 Toten ammanscape, hout u daer an,
 Ende weder ghemaect amman
 Van des greven weggen ter vaert
- 11940 Van Saint Pol, als des lants rewaert;
 Ende Jan Cluetinc, die amman was
 Van shertoghen weggen, waert na das
 Ghevanghen gheleit sonder verdrach.
 Ende opten selven donderdach
- 11945 Rees opt hof een ghescille
 Tusscen den ionker, hoor die wille,
 Van Montjouwe te dien tide
 Ende Rasen van Lintere ten ander side;
 Soe dat Montjouwe met moede werm
- 11950 Raessen quetste in sinen arm
 Van den welken Raesse volcomelije

Vs. 11920 A, B : gearasteert.

11949-50 werm : arm, zoo A, B; C : erm. Deze

afschrijver is gewoon ook voor het oog te rijmen.

11951 Van den welken, versta van welken din-

- Hem pijnde te wrekene vromelijc.
 Als dit die greve van Saint Pol sach,
 Dede hi Raessen sonder verdrach
 11955 Vanghen, ende dedene sonder beiden
 Opte Steenpoorte ghevanghen leiden
 Ende waert opt camerken gheleet
 Dat noch *Schimmelpenninc* heet.
 Mits desen gheveerte, mits desen toer,
 11960 Quam gheruchte ende groot rumoer
 Onder die ghemeinte, die op dien dach
 Omtrint der merct ghewapent lach.
 Dien waert gheseeght, sijt seker das,
 Dat opt hof ghevochten was,
 11965 Daer Nassouw ende Wesemale
 Doot bleven waren; ende hoe wale
 Men hen seide dat niet en was ghesciet,
 Soe en wilden sijs ghelooven niet.
 Doen quam die greve van Saint Pol tale
 11970 Ende bracht Nassouw ende Wesemale
 Ende dander baenrotsen daer ter steden.
 Daer sette hi die ghemeinte te vreden,
 Die alle met herten waren verblijt
 Als si saghen daer tier tijt
 11975 Nassouwe ende Wesemale al bloot,
 Die si meinden dat waren doot.

ghen, van welke kwetzing. Raes poogde, zich te wreken. Hij verdedigde zich mannelijk, zegt DYNTER.

Vs. 11955 In de fr. vertaling van DYNTER : *à la porte de la Pière, que on dist en ties* (dietsch) SCHEMMLPENNINC. De vertaelder geeft aen de poort,

die reeds haren naem had, nog den naem van de kamer.

11967 A : *ware*.

11969 *tale* = *te dale*, neder, van Condenberg op de merkt namelijk. Het stadhuis en de merkt waren het paleis van 't volk.

XCIX.

Hoe de hertoge van Bruesele tot Lovene track ende hoe Jan Cluetinck
tshertogen Amman ghericht waert vanden live, ende vier scepenen te
Bruesele ontset, ende vele notable porters ghevanghen, ghepynt ende
tot diversen plaetsen ghevuert ¹.

Svridaeghs den lesten dach segghic di
Der selver maent januari,
Worden vele poorters, hoordic verclaren,
11980 Van Bruessele, die tshertoghen vriende waren,
Ghevanghen : onder dander, hoort die dinc,
Twee scepenen als Heinric Cluetinc
Ende Jan de Leeu, ende noch mede
Twee ander scepenen van der stede :
11985 Jan Metten Schachte, ter waarheide,
Ende Gielijs de Kegel; dese beide
Ruumden ende stelden hem ter vlochte,
Soe dat mense crighen niet en mochte.
Die ghemeente deilden hem saen,
11990 Ende hebben groot besuec ghedaen
Al omme binnen der stat: si sochten
Den heere van Assche om, oft si mochten,
Dien [te] vanghen, ende dander, hoordic verclaren,
Die te Lovene met hem ghebannen waren.
11995 Primo, februarii, als noch was
Die ghemeinte vergadert, sijn seker das,

¹ A, slechts onbeduidende afwijkingen. C: *Hoe dat verscheijden poorteren, shertogen vrienden, gevangen werden, ende Jan Cleutinck, shertogen Amman, onthalt ende hoe den Hertoch van Brussel naer Lovene troock.*

Vs. 11987 A: *te vlochte.*

11995 Ik schuif er *te* in, al is onze schrijver gewoon *om* met den blooten infinitivus te gebruiken. Zie vs. 11798 en volgende hoe hij er nog

erger meê omspringt. C schrijft hier: *om dat sy mochten Dien vangen*, dat eene verbetering van hem is.

- Op die merct, soe es u verclaert,
 Quam van den Zype Gheraert
 Die bi den greve zeere was gheacht
 12000 Van Saint Pol, ende groote macht
 Bi hem hadde, des en hebt geen waen,
 Uter stat huus op die merct ghegaen,
 Ende seide: « Aldus sal men beghinnen. »
 Ter stont daer na, wilt mi versinnen,
 12005 Dede Jan van Diedeghem ter vaert,
 Als amman ghemaect van den ruwaert,
 Op die merct vore thuus cort na tgone
 Janne Cluetinc Everaerts sone
 Metten sweerde rechten, die vore desen
 12010 Shertoghen amman hadde ghewesen,
 Ende enen knecht met hem, wilt weten,
 Die Arnt van den Hove was gheheten,
 Die de Steenpoorte te houdene plach.
 Op desen selven saterdach
 12015 Dede men groot besuec int stede
 Om den heere van Assche ende dander mede,
 Die te Lovene met hem ghebannen waren,
 Te ghecrighene, hoort mi verclaren;
 Ende als men se niet vinden en conde,
 12020 Soe worden daer na in corter stonde
 Des selfs daeghs, verstaet den sen,
 XXI notabele poorteren
 Van Bruessele ghedaecht, sonder saghe,
 Te comene tot enen zekeren daghe
 12025 Te gherichte, om hen aldaer

Vs. 11997 C: *soe es verclaert*, zonder u.

11998 Bij DYNTER: *Vander Zype*; A, C: *vanden Sype*. Ik vind elders doorgaens *van den Zype*.

12000 *groote macht Bi hem hadde*, grooten invloed bij den graef had.

12015 *de Steenpoorte*, het oud gevangenhuis

DEEL III.

van dien naem, vglk. vs. 11956-58. — *te houdene plach*, in pacht had, daer voor iederen zijner kostgangers hem dagelijks eenige stuivers betaeld werden. Hij heet hier knecht, waarschijnlijk om zijne betrekkingen met van den Zype aenteduiden, in wiens val hij medegesleept werd.

59

- Te verantwoordene int openbaer,
 Oft men soudse besculdicht, hier op lette,
 Houden van den quaden opsette
 Daer ic hier vore af dede ghewach.
- 12030 Op Onser Vrouwen Lichtmesse dach
 Worden noch vele eerbaer poorters daer
 Van Bruessele ghevanghen, die daer naer
 Worden ghepijnt, ende ooc daer mede
 Die twee scepenen daer ic eer af sede,
- 12035 Die svridaeghs daer vore waren ghevaen.
 Des maendaeghs, wilt mi verstaen,
 Drie in sporkille worden onghelet
 Die viere scepenen voorseit ontset
 Bi haren medeghesellen drie,
- 12040 Bi ghemeinen rade der goeder liede,
 Van haren scependomme, hoort dat;
 In die stede van hem worden ghesat
 Viere andere ende gheordineert :
 Vore Janne Metten Scachte, si u vercleert,
- 12045 Ywein de Mol, dits waerheit bloot;
 Voor Heinric Cluetinc, Wouter van der Noot;
 Voor Gielijs de Kegel, wilt mi hooren,
 Wert Willem van Kesterbeke ghecoren;
 Voor Janne de(n) Leeu, des seker sijt,
- 12050 Wert gheset Jan Taye van Eelwijt.
 Des donderdaeghs, wilt mi verstaen,
 Worden quijt ghesconden ende laten gaen
 Der vreemder heeren knechte te waren,
 Die te Bruessele ghevanghen waren

Vs. 12035 ook daer mede, enz., dat is en met hen werden ook de twee scepenen gepijnt.

12037 A : sprokille, de maend februarus.

12038-41 Versta dat de vier laetst benoemde scepenen door hunne drie ambtgenooten en door den gemeenen raed van de stad, van hun sche-

pendom afgezet werden. In 't begin van vs. 12040 moet men *Ende* bijvoegen, en het laetste woord *liede*, om met *drie* te rijmen, moet verkort *lie* uitgesproken worden. Daer de drie handschriften het voluit schrijven, heb ik het zoo gelaten.

12047 A, B : den Kegel.

- 12055 (Maer die heeren ende schiltboorteghe manne
Moesten daer bliven aen die panne),
Der welker dat mocht wesen wale
Twee hondert ende vijftich bi ghetale.
Op desen donderdach vore verclaert
- 12060 Dede die greve, als ruwaert,
Nemen alle die peerde ende harnasch doe
Dat ten heere van Heinsberch hoorde toe
Ende den ionker van Heinsberghe sinen sone,
Ende [den] proofst van Aken, ende al tgone
- 12065 Dat die vreemde gaste, hoort mi berechten,
Met haren vrienden ende knechten
Daer hadden ghebracht meer ende men;
Ende die peerde ende die wapenen
Gaf die greve van Saint Pol, sijts vroet,
- 12070 Sinen vrienden alsoet hem dochte goet.
Op desen donderdach, si u verclaert,
Reet hertoghe Jan te Lovene waert
Van Bruessele, ende met hem reden daer
Die heeren van Diest ende van Rotselaer;
- 12075 Ende dander baenrotsen, dat segghic di,
Bleven te Bruessele, aldaer si
Metten anderen edelen
Ende den ghedepueterden
Der steden Lovene, Bruessele, dat wet,
- 12080 Ende van Antwerpen ooc daer met,
Raet hielden wat men, dits waer sermoen,

Vs. 12057 *Der welker*, niet van de heeren en schildboortegen te verstaen, die blijven moesten, maer van hunne knechten, die zonder peerd of wapenen half naect weggezonden werden. Zie DYNTERUS; het verschil is groot.

12065-64 B:

..... sinen sone
Ende proofst van Aken en (sic) al tgone;

A:

En (sic) den proest van Aken en (sic) al tgone.

C:

Ende die jonckheer synen sone
Ende den proost, enz.

Ik zou geerne, vs. 12064, in plaats van *den* aen te vullen, *Enten proofst* geschreven hebben, maer wij zijn reeds daer aen gewoon geworden.

- Metten poorteren van Bruessele soude doen
 Die ghevanghen waren aldaer.
 Daer af si sloten, dit es waer,
 12085 Altesamen met eendrechticheit,
 Dat men die ghevanghen voorseit
 Soude senden ende vueren, verstaet den sen,
 Tot Lovene ende tot Antwerpen
 Ende in den sloten der baenrotsen, dats waer,
 12090 Om haer leven lanc aldaer
 Ghevanghen te blivene; ende dat
 Alsoe gheschiede, was om in stat
 Ruste te vuedene ende vrede,
 Sonder quetse oft prejudicie mede
 12095 Van den rechten der selver stat :
 Na den welken rechten dat
 Men gheen ghevanghenen, doe ic ghewach,
 Uter stat vervueren en mach.
 Voort waert overdraghen, sijts wijs,
 12100 Dat Jan Metten Schachte ende Gielij
 De Kegel, die beide vluchtich waren,
 Bi den drien steden, hoort mi verclaren,
 Lovene, Bruessele ende Antwerpen,
 Uten lande van Brabant, verstaet den sen,
 12105 Souden sijn ghebannen, sonder blijf,
 Vijftich iaer lanc op haer lijf;
 Ende want Jan Taye, hout u daer an,
 Van Gaesbeke, ende van Yedeghem Jan
 Tot haren verantwoordene, hoort mi verclaren,
 12110 Met meer andre ingheroepen waren
 Ende niet en quamen, hier op lette,
 Hen selven alsoe van den opsette
 Baersculdich maecten, dat was claer :

Vs. 12091 *dat*, dattet, dat het.

12092 B : *om die stat*.

12115 *Baersculdich*, blijkbaer schuldig, zeer

goed gevormd woord en dat men niet mag laten
 uitsterven, daer men het niet anders dan door
 cene omschrijving vervangen kan.

- Soe waert overdraghē daer
12115 Dat si ende ieghelijc van hen
 Eewelijc voortane, verstaet den sen,
 Uten lande van Brabant sonder blijf
 Ghebannen souden worden op haer lijf.
 Noch waert daer overdraghē rassce
12120 Ende ghesloten : wie den heere van Assche
 Oft enich der ghener, hoort mi verclaren,
 Die te Lovene met hem ghebannen waren,
 Doot sloeghe oft leverde ghevanghen,
 Dat hi soude bliven onbeganghen
12125 Jeghen den heere ende ieghen partien vri,
 Ongheveet; daer toe soude hi
 Hebben — daer soude men hem met loonen —
 Eens wechdraghens vijf hondert croonen.
 Dese ordinantie ende overdrach
12130 Wert des sondaeghs, opten IX^{sten} dach
 Van sporkele, overlut
 Openbaerlijc te Bruessele gheboden uut.
 Dien achtervolghende, dat elc versta,
 Soe worden dies selfs nachts daer na
12135 XIII persooone meer no men
 Van Bruessele van den notabelsten,
 Die in der Vroenten saten al daer
 Ghevanghen, dit es seker waer,
 Op kerren ghebonden herde vaste,
12140 Ende worden ghevoert in zwaren laste
 Elc tsijnre plaetsen, hier op ghisse,
 In der heeren ghevanghenisse
 Daer si bi den edelen, hoordic verclaren,

Vs. 12126 *Ongheveet*, in A kwalijk: *Onghewet*,
 ongewroken, buiten alle *veede*. Zie vs. 9969.

12151 A : *sprokelle*.

12155 B : *noch meer noch men*. Bij DYNTERUS
 nogthans staet voluit geschreven : *tredecim bur-*

genses Bruxellenses; maer in de lijst die hij er van
 opstelt, telt men er veertien met naem en toenaem
 gelijk bij onzen rijmelaer.

12145 A en B verkeerd : *Dat sy biden edelen*.
 Zij waren door de edelen en steden verwezen.

- Ende bi den steden verwijst waren ,
12145 Alsoe dat vore bescreven steet ,
 Te wetene ; hoort hier dander besceet :
 Heer Jan van Coudenbergh e , dat wet ,
 Riddere , ende Heinric Cluetinc met ,
 Eduwaert de Hertoghe ende Scockaert
12150 Te Lovene , dat si u verclaert .
 TAntwerpen voerde men , hoort die dinc ,
 Jan ende Willem Cluetinc ;
 Diederic de Loose ende Jan de Weert
 Te Vilvorden , dat si u vercleert ;
12155 Jan de Leeu te Breda , ic seker ben ,
 Willem van Assche te Zichenen ,
 Willem van Mons te Westerle , dits waer ,
 Heinric de Hertoghe te Rotselaer ,
 Wouter Pipenpoy te Cranendonc , neemt goom ,
12160 Jan Tseraerts te Berghen opten Zoom .

C.

Hoe die stat van Bruesele voortane byden VII gheslechten ende IX natien
 sal werden gheregeert ¹ .

In den rade , daer af dat ondersceet
 Int voorseide cappittel ghescreven steet ,
 Wort ooc ghesloten ende overdragh en
 Dat men voortane teeweghen daghen

¹ A , op eenige letters na , heeft al het zelfde . C : *Hoe die stad van Brussel bij de seven geslachten ende negen natien geregeert sal worden .*

Vs. 12146 B : *donderscheet* ; maer A en C : *dander bescheet* , dat is het overige van het bescheid of van het berigt , de verdere bijzonderheden .

12162 *voorseide* , hij wil zeggen het voorgaende .
 De fout is uit de verkorting ontstaen , die de zelfde

is voor *voorseit* en *voorschreven* ; ja *voorschreven* kan bij onzen stamelaer voorgaende (hier voren geschreven) beteekend hebben . A heeft inderdaed *voorschreven* en C de verkorting . Vglk. vs. 11521 .

- 12165 Alle dambachten van Bruessele, dit onthoude,
Trecken ende restringeren soude
In IX natien, ende dat
Voortane die voorseide stat
Bi den seven gheslachten, hoort den sen,
- 12170 Ende bi den neghen natien
Soude worden altijd gheregeert,
In der manieren hier na vercleert :
Te wetene, dat men, dit onthoude,
Alle iare tSinte Jansmesse maken soude
- 12175 Seven scepenen ende rentmeesters twee
Uten VII gheslechten ende niet mee,
Soe men van ouds hadde gheploghen,
Ende dat men voort, dits ongheloghen,
Uten gheslechten, daer wi af spraken,
- 12180 Eenen burghemeester soude maken,
Ende enen burghemeester, soe ic bediede,
Twee rentmeesters ende sesse raetsliede
Uten neghen nacen; ende bi desen
Neghentien personen soude wesen,
- 12185 Na dondersceet, verstaet den sen,
Van ieghelijcs officien,
Die stat voortane gheregeert.
Alle die zaken vore vercleert
Met meer anderen poenten, dits waer,
- 12190 Verleende ende gaf aldaer
Die greve van Saint Pol als ruwaert
Des lants van Brabant, die hi ter vaert
Der stat met sinen openen brieven
Bezeghelde met grooter lieven,
- 12195 Die ghemaect waren in Ons Heeren iaer
Viertien hondert XX, dits waer,
XI in sporkille, soe wi lesen.
Terstont achtervolghende desen
Worden Gheert Pipenpoy, uten gheslechten;

- 12200 Ende Jacop Stovaert, hoordic berechten,
 Uten natiën ghenoeft hier voren,
 Twee burghemeestren ghecoren;
 Voort uten naciën, soe ict bediede,
 Twee rentmeesters ende VI raetsliede
 12205 Worden ooc ghemaect, doe ic ghewach,
 Opten selven voorseiden dach.

CI.

Hoe de hertoghe van Leuvene tot Bruesele ende van daer tot Antwerpen ende
 namaels in Henegouwe trac, ende weder te Bruesele quam ende hoe de
 hertoghinne trac in Inghelant¹.

- Des sondaeghs daer na vielt alsoe,
 XVI in februario,
 Tooch die greve van Saint Pol, sijts vroeder,
 12210 Bi den hertoghe sinen broeder
 Te Lovene; des anderdaeghs na dat
 Quamen si te Bruessele int stat.
 Daer bleef die hertoghe, verstaet tgheveerte,
 Tot opten iersten dach van meerte.
 12215 Doen trac hi tAntwerpen ter dachvaert
 Die al daer ghehouden waert
 Metten ghedeputeerden, si u bekant,
 Sijnre lande Hollant ende Zeelant.
 Opten Venⁿ dach daer na, wilt verzinnen,
 12220 Quam hi weder te Bruessele binnen,

¹ A verschilt slechts door de spelling. C: *Hoe die grave van St Pol tot Loven bij sijnen broeder den hertoch track.*

Vs. 12200 A: *Scovaert* of *Stovaert*? B: *Stovaert*; C: *Scovaert*; DYNTER: *Stevart*, verkeerd; het bewijst toch iets voor de *t* van *Stovaert*.

12201 B kwalijk: *ghemaect hier v.*
 12207 C: *Des goensdaechs doen geviel also,* verkeerd. Hoe kan men zulke fout uitleggen?

- Daer hi omtrint tien daghe bleef.
 Des vridaeghs, als men VII screef
 Der maent van meerte, dat elc verzinne,
 Tooch Vrou Jacoba die hertoghinne
 12225 Sonder shertoghen oorlof onghespaert
 Uut Henegouwe tInghelant waert;
 Daer af dat namaels, eert quam int fijn,
 Vele grooter plaghen comen sijn.
 Hier na, doe ic u ghewach,
 12230 Des sondaeghs, in meerte den IX^{sten} dach,
 Quam die hertoghe van Bourgognen
 Te Bruessele ghereden, verstaet den sen,
 Daer hi tot sdonderdaeghs es bleven.
 Daerenbinnen wasser groote feeste bedreven
 12235 Van stekene met speren sonder wanc
 Ende anders, gheduerende drie daghe lanc.
 Des saterdaeghs, hout u daer an,
 XV in meerte, tooch hertoghe Jan
 Van Brabant, elc wel dit onthouwe,
 12240 In sijn lant van Henegouwe
 Ende daer bleef hi, doe ic ghewach,
 Tot opten sesentwintechsten dach
 Der selver maent, wilt dit versinnen;
 Doen quam hi weder te Bruessele binnen.
 12245 Daer bleef hi, dat en es gheen zaghe,
 Tot des goensdaeghs in die Paeschdaghe,
 Ende aldus moeten wi hier int clare
 Tghetal veranderen van den iare.

Vs. 12226 A : *ten Enghelant*; C : *naer Engelandt*. Ik behield de meer brabantse spelling van B.

12229 A, C : *Ende hier nae*.

12242 B : *-sesse ende twintechsten dag*.

12248 Paesschen, het nieuw jaer III° XXI.

CII.

Hoe die proofst van Coudenberge ghevanghen. Her Everaert Tserclaes riddere, Geldolf van Coudenberghen ende Willem Pypenpöy ghericht worden ¹.

- Binnen desen selven tiden
- 12250 Die wi hier dus overliden,
Wert te Bruessele sonder verlaten
Ghevanghen heer Gheert van der Straten
Proofst van den regulieren, dits waer,
Op Coudenberch. Bi hem daer naer,
- 12255 Als hi aldus ghevanghen sat,
Vernam men ierst ende wiste dat
Van den gheselschap heimelijc,
Die de heere van Assche ende desghelijc
Meer andere hadden, wilt mi hooren,
- 12260 Tsamen ghemaect ende ghesworen
Ende verbriest, soe ghi hier voort
Claerliken wel hebt ghehoort.
Ende als men wiste die ware oorconde
Dat selke heimelike verbonde
- 12265 Ende vrientscapen ghevesticht waren:
Soe heeft men, nu hoort mi verclaren,
In die Passieweke, dats waer,
Voor Palmsondach, ende daer naer
In die Goedeweke, doe ic ghewach,
- 12270 Vore den Heileghen Paesdach,
Die persone die van Bruessele twaren
Te Lovène, tAntwerpen ghevoert waren
In der ghevanghenessen, ende elswaer,

¹ A stemt met B. C: *Hoe die gemeente tot Bruessel anderwerf opstonde ende van twee.*

Vs. 12257 A: *Van der gheselschap.*

12265 A: *ghesticht.*

- Op die slote hier ende daer,
 12275 Besocht, ghearbeit, dat segghic di,
 Swaerlijc ghepijnt, soe dat si
 Ende elc van hen bekinden daer
 Ende verlden. Dat hebben daer naer
 Die raedsliede van Bruessele, die al doe
 12280 Waren ghedeputeert daer toe,
 Thuus ghebracht, ende daer na zaen
 Volcomen relatie daer af ghedaen.
 Met welker relacien, si u verclaert,
 Die ghemeinte zeere vergrimt waert
 12285 Ende weder beruert als wilen eere.
 Soe dat int iaer van Onsen Heere
 XIII^c XXI, doe ic ghewach,
 Opten Belokenen Paeschdach,
 Den XXX^{sten} dach, met grooten gheveerte,
 12290 Der voorseider maent van meerte,
 Die ghemeinte van Bruessele zeere ghesterct
 Ghewapent vergaderde op die merct;
 Daer si al tsamen ligghende bleven.
 Als men drie daghe sach ghescreven
 12295 In aprille, opten donderdach,
 Gheerde van den Zype men comen sach
 Ter merct, die hadde groote macht

Vs. 12275 A : *Besocht*; B : *Worden ghearbeit*, tegen de constructie (zie vs. 12266 *heeft men*) en zonder zin; C : *Besorcht*, hetgeen ook goed is, mids te verbinden : *te Lovenc*, t *Antw. ghevoert in der ghevanghenissen*, en *elswaer op die slote hier en daer besorcht*, dat is in bewaring gesteld, verzekerd, opgesloten. Maer DYNTER zegt *inquisiti*, en ik meen dat *Besocht* daer de vertaling van is.

12276 B : *Ende ghepijnt*, minder goed.

12278 B : *verlijdden*; C : *verleden*. Wij zouden *beleden* zeggen, in 't fransch *faire des aveux*.

12282 A heeft hier bij het woord *relatie* zich miszien en van twee verzen slechts een gemaakt :

Volcomen relacien syn verclaert.

12284 C : *vergrammet*; A, B : *vergrimt*.

12289 B : *Den XIII^{sten}*.

12292 B : *aen die merct*.

12294 *Usque ad diem jovis III^{um} mensis apritis*, dat DYNTER heeft, zou zonnen doen vermoeden dat hier ook *Tot als men drie*, enz., gestaen heeft, met *bleven* (sonder punctum) zamenhangende; maer met het punctum na *aprille* te zetten, om daer een nieuwen volzin te beginnen, vooral bij de omzetting, zou het volgende al te hard worden.

12296 C : *van den Sype*; bij DYNTER *Vander Zype*.

- Bi den greve van Saint Pol, ende gheacht
Was hi zeere met hem aldoe.
- 12500 Hi sprac dus der ghemeinten toe :
« Kindere, sijt goets moets. Ic doe u cont,
Men sal rechten nu ter stont. »
Seere cort daer na worden bracht aldaer
Ende metten sweerde gherecht daer naer
- 12505 Vore der stat huus, sijt seker das,
Heer Everaert tSerclaeus, die ridder was,
Gheldolf van Coudenberghe, dit vernem,
Ende Willem Pipenpoy met hem ;
Ende des anderdaeghs daer naer
- 12510 Toghen die heeren beide van daer,
Die hertoghe ende die greve sijn broeder,
Ten steecspele, des sijt vroeder,
Bi den hertoghe van Bourgognien
Haren neve te Brugghe, verstaect den sen.
- 12515 Des sondaeghs quamen si, si u becant,
XIII in aprille, in Brabant.
Die hertoghe tooch te Lovene binnen,
Die greve te Bruessele, wilt versinnen ;
Daer bleef hi tot sdijsdaeghs. Doe trac hi
- 12520 Bi sinen brueder, segghic di ;
Des donderdaeghs daer na, wilt versinnen,
Quam hi weder te Bruessele binnen.
Des vridaeghs tooch hi, doe ic ghewach,
In aprille den achtienden dach,
- 12525 Te Risele, ten steecspele ter Spinnetten,
Bi den vorseiden hertoghe, sonder letten,
Sinen neve van Bourgognien,
Daer si solaesten onder hen.

Vs. 12502 B, C : *Men salder rechten.*

12515 B : *dats u becant.*

12525 Die steekspelen, die tot het jaer 1227

schijnen op te klimmen, werden te Rijsel zeer
luisterlijk gevierd. Zie DE ROSNY, *Les nobles rois
de l'Espinette*. Lille, 1839.

CIII.

Hoe de Greve van Saintpoul Kewaert van Brabant schreef den Roemschen
Coninc ende andren princen vorsten ende heeren ¹.

- Cort hier na, doe ic ghewach,
 12530 XIII^c XXI, den XX^{sten} dach
 Der maent aprilis, vore ghenant,
 Dede Philips van Brabant
 Greve van Saint Pol ende van Lyncy,
 Als ruwaert van Brabant, segghic di,
 12535 Sijn open brieven scriven ter stede,
 Daer hi sinen zeghel aenhanghen dede,
 Ende sant die sonder cessereren
 Den alre dorluchtichsten vorste ende heere
 Seghemonde, dits ware dinc,
 12540 Bi Gods ghenaden Roomsche coninc
 Van Hongheren, van Dalmacien
 Coninc, ende van Croacien,
 Sinen lieven ghenedeghen heere,
 Ende ooc alle vorsten, daer toe meere
 12545 Ertsbiscoppen, bisscopen meer ende men
 Hertoghen, graven ende marcgraven,
 Baenrotsen, riddren, knechten, meisenieden,
 Bourgemeesteren, scepenen, raetslieden
 Van allen steden, ende voort anne
 12550 Allen anderen goeden eerbaren manne

¹ A: ... Saintpoel ruwaert v. Br. screef aen den R. c. enz. C: Hoe die grave van St Pol schreeff aen alle vorsten ende heeren.

Vs. 12529 A: *Int selve iaer, hier na doe ic gh.*; C: *Int selve iaer, doe ick g.*; B: *Vort hier na*, met eene groote blauwe V, dat dikwijls aenleiding tot misslagen gaf.

12555 A: *vorste van heren*; B: *vürste und heere*,

hetgeen uit de duitsehe Cancelarij stamt.

12544 A: *Ertssche bissc.*; B: *Ertsche b.*; C: *Eertsb.*

12549 A: *voerdanne*; C: *voort ane alle ander eerbare goede manne.*

Sinen lieven neve, dat ghijt wet,
 Heeren ende goeden vrienden met,
 Ende becondichde hen met ondersceit
 Voor die gherechte waerheit

12555 Onder meer ander, die poente, dats waer,
 Die bescreven volghen hier naer.

In den iersten : dat van Grimberghen heer Jan,
 Heere van Assche, ende voort an
 Jan van Assche sijn sone, dat wet,

12560 Reinere Moers ende ooc daer met
 Bernaert Utenenghe, na tgone

Vs. 12551 A : *neven*.

12554 B, C : *onder meer ander poente*, zonder
die.

12557 Op f° 244 v° van IIS. B, staen beneden,
 onder de eerste kolom, waer van den heer van
 Assche en zijnen zoon gesproken wordt, acht ver-
 zen in cursiefschrift, met blekeren inkt, maer
 van de zelfde hand, dunkt mij, die de rest gescre-
 ven heeft, zonder verwijzing naer den tekst, waer
 ze ook niet toebehooren konden, als zijnde eerder
 eene kritische aanmerking tegen hetgeen in den

tekst gezegd wordt en eene ontschuldiging van de
 heeren van Assche.

Aen 't hoofd nochtans en op de linker zijde van
 het eerste vers, staet de verkorting van ITEM, als
 of het een vervolg van het eerste punt, vs. 12557
 en volgende waer, en een weinig lager, op den
 zelfden kant het woord NORA voluit geschreven.
 Dit laetste alleen moest er staen; het ITEM is eene
 afschrijvers gewoonte. Ik laet die verzen hier vol-
 gen met eenige verbeteringen en de bedorven les
 van 't HS. daer neven.

ITEM. Om dat van Assche die heere
 En Jan sijn sone met snellen heere
 Altijt den hertoghe waren ghetrouwe

NOTA. Moestens si liden grooten rouwe
 En ooc scade, scande en achterdeel,
 Overmids der ghemeenten riveel,
 Die altijt myten jeghen haren rechten heere :
 Des si scande hebben zelen emmermeere.

Vs. 4 IIS. : *Moestens zij* = *Moesten si des*
 (dacrom). Vs. 6 *riveel*; dit woord, waer zoo veel
 over gezeid is, beteekent hier ligtzin, wispelturig-
 heid. Vs. 7 HS. : *optijt myten segghen* (sic); *optijt* is
 een schrijffout; *segghen* voor *jegghen* of *teghen* kan
 dialektisch zijn, gelijk in CHRISTINA overal *schegghen*

staet. Vs. 8 HS. : *Des sij*. Alweér een die den heer
 van Assche zoekt te verschoonen. Vglk. vs. 10452.
 Ik aenzie deze verzen als eene protestatie van den
 niet al te volksgezinden kopist van den Damme,
 van wien wij ook een gerijmt epilogus achter het
 VII^{ste} boek hebben.

- Rutgheer Boone, Claes Colensone,
 Die uten lande van Brabant te waren
 Openbaerlijc ghebannen waren,
 12365 Sinen lieven heere wide bekant
 Ende brueder den hertoghe van Brabant
 Van der hertoghinnen, met boosheden,
 Van den edelen ende goeden steden
 Vervreemt hadden ende ghesceiden,
 12370 Met rechter booser hoersheiden;
 Tlant van Brabant samentlike
 Vercort hadden grootelike
 In sinen rechten ende privilegien;
 Ende dat si conspiratien
 12375 Ende verbonde heimelike
 Ghemaect hadden samentlike
 Met eenen deël liede van machte,
 Daer vele onrusten ende tweedrachten
 In den lande van Brabant sonder waen
 12380 Af waren gheresen ende opghestaen,
 Ende opstonden in lanc soe meere:
 Daer met sijn brueder, ende sijn heere,
 Die hertoghe, ende sijn lande int sijn
 Met waren ghescepen verdorven te sijn,
 12385 En hadde men wiselec niet tot dien
 Met behoorliker remedien versien.
 Ende dat hi daer omme eenpaerlijc,
 Bi bevele des conincs van Vrankerijc,
 Sijns neven van Bourgognen sonder sneven,
 12390 Ende anderen sinen heeren ende neven,
 Uut Vrankerijc comen ware, dats waer,

Vs. 12562 A, B : *Boeve*, en zoo meestal B.

12570 Ik knoop dezen regel aen de voorgaende,
 en meen dat daer bij de schandelijke verkeering
 van den hertoch met de vrouw of de dochter van

sommige zijner gunstelingen bedoeld wordt. Vglk.
 vs. 12446 en volgende.

12384 A : *verdorven sijn*, zonder *te*; B : *tsijn*.

12389 Versta : *Bi bevele sijns neven ende bi*, enz.

- In Brabant, ende hadde hem daer
 Toe ghevuecht, om allen stoot
 In den lande van Brabant klein ende groot
 12395 Neder te legghene in allen keere;
 Ende zunderlinghe sinen lieven heere
 Ende brueder, den hertoghe, met minnen
 Metter edelre hertoginnen,
 Metten edelen ende goeden steden
 12400 Te peyse te stellene ende te vreden.
 Maer des en hatti gheen moghentheit
 Mids den ghebannenen voorseit,
 Die dat beñamen met loozen keere
 Ende vuerden den hertoghe haren heere
 12405 Uter stat van Bruessele, zift des vroet,
 Daert hen lieden dochte goet.
 Mids desen, uut beden, si u becant,
 Der drie staten van Brabant,
 Hadde hi aenghenomen tbewent,
 12410 Dat ruwaertscap ende tregement
 Des selfs lants, daer af hi waer
 Naest sinen brueder, dats openbaer,
 Oor ende erfghename, dat wet.
 Voort heeft hi ghescreven met
 12415 Dat die ghebannene om te volbringhen
 Haer opset, haer quade meininghen,
 Sinen lieven heere ende broeder
 Den hertoghe bracht hadden, sijts vroeder,
 Int gheselschap, tsiere onneeren,
 12420 Van vreemden uutlantscen heeren,
 Ende hadden die doen werden tehant
 Ende ghemaect rade van Brabant,
 Jeghen des lants privilegien.

Vs. 12401 A: *haddy*; B: *haddi*; C: *Mer des*
had hy.

12408 B: *Die drie.*

12425 Omdat zij geen Brabanders waren.

- Ende dat se met haren helperen,
12425 Ende met heimeliker cracht verholen
 Ende quader listicheit hadden ghestolen
 Somigher edelre van Brabant, dat wet,
 Slote ende ondersaten met,
 Die hi bi der helpen van Gode
12430 Weder hadde ghecreghen tsinen ghebode:
 Daer met si verbeurt hadden, sonder blijf,
 Na slants recht van Brabant goet ende lijf.
 Ende dat si sinen brueder, sinen heere,
 Alsoe hadden met scalken keere
12435 Gheregeert tot sijnre scade,
 Dat hi bi harer liede rade
 Hollant, Zeelant, Vrieslant mede,
 Ander lande, slote ende stede
 Heerlicheiden, renten meer ende men
12440 Jeghen lantrecht ende privilegien
 Vercocht hadde oft verset, dits waer.
 Ende want hi aensach openbaer
 Dat sijn lieve brueder ende heere
 Van den voorseiden ghebannenen dus zeere
12445 Wert gheinformeert in desen sinnen
 Dat hi bi siere ghesellinnen
 Der hertoghinnen achemant,
 Sinen edelen ende steden van Brabant
 (Hoe wel daer toe, sijt seker das,
12450 Sijns selfs persoon gheneight was),
 Niet comen en mochte, al waest hem leit,
 Soe hat hi metten drien staten voorseit
 Des lants van Brabant voor dien stonden

Vs. 12427 B : *Sommighen van Brabant*; C : C : *by haerder lieden.*

Sommige edel Brabanders.

12440 A : *Jeghen dlant recht*; B : *Jeghen lant*

12452 A : *Nae lant recht*; B : *Na tlant recht*; recht; C : *Tegen lantrecht.*

C : *Naer lants rechte.* Vglk. vs. 12440.

12444 A : *des sere.*

12456 A : *by harer lieder*; B : *by harer liede*;

12447 A : *archemant.*

- Sinen heere, sinen brueder besonden
12455 Ende die vreemde heeren daertoe
 Die de voorseide ghebannene aldoe
 Rade hadden ghemaect, segghie di,
 Biddende ende begherende dat si
 Den selven sinen lieven heere
12460 Ende brueder alsoe in allen keere
 Onderwisen wilden ende informeeren,
 Dat hi binnen sinen lande tsiere eeren
 Comen wilde, sijt seker das,
 Alsoe hi sculdich te doene was :
12465 Dan soude hem sijn lant in allen keere
 Doen als si haren ghebuerteghen heere
 Sculdich waren te doene, dats claer;
 Waer af niets niet comen en waer.
 Maer boven tgone dat wi hier leeren
12470 Waren die vreemde uutlantsce heeren,
 Te wetene die heere, hout u daer an,
 Van Heinsberghe ende sijn sone Jan,
 Jan van Bueren, proofst van Aken,
 Metter grooter menichte ter selver zaken
12475 Met sinen lieven heere met machte,
 Den hertoghe, heimelijc bi nachte
 Dopenbare strate scuwende, wet dat,
 Tot voor Bruessele [ghereden] die goede stat,
 Die voorscreven ghebannene daer met bi
12480 Met hem bringhende (twelke dat si

Vs. 12454 A, C: *Synen here en broeder besonden*; ik legde dit woord reeds in VELDEKENS *Servatius* uit (I, vs. 1094): door gezanten of boden uitnoodigen; ik voeg er nu bij: of door brieven. Men merke den accusativus, dien ook Veldeken heeft.

12455 A, B, C: *Ende die vrende (vreemde)*.

12457 *Rade*, raetslieden.

12466 A: *gheboertighen*; C: *geboortigen*.

12470 Daer de constructie in haren voortgang

onvolledig blijft, omdat *Waren* gansch alleen en zonder een bepalend participium staet, als zijn zou *ghecomen* of *ghereden*, dat ik er inlasschen zal, zou ik het geerne in *Voeren* veranderen, waerdoor de zin voldoende zou hersteld zijn: *Voeren die vreemde uull. heeren... Tot voor Bruessele*, enz.

12478 [ghereden] dat ik hier inschuif verbindt zich met *Waren*, vs. 12470. Zie aldaer de aentekening.

- Na den rechte des lants ende privilegien
 Niet doen en mochten meer noch men);
 Ende als si voor tstat comen waren,
 Worden si van eneghe, hoordic verclaren,
 12485 Die metten ballinghen verbonden waren,
 Inne ghelaten in corten stonden,
 Jeghen sinen wille, si u verclaert,
 Hoe wel hi was des lants ruwaert,
 Alsoe dat boven steet claerlijc,
 12490 Ende ieghen den wille ooc dergheleijc
 Ende sonder consent, soe ic bediede,
 Der goeder manne endè raetsliede
 Der goeder stat, doe ic ghewach,
 Ende ooc ieghen toverdrach
 12495 Ghesloten bi den scepenen
 Enten raet der ghemeinder stat met hen :
 Dat si souden den hertoghe met gheninde
 Inlaten met sinen huusghesinde,
 Ende dat men ballinghe gheenderhande
 12500 Noch slants openbaer viande
 Inlaten en soude noch ontfaen.
 Item die greve screef voort aen
 Dat someghe vreemde, dat was noch meere,
 Als van Heinsberghe die heere,
 12505 Die coopliede van Brabant scalkelijc
 Ende uut andren landen dergheleijc
 Gherooft hadde opter vrier straten
 Sijns liefs Heeren sonder verlaten
 Ende brueders, shertoghen van Brabant vri,
 12510 Ende binnen sinen gheleide; daer met dat hi
 Ende alle sijn helperen, des sijt vroet,
 Verbeurt hadden lijf ende goet.
 Ende dat die van Heinsberghe openbare

Vs. 12510 *daer met*, waer mede, waer door hij (de heer v. Heinsberg) verbeurd had, enz.

- Somegher edelre viant ware
 12515 Van Brabant : daer af si sonder waen
 Sine opene ontsegghebrieve hadden ontfaen.
 Voort screef hi, si u bekant,
 Dat die van Heinsberghe voor ghenant
 Ende die andere vreemde heeren
 12520 Die binnen Bruessel dus comen weren,
 En bewesen in gheender manieren
 Teekene van vrientscapen eneghertieren,
 Oft om neder te legghene den voorscreven stoot
 En aerbeiten si klein noch groot;
 12525 Maer si ende haer dieneren, wilt verstaen,
 Hebben ghereden ende ghegaen
 Opter straten tot vore die wet
 Ende tgherichte der selver stat daer met,
 Ghewapender hant ghereet om vechten,
 12530 Met haren zweerden, die haer knechten
 Opherecht droeghen in haer hant.
 Si daden ooc, si u bekant,
 Haer knechten riden haer peerden
 Te watere met opgherechten zweerden,
 12535 Teenen teekene dat se sonder verhouden
 Die inghesetene vernielen wouden,
 Die simpelje hielden haer manieren,
 Sonder hernasch eneghertieren
 Aen te nemene oft gheweere,
 12540 Ende dat eneghe ooc hadden gheere
 Van den voorseiden vreemden heeren,

Vs. 12514 A : *Sommege edele.*

12521 A, B : *Ende bewesen*, verwarring van

Eñ met *En*.

12525 *stoot*, aenstoot, vijandschap.

12528 A : *En tgherichte* (sic); B : *Eñ tgher*.

Voorts A : *daer niet*.

12535 A : *riden*; C :

Haer knechten rijden die haer peerden

Te water reden met haer zweerden.

Hier zal wel eenmal *iciden* in plaats van *riden*
 (*te water*) moeten gelezen worden.

12541 A, op geheel deze bladzijde zeer slordig
 geschreven en vol van doorgehaelde woorden, stelt
 hier : *vrienden heren*; B : *vremde*.

- Als Jan van Bueren, met scalken keeren,
 Ende meer andere, als dat seijnt,
 Te verwervene hen hadden ghepijnt
 12545 Der somegher baenrotsen van Brabant
 Wive, kindere, slote ende lant,
 Als si ten sweerde, hoort den fijn
 Ghelevert souden hebben ghesijn.
 Ende oft die vreemde vore ghelesen,
 12550 Haer vriende, of iement el van desen
 Uutgheven oft ooc segghen moghen,
 Dat si op gheleide des hertoghen
 Te Bruessele comen waren, dats waer,
 Ende op gheloove, ghehacht aldaer
 12555 Ende ghevanghen waren, soe antwerde hi
 Daer op, ende screef hoe ende twi
 Die drie staten des lants, sijts vroeder,
 Sinen lieven Heere ende broeder
 Allen dienst ende ghehoorsaemheit
 12560 Afghetoghen hadden ende wederseit,
 Als zi dat doen mochten, verstaet den sen,
 Na allen haren privilegien,
 Ende hi truwaertscap ende bewent
 Aenghenomen hadde ende tregement
 12565 Des lants, soe ic u las langhe eere :
 Soe en hadde sijn brueder ende heere
 Gheen macht iemende, si u becant,
 Gheleide te ghevene in Brabant,
 Ende al en hadde die ghehoorsaemheit
 12570 Niet ghescorst gheweest noch wederseit,
 Soe en hadde sijn brueder gheenerhande

Vs. 12545 A: *Daer sommige baenrotse*. De zin is, zonder omzetting: *De wive*, enz., *somegher baenrotsen*. De Ouden zeiden *die somighe* met het lidw. of *someghe* alleen, zonder lidw.

12554 *gehacht*, in hechtenis genomen. A:

gheach (sic). De afschrijver moest ziek of anders ontsteld zijn toen hij deze bladzijde schreef. — *Op gheloove*, het zelfde omtrent als vs. 12552 *op gheleide*, in 't fr. *foi, créance, sauf-conduit*.

- Ballinghe noch openbaer viande
 Slants van Brabant gheen gheleide
 Noch vriheit moghen gheenreide
 12575 Gheven, dat hen in enegher maten
 Hadde moghen comen te baten,
 Na den lantrechten, si u bekant.
 Ja, die goede stede van Brabant
 En hadden tgheleide vore vercleert
 12580 Openbaerlijc gheconsenteert;
 Des die van Heinsberghe vroet mocht wesen;
 Want hi binnen corten tide voor desen
 Alselken gheleide ende veilicheit
 Gheworven hadde met ondersceit:
 12585 Hets openbaer ooc, wats ghesciet,
 Dat si hen op tgheleide niet
 En troosten noch en verlieten tot dien.
 Ja ghemerct ende aenghesien
 Dat si alsoe haestelijc
 12590 Quamen ende soe heimelijc
 Ende buten der rechter lantstraten
 Voor Bruessele, in alselker maten,
 Met soe grooter versameninghen
 Van volke van wapenen, van ballinghen,
 12595 Van vianden slants, dits waerhede,
 Van straetroovers, ende in der selver stede
 Van Bruessele ieghen sinen wille, dat wet,
 Ende der goeder manne met,
 In worden ghelaten met overdaden
 12600 Van den ghenen, die om haer mesdaden

Vs. 12574 A, C: *gheenre leide (leyde)*; B: *gheender-leide*; thans *geenerlei*. Zie twee verzen hooger *gheenerhande*.

12577 A: *lantsrecht*.

12584 *Gheworven*, gevraegd, gesolliciteert; *met ondersceit*, opzettelijk. A: *hadde ende ondersceit*.

Het woordje *ook* in den vlgdn. regel zou beter wegblijven, om dat dit gedeelte van de zinsnede het gevolg van het voorgaende is, en *ooc* iets nieuws schijnt in te brengen. Daer zou beter *dus* staen.

12587 *tot dien* (tijd), in zoo verre, daer zij een ander vrijgelijde gevraegd hadden.

- Ende quader werken wille mespresen,
 Van den live hebben gherecht ghewesen,
 Ende som op haer lijf ghevaen daer ave.
 Noch screef die voorseide grave
 12605 Van Saint Pol dat hi daer, omme, dat wet,
 Der voorseider uutlantscer opset
 Ende conspiratie heimelike
 Te wetene volcomelike,
 Hadde doen ondersueken op tgone
 12610 Van den scilde gheboren XIII persoone,
 Daer men op hadde suspitie groot.
 Onder die welke, dits waerheit bloot,
 Aen twee ridderen ende meer andere daertoe
 Schiltbortegher wert bevonden doe,
 12615 Alsoe sijt openbaerlike
 Kinden ende liden claerlike,
 Dat, na dien dat die vreemde heeren
 Int stat van Bruessele comen weren,
 Si bi dien van Heinsberghe, hoordic rueren,
 12620 Ende bi den proofst van Aken Janne van Bueren,
 Ende bi meer andere heimelike
 Quamen te rade; daer samentlike
 Bi hem wert overdraghen, sijts vroeder,
 Dat si bi sinen lieven Heere ende broeder
 12625 Ende met siere banieren, hoort den sen,
 Met allen denghenen die sij tot hen
 Souden connen ghecrighen, ende dus ghesterct,
 Neder souden hebben ghecomen ter merct,
 Ende der stat huus begrepen met desen,
 12630 Om mechtich alsoe der stat te wesen;

Vs. 12605 A: *om*. Ik plaets een komma na *daer*, om dat men *om* of *omme* met het volgende *Te wetene* verbindt: om volkomenlijk te weten. Anders zou *Om* in 't begin van vs. 12606 nog eens te herhalen geweest zijn.

12624 B: *minen lieven broeder*.

12627 A, B: *ghecrighen hen dus ghesterct*. Dit *hen* is wel uit een miskende *en* ontstaan.

12629 *begrepen*, aengegrepen en ingenomen zouden hebben.

- Ende meinden se hier met lude ende stille
 Te bringhene tot haren quaden wille.
 Ende soe wi hem hadde van hen allen
 Contrarie in dier zaken ghevallen,
 12635 Meinden si neder te legghene, dat wet,
 Ende haren wille te doene daer met.
 Ooc sijn die van Heinsberghe vore ghenomen,
 Ende dander int gheselschap comen
 Van den ghenen diet opset hadden gheweven
 12640 Van den zaken hier na ghescreven,
 Te wetene : dat someghe van hen
 Souden hebben begrepen, verstaet den sen,
 Die merct ende huus, dat, sijt ghewes,
 Te male groot ende sterc es;
 12645 Ende dandere souden sonder verdraghen
 Die stormclocke hebben gheslaghen,
 Om tfolc ter merct waert te doene loopen;
 Die derde partie met haren hoopen
 Souden ander huse ende de straten
 12650 Die ter merct waert dreven, te harer baten
 Begrepen hebben ende beset.
 Dan souden dandere onghelet
 Van harer gheselschap met groter scaren,
 Diere toe gheordineert waren,

Vs. 12637 *vore ghenomen*, zoo A, B; C: *voorgenomen*. Indien dat *voorghenoemd* beteekenen moet, dan is rijmen geene kunst meer. Voor onzen sehrijver is dat alleszins waer; maer hier zit de fout daer niet in. Hij heeft het part. *vore ghenomen* met het hulpwerkw. *sijn* gebruikt, gelijk wij *voornemens sijn* zeggen, in plaats van het met *hebben* te verbuigen. Lees dus :

Ooc hadden die van Heinsberghe voorghenomen.

Zeer wel; maer zie verder vs. 12712, waer het zelfde woord nog eens staet, en de moeyelijkheid

op deze wijze volstrekt niet kan opgelost worden. De lezer zie of hij er den zin van *verdacht*, als de vertaling van het fransch *présumé*, aen geven wil; dan zal *comen* voor *ghecomen te sijn* staen en achter *dander* een komma vereischt worden. Ik kan tot nu toe die tael niet uitleggen.

12645 B: *des sijt ghewes*, zonder zin. Versta: *Die merct ende der stat huus* (het stadhuis), *dat* (welk) *te male groot ende sterc es*.

12645 *sonder verdraghen*, zonder uitstel.

12650 A, C: *Ter merct waert dieneende tot harer baten* (*tharrder b.*).

- 12655 Soe vreemde gaste ende andere met,
 Ghecomen hebben al onghelet
 Ter merct met open banieren
 Ende met wimpelen meneghertieren
 Openbaerlijc roepende in deser wisen :
- 12660 « Alle tolle af ende assisen! »
 Meinende hier met meer ende men
 Tonnoosel volc te treckene aen hen,
 Ende dan haer opset, haer quaet ghedacht
 Volvuert te hebbene ende volbracht,
- 12665 Ende doot gheslegghen te hebbene na tgone
 Soe ridderen soe andere IX persoone
 Van den scilde gheboren, sonder besceit,
 Om haer dooght ende rechtverdicheit;
 Ende ooc alle die ghene, hier op lette,
- 12670 Contrarie sijnde haren opsette.
 Van desen boosen opsette quaet
 Sijn besculdicht vonden, dat verstaet,
 Een groot deel riker liede, mechtich
 Van vrienden ende van maghen crechtich,
- 12675 Diet ghekint hebben ende ghelijt int fijn,
 Daer si omme ghecorrigeert sijn
 Na haer verdienten, na haer plicht :
 Die selke van haren live ghericht
 Ende die someghe op haer lijf
- 12680 In ghevanghenessen ghesloten stijf.
 Want die greve van Saint Pol niet den sen
 Deser heimeliker conspiratien

Vs. 12655-56 *Soe vreemde... ende, zoo vreemde...*
 als. *Ghecomen hebben*, dat is *Ghecomen sijn*; de ver-
 wisseling dezer hulpwkworden is niet zeldzaem
 bij onzen schrijver. Vglk. vs. 12526 en 12627.

12675 *ghekint ende ghelijt*, bekend en beleden;
 C : *gelyck in fijn*.

12677 C : *Nae haer daet, nae, enz.*

12680 B : *Int vanghenesse*; C : *In vauckenisse*.

12684 A : *niet ten sen*; B : *met den sen*; C : *met*
desen. De herhaling van *niet*, vs. 12685, kan daer
 de oorzaak van wezen.

- Ende opset voorscreven tot diere tijt
 Alsoe volcomelije, des seker sijt,
 12685 Niet gheweten en hadde sonder si,
 Als hi nu wiste : soe en hadde hi
 Met sinen openen brieven tot dien
 Niet eer ghescreven ; maer aenghesien
 Dat hi nu die waerheit blikelike
 12690 Bevonden hadde claerlike,
 Soe condichde hi allen dien met lieve
 Daer ane sijn voorseide open brieve
 Comen soudent, hier op lette,
 Dat alle die voorseide opsette,
 12695 Soe ghi boven hebt hooren verclaren,
 Ghesciet, herbracht, uutcomen waren.
 Ende oft van Heinsberghe dien heere,
 Van Bueren, ende den anderen meere
 Van harer gheselschap, dochte int ware
 12700 Dat si belast worden te sware :
 Soe presenteerden die greve van dien
 Vonnesse ende oordeel te doen gheschien
 In der voorseider stat van Bruessele ter vaert,
 Daer die quade opsette voor verclaert
 12705 Ghehanteert waren, verstaet den sen,
 Na den rechten ende privilegien
 Der stat van Bruessele vore ghenant.
 Oft na den lantrechte van Brabant.
 Die greve van Saint Pol hierom bat
 12710 Allen den ghenen, daer ane dat
 Sijn open brieve soudent comen,

Vs. 12685 A : *opsette*; het moest zijn : *Ende des opsets.*

12687 Dit *Met* is zonderling gebruikt, zoo men *tot dien* van den tijd verstaet; maer het ziet wel op de lieden, gelijk vs. 12691-95 het breeder uitleggen.

12688 C : *Niet geschreven eer, maer anc te sien.*

12691 A : *allen dient met lieve.*

12697 A, B, C : *die heere*, en verder A : *die andere mere*; C : *ende ander meere.*

12701 *presenteerden*, = presenteerde hen (hun); in A echter staet alleen *presenteerde*.

- Dat si alle die voorghenomen,
 Van Heinsberghe, van Bueren, ende daer toe
 Die waren van harer gheselschap doe,
12715 Houden wouden ende achten daer bi
 Ende nuemen alsulke, ghelijc dat si
 Weten mochten dat si waren claer
 Verscult, verdient hadden openbaer
 In den poenten bescreven hier boven,
12720 Ende dat se niet en souden ghelooven
 Enege andere informatien
 Oft onderwisinghe die hen
 Ter contrarien mocht sijn ghedaen van des
 Hier boven claer bescreven es.
12725 Ende in oorconden der waerheit
 Heeft die greve van Saint Pol voorseit
 Sinen properen zeghel doen hanghen na dat
 Aen den openen brief, daer inne dat
 Alle dese poente blikelike
12730 Begrepen stonden volcomelike.
 Welken brief ghemaect was ende ghegheven
 XIII^c, eenentwintich daer neven,
 Ons Heeren iaer, doe ic ghewach,
 In aprille den XX^{sten} dach.

Vs. 12712 Vglk. vs. 12657; ik versta hier *alle die verdachte*, al schijnt het woord een weinig zwak, want aen hunne pligtigheid was gewis niet te twijfelen. Ik zou hier nog meer ander gissingen omtrent dat woord *voorghenomen* kunnen voorstellen, maer bij onzen schrijver is het de moyte niet waert. Het is genoeg te doen opmerken dat het hier en elders slechts als rijmwoord staet en

dat dit hem honderdmael de tael heeft doen mishandelen. Hij mogt wel zonder zin, maer niet zonder rijm schrijven.

12716 Ook A en C schrijven hier *nuemen*, niet, gelijk elders, *noemen*. Vglk. met deze plaats vs. 10291 en volgende. — *Nuemen* is wat wij gewoonlijk *kwalificeeren* zeggen. Men kon hen, bij voorbeeld, landverraders noemen.

CIV.

Hoe die hertoge bekende dat syn brueder te rechte Ruwaert van Brabant ghemaect ware ende confirmeerde aldat hy inden Ruwaertscape ghedaen hadde ¹.

- 12735 Int selve voorseide Ons Heeren iaer
Vier daghe in meie, hout dit voor waer,
Verleende hertoghe Jan ende gaf
Sijn open bezeghelden brieve daer af,
Inhoudende ter substancien claer
- 12740 Tghene dat bescreven volght hier naer,
Te wetene : want hi voormaels tbewent
Bevolen hadde ende tregement
Sijns selfs, sijns staets, si u bekant,
Ende sijns lants van Brabant
- 12745 Eneghe[n] daer hi in hoopte zeere,
Dat aenghesien souden hebben die eere,
Oorbore, profijt, welvaert ghemeine
Van sinen lande groot ende cleine,
Daer si toe waren ghebonden met eeden;
- 12750 Twelke si alsoe niet en deden,
Maer hadden hem in contrarien
In haren eeden ende officien
Van den rechten, charteren, si u bekant,
Ende privilegien van Brabant

¹ Zoo ook A, met het eenig verschil dat daer *broeder*, *ruwaert* en *ruwaertscape* staet. C : *Hoe die Hertoghe confirmeerde het Ruwaertschap*, en alle datter inne geschiet was.

Vs. 12735 *Vier daghe*, zoo A en B, dat is den vierden dag.

12745 A, B, C : *Eneghe*; ik zet den dativus dien *Bevolen* vereischt. Te verstaen *lieden*, van welke hij hoopte dat zij, enz.

12746 Vul aen : *Dat si aenghesien zouden heb-*

ben. Het pronomen personale blijft zoo dikwijls uit in eene afhankelijke constructie.

12751 *hem* is *hen*, zich : zij hadden zich in hunne gezworene ambten in wederspraek met de regten en privilegien gedragen.

12755 A : *Van den rechten, carten*.

- 12755 Ghehouden, ghedreghen lude ende stille :
 Soe dat si om harer mesdaet wille
 In der stat van Lovene met enicheden
 Der edelre ende der goeder steden
 Openbaerlijc worden ghecorrigeert;
- 12760 Ende dat si ooc, si u vercleert,
 Met slinker informacien, alst scijnt,
 Te vervreemdene hem hadden ghepijnt
 Van siere ghesellinnen in allen keere
 Der hertoghinnen, ende voort meere
- 12765 Van sinen brueder, hoort mi ghewaghen,
 Ende andren sinen vrienden ende maghen,
 Ende van sinen lande in alder mate.
 Mids den welken die drie state
 Van sinen lande van Brabant voorseit
- 12770 Beduchten, dat meer nuwicheit
 Ende groote swaer laste uutghenomen
 In den lande hadde moghen comen;
 Soe dat si, om die ernstelike
 Te verhuedene ende behoorlike
- 12775 Remedie te vindene in goeder mate,
 Ende tot enen princeliken state
 Hem weder te bringhene, ghelijc als si
 Na haren rechten, dat segghic di,
 Ende herbrenghene wel mochten volbringhen;
- 12780 Ordineerden mids desen dinghen,
 Setten ende maecten, si u verclaert,
 Sinen lieven brueder tot enen ruwaert,

Vs. 12768 *Mids den welken* (saken), om welke redenen.

12771 *groots* ontbreekt in C. De regel schijnt mij te beteekenen : zonder de zware lasten te beschouwen en in rekening te brengen, dat is, boven de zware lasten; hetgeen wel op het al te groot verteer doelen zal waer vroeger van gesproken is.

Maer dan ware *Ende* beter weggebleven, ten zij daer meer nadruk uit volgt.

12775 Met het voorgaende *uutghenomen* zal het pron. *die* op deze plaets alleen op de *nuwigheit* zien; hij had beter *dit* (dit kwaed) geschreven.

12780 B, C : *Ordineren*, dat dan gelijk *volbringhen* van *mochten* afhangen zou.

BRABANTSCH E YEESTEN.

- Philips van Brabant, ende behoeder.
 In welker ruwaertscap sijn lieve broeder
 12785 Hem hadde ghedraghen soe bruedelijc
 Soe vriendelijc ende soe ghetrouwelijc,
 Dat hijs wel van hem, sijt seker das,
 Ende van sinen lande te vreden was.
 Soe confirmeerde, ratificeerde
 12790 Die hertoghe ende approbeerde
 Tvoorseide ruwaertscap meer ende min,
 Ende tghene dat sijn lieve brueder daer in
 Voort hadde ghekeert, dit wilt verstaen,
 Oft in enegher wise ghedaen
 12795 Bi consente der edelre, si u bekant,
 Ende der steden sijns lants van Brabant,
 Het ware van justicie, oft ooc mede
 Weder van live of van lede,
 Van rechteren ende officieren,
 12800 Scepenen, wethouweren eneghertieren
 Ende anderen dieneren, wilt verstaen,
 Beide af te settene, ende ooc aen
 Alle correctien ende vergaderinghen,
 Hanteringhen ende handelinghen
 12805 Die in den ruwaertscape, dit wilt hooren,
 Bi den meesten deele daer te voren
 Der edelre, der steden, hoort mi verclaren,
 Sijns lants van Brabant gheschiet waren.
 Voort, oft in toecomenden termine
 12810 Ghebuerde, dat hi oft die sine
 Nacomelinghen, hertoghen bekant,
 Oft hertoghinnen van Brabant,
 Den drien staten sijns lants, sijts wijs
 Oft eneghen van hen in enegher wijs
 12815 In haren rechten vercortinghe dede,

Vs. 12799 B: *oft officieren.*

12802 De zin gaet hier lastig voort.

- In charteren oft in privilegien mede,
 In costumen, usagien energhertieren,
 Ende herbringhen in gheenre manieren,
 Violentie, cracht, macht of wille,
 12820 Ende hem namaels lude of stille
 In der manieren als voorseit es
 Oft in gheliker, sijts ghewes,
 Meer van hen vervreemde daer naer :
 Soe consenteerde hi daer
 12825 Voor hem ende sijn nacomelinghen,
 Dat si hem in gheenen dinghen
 In haefliken dienste en selen na desen
 Onderdanich noch ghehoorsam wesen.
 Dat dan die drie staten, hoort den sen,
 12830 Metten meesten ghevolghe van hen
 Souden moghen kiezen onghespaert
 Int lant van Brabant eenen rewaert,
 Die volcomen macht min no meere
 Hebben soude als prince ende heere
 12835 Des lants van Brabant meer ende men :
 Met vele meer poenten ende clauselen
 In sinen openen brieven bescreven,
 Die te Lovene waren ghegheven
 Vier daghe in meie, dat es waer,
 12840 XIII^c XXI Ons Heeren iaer.

Vs. 12818 *in gheenre manieren*, het zelfde als
 vs. 12815 *in enegher wijs*.
 12819 B : *ende wille*.

12827 C : *haeffelijcken*, dat is havelijken, zijne
 have, zijn huis of inkomsten betreffend, hier zoo
 veel als geldelijken.

CV.

Vanden Stedehouder des Ammans van Bruesele ende vanden Scypenen
aldaer op Sinte Jans avont te makene ¹.

- Des saterdaeghs, doe ic u verclaer,
Seventiene in meie int selve iaer,
Tooch hertoghe Jan tot Mechelen
Bi den hertoghe van Bourgognen
12845 Sinen neve; daer bi hem quam
Die bisscop van Ludeke, soe ic vernam,
Om te tracteerne van sinen vader,
Den heere van Heinsberghe, ende ooc te gader
Den anderen die te Bruessele waren
12850 Met hem ghevanghen, hoordic verclaren;
Maer daer en waert ghesloten twint.
Soe es die dachvaert daer gheint,
Entie heeren scieden, doe ic ghewach,
In meie den XXIII^{sten} dach.
12855 Ende opten lesten dach daer naer
Der selver maent, dat weet voor waer,
- Gaf ende verleende, si u verclaert,
Die greve van Saint Pol als rewaert
Des lants van Brabant, verstaet dat,
12860 Dat in Bruessele der goeder stat
Van shertoghen weggen sal sijn voortan
Gheset een goet notabel man
Stedehouwer te wesen daer
Des ammans van Bruessele, dats waer;
12865 Ende ooc, oft ghebeurde daer nare
Dat die hertoghe ghebreclijc ware

¹ Zoo mede A, behalve dat daer *Bruessel*, *avont en te maken* staet. C: *Vanden schepenen ende van eenen stadhouder des Ammans van Bruessel te settene.*

- Die scepenen van Bruessele, si u cont,
 Op Sinte Jans Baptisten avont
 Voor der noenen, hout u daer an,
 12870 Over te sendene : dat als dan
 Die scepenen, die af souden gaen,
 Uten cose die was ghedaen,
 Die den hertoghe over was ghesonden,
 Souden moeten kiezen ter selven stonden
 12875 Seven nuwe scepenen onghespaert
 (Met meer poenten daer toe verclaert
 Die in den brieven begrepen sijn);
 [Die] namaels in corten termijn
 Bi den hertoghe onghefraudeert
 12880 Volcomelijc [souden werden] gheconfirmeert.

CVI.

Hoe de **XXXX** notabele persoene die te voren tot diversen plaetsen
 ghevuert waren, weder te Bruesele bracht syn ende daer alle vanden
 live ghericht ¹.

Als nu der stat vore verclaert
 Van Bruessele aldus verleent waert
 Tprivilegium daer wi eer af seden,
 Soe warens die goede liede te vreden,

¹ Eenig verschil in A : *al* voor *alle*. C : *Van derden* (sic) *gherechts dat tot Bruessel geschiede*.

Vs. 12878 A, B, C : *Ende namaels*, ik schreef
Die namaels en sloot de twee voorgaende regels
 tusschen parentheses. Hunne plaets was eigenlijk
 op het eind van het capittel, maer de ongelijkheid
 van het rijm belet de verplactzing.

12880 In A en C staet alleen :

Volcomelijc gheconfirmeert.

B voegt er *waert* tusschen :

DEEL III.

Volcomelijc waert gheconfirmeert.

Maer de zamenhang wordt daerdoor niet beter. Ik
 heb *waert* in *souden werden* veranderd. Het verstaet
 zich van zelf dat het de *seven nuwe scepenen* zijn
 die door den hertog moeten *gheconfirmeert* worden.

12881 C : *Als nuw die stadt*.

12885 A : *Tprivilegien*.

12884 *Warens* is waren des, daer over.

- 12885 Alst sceen, van herten herde zeere;
 Ende midts dien hadde men te meere
 Compassie ende medelidentheit
 Op die ghene die bi den staten voorseit
 Des lants van Brabant, hoort mi verclaren,
- 12890 Ghedoemt ende veroordeelt waren
 In ewegher ghevanghenessen.
 Ende midts deser ontfermenessen,
 Was men hem wat, als ghi mooght hooren,
 Ghevoechliker dan plach te voren;
- 12895 Ende zunderlinghe ghedooghde die stat
 Van Lovene den ghenen dat,
 Die al daer ghevanghe laghen,
 Dat haer vriende ende maghen
 Bi hem quamen, verstaet den fijn,
- 12900 Spreken, eten ende vrolijk sijn.
 Dus toghen die selke daer naer
 Metten ghevanghenen eten daer,
 Daer si van alderhande zaken
 Tsamen vercalden ende spraken;
- 12905 Ende eneghe van dien, soe wijt vernamen,
 Als si weder te Bruessele quamen,
 Sayden si onder tvole aldaer
 Dat die ghevanghene noch daer naer,
 Soe si seiden, in corten termine
- 12910 Noch hoopten los ende vri te sine.
 Voort seiden si dat Eduwaert
 De Hertoghe ende Jan Scockaert
 Hem hadden vermeten int openbaer
 Die ghene te dankene die hem aldaer
- 12915 Hadden bracht in selken last.

Vs. 12900 A, C: *spreken, teeren*, beter, als van
 breeder beteekenis.

12902 A, C: *teeren daer*.

12904 *vercalden*, praecten.

12907 *Sayden*, verspreidden, waervoor vs. 12916
breide staet, maer intransitief, zich uitbreidde.

- Als dus die niemare breide vast
 Onder tfolc te Bruessele meer ende men,
 Liepen si weder te wapenen,
 Ende begheerden met grooten gherochte
 12920 Dat men die ghevanghene weder brochte
 Te Bruessele, om die sonder bliven
 Allegader te doene ontliven.
 Als dit den baenrotsen wert bekant
 Ende den steden van Brabant,
 12925 Daer die ghevanghene ghelevert waren,
 Ende si dat weigherden, hoordic verclaren,
 Segghende dat niet en soude behooren,
 Ghemerct dat si daer te voren
 Eens bi den staten vore ghelesen
 12930 Hadden gheoordeelt ghewesen :
 Doen repliceerde met desen weggen
 Die ghemeente van Bruessele daer ieghen,
 Segghende dat si niet en waren
 Gheoordeelt vorder, hoordic verclaren,
 12935 Dan van den faiten, des seker sijt,
 Die men wiste te diere tijt;
 Ende want men daer na blikelijc
 In den bezueke claerlijc
 Bevonden hadde tverbont mesmaect
 12940 Twelke dat si hadden ghemaect
 Metten heere van Assche heimelijc
 Ende metten sinen, ende desghelijc
 Meer ander poenten, die men te voren
 Niet en wiste na recht behooren :
 12945 Soude men se uutrecht en na tmespleghen.
 Ende als si met desen weggen

Vs. 12916 *meer ende men*, dat is geheellijk, ge-
 lijk groot ende klein, enz. Zie KERSTINA, blz. 61.

12938 *In den bezueke*, in het onderzoek, fr.

enquête.

12959 A, C : *mesraect* (*misraect*), leelijk of
 mislukt, kwalijk gevormd, hier pligtig.

- Die baenrotsen niet beweghen en conden
 Noch die steden, dat si tien stonden
 Die ghevanghene leverden min no mcere,
 12950 Wert die ghemeinte vergramt zeere,
 Ende wouden sonder enich sparen
 Den heere van Heinsberghe ende diere waren
 Met hem ghevanghen, sonder swichten
 Van den live op die merct doen richten;
 12955 Daer namaels den lande ghemeinlijc doe
 Grootte last af hadde moghen comen toe.
 Om welken last, hoort mi ghewaghen,
 Te verhuedene, waert overdragen
 Dat die baenrotse ende die stede
 12960 Die ghevanghene, daer ic af sede,
 Allegader sonder verhouden
 Te Bruessele weder leveren souden.
 Na dit voorseide overdrach
 Sijn si op eenen saterdach
 12965 Sevene in junio, wilt vezinnen,
 Alle bracht te Bruessele binnen;
 Der welker was, alst es gheruert,
 XIII, de welke worden ghevuert
 In der stat huus in corter stont,
 12970 Daer alle die ghemeinte stont
 Opter merct ghewapent claer.
 Die ghevanghene sijn aldaer
 Alle bracht, doe ic ghewach,
 Opten voorseiden saterdach

Vs. 12949 B: *niet leverden*. Beide woorden ontbreken in A; C heeft alleen *leverden*, dat ik volg, omdat de négatie reeds vooraf gaet.

12953-54 B:

. sonder swighen
 Rechten doen ende ontliven.

Men kan *swighen* met *wouden* verbinden, als of er

stond wouden en eischten met aenhoudend geschreeuw. Al is dit misschien de oorspronkelijke les, ik volg nogthans A en C, waer niets aenstoot geeft.

12956 A, B, C: *Groten (Grooten)*, met nadruk?

12959 *die baenrotse*, z. vs. 12947, 12925, enz.

12975 A, C: *Bracht alle XIII*.

- 12975 In presentien, hout u daer an,
 Jans van Diedeghem, als amman,
 Ende, in presentien, dat ghijt wet,
 Van den scepenen ende van der wet,
 Ende van der ghemeinten die daer stont,
- 12980 Van der heerlicheiden wegghen, doe ic u cont,
 Van den live gherecht sonder verlaet
 Die X van hen, dat ghijt verstaet,
 Als heer Jan van Coudenberghen, hoort die dinc,
 Riddere, ende Henric Cluetinc,
- 12985 Willem van Assche onghespaert,
 Henric de Hertoghe ende Eduwaert,
 Dien men de Hertoghe hiet desghelije;
 Wouter Pipenpoy ende Diederijc
 De Loose, dat si u vercleert,
- 12990 Willem van Mons, ende Jan de Weert,
 Ende Jan Scockaert daer na sciene;
 Ende na der noenen dander viere,
 Als Jan ende Willem Cluetinc
 Ende Jan de Leeuw, verstaet die dinc,
- 12995 Ende Jan Tscraernts, doe ic ghewach.
 Des sondaeghs, opten achtsten dach
 Der maent van junio vore verclaert,
 Troude van den Zype Gheeraert,
 Die bi den greve groot regiment
- 13000 Van Saint Pol hadde ende bewent,
 Joffrouwe Johannen teenre bruut
 Van den Bisdomme, ende overlaut

Vs. 12978 B :

Van den raetslieden enten scepenen met.

12980 A : *Van der heerlic (sic) wegghen.*

12981 B :

Doen worden gerecht sonder verlaet.

De afschrijver die dit vers veranderde, heeft niet

gezien dat, in den tekst, het participium *gherecht* met vs. 12972-75 en 12977 verbonden is : *De ghevanghene sijn aldaer Alle bracht... ende... gherecht* en dat het dus reeds zijn hulpwkw. had.

12990 C : *van Moirs.*

12997 Bij DYNTER stond *mensis maii*, dat de heer DE RAM verbeterde.

- Voerde hi die brunt, en lieghe u niet,
 Van haren huse, dits waer bediet,
 13005 Al over die merct — daer noch lach tsant
 Met harer maghen bloede berant,
 Die van des daeghs daer te voren
 Ghericht waren, als ghi mocht hooren —
 Tot in shertoghen hof onghespaert,
 13010 Daer die brulocht ghehouden waert.
 Na allen desen, hout u daer an,
 Confirmeerde hertoghe Jan
 Van Brabant, die heere vercoren,
 Die privilegie die daer te voren
 13015 Sijn brueder van Saint Pol, onthout dat,
 Van Bruessele hadde verleent der stat,
 Van den bourgemeesterscape, si u becant,
 Ende ooc van den lieutenant
 Met allen den poenten meer no min
 13020 Soe die privilegien houden in.
 Voort confirmeerde hi, sijts vroeder,
 Truwaertscap, dat die selve sijn broeder
 Ghedraghen hadde, meer ende min,
 Ende alle tghene dat hi daer in
 13025 Voort hadde ghekeert ende volbracht;
 Ende hielt dat van alselker macht
 Ende van selker weerden, wilt verstaen,
 Als oft hijt selve hadde ghedaen,
 Ende als oft bi sinen consente ende wille
 13050 Ghesciet ware beide lude ende stille.
 Met meer poenten, verstaet den sen,
 In der voorseider confirmatien
 Volcomelije begrepen ende bescreven,

Vs. 13008 A : *moght*.13025 Vglk. vs. 13019 *meer no min* en zie vs.13016 Dat is zonder omzetting : *hadde verleent* 12916, als mede vs. 12817.
der stat (nen de stad) *van Bruessele*.

Die te Bruessele waren ghegheven
 1303^s XV in julio, hoorter naer,
 XIII^c XXI Ons Heeren iaer.

CVII.

Hoe die Greve van Mours van synre ghevanckenessen ontslagen wert
 ende hoe de heere van Heynsberghe ende dandere gheslaect worden die
 ten dage daer toe ghestelt alle weder inne quamen uutghenomen den
 heere van Heynsberghe ¹.

Na dat meneghe dachvaert
 Om der ghevankenessen wille gheleist waert
 Des greven van Moers, dat ghijt wet,
 13040 Des heeren van Heinsberghe ende ooc met
 Des ioncheeren van Heinsbergh, des proosts van Aken,
 Ende harer vrienden, verstaet die zaken,
 Die sonder oorboor alle te waren
 Daer inne te doene, ghesceiden waren :
 13045 Soe heeft die alder doorluchtechste heere
 Zeghemont Roomsche coninc tsiere eere
 Met sinen openen brieven tehant
 Den drien staten van Brabant
 Bevolen, gheboden met ernsticheit,

¹ A schrijft *Moerse, ghevanckensse, wart, wede* (voor *weder*), *inquamen*, zonder meer verschil. C: *Hoe die Heere van Heijnsberch met den sijnen dach gecreech, ende van den grave van Meurs los gelaten.*

Vs. 13054 Hier moest in plaets van *waren* het enkelvoud *was* staen; het zijn niet de *poenten*, maer de *confirmatie* die te Brussel gegeven is. In plaets van XV in julio, dat B, C en DYNTER hebben, schrijft A voluit en stout *Twintich in iulio*.

13058 A :

Om tsghevanckenissen gheleist waert.

B :

Om tgevanckenesse gehouden waert.

C :

Om de gevanckenisse geleyt waert.

13041 B : *Sinen sone, ende oec sproefsts van Aken*; C : *Des joncheer van Heijnsb. ende proost van Aken.*

13043 *Die, enz., dat is : welke dagvaerden alle onverrigter zake gescheiden waren.*

- 13050 Dat si die ghevanghene voorseit
 Ontsloeghen ende quite lieten, hoort na mi,
 Van haerre ghevanghenessen, oft dat si
 Hen dach gaven sonder wanc
 Duerende een half iaer lanc,
- 13055 Op die peine, hoort wive ende manne,
 Van den keiserliken banne.
 Ooc vermaenden desghelicke
 Die coervorsten van den Roomscen rike
 Met haren brieven te vele stonden,
- 13060 Ende ambassiaten die si sonden
 Den greve van Saint Pol, si u bekant,
 Ende den drien staten van Brabant,
 Om die lossinghe ende ontcommerheit
 Van den ghevanghenen heeren voorseit.
- 13065 Om twelke te vorderen dat si sonden
 Heere Frederijc van Steine teener stonden,
 Riddere, ende ooc andere meere;
 Ende namaels sonden si den heere
 Coenraet Beyer van Lottringhen
- 13070 Riddere, ende zunderlinghe
 In sijnre gheselschap meer andere daer,
 Die haer bootschap vore ende naer
 Den greve van Saint Pol wide bekant
 Ende den drien staten van Brabant
- 13075 Hebben oghedaen volcomelike
 Ende aenbracht herde guetelike.

Vs. 13060 A : *die vele stonden.*

13065 A : *ontcommentheit*; B : *Om die loss. ende ontcommentheit*; C : *ontcommeheit of ontcommerheit*, onzeker. Het een, *ontcommentheit* (sic, maer welke tael!), moet tot *ontcomen*, het ander tot *ontcommeren* gebracht worden.

13064 B : *ghev. nu voirseit.*

13066 A, B : *teenen stonden*; C : *teender st.* Bij

DE DYXTER : *Theodericum van Nycsteyne*; in A : *Frederijc Steyne*, zonder van; in C : *Frederick van Steyn*, *Steyne* of *Steynen*, met twijfelachtige afkorting.

13069 A, B, C : *Beyer*; DYXTER : *Boyer.*

13071 A : *meer andere tzwaer*; B : *meer al daer*; C : *meer ander waer.*

13072 A : *Die haer voetstappen* (sic).

- Op welke versuekē voorscreven
 Altoos ter antwerde heeft ghegheven
 Die greve van Saint Pol met ondersc eit.
 15080 Dat hi den ghevanghenen voorseit
 Ghepresenteert hadde altoos tot dien
 Te doene, ende te doene gheschien
 Trecht van den lande, dat ghijt wet,
 Oft sijt begheerden, ende daer met
 15085 Meinde hi te ghestane, wats ghesciet;
 Ende of si hem srechts en ghetroosten niet,
 Soe en hadden si redene engheene
 Hen te beclaghene groot oft cleene.
 Als die ghevanghene, hoort na mi,
 15090 Bi middel harer vriende, noch ooc bi
 Bevele des conincs, daer wi af seeden,
 Van Roome, noch bi versuecke of beden
 Der coervorsten, hoordic ghewaghen,
 Gheenssins en mochten sijn ontslaghen:
 15095 Soe hebben si van den Zype Gheeraerde,
 Die de meeste macht; soe ic verclaerde,
 Hadde bi den greve, alsoe mi docht,
 Van Saint Pol, tot sijnre brulocht,
 Daer ic vore af hebbe ghescreven,
 15100 Costelike juweelen ghegheven
 Van goude ende van ghesteinte diere,
 Ende aldus in diere maniere,
 Bi middele van Gheerde, segghic di,
 Van den Zype, soe hebben si
 15105 Ten utersten aen den greve, dat wet,

Vs. 15079 A : *Den greve.*

15082 B, C : *Te doene (doen) ende te doen gh.*

15085 *te ghestane, te volstaen, te voldoen of
 zich daeraen te houden.*

15098 B : *Want die greve; maer A en C geven
 Van Saint Poel, dat ik aenneem, om dat Want*

DEEL III.

den geheelen zin stoort. De samenhang is : *Soe
 hebben si Gheeraerde van den Zype, die bi den greve
 van S' Pol de meeste macht hadde, tot sijnre bru-
 locht (zie vs. 12996 en volgende) costelike juweelen
 ghegheven, enz., in een woord, hem omgekocht en
 door zijn toedoen gracie verworven.*

- Van Saint Pol ende aen die staten met
 Des lants van Brabant, sonder si,
 Gracie verworven; alsoe dat si
 Van harer ghevanghenessen sijn gheslaect,
 13110 Met voorwaerden daer op ghemaect,
 Dat si ende van hen een ieghelijc,
 Ten Heileghen sworen lieflijc,
 Dat si, op Alderheileghen dach
 Naest comende, sonder enich verdrach,
 13115 Binnen der stat, al sonder messen,
 Van Bruessele, in der vanghenessen
 Comen soudent, hoort mi verclaren;
 In alder manieren alsoe si waren
 Voor harer slakinghen aldaer.
 13120 Ende hier op sijn si cort daer naer
 Van Bruessele ghesceiden, verstaet die zaken,
 Uutghenomen die proost van Aken,
 Jan van Appelteeren, doe ic ghewach,
 Ende selke andere die gheenen dach
 13125 Aen nemen en wilden no meer no min,
 Noch weder gheloven te comen in;
 Ende mids desen bleven si daer
 Ghevanghen, dit hout voor waer.
 Want Frederic, als wi vore vercleerden,
 13130 Greve van Moers ende van Sarweerden
 Metten hertoghe, soe ic vernam,

Vs. 13114 B, door verplaatsing bedorven: *Dat sy van hen ende een ieghelijc.*

13112 *Ten Heileghen*, op de relikwien der Heil.

13115 Zij werden dus slechts voor eenen bepaelden tijd, en wel tot Alderheilegen dag, losgelaten, en moesten zich op dien dag wederom in gevangenis begeven. Vglk. vs. 13124 en volg.

13125 *die proost van Aken*, Jan van Bueren. Vglk. vs. 12620 en 11492.

13124 A: *Apelteren*; C en DYNTERUS: *Appel-teren*; B: *Apelteeren*, dat ik volg, maer met verdubbeling der *p*, omdat ik er het zelfde als appelboom in zie. Vglk. *heulenteer* en het engelsch *trec*.

13126 *gheloven*, beloven, zweren; *in te comen*, zich in de gevangenis te Brussel aen te bieden.

13129 *Want*, omdat, dewijl.

13150 *ende ontbreckt* in B.

- Niet te Bruessele in en quam,
 Dede soe vele daer toe Gheraert
 Van den Zype, dat hi waert
 15135 Met al siere gheselschap, wilt onthouden,
 Ontslegghen ende quijt ghesconden,
 Onermids zekere eede
 Van oorvrede die hi dede
 Den hertoghe van Brabant, sijts vroeder,
 15140 Den greve van Saint Pol sinen broeder,
 Den staten van Brabant, ooc dat wet,
 Ende alle haer toebehoorers met,
 Na uutwisene sijne open brieve
 Die hi daer af gaf te lieve
 15145 Int selve iaer den XXVIII^{sten} dach
 Der maent julij, doe ic ghewach.
 Ende al die ghene, hoort mi verclaren,
 Die harer ghevanghinessen gheslaect waren
 Sijn te haren daghe, dit versinne,
 15150 Alle comen te Bruessele inne,
 Soe si ghelooft hadden ende ghesworen;
 Sonder alleene, wilt mi hooren,
 Die heere van Heinsberghe, verstaet den sin,
 Die en es niet weder comen in.

Vs. 15132 *niet in en quam*, vglk. vs. 11895, 11889, enz.

15138 *zekere eede van oorvrede*; DYNTER zegt: *salvo antiquo oorvrede per ipsum facto ad opus ducis Johannis comitis Sancti Pauli et patriae Brabantiae*, enz., zonder het woord te vertalen, en KILLIEN, onder *Oorvrede*, besteedt een twelftal regels aen deszelfs uitlegging, waeruit volgt dat het een met bijzonder formaliteiten en onder strenge voorwaerden gezworen vrede was. *Vrede* is het middellatijnsch *Fredum*, dat men bij nu

CANGE zien kan. Het epitheton *antiquo* bij DYNTER versta ik niet, en het woord *zekere* dat onze schrijver gebruikt, doet mij vermoeden dat hij *aliquo* (voor *quodam*) gelezen heeft. Of moeten wij, door *zekere*, vaste, strenge verstaen?

15142 Het moest zijn: *Ende allen haren toebehooreren met*; maer *alle* blijft dikwijls onverbogen en *toebehoorers* is ook goed als dativus.

15145 B: *openre br.*

15148 A: *ghestacht*, hoewel aldacr vs. 15109 *gestaect* staet. — 15150 *Alle*, herhaling van *al*.

CVIII.

Hoe de Greve van Simpoul truwaertscap overgaf, ende hoe de hertoghe tregement van sinen lande van Grabant selve aenveerde ¹.

- 13155 Na al des ghi vore hebt verstaen,
 Es die greve van Saint Pol afghegaen
 sRewaertscaps ende [heeft] overghegheven;
 Ende hertoghe Jan, sijn broeder voorscreven.
 Wert bi den drien staten onghelot
- 13160 Weder ontfanghen ende gheset
 Toter administratien tehande
 Ende regimente van sinen lande;
 Ende waren hem voortane bereit
 Te doene volcomen ghehoorsaemheit;
- 13165 Ende een bede daertoe meere
 Consenteerden si haren heere
 Hertoghe Janne te diere tijt,
 Van honderd duust, des seker sijt,
 Ende LXX duust Fransce croonen,
- 13170 Om sinen staet met te verscoonen,
 Tot sekeren terminen sonder falen
 Met besprokenen voorwaerden te betalen.
 Ende joncheere Inghelbrecht
 Greve te Nassouw, verstaet te recht,
- 13175 Heere ter Leck ende te Breda;
 Jan heere te Rotselaer daer na,
 Van Vorselaer, van Rethy heere;

¹ A heeft voor alle verschil... ende hoe hertoghe Jan treg.... C: *Hoe die Grave van St Pol het Ruwaertscap overgaf.*

Vs. 13155 C: *Naer dat ghy hier voor hebt v.;* staten en het land.
 A: *hier voren.* 13164 B: *ghehoorsaemheit.*
 13157 A: *Truwaertscaps;* B: *Tsrewaertscaps;* 13170-71 Verbind: *Tot sekeren terminen te be-*
 C: *Truwaertscap. Ik voeg er heeft (heeft het) bij.* *talen.*
 13165 Versta: *Ende si waren, te weten de drie* 13177 A, B: *Rethie.*

- Jan van Schoonvorst ende ooc meere
 Borchgreve te Montjouwe sekerlike,
 13180 Heere van Cranendonc, van Diepenbeke;
 Jan van Glimes, des neemt goom,
 Heere te Berghen opten Zoom,
 Van Grimberghen ende van Melijn,
 Ende die steden, dits waerheit fijn,
 13185 Lovene, Bruessele, Antwerpen met,
 Ende sHertoghenbossche, dat wet,
 Gheloofden in den name tehand
 Der drie staten van Brabant
 Den greve van Saint Pol bi trouwen
 13190 Costeloos, scadeloos te houwen
 Van allen costen, wilt mi verstaen,
 Die hi int rewaertscap hadde ghedaen
 Tot opten lestledenen dertiensten dach
 Van meie, alsoe men claer sien mach,
 13195 In den brieven die daer af sijn bescreven.
 Die te Lovene worden ghegheven
 XXVIII in october, wet voor waer,
 XIII^c XXI Ons Heeren iaer.
 Ende dese gheloften die heeren deden.
 13200 Ende desghelijcs die goede steden,
 Overmids dat hertoghe Jan, dits waer,
 Toeseide ende willecoorde claer
 Dat men alle coste voorleden
 Betalen soude van der beden
 13205 Die hem sijn lant, alst es vercleert,
 Van Brabant hadde gheconsenteert;
 Ende desen achtervolghende al,

Vs. 13205 Zie vs. 13167. Hij wilde dat de bede die hem toegestaan was, dienen zou om St Pol schadeloos te stellen, en liet dus dien nieuwen last op het land niet drukken. Z. verder vs. 15212.

13207 B : *desen achtervolgenden*. Ook A en C

hebben *desen*. Is het een dativus afhangende van *achtervolghende* of moet men het met dit laetste als een *casus absolutus* aanzien? Wij zouden *dit* in plaats van *desen*, of *ten gevolge van dit alles* zeggen.

- Die voorseide hertoghe Jan beval
 Hermanne van den Assche, hoort dat,
 15210 Die[n] wisseleere van der stat
 Van Bruessele, dat elc wel onthoude,
 Van den ghelde dat comen soude
 Van der bede, dits waerheit fijn,
 Te ghevene den brueder sijn,
 15215 Den grave van Saint Pol, wilt verstaen,
 Voor die costen die hi hadde ghedaen
 In den rewaertscape, effen juist
 Fransce croonen cenentwintich duust.
 Desghelijcs beval hi met gheere
 15220 Janne Gielijcs, der stat wisseleere
 Van Lovene, ende van Antwerpen met
 Den wisseleere, dat ghijt wet,
 Ende elken van hen, te doene soe,
 Tot cenre grooter summen toe,
 15225 Alsoe die brieve claerlijc rueren,
 Die daer af worden ghemaect tier uren
 Int selve jaer, doe ic ghewach,
 In novembri den XIX^{sten} dach.

Vs. 15210 A, B, C : *Die wisselare (wisseleere, wisselaere).*

15221-22 *Den wisseleere van Antwerpen met (mede).* Deze derde is ook bij DYNTER niet genoemd.

15225 A : *te doene doe*; C : *elck te doene van hen doe.*

15226 B : *gemacct ter Vueren!* Zij werden volgens DYNTER te Loven gemacct, niet den XIX^{sten} november, gelijk hier gezegd wordt, maer den XXIX^{sten} oktober. En tot meer keus geeft ons nog handschrift C : *In november den XX dach.* De fransche vertaling ontbreckt hier.

CIX.

Hoe de hertoghe trac tot tshertoghen bossche ende wat men daer dede
ende waer hi daer na ghetoghen es ¹.

- Des vridaeghs XXI, hout u daer an,
15250 Der maent novembri, trac hertoghe Jan
Van Lovene tot Heerentals ende tsiere cere
Wert hi daer ierst ghehult als heere.
Des anderdaeghs tooch hi van daer
Tot Turnhout, ende daer naer
15255 Bleef hi daer een maent of daer bi,
Ende binnen dien tide ontboot hi
Die baenrotsen ende dedele mede
Ende die ghedeputeerde der stede
Lovene, Bruessele ende Antwerpen.
15240 Ende na dat si onder hen
Te Turnhout bi hem comen waren,
Begheerde die hertoghe, hoort mi verclaren,
Ende versochte hem tsier houden
Dat si met hem voort riden wouden
15245 Toten Bossche meer ende men.
Dus es hi metten edelen
Ende ghedeputeerden der steden
Van Turnhout toten Bossche ghereden.
Daer quam hi des dijnsdaeghs, segghic di,
15250 Drientwintich in novembri.
Tien daghe bleef hi daer, dits waer,
Ende hielt thooghetide aldaer

¹ A zonder verschil. C: *Hoe dat Hertoch Jan tot Heerentals gehult wert, ende van daer naer Turnhout trock, daer hy hem een wyle hiel, ende van Heusten ende S^{re} Geertruijdenberge.*

Vs. 15254 Dit daer naer, dat het rijm mij niet meer was er niet noodig; maer hij moest rijmen.
uitwerpen laet, gelieve de lezer weg te denken : 15245 *tsier houden*, uit gunst of uit liefde voor
hij kwam te Turnhout en bleef daer een maend; hem.

- Van Kersmisse met weerdicheit;
 Binnen welken tide voorseit
 13255 Men daer tracteerde van vele zaken
 Onder dandere, met waerder spraken,
 Bracht die joncheere van Boxstel;
 Ende heer Willem van Ghent soe wel,
 In den handen althant
 13260 Der drie staten van Brabant
 Eenen brief, hout u daer an,
 Die[n] si voormaels van den hertoghe Jan
 Verworven hadden op tregement
 Der stat van den Bossche, si u bekent,
 13265 Welken brief bi den staten wert saen
 Ghecanceleert ende te nicute ghedaen.
 Ende boven dien, verstaet den sen,
 Soe submitteerden ende keerden hen
 Die joncheere van Boxstel, ende ooc mede
 13270 Heer Willem van Ghent, ter selver stede,
 Van haren excessen ende mesgripen
 Ter ordenancien blooteliken
 Van den tween weerliken staten
 Des lants van Brabant in alder maten.
 13275 Ooc aldaer overdraghen wert
 Dat van Sevenberghen joncheere Aert
 Castelein van Hoesdein, dit onthoude;
 Goede borghen setten soude
 Om die stat, tslot, tlant te waren
 13280 Van Hoesdein te houdene ende te bewaren,
 Ende over te leveren, si u bekant,
 Tot slants behoef van Brabant,
 Met voorwaerden overdraghen

Ys. 13258 B: *van Ghinc.*

13265 *Ghecanceleert*, doorstreept. *Cancelli* in 't
 latijn zijn tralien, een hek. In de Pandekten vindt
 men reeds het wkw. *cancellare* in den zin van een

gheschrift tenietdoen met scrabben als vene tralie
 er over te trekken.

13285 Versta: met *overdraghen* (overreëngeko-
 mene, van wederzijds aengenome) *voorwaerden*.

- Dat men hem tot zekeren daghen
15285 Vernueghen soude volcomelijc
 XIII^m cronen van Vrankerijc.
 Ende voort wert overdraghen daer,
 Dat men tslot, dit hout voor waer,
 Van Sinte Gheertrudenberghe na dien
15290 Provancheeren soude ende wel versien
 Van allen behoeften, ende bewaren tehant
 Tot slants behoef van Brabant;
 Ende dat Loven ende Bruessel die stede,
 Antwerpen ende van den Bossche mede
15295 Tghelt daer af, nu hoort mi segghen,
 Leenen souden ende verlegghen;
 Ende ooc Aernde van Sevenberghen voorseit
 Gheloften doen met zekerheit,
 Die somme van XIII^m croonen
15300 Tot sekeren daghen sonder hoonen
 Te betalen; welke somme, dat wet,
 Van den Berghe ende van Hoesdein met,
 Men den voorseiden steden, dit onthoude,
 Van haren taxe afcorten soude
15305 Ende aenghedeelte van der bede voorseit,
 Die den hertoghe met eendrechticheit
 Van sinen lande vore vercleert
 Toegheseit was ende gheconsenteert.
 Na dat dese saken voor ghenamt
15310 Ende meer andere waren gheraemt

Vs. 15285 *Vernueghen* (*vernoeghen*), vergenoe-
 gen, voldoen.

15294 A, B, C : *den Bossche*, zonder *van*.

15298 *met zekerheit*, hetgeen wij met de Fran-
 schen *garantie* heeten.

15302 *Van den Berghe*, dat is *Van Sint Gertru-
 denberghe*, gelijk hij beter geschreven zou hebben.
 Vglk. vs. 15289, waer uit blijkt dat hier gezeit
 wordt dat de som der onkosten voor de bewarenis

van St Gertruidenberg en Neusden te doen, en
 door de steden Loven, Brussel, Antwerpen en den
 Bosch verschoten, zal afgekort worden van het-
 geen deze steden voor haer deel in de bede te
 betalen hebben. Het woordje *van* voor *Hoesdein*
 ontbreekt in B.

15305 Verbind : *van haren taxe ende van haren
 aenghedeelte* (aendeel) in of van de bede die den
 hertog toegezeit was.

- Ende overdraghen , es hertoghe Jan
 Metten edelen ende ooc voort an
 Metten ghedeputeerden der steden
 Des vridaeghs van den Bossche ghreden
 13315 In januario den tweesten dach.
 Tot Turnhout reet hi sonder verdrach ;
 Daer bleef die hertoghe alsoe
 Tot XVI in januario.
 Doen tooch hi tAntwerpen sonder bliven.
 13320 Daer hatti cen dachvaert doen bescriven
 Van den drien staten vore verclaert.
 Ten sceidene van dier dachvaert,
 Op Sinte Pauwels dach ongheloghen,
 Es die hertoghe weder ghetoghen
 13325 Tot Turnhout, ende hi bleef daer
 Tot opten derden dach, dits waer,
 Der maent februari.
 Dies selfs daeghs van daer sciet hi
 Ende trac tot Herenthals, ende soe voort
 13330 Van daer te Lovene, dits waer woort.
 Daer bleef hi tot opten XI^{sten} dach
 Der selver maent, doe ic ghewach.
 Van Lovene trac hi, dit es waer,
 Te Halle binnen, ende aldaer
 13335 Bleef hi ligghende eenpaerlijc
 Met sinen state eerbaerlijc
 Seven weken tijts oft meere
 Stateliken als cen Heere.

Vs. 13315 A : *tweesten.*

13318 A : Tot sestien in januario, voluit geschreven.

13320 *doen bescriven*, doen bijeenroepen. Wij hebben reeds vroeger, vs. 4416, het wkw. *bescrijven* in dien zin ook in Veldekens Servatius aenge-

wezen. Men leest daer zelfs *besenden* in dien zin, B. II, vs. 1094 :

*Die heeren hi doen besande,
 Ende die heeren van den lande,
 Die gherne tot hem quamen,
 Doen si die reden vernamen.*

CX.

Hoe de vrouwe Jacoba die hertoghinne haer verselde metten hertoge van Gloucester ende hoe sy hen niet vûeghen en wouden totten appoentemente daerop gheraempt ¹.

- Hier boven daert hoorde, dat elc versta,
13340 Es ghescreven hoe vrouwe Jacoba
 Die hertoghinne sonder verdrach
 Int iaer twintich, opten VII^{sten} dach
 Der maent van meerte, sonder oorlof
 Heeft gheruumt haers heeren hof
13345 Ende ghesellen, si u bekant,
 Hertoghen Jans van Brabant,
 Ende es uut Henegouwe ongheloghen
 Tot in Inghelant ghetoghen.
 Ende (haer) daer afwesende sonder letten
13350 Deet se int hof van Roome voortsetten
 Dat tusscē hertoghe Janne ende hare
 Engheen wetlich huwelijc en ware;
 Ende verwerf aen den paus, segghic di,
 Merten den vijfsten alsoe, dat hi
13355 Die zaken int hof groot ende smal
 Sekeren rechteren beval
 Te wetene den cardinael
 Vau Urzine, ende alsoe wael

¹ A : *Hoe vrou Jacoba.... hoe sy en niet bueghen en wougen totten appoentemente daer op gheraempt.*
 C : *vom (sic) gedinge tusschen den Hertoge ende vrouwe Jacoba sijre gesellinnen.*

Vs. 13339 C, afschrijvers verbetering :

Hier boven is met goeder stae
 Ghescreven, enz.

alleen; *af* ziet mede op Brabant; beide lessen
 zijn goed; maer de casus absolutus *haer wesende*
 is zonderling. Ik sluit *haer* uit, dat welligt uit *daer*
 gesproken is. Het staet nothans in A, B en C.

15549 C : *daer wesende*; A, B : *daer af wesende*
 (zoo, gesplitst). *Daer wesende* ziet op Engeland

13350 A : *Dede hy*; B : *Deedse*; C : *Dede sy*.
 Voorts A : *voersetten*.

- Den cardinael van Venegien.
- 13360 Welke cardinalen ende rechteren
Van Vrouwe Jacoppen weggen forseit
Daer toe versocht, hebben ghereit
Hertoghe Janne sonder verdraghen
Int hof ieghen haer doen daghen.
- 13365 Ende als gheexequiert was
Die citatie, sijt seker das,
Heeft hertoghe Jan althant
Bi rade sijns lants van Brabant
Ende van Henegouwe daer met
- 13370 Sekere procureurs gheset
Ende hen volcomen macht ghegheven
Hem te bescuddene in der zaken voorscreven,
Ende hem te verantwoordene, hier op goome,
Metten rechte in den hove van Roome
- 13375 Als Vrouwe Jacoba verneemt tehant
Dat hertoghe Jan van Brabant
Hem keert ten rechte, ende des
Te verwachtene ghetroot es :
En verbeit si, wats ghesciet,
- 13380 Tvonnesse der Heileger Kerken niet;
Maer verselt haer haestelike
In scine van rechten huwelike,
Als oft si engheenen man
Levende en hadde, hout u daer an,
- 13385 Metten hoogh gheborenen
Hunfride, verstaet den sen,
Hertoghe van Gloucestere ghenant,
Brueder des conincs van Inghelant ;

Vs. 13362 *gheroit*, het zelfde als *sonder verdraghen*, zonder uitstel.

13364 A : *ieggen hare*; wij zouden zeggen :
voor hen.

13370 A : *procureris* ; B : *procurerdes* (procurerders?).

13385 A : *Metten hoghen gheborenen*; B : *Metten hoeghe gheb.*; C : *Maer metten hooge geb.*

- Daer af leider! namaels int fijn
 13390 Vele scanden ende plaghen comen sijn.
 Ende want van Inghelant die coninc hooghe
 Ter eendere, ende die hertoghe
 Van Bourgognen ter ander ziden,
 Aensaghen dat in toecomenden tiden
 13395 Grootte plaghen daer af mochten gheschien,
 Hadden si gherne daer op versien,
 Ende wijsheit ghekeert daer vore :
 Soe sonden si hare ambassiatore
 Aen beiden die partien vore ghenant.
 13400 Soe dat hertoghe Jan van Brabant
 Wesende te Halle, soe wi vernamen,
 Dese heeren hier naer bi hem quamen :
 Heer Hughe van Lanoy, dat ghijt wet,
 Ende heer David van Brumuel daer met,
 13405 Van wegghen des conincs rike
 Van Inghelant ende derghelike
 Van des hertogghen wegghen voorscreven
 Van Bourgognien, sijns neven,
 Versuekende, begheerende dat hi
 13410 Van der zaken hangghende, segghic di,
 In den hove van Roome, wilt versinnen,
 Tusschen Vrouw Jacoppen siere ghesellinnen
 Ende hem, des wilde submitteren
 In de voorgenoomde heeren
 13415 Van Inghelant ende van Bourgognien,
 In der vuegghen, dat elc van hen
 Twee clerke soude kieser uutvercoren,
 Die haer meininghe souden hooren,
 Ende ondervinden die waerheit
 13420 Claerlijc van der zaken voorseit,
 Overnemende alle letteren,

Vs. 13392 B : *Ter eender zyden.*13404 A : *Brumuel*; B : *Brümuel*; C : *Brumeul.*

- Munimenten , besceit , daer met si hen
Souden willen behelpen , ende al dat dinc
Bringhen bi den coninc
- 13425 Ende bi den hertoghe , dat segghic di ,
Om teenen zekeren daghe , die[n] si
Beiden den partien voorseit
Beteekenen souden , met ondersceit ,
Bi rade ende bi advise
- 13430 Van notabelen clerken ende wise
Daer op te ordinerene wiselijc
Tghene dat hen oorboorlijc
Soude dunken , si u verclaert ,
Ter eeren ende ter welvaert
- 13435 Van hem beiden , hoort mi lien ;
Ende dat beide die selve partien
Vervolghen souden beide te gader
Dat die paus ons Heileghe Vader
Believen soude ende confirmeeren ,
- 13440 Tghene dat die voorseide heeren ,
Die coninc entie hertoghe vore vercleert
Daer af souden hebben gheordineert .
Overmids dat hertoghe Jan int fijn
Aensach dat die neve sijn ,
- 13445 Van Bourgognen die heere Meinyoot ,
Hier inne hadde begheerte groot ,
Ende dat ooc tvorseide , sijt seker das ,
Apoentement gheraemt was
Bi rade sijns brueders , segghic di ,

Vs. 13422 A, B, C : *Munimenten*.

13424 C : *Brengende*. Het voorgaende *ende* stelt zich daer tegen, ten zij men het met *Overnemende* gelijk stellen wilde.

13437 A, B : *beidegader*. — *Vervolghen*, voortzetten, uitvoeren.

13440 De herhaling van *Tghene* op deze plaats

maakt de constructie zeer duister; ik scheid het enkelijk door een komma van het voorgaende af, en laet het nog van *Vervolghen* afhangen, als of er *Ende* voor stond.

13445 A : *Meingoet*; B : *Meyngoet*; C : *Minioet*. Vglk. vs. 244 en 291, in't oudfransch *mignot*, later *mignon*, bevallig, aengenaem.

- 15450 Van Saint Pol ende van Liney,
 Ende des biscoppen van Terenborch,
 Ende heeren Jans van Lutzenborch,
 Sijns neven. Ende om, dat ghijt verstaet,
 Te scuwene allen onraet
- 15455 Diere namaels af comen mocht,
 Heeft hem die hertoghe alsoe bedocht
 Van Brabant, dat hi sijn consent
 Daer inne droech, si u bekent,
 Soe verre als met rechte mocht wesen;
- 15460 Ende Vrou Jacob sghelijcs in desen
 Ooc dade, ende anders niet.
 Te Halle soe es dit ghesciet
 Int selve iacr, doe ic ghewach,
 In meerte, opten XII^{sten} dach.
- 15465 Maer al was, si u becant,
 Des conincs brueder van Inghelant
 Die hertoghe van Gloucestere, dats waer
 Soe en wouti nochtan niet aen nemen daer
 Tapoentement, dat elc versta,
- 15470 Noch ooc mede Vrouwe Jacoba,
 Die en woudes niet nemen an.
 Dus sant daer na hertoghe Jan
 Eenen sijnre heraude, wilt weten,
 Die bi namen Limborch was gheheeten
- 15475 Over tot in Inghelant,
 Om te vernemene tghestant

Vs. 15451 C : *Cerenborch*. Bij DYNTER is geheel dit capittel overgeslagen.

15459 A : *Soe verre met recht*.

15460 A, B : *tghelijcs*; C : *syelijckx*. Vglk. ons *insgelijks*. De zin is : Jacoba deed ook zoo.

15465 B : *Maer al was dat, sy u b.*; hetgeen zou moeten beteekenen : al waren de zaken zoo gesteld. *Dat* is welligt aen den kopist uit gewoonte ontsnapt. Gloucester de broeder des konings van En-

geland had er te meer moeten in toestemmen, daer deze er grooter belang in stelde.

15468 B : *En woudi nochtan*.

15471 A : *Die en woudens niet nemen an*; B : *Ende ooc niet nemen an*. Dit is geheel het vers.

15472 A : *sant hy daer na*.

15475 A : *Een sijnre heraude*; B : *Een s. hye-
 raude*; C : *Eenen syner heraulden*.

Van allen zaken, die waerhede.
 Den welken die hertoghe dede
 Van Gloucestere vanghen daer
 13480 Ende ter coorden trecken voor waer,
 Ende qualijc tracteren sonder si;
 Maer ten utersten soe wert hi
 Bi helpen quite, si u bekant,
 Des cardinaels van Inghelant,
 13485 Daer met dat hi in tiden voor desen
 Te Jherusalem hadde ghewesen.

CXI.

*Hoe de heeren van Heynsberghe ende dander van hueren ghevanckenesse
 te Bruesele ontslaghen syn ende wat sy ghelooft ende verbrieff hebben ¹.*

Int iaer XXI, hoore die wille,
 Den neghensten dach van aprille,
 Cort vore Paesscen, hoort na mi,
 13490 Die grave van Saint Pol ende van Liney
 Metten tweeken weerliken, si u bekant,
 Staten des lants van Brabant,
 Als van der Brabantscher siden;
 Ende ter ander, hoordic liden,
 13495 Die bisscop van Ludeke ende ooc meere
 Sijn vader, van Heinsberghe die heere,
 Ende die joncheere van Heinsberghe, ende met hem
 Sijn broeder die greve van Blankenheim,

¹ A : van hoerre ghevanckenissen te Bruessel.... ghelooft; geen ander afwijking. C : *Hoe hem die Heere van Heynsberch ende ander gevangen en submitteerden.*

Vs. 13496 A verward en verminkt :

Sijn vader van Heynsberch en met hem
 Sijn broeder die greve van Blankenheim ;

C :

Sijn van Heynsbergen die heer ;
 ontbreekt vader.

- Vore hen ende alle dander mede
 13500 Die te Bruessele ghevanghen laghen int stede,
 Hen submitteerden openbare
 Ende die edele ghenuemt hier nare,
 Als van Vernenborch greve Robbrecht,
 Ende greve te Nassouw Inghelbrecht
 13505 Heere ter Lecke ende te Breda,
 Ende Willem greve te Zeyne daer na,
 Van Sinte Aechtenrode heere;
 Jan van Schoonvorst, hoort die leere,
 Borchgreve te Montjouwen,
 13510 Ende ooc heere, in goeden trouwen,
 Te Cranendonck ende te Diepenbeke;
 Gheeraert van den Zype, hoort wat ic spreke,
 Die heere was van Denterghem;
 Ghelovende alle ende elc van hem,
 13515 Bi harer trouwen ende kerstenheit,
 Eeren ende zekerheit,
 Voor hen ende haer oor, sijt des vroet,
 Ende nacomelinghen, vast ende goet;
 Ghestentich van weerden, sonder afdraghen
 13520 Te houdene tot eweliken daghen
 Wes die V segghers, hoort den sen,
 Samentlic, oft die viere van hen,
 Bi biwesene, dit en es gheen fable,
 Van sesse persoonen notable,
 13525 Te wetene : twee ter waerheden
 Uut elc van den drien goeden steden

Vs. 13501 Versta zonder omzetting *submitteerden hen*.

13502 A : *Int edele*; B : *In die edele*; C : *Ende dedele*.

13504 A : *tso Nassau*; B : *tzo Nassouw*. Ik volgde C, omdat de hoogduitsche partikel hier iets spotachtigs zou hebben.

13506 A en B : *In Willeme*. Vglk. vs. 13502.

13512 A : *Van Zipe*; B : *van den Sype*; C : *van den Zype*.

13521 *segghers*, *regters*, *scheidsmannen*. Zoo zagen wij ook vroeger *segghen*, voor een vonnis uitspreken, als volgt vs. 13529.

- Lovene, Bruessele, Antwerpen met,
 Daer toe ghecoren ende gheset,
 Utspreken ende segghen soudē
 13530 Vore besceit, wilt dit onthouden,
 Sonder eneghen ondanc oft verwijt
 Oft opsprake in toecomender tijt
 Van hen oft den haren, of eneghen twist
 Te hebbene, sonder arghelist.
- 13535 Na welke submissie, sijt seker das,
 Jan van Heinsberghe, die bisscop was
 Te Ludike ende greve van Loen daer met,
 Ende Willem sijn brueder, dat ghijt wet,
 Greve van Blankenheim ter waerheiden
- 13540 Gheloofden bi haerre zekerheiden,
 Trouwen ende eeren, si u bekant,
 Dat si den hertoghe van Brabant,
 Den greve van Saint Pol sinen broeder,
 Haren lande, haren lieden, des sijt vroeder,
- 13545 Oft den drien staten slants voorscreven
 Oft iement anders dient mocht aeneleven,
 Aenspreken en soudē nemmermeere,
 Noch doen aenspreken in gheenē keere,
 Veeden, noch doen veeden in eneghen dinghen.
- 13550 Scaden, costen ofte teringhen,
 Sceemten, verlies, in eneghen keere,
 Die van Heinsberch die heere,
 Haer vader, ende Johan, sijts vroeder,
 Van Heinsberch haer outste broeder,
- 13555 Oft enigh der ghevanghenen, si u bekant,
 Te Bruessele oft elder in Brabant

Vs. 13539-40 C: *ter waerhede*: Geloofden sy by haeren eede, Trouwe ende eere. DYNTER: *per fidem et honorem*.

13547 Aenspreken beteekent hier aenklaagen, cischen, in 't regt trekken. A en B hebben den

drien (*dryen*) staten; C: *den drie staten*; maer mengelen verder in de rest den dativus met den accusativus.

13549 Veeden is hier een verbum. Het subst. *veete* of *veede* hebben wij reeds vroeger gezien.

- Gehat hadden door eneghe dinghen.
 Op die aensprake ende vorderinghen
 Hebben si met haren vrien wille
- 13560 Voor hen, haer erven, lude ende stille
 Verteghen voort in cewicheiden,
 Allen arghelist uutgheseiden.
 Desghelijcs hebben min noch meere
 Jan van Loen tot Heinsberch heere,
- 13565 Tot Leeuwenberch ende tot Genepe met,
 Jan van Loen sijn sone, dat wet,
 Doutste, ende Willem, dit vernem,
 Sijn sone, greve te Blanckenheim,
 Met haren openen brieven, als vore,
- 13570 Bekent [dat si] voor hen ende voor haer oore,
 Lande, liede ende ondersaten —
 Ende sunderlinghe die tharen baten
 Ende om haren wille viant
 Worden waren slants van Brabant
- 13575 Ende der drie staten in den selven doene —
 Een vaste, ganse, ghestedeghe soene
 Hadden ghegheven ende gaven ter vaert
 Voor alle haer helpers vore verclaert.
 Den hoochgeboornen vorste, dat wet,
- 13580 Den hertoghe van Brabant ende ooc met
 Den greve van Saint Pol hoochgheboren,
 Haer landen, haer lieden ghenuemt hier voren,

Vs. 13557 *Gehat hadden*, geleden hadden. Versta dat die van Heinsberg, enz., beloofden geen vergoeding te eischen voor al het leed dat hun aengedaen was geweest. — *door enighe dinghen*, hoegenaemd ook. De tekst gaet een weinig kreupel.

13565-66 Deze twee regels ontbreken in C.

13569 A, B : *Met sinen*; C : *Met sijne opene*.

13570 *Lande*, enz., versta : voor haer lande, liede, enz., en na *Bekent* is wel *dat si* uitgevallen, waardoor het met vs. 13577 moest verbonden worden op deze wijze : Desgelijk hebben die heeren

bekend dat zij voor hen en al de hunnen eene vaste verzoening hadden gegeven en gaven, enz. Ik vul *dat si* tussehen hackjes onmiddelijk achter *Bekent* aen, al zou het ook aen 't hoofd van vs. 13576 kunnen staen. Vglk. vs. 13599.

13572 A : *diet harer baten*; C : *thare baten*, zonder *die*.

13575 A : *van harent wille*; C : *om harent wille*.

13576 A : *stede suene* (: *doene*).

13582 A, B : *Haer lande, haer liede*.

- Om eneghe zaken, hoort mi verclaren,
 Die hen te Bruessele gheschiet waren .
- 13585 Aensprake en soudē doen enegherleiden
 Alle arghelist luterlijc nutghesceiden.
 Voort hebben die voorseide, op tgone,
 Johan van Heinsberch outste sone,
 Scheiffaert van Merode, doe ic ghewach,
- 13590 Die heere was tot Heimersbach, .
 Dieric van Wicrode, verstaet dit doen,
 Ende van Birghelen Symoen,
 Willem van Broechusen, si u bekant,
 Ende Kerzelijs van Palant
- 13595 Met haren openen brieven claer,
 Ende elc harer bezunder daer,
 Voor hem, voor haer oor, lude oft stille
 Met goeden voorrade ende vrien wille
 Bekent dat si voor alle dinghen,
- 13600 Sceemte, verlies, cost oft teringhe,
 Die hem ende den haren, in lieghe u niet,
 Te Bruessele oft elswaer ware gheschiet,
 Verteghen hadden volcomelijc
 Ende noch verteghen luterlijc
- 13605 Opten hertoghe van Brabant, sijts vroeder,
 Opten greve van Saint Pol sinen broeder,
 Haren landen, haren lieden, doe ic ghewach,
 Oft iemende dien dat aencleven mach.
 Voort gheloofden si, hoort den sen,
- 13610 Dat si noch engheen van hen

Vs. 13585 *Om eneghe zaken*, dat is om geene zack, om welke dingen ook.

13585 B : *Aensprake soudē doen*, zonder en;
 C : *Aenspreken en soudē*. — *enigher leiden* (A : *leide*), eenigerlei, eenighertieren, als vs. 12817.

13594 A : *Wickrode*; DYNTER : *Wyckrode*.

13592 Ook A : *van Birghelen*; C : *Birghelen*.

DYNTER noemt *Symon en Boudewijn van Birgel*, broeders. Vglk. vs. 13662, enz.

13594 A, C : *Kerselijs*; DYNTER. *Carselius*.

13598 *Met goeden voorrade*, met rijp overleg.

13602 B : *eldere*; C : *elwaers*.

13608 A, C : *die dat acutreffen mach*. Hooger, vs. 13546, hadden wij nog eens *aencleven*.

- Jeghen den hertoghe hoochgeboren
 Noch sinen brueder ghenuemt hier voren,
 Haren landen oft lieden, dit es waer,
 Heimelije noch openbaer
- 13615 Met woorden, met werken, merct dit wel,
 Bi hen oft bi iemende el
 Van haren wegghen, in gheenen keere
 Doen en souden. Ende oft bi den heere
 Van Heinsberch, dat si u ghesaeght,
- 13620 Eeneghe veede worde ghelaeght,
 Oft eneghe scade, des sijt vroeder,
 Den hertoghe oft sinen broeder
 Van Brabant gheschiede, dit vernem,
 Ende si oft enich van hem,
- 13625 Van den greve van Saint Pol ter wachheden
 Oft enich van den drien steden
 Lovene, Bruessele, verstaet den sen,
 Ende der stat van Antwerpen
 Bescreven waren, dit bekinne,
- 13630 Oft vermaent in eneghen sinne
 Aen den borghemeesteren sonder waen
 Der stat van Tricht ofte aen
 Eneghen van hen, des seker sijt,

Vs. 13618 Verbind vs. 13610-11, enz. *Dat si ieghen den hertoghe noch*, enz., *doen* (werken, iets smeden) *souden*.

13620 *gelaecht*, bereid, bewerkt, uitgeoefend.

13625 *Van den greve*, dat is door den graef en hangt af van *Bescreven of vermaent*, en zoo mede *van of door enigh van den drien steden bescreven waren* (werden) om die veede af te leggen.

13629 *Bescreven*, geroepen, uitgenoodigd, gedaegd. Zie vs. 13520.

13651 A: *Aen de borghemeesteren*; B: *Aen die b.*; C: *Aen den b.*

13652 C: *Der stat van Tricht ende voortaan*. Waerom de stad van Tricht hier tussehen komt,

weet ik niet, ten zij om dat zij in de naeste betrekking stond met Heinsberg en zijne aenklevers, en het meeste bloedgesteld was aen hunne aenvallen; maer DYNTER, die hier bijna woordelijk vertaeld is, noemt Maestricht en zijne burgemeesters volstrekt niet. En wie die *eenighe van hen wesende te dier tijt* in het volgende vers zijn, is mij dus even zoo duister (van den burgemeesteren of van de hooger genoemde heeren?). Mij schijnt vs. 13652 bedorven te zijn. De veede moest afgelegd worden jeghen, of gelijk hij spreekt, *aen die*, tegen welke zij begonnen was, de schade hersteld, jergus die ze gedaen was. De moeyelijkheid zal men welligt in cenig stuk bij A TAYMO opgelost vinden.

- Wesende te dier tijt,
13635 Die veede af te doene, segghic di,
 Entie scade te richtene, ende si
 Dan na der maninghen, dits waer,
 Binnen der ierster maent daer naer
 Des niet en daden sonder verdraghen :
13640 Soe souden si binnen XIII daghen,
 Ende elc harer bezunderlinghen,
 Na der maent der voorseider maninghen
 Met haers selfs live sonder beiden
 Te Bruessele in comen, ende van daer niet sceiden,
13645 Si ende elc van hen, wilt verstaen,
 En hadden die veede afghedaen
 Ende die scade verrecht, en lieghe u niet,
 Die bi den heere waer gheschiet
 Van Heinsberch, oft bi enich van hen,
13650 In enegher manieren oft in wat sen.
 Ende alle dese vertienessen
 Quijtscedinghen ende verlossenessen
 Ende alle dese voorseide dinghe
 Gheloofden si elc zunderlinghe
13655 Bi trouwen, eeren, kerstelike,
 Ende swooren ten Heileghen lieflike,
 Met opherechten vingheren blikelije
 Vast, ghestade, onverbrekelijc
 Voort te houden in ewicheiden
13660 Alle argelist uutghesceiden.
 Ende alle tselve, dits waerheit fijt,
 Heeft van Brighel Baldewijn

Vs. 13636 *te richtene*, te regt te stellen, te vergoeden. Vglk. vs. 13637. — *ende si*, cnz., dat is *ende oft* (indien) *si dan des niet daden*.

13639 *sonder verdraghen*, zonder uitstellen.

13643 *Met haers selfs live*, persoonelijc.

13652 A : *verloeffenissen* ; B : *verlossenessen* ; C : *verlossingen*.

13655 A, C : *Ende gheloefdent (geloofden) by trouwen (trouw) kerstenlike* (kerstelijck).

13656 B : *swoerent*.

13657 A : *oprechten*.

13662 A : *Birghel* ; B, C : *Brighel* (Brigel). Vglk.

vs. 13592.

- Ghelooft, ghesworen min no meere,
 Sonder dat hi van Heinsberch den heere
 13665 Niet vervanghen en heeft; soe eest bescreven.
 Alselke brieve hebben ooc ghegheven
 Ende oorvrede ende gheloften ghedaen
 Als Baldewijn van Brighel, sonder waen,
 Tot twee hondert ende twintich toe,
 13670 Goede sciltboortegher manne doe,
 Die metten heere van Heinsberch te waren
 Alle tot Bruessele ghevanghen waren.
 Boven alle dese dinghen,
 Oorvrede ende quijscheldinghen,
 13675 Hebben die viere van den viven
 Seggheren, daer wi vore af scriven,
 Te wetene: Verneborch, Nassouwe,
 Zeyne ende Montjouwe
 Haer segghen ende uitsprake overdraghen;
 13680 Daer sesse notable, hoort mi saghen,
 Persoone bi waren, dit es waerheit,
 Uten drien goeden steden voorseit,
 Uut elker twee, si u vercleert,
 Wijslijc daertoe ghecommitteert.
 13685 Ende na dat sijt hadden ghesloten daer,
 Ende doen setten in ghescrifte claer,
 Hebben si haer segghen, si u vercleert,
 Uutghesproken ende ghepronuntieert
 Int iaer voorscreven, doe ic ghewach,
 13690 In junio den twintichsten dach:
 Als dat alle brieve, dit versinne,
 Met allen voorwaerden daer inne

Vs. 13665 *Niet vervanghen*, uitgenomen dat hij voor Heinsberg niet goedgesproken, niets aengaende dezès ondernemingen gezworen heeft.

13668 A: *Birghel*.

13676 Z. vs. 13520 en volgende.

13679 Zijn het daerover eens geworden.

13685 A, C: *sy hadden ghesloten tswaer (tiswaer)*.

- Ende poenten begrepen min no meere,
 Die van Heinsberch die heere
- 1369⁵ Van den hertoghe, des seker sijt,
 Gheworven hadde binnen der tijt
 Dattie greve van Saint Pol, hoort mi saghen,
 Dat rewaertscap van Brabant hadde ghedraghen,
 Souden doot sijn ende bliven altoos,
- 13700 Te nieute ende machteloos
 Noch van gheender weerden, soe ic saghe;
 Ende binnen enen ghenuemden daghe
 Soude van Heinsberghe die heere voorseit
 Oversenden die brieve sonder verbeit
- 1370⁵ Den hertoghe van Brabant vore vercleert,
 Om te werdene ghecancelleert,
 Ende dat sijn ander brieve, nu hoort,
 In machte souden bliven voort:
 Mids dat die greve, si u bekant,
- 13710 Van Saint Pol noch tlant van Brabant
 Hem niet scatten en wilden door gheen zaken.
 Achtervolghende deser uitspraken,
 Heeft die heere van Heinsberch met lieve
 Overghesonden die selve brieve
- 1371⁵ Die hi van den hertoghe, des seker sijt,
 Gheworven hadde binnen der tijt
 Dat die greve van Saint Pol was ruwaert.
 Mids allen den dinghen vore verclaert,
 Sijn die ioncheren van Heinsberch, dat wet,
- 13720 Ende ooc alle die andere met,
 Die te voren dach hadden twaren
 Ende weder inne comen waren,
 Van haerre vanghenesse, wilt onthouden,
 Ontslegghen ende quijtghescouden.
- 1372⁵ Want die proost van Aken, wats ghesciet,

Vs. 13696 *Gheworren*, verworven, bekomen. In B staet verkeerd *Ghesworen*.

Ierstwerf en woude gheloven niet,
 Ende die selke met hem, meer no min
 Weder te comene te Bruessele in :
 Soe en mochten si, verstaet den fijn,
 13730 Metten anderen niet ontslaghen sijn ;
 Maer bleven ghevanghen, hebbic vernomen,
 Ende hoe si namaels sijn ontcomen,
 Sal ic u noch bescriven voort
 Hier na, ter plaetsen daert behoort.

CXII.

Vanden nuwen regimente dwelcke die van Bruessele ende van tshertoghen
 Bossche niet en hebben bezeghelt ¹.

15735 Int selve iaer vore verclaert
 Wert ghehouden meneghe dachvaert
 Van den drien staten van Brabant
 Te Lovene, daer si samenderhant
 Vele poenten overdroeghen, segghic di,
 13740 Ende ordinancien, die si
 Nuemden tnuwe regement,
 Twelke ghesloten wert ende gheënt
 Twelve daghe in meie, doe
 Haer consent droeghen daer toe
 13745 Hertoghe Jan volcomelike
 Entie drie staten samentlike,
 Sonder Bruessele alleene, si u bekant.
 Mids den welken die hertoghe sant
 Van der Lecke heer Heinrike

¹ In A eenig verschil *dwelck die van Bruessel*. C: *Vanden nieuwen regimente*. Dit nieuw regiment bevindt zich in de *PLAGGAERTEN VAN BRABANT*, D. IV, blz. 379.

Vs. 13739 A, C: *Overdroeghen vele poente*.

13746 A: *state*, en zoo dikwijls.

- 13750 Sinen hofmeester ende derghelike
 Ywein de Mol ter selver stonde,
 Sinen cokenmeester, ende meester Emonde
 Van Dynter sinen secretarijs
 Te Bruessele, hen te doene onderwijs
- 13755 Dat si haer consent sonder verhouden
 Metten anderen daer in draghen wouden
 Van den drien staten, ende met hen
 Dat bezeghelen meer ende men;
 Dies men te Bruessele, soe ic oorconde,
- 13760 In gheender wijs verwerven en conde.
 Dus es bezeghelt tnuwe regement
 Met shertoghen zeghele, dat versent;
 Entie voorseide meester Emont
 Wert ghesonden te dier stont
- 13765 Aen die prelate al omme, dat wet,
 Baenrotsen, ridderen ende edele met,
 Aen alle vriheiden, aen alle steden,
 Om te bezeghelen; welc si deden,
 Sonder Bruessele, die niet, hoort mi saghen,
- 13770 Haer consent en hadden daer in ghedraghen,
 Ende sonder den Bossche, dit wilt onthouden,
 Diet ooc bezeghelen niet en wouden;
 Hoe wel nochtan, sijt seker das,
 [t] Daer ghemaect ende ghesloten was
- 13775 Bi haren ghedeputeerden, dats waer.
 Maer meester Emont, die aldaer
 Die carte brachte, sijt seker das,
 Om te bezeghelen, die was
 In sorghen, in vreesen van sinen live;
- 13780 Want die ghemeinte riepen stive

Vs. 13754 *hen*, aen die van Brussel.

13756 Verbind : *Metten anderen van den drien
 staten.*

13767 A heeft *staten* voor *steden*.

13770 *hadden*, vglk. vs. 13754. It. vs. 13772
wouden en vs. 13780 *riepen*.

- Ende spraken roekeloos sonder si
 Te hem waerts, ghelikerwijs oft zi
 Metter carten hem souden te verliese
 Gheworpen hebben in die Diese.
- 13785 Maer hi stelde al sijn ghedochte
 Uter stat te comene soe hi ierst mochte;
 Ende als hi uut riden soude,
 Soe clopten die smede herde boude
 Met haren hameren vreeselijc,
- 13790 Ende die cleedermakers derghelijc
 Met haren sceeren, dat es waer,
 Ende die scoonmakers hier ende daer
 Met haren snimessen ende leesten.
 Meester Emonde meshaeghde der feesten.
- 13795 Desghelijc ooc met wreetheden
 Ander ambachtsliede deden
 Met haren wapenen, dit vernem,
 Ende instrumenten, roepende op hem :
 « Dats de man, dats de man, sijts ghewes,
- 13800 Metter carten! » ende alsoe es
 Dat voorseide nuwe regement
 Noch heden sdaeghs, dat ghijt versent,
 In der stat van den Bossche, wilt weten,
 Meester Emonts Carte gheheeten.
- 13805 Des vridaeghs opten VII^{sten} dach
 Der maent van oeghste, doe ic ghewach,
 Trac hertoghe Jan, si u verclaert,
 Van Loven te Turnhout waert.
 Tot XVII der maent vorscreven
- 13810 Es die hertoghe aldaer bleven.
 Tot Lovene trac hi weder daer naer
 Ende ter Vueren toech hi van daer

Vs. 13784 *die Diese*, elders *Dese*, eene rivier. *der feesten*. Ik kan hier goene ironie in zien, hoe
 13794 A : *meshaeghde die feesten*; C : *behaegde* komiek anders het verhael ook zij.

Ende weder te Lovene, wilt versinnen,
 Ende van daer te Halle binnen,
 13815 Ende van Halle, soe eest bescreven,
 Weder te Lovene; daer es hi bleven
 Tot XIX in novembri.
 Ende tallen desen plaetsen, segghic di,
 Tooch ende lach die hertoghe rike
 13820 Jaghen[de] ende anders desghelike
 Ghenuecten hanterende, soe ic vernam,
 Soe sijne herten dat bequam.

CXIII.

Vanden gheschille tusschen Bruesele ende Mechelen ende hoe de hertoghe
 te Kisele ende te Doernike track ende wat hi daer dede ¹.

Hier behoort nu wel te weten
 Dat Jan van Groilst die Meyer gheheeten,
 13825 Om sijne mesdaet wille bi hem ghedaen
 Ende excessen wille, wilt verstaen,
 Voormaels met voorsienicheden
 Metten notabelsten deele der steden
 Ghebannen was, hout u daer an,
 13850 Uten crite van Brabant; na welken ban
 Die selve Jan tooch cort daer naer
 Te Mechelen wonen, ende aldaer

¹ A verschilt slechts naer gewoonte in spelling. C: *Hoe Jan Meijers huijs afgeworpen was ende andersins. Vanden begin des geschils tusschen Brussel ende Mechelen.*

Vs. 13820 A, B, C: *Jaghen ende anders*, en
 zoo mede in den volg. reg. B: *hanteren*.

13825 C: *behoorde*.

13825 B: *Om synder mesdaet*, zonder wille,
 niet kwalijk; de herhaling is harder dan de uit-
 lating.

13828 *Metten*, met den, dat is door den of met
 toestemming van. Dit gebruik van *met* is zeer ge-
 meen bij onzen schrijver.

13850 B heeft allcen *Uit Brabant*. — *Uten crite*,
 uit den omtrek, de grenzen.

13852 A, C: *Metter wone (woone) te Mechelen*.

- Ontfinc hi ten selven tien
 Die vriheit van der poorterien.
- 15835 Daer na quam hi, nu hoort dat,
 Uut Mechelen der voorseider stat
 Tot in dammannie, doe ic u cont,
 Van Bruessele, daer hi heeft ghewont
 Eenen poorter van Bruessele, in lieghe u niet,
- 15840 Die David de Rademakere hiet,
 Ende trac te Mechelen weder tervaert.
 Als dit der stat ghecundicht waert
 Van Bruessele, scicte si uut tehant
 Des ammans van Bruessele lieutenant
- 15845 In den name van den Heere, ende tot dien
 Vele volcs ghewapent ende wel versien
 Van boghen, ghescutte, ende bussen met gheere,
 Ende anderen engiene oft gheweere.
 Die hebben een sterc huus tier stont
- 15850 Agheworpen tot in den gront,
 Dat Jan de Meyer, daer wi af lien,
 Staende hadde in der ammannien
 Ter Cappellen opten bosch, si u vercleert,
 Ende sijn goede aldaer ghedestruweert.
- 15855 Om twelke die van Mechelen saen
 Vele poorters van Bruessele, die quamen ghegaen
 Uter Antwerpser marct ende ghereden,
 Ghearesteert hebben in haer steden
 Ende vele goeds inneghehaelt na das
- 15860 Datter poorters van Bruessele was.
 Die van Bruessele daer na tehant
 Hebben weder op hen ghepant,

Vs. 15845 *van den heere*, van den hertog.
 15847-48 A : *met gheren* : *gheweren*. Voorts *an-*
dere engien.

15851 B : *Janne den Meyere*.

15857 A : *Uter Antwertser* (sic) *merci*.

15858 *in haer steden*; het moest tegen wil en
 dank rijmen. Versta in de plaetsen van hun gebied.

15859 B : *inghehaelt*.

15860 C : *Dat der poorteren*, beter, bij den
 synthetischen genitivus.

- Ende hebben verboden houde
 Dat men hen niet toe vueren en soude
 13865 Door dammannie lude oft stille.
 Om af te legghene dese ghescille
 Sijn vele dachvaerde, hoort den sen,
 Tusscen den hertoghe van Bourgognien
 Ende van Brabant ghehouden tehande
 13870 Ende harer beider lande
 Van Brabant ende Vlaenderen mede.
 Ten utersten hebben hem beide die stede
 In beide haer heeren ghesubmitteert
 Van Brabant, van Bourgognen vore vercleert,
 13875 Ende in van Vlaenderen die IIII lede
 Ende in die IIII goede stede,
 Lovene, Antwerpen, ende ooc, dat wet,
 SHertoghenbossche ende Thienen met.
 Welke partien gheruert langhe eere
 13880 Die voorseide saken ende andere meere
 Met grooten processen, verstaet den sen,
 Bedinght hebben. Maer ten utersten
 Maecten si onderlinghe vrede
 Ende minlijc acoort, daer si mede
 13885 Te vreden quamen, hoort mi verclaren,
 Ende bleven eenen tijt van iaren.
 Om der ghescille wille, sijts ghewes,
 Hielt men vele dachvaerde, als voorseit es,
 Ende metten iersten, si u verclaert,
 13890 Hielt men te Risele een dachvaert.
 Daer trac hertoghe Jan, doe ic ghewach,
 Van Lovene op eenen donderdach;

Vs. 13874. A en C noemen *Bourgundien* (sic A) eerst.

13879 Niet gheruert (gemeld) langhe eere, dat alleen om het rijm hier staet; maer juist in de voorgaende regels aengeroert, te weten de her-

toghen van Brabant en Burgondien, de vier leden van Vlaenderen en de vier steden van Brabant.

13887 C: *Om des geschils wille.*

13892 A en B stellen *donderdach*; maer C: *saterdach*, hetgeen blijkbaer verkeerdt is, daer de

- XIX in novembri, met grooter eeren
Verselt van vele grooter heeren,
13895 Van vele greven, hoort den sen,
Baenrotsen, ridderen, edelen,
Ende heeft daer, dat si u vercleert,
Van den ghescille ghetracteert
Met sinen neve, si u bekant;
13900 Soe dat ghestelt waert in bestant
Ende een ander dachvaert ten termine
Was gheordineert tAntwerpen tsine.
Maer eer men van Risele sciet,
Tracteerde, ic en lieghe u niet,
13905 Die hertoghe Jan ende hielt sprake
Van der huweliker zake
Met sinen neve van Bourgognien
Die hi hadde, ic seker ben,
Jeghen Vrouwe Jacoppen doe
13910 Siere ghesellinnen, ende daer toe
Den hertoghe van Glouceestre, dit goome,
Hanghende in den hove van Roome.
Des saterdaeghs XXVIII^{en}, sijts ghewis,
Der voorseider maent novembris
13915 Es van Brabant die hertoghe rike
Van Risele comen te Dornike,
Daer hem bewesen weert groote eere :

28de der zelfde maend (vs. 13915), zelfs bij hem, alweér een *saterdach* is. DYNTER geeft den zelfden datum der maend (den 19ten), maer noemt den dag der week niet.

Vs. 13894 C: *met veelder grooter heeren Ende veel graven.*

13900-13902 *Soe dat (Soe dattet)*, zoo dat de zaak, *ghestell waert in bestant*, staende, hangende of *in statu quo* bleef, geprorogeed werd en een ander dagvaerd gefixeerd die te Antw. plaats zou hebben. Dat ook geschiedde in de maend mei van

't volg. jaer. Zie vs. 14056.

13902 *Was*, werd, het zelfde als het voorgaende *waert* voor hetwelk A *wort* heeft. De les van C is :

So dat gesteld wert in bestant
Ende een dachvaert ten termijne
Die geordineert was tot Antwerpen te sine.

B schrijft *tsine*.

13908 *Die*, enz., welke huwelijksche zaak hij hadde hangende te Roomen.

- Twee milen weeghs ende meere
 Quamen die poorteren met weerdicheden
 15920 Jeghen den hertoghe uutghereden;
 Ende als hi naerder quam der stat,
 Quamen si ghemeenlijc, hoort dat,
 Uter stat hem ieghen sonder vermanen
 Met processien, met crucen, met vanen.
 15925 Hi dede gracie, hoort mi verclaren,
 Den ghenen die daer ghebannen waren,
 Die ghevanghene die saten, hier op ghisse,
 In sconincs of [s]bisscops vanghenesse,
 Oft in der stat ooc te dier tijt,
 15950 Die gaf hi alle los ende quijt.
 Entie stat scincte hem, sijts vroet,
 Wijn ende costelike lakene goet,
 Ende vasseele van zilvere claer,
 Seere costelike juweele voorwaer.
 15955 Doen trac die hertoghe in goeder trouwen
 Van daer te Berghen in Henegouwen;
 Van daer te Halle, ende daer naer
 Tot Lovene, ende weder van daer
 Trac hi te Berghen, doe ic u cont,
 15940 Ende opten heileghen Kerssavont
 Quam hi weder te Lovene, si u vertelt;
 Alwaer hi doen sijn hooghtide helt.
 Ende met sinen state, dus eest bescreven,
 Es hi daer tot Paesscen bleven.

Vs. 15927, enz. *Die ghevanghene... die gaf hi* door *gaf*, *tiet* of *stelde* verstaen heeft, als of hij
alle los ende quijt. Ik meen dat de schrijver hier in 't fransk het wkw. *rendre* gebruikt had.

CXIV.

Van her Lauwereyse van Bouchout deeken der Kerken van Sinte Goedelen
te Bruesele ¹.

- 13945 Nu hinc een groote onvrede
Tusscen beide die goede stede
Bruessele ende Mechelen, dats cort,
Die in lanc soe swaerder wort.
Dien alsoe staende, dit onthout,
13950 Gaf meester Lauwereis van Bouchout,
Deken ende canonic, ic seker ben,
Der kerken van Sinte Goedelen
Te Bruessele, den volke ghemeine
Te verstane — dat en was niet cleine —
13955 Datter eneghe waren in der stat,
Die heimelike spraken hadden ghelhat
Ende raet ghehouden, scide hem sijn sen,
Met eneghe van Mechelen;
Ende waren met hem, hebbic vernomen,
13960 Van vele zaken overcomen
Die ghedroeghen ter verderflijcheit
Van der stat van Bruessele voorseit :

¹ A: Van heren Laureise van Bouchout deken der kerken v. Sinte Gudelen te Brussel. C: Vanden selven geschille tusschen Mechelen ende Brussel.

Vs. 13945 A, B, C: *enen groten (grooten) onvr.* Ik zal hier voor de laetste mael aenteekenen dat die nominativus-uitgang op en doorgaens zekeren nadruk heeft en mij schijnt door een misbruikelijke gewoonte uit *een* te zijn ontstaen, wanneer men het met omzetting tusschen het adjectief en zijn substantief plaectst, gelijk in *groot een schande, zoo dom een gezeg*, enz. Vglk. KRISTINA, blz. 45, 445, enz. Ik weet wel dat op onze plaets hier

reeds *enen* voorgaet en dat dit zelf ook het aenhangsel *en* heeft; maer wie kan cen misbruik palen stellen? Ik ben hier opzettelijk de objectie te gemoet gegaen.

13949 *Dien alsoe staende*, soort van ablat. absolutus. Vglk. vs. 13207, 13549 en vooral 7675. Wij hadden dit voorbeeld vroeger mogen kennen.

13959 *met hem*, onder hen, samen, of met die van Mechelen.

- Ende want hi der stat tallen termine
 Sculdich waer ghetrouwe te sine,
 13965 Soe en wildi selke zaken zwaer
 Niet verswighen, maer brachtse int claer.
 Hier met wert tvole ghemeine
 Weder beruert groot ende cleine.
 Als dit der wet waert bekant
 13970 Wert die deken ontboden tehant
 Ende ghevraecht sonder sparen
 Wie dat die ghene waren,
 Die met die van Mechelen, dat verstaet,
 Ghehouden hadden heimeliken raet.
 13975 Daer op hi antverde onghalet,
 In presentien der heeren ende der wet
 Ende der gheswoornen meer ende men
 Van allegader den ambachten,
 Ende seide int openbare
 13980 Dat hi een geestelijc man ware :
 « Hem en ware gheoorlooft niet
 lement te nuemen, wats ghesciet,
 In eneghen zaken, al mocht mi vromen,
 Daer bloetstortinghe af mocht comen. »
 13985 Maer gheliefde hen allen dat,
 Die gheboorteghe liede van der stat,
 Die toten gheslechten, met corten woorden,
 Ende toter stat rade behoorden,
 Te doene scriven in eender cedulen :

Vs. 13965 A heeft: *allen termine*, niet *tallen*;
 versta ten allen tijde, in alle geval.

13976 A : *en ter* (sic) *wet*; B : *enter wet*; C :
ende weth. Alle hebben dat afschuwelijke *ende der*
 willen mijden. Ik kan het niet ontgaen.

13977 A : *En den gheswoornen*; B : *Ende den*
gh.; C : *Ende den gesworen*.

13978 B : *seiden*, voor *seide hen*?

13981 B : *Soe en waere hem gh. niet*; C : *Ende*

het en waer daerom g. niet.

13985 Het moest nog indirect *al mocht* HEM
 vroomen wezen. A en C hebben dat gevoeld en
 zetten in de plaats: *heb ic* (*hebbe ick*) *vernomen*,
 dat geen ziertje beter is.

13985 *gheboorteghe* zal wel hier zijn hetgeen
 hij elders *sciltboorteghe*, d. i. *edele of notabele*,
 heet. — Thans zie ik dat de volg. regels het ge-
 noegzaam verklaren.

- 13990 Hij woude gheerne teekenen
 Die namen van den ghenen te waren
 Die der saken onsculdich waren. »
 Ende alle die namen, wet voor waer,
 Van den goeden mannen worden hem daer
- 13995 Van den VII gheslechten, dat wet,
 Overghegheven ende in gheschrifte gheset;
 Die hi alle teekende, sonder waen,
 Sonder sevene; die liet hi staen
 Ongheteekent, dit es waerheit,
- 14000 Als baersculdich der saken voorseit,
 Daer die twee, des seker sijt,
 Scepenen af waren tier tijt,
 Als Jan van Sinte Gorics, dat wet,
 Ende Willem van Heersele met,
- 14005 Die derde was rentmeester, wilt weten,
 Die Anthonis van Brabant was gehietten;
 Dander vier waren, verstaet dat,
 Uten rade van der stat.
-

Vs. 13998 *Sonder*, behalve.

14004 A : van *Harsele*; B : *Heersele*; C : *Hersele*; DYNTER : *Hersele*.

14008 B laet na dezen regel de plaets voor een zeker getal verzen open, en te regt, daer het slot van het verhael ontbreekt. Zie hier wat DE DYNTER er ons verder van leert. De zeven aldus betigte mannen werden gevangen en naer de *Vrunte* gebragt. Daer echter de deken niets bewijzen kon, noch wat den grond van de zaak of den tijt en de plaets hunner zamenzvering betrof, iets zekers bijbragt, werden zij uit de gevangenis verlost en

de ligtveerdige aenklager zelf voor immer uit Brabant gebannen.

Ik geloof niet dat de rijmelaer dit onvertaeld had gelaten, anders zou het moyelijk zijn uit te leggen hoe de afschrijver van B de gaping gewaer geworden is. Hij heeft die verzen waarschijnlijk in zijn model doorgheaeld of uitgescrabd gevonden. Zulke verminkingen zijn meermaels geschied, en deze moet reeds vroeg begaen zijn, daer A en C ze niet meer aenwijzen. Na het opschrift van het volgende capittel laet B ook nog eenige regels onbeschreven, hetgeen ik niet volg.

CXV.

Hoe de hertoghe sant ter dachvaert te Brugghe ende hoe hy selve
ter dachvaert t'Antwerpen track¹.

- Nu scriven wi Ons Heeren iacr
 14010 XIIIe XXIII, dats waer,
 Want III in april, doe ic ghewach,
 Lach die heilighe Paeschedach.
 Daer hielt sijn hooghtijt met minnen
 Die hertoghe te Lovene binnen.
 14015 XX in aprille, dat segghic di,
 Trac hi te Halle, ende van daer sant hi
 Den abdt van St Machiels, dat wet,
 Willeme greve te Zeyne daer met,
 Jan heere van Wesemale uut trouwen,
 14020 Ende Janne borchgreve te Montjouwen,
 Heer Willeme van Sars, des sijt wijs,
 Riddere, ende meester Cornielijs
 Proper, proost van Camerike,
 Ende meester Anselmum derghelike,
 14025 Smeets, de welke, sijt seker das,
 Doctor in Decreten was
 Ende deken van Antwerpen ooc met,
 Ende met hen Godefroit Clavet

¹ A zonder verschil. C: *Vander dachvaert die tot Brugge gehouden wert tusschen de Engelsche en Hertoch Jan ende andersins* (?).

Vs. 14012 A, B, C: *den heilighe*. Vglk. vs. 13948.

14017 Hij hiet Alardus Fertinck en stierf in 't jaer 1482, na bijna 59 jaer het prelaetschap bekleed te hebben. Aent. van den heer de Ram op DYNTERUS.

14025 Bij DYNTER gelatinizeerd: *Fabri*.

14028 In plaats van dezen *Godefroit Clavet*, noemt DYNTER zelf *Joannem Mercatoris* (Coemans?) en *Emondum de Dynter meesters (magistros)*. Wien zullen wij hier gelooven? Dynter die dit schreef en het wel weten moest, of zijnen vertaelder, die hem niet te min later durfde tegenspreken?

- Tot Brugghe, ter dachvaert, zi u vercleert,
 14030 Die bi middele was gheordeneert
 Van den hertoghe van Bourgognien
 Daer ghehouden te werdene, ic seker ben,
 Jeghen d'Inghelsce, sijt seker das,
 Om tghescille, daer ic vore af las,
 14035 Tusscen hertoghe Janne, dat versinne,
 Ende Vrou Jacoppen sine ghesellinne,
 Enten hertoghe van Gloucestere daer toe.
 Dese dachvaert diende doe
 XXV in aprille, dits waerheit fine,
 14040 Des avonts in der herberghen sine,
 Om des anderen daeghs, dit versinne,
 Te dedinghene, behouden daer inne
 Dat proces van der zaken voorseit
 Altijt soude bliven in moghentheit
 14045 In hove van Roome, hout u daer an,
 Tusscen den vorseiden hertoghe Jan
 Van Brabant, dit wilt versinnen,
 Ende Vrou Jacoppen siere ghesellinnen.
 Maer tesar dachvaert en conde niet
 14050 Die hertoghe van Bourgognien iet
 Die ghescille gheappoenteeren.
 Aldus scieden daer die heeren.

Vs. 14056 A, B: *sijnre* (*siere*) *ghesellinnen*; C: *syure gesellinne*. Vglk. vs. 14047-48. — *Tusscen* neemt den dativus of den accus. aen.

14040 A: *in der herberghen te sine*; B: *in die herberghe tsine*; C: *in der herbergen syne*. Zoo wij met A en B *te sine* (*tsine*) schrijven zal dit van *diende* afhangen, hetgeen dan *moest*, *behoefde* of *behoorde* zal beteekenen: moest plaats hebben of gehouden worden; maer dat *moeten* zou eene uitlegging vereischen. Het schijnt natuurlijker eenvoudiger te zeggen dat de dagvaert in de herberg plaats had, werkelijk gehouden werd, en dat

drukt *diende* op zich zelf ook genoegzaam uit, als blijkt uit vs. 14038-14039, waer het zelfde *diende* zoo alleen staet. Ik schrijf dus en versta: *ter dachvaert die diende* (*zich hield*) *in sine* (*siner*, des hertogen van Burgondien) *herberghen*. DYNTER heeft dat niet.

14045 *Dat* (*Dattet*) *proces*. De zin is: *behouden* (*voorbehouden*, *gerezerveerd*), *daer in*, *dat het proces* wegens het huwelijk aen de beslissing van den paus overgelaten altijd *in moghentheit* (in zijne volle kracht) zou blijven; zonder prejudicie der zaak die te Roomen hangende was.

- Opten meidach ongheloghen
 Es hertoghe Jan van Halle ghetoghen
 14055 Tot Lovene, doe ic u ghewach,
 Ende opten neghentienden dach
 Van meie trac hi onghespaert
 TAntwerpen toter dachvaert,
 Die daer diende, si u bekant,
 14060 Van den drien staten van Brabant
 Jeghen die III lede, hoort die wille,
 Van Vlaenderen op tvoorseit ghescille
 Tusscen Bruessele ende Mechelen voorscreven.
 TAntwerpen es die hertoghe bleven.
 14065 Hier latic dus den hertoghe bliven,
 En sal u hier wat anders scriven.

CXVI.

Hoe die prooffst van Aaken ende meer andere uter ghevanckenessen te Bruesele
 ontquamen ende hoe de hertoghe track te Geroutsberghe by sinen neue van
 Bourgognen ¹.

- Als des Heilichs Sacraments dach ghelach,
 In junio den derden dach,
 Hielt men, als men jaerlijcs pliet,
 14070 Groote feeste, en lieghe u niet,
 Den Heileghen Sacramente ter cere
 Te Bruessele, ende alsoe vele te meere,
 Om dat daer es, ic zeker ben,

¹ A: Bruessel, Geroutsberghe (en zoo ook DINTEN); de rest als B. In C: *Hoe die voorschreven van Aaken en meer ander gevangenen tot Bruessel vuytbraecken.*

Vs. 14057-58 *trac t'Antwerpen.... toter dach-
 vaert.* Vglk. vs. 15900 en volgende.

14061 A: *vier liede.*

14062 B: *voerseide.*

14067 A, C: *Als die feeste van den Heilighen
 Sacramente gelach.*

14068 B: *opten derden.*

14075 A, C: *verstaet den sen.*

- TSacrament van Miraculen,
 14075 Dat die joden voormaels jammerlike
 Meshandelden onteemelike;
 Daer si omme, alst es becant,
 Oude ende jonghe waren verbrant.
 Als van den daghe die feeste was leden,
 14080 Ende snachts alle man was te vreden
 Ende te rasten ghegaen : tier uren
 Es die proost van Aken, Jan van Bueren,
 Ende Jan van Appelteeren met hem
 Ende someghe andere, dit vernem,
 14085 Ghebroken uter vankenessen,
 Ende snachts in der decmsternessen
 Ewech ghetoghen, des sijt wijs,
 Des si vroude hadden ende iolijs.
 Smorghens als onder tvole tgheluut
 14090 Quam, dat die ghevanghene waren uut,
 Soe quam daer af, ic segghe u dat,
 Groot rumoer in der stat.
 Doch die wethouders van desen
 Die ghemeinte soe onderwesen,
 14095 Dat sise te vreden hebben ghestelt.
 Des selfs vridaeghs vore vertelt
 Quam hertoghe Jan, vandie ghescreven,
 Van Antwerpen te Lovene in.
 Opten XIII^{sten} dach alsoe
 14100 Der selver maent van junio
 Trac hertoghe Jan, dit wilt versinnen,

Vs. 14087 *jolijs* is doorgaens adject., het subst. *jolijt*.

14095 *van desen*, enz.; verbind : *onderwesen die ghemeente van (over) desen (zaken) soe dat sise*, enz. *Onderwijzen* is bij onzen schrijver niet alleen onderrigten maer ook enkelijk toespreken.

14099 *Opten XIII dach*; DYNTER stelt den

XV^{den}, maer daer geldt het de dagvaerd die dien dag te Geeracrtsbergen moest gehouden worden, waer hij den XIV^{sten} van Loven over Hal naer heen trok. Van al wat in de voorgaende een-en-dertig verzen nopens het II. Sacraments fecst en de ontvlugting van Jan van Bueren hier gezeid wordt, maekt Dynter geene melding.

- Van Lovene te Halle binnen,
 Ende tot Gheroutsberghe voort;
 Daer hi sprake hielt ende woort
 14105 Ende hadde vele raets mondelinghe
 Met sinen neve sonderlinghe
 Van Bourgognen op die zaken
 Daer af dat wi hier vore spraken,
 Van den ghesille, dits ware dinc,
 14110 Dat tusscen hem enten hertoghe hinc
 Van Glouceester int hof van Roome.
 Van daer trac hertoghe Jan, dit goome,
 Weder te Lovene; ende cort daer naer
 Quam die bisscop van Ludeke daer
 14115 Entie hertoghè van den Berghe tier stont
 Om met hem te makene een verbont,
 Ende van hem te crighene bistant
 Jeghen den hertoghe van Ghelderlant.
 Op twelke die hertoghe sonder bliven
 14120 Die drie state dede bescriven
 Die tot dier saken niet en rieden.
 Aldus die heeren van daer scieden
 Opten XXI^{sten} dach, dit es waerheit,
 Tooch die hertoghe Jan voorseit
 14125 Te Halle, ende voort van daer
 Te Berghen in Henegouwe, dats waër,
 Ende van Berghen, alsic vernam,
 Dat hi weder te Lovene quam.
 Van Lovene trac hi in corten uren
 14130 In die vriheit van der Vueren;
 Daer es hertoghe Jan voorscreven
 Eenen langhen tijt ghebleven.

Vs. 14105 *Gherontsberghe, Geeraertsberge, Gram-*
mont.

14120 *bescriven, bijeenroepen.* Zie vs. 13320.

14125 A : XXI^{sten} dach; B, C : XI^{ten}; doch
 zie vs. 14099.

14129 A : *corter.*

CXVII.

Hoe de hertoghe de stat van Bruesele in synre graciën ontfinck ende daer weder quam resideren ende hoe de capyteyn ontset wert ende verlaten ¹.

- Want die hertoghe vore vercleert
 Eenen tijt hem hadde gheabsenteert
 14135 Met sinen rade ende edelen mede,
 Ende ghescuwet hadde sijn stede
 Van Bruessele, als men te rechte mach liden,
 Sijn residentie in langhen tiden
 Daer en hadde ghehouden, wilt verstaen,
 14140 Alsoe sijn voorders hadden ghedaen,
 Om zaken soc hem dochte, en lieghe u niet,
 Daer hem te cort in was ghesciet;
 Van den welken ten lesten, si u verclaert,
 Hi guetlike onderwesen waert:
 14145 Soe dat hi, ter oetmoedegher bede
 Dier van Bruessele siere goeder stede,
 Met sinen rade ende edelen heeren
 Daer binnen quam met grooter eeren
 Opter goeder Sinte Kathelinen dach,
 14150 Ende ontfinck die stat, doe ic ghewach,
 Ende alle haer poorteren meer ende men,
 Inghesetene, ende elc van hen,
 Bezondere, niement uutghesceiden,
 In sijnre graciën ende gunsticheiden,
 14155 Ende verliet hen alle voorledene dinghen,
 Ende elken van hen zunderlinghen
 Alre wangonsten, indignation,
 Aenspraken, tichten, calaengien,
 Hinders, letsels, moysels daer hi

¹ A enkel spellingverschil. C: *Hoe Hertoch Jan wederom tot Brussel quam ende seker conmotie daer stilde.*

- 14160 Ende ongheriefs, daer inne dat si
 Jeghen hem in tiden voorghelesen
 Comen oft ghevallen mocht wesen.
 Als die hertoghe dus te Bruessele was comen,
 Dede, alsoe ic hebbe vernomen,
- 14165 Heer Willem van Bigaerden, in lieghe u niet.
 Die capitein van Bruessele hiet,
 Oetmoedelijc bidden met someghen lieden,
 Ende groote sommen van ghelde bieden
 Den hertoghe met grooter ernsticheit,
- 14170 Datti hem tcapiteinscap voorseit
 Metten wedden daer toe gheordineert
 Sijn leven lanc hadde gheconfermeert.
 Dies die hertoghe door sijn houde
 In gheenre manieren doen en woude.
- 14175 Als die capitein tier stonde
 Gheensins dat verwerven en conde,
 Soe wert hi tsier beden daer naer
 Op Sinte Thomaes dach, dats waer,
 Van den hertoghe verlaten ende ontset
- 14180 Van der capiteinscap ende ooc met
 Vanden eede, dien hi daer af te voren
 Tot shertoghen behoef hadde ghesworen
 Voor scepenen van Bruessele. Voort bat hi houde
 Den hertoghe dat hi condeghen woude
- 14185 Den scepenen van Bruessele in wat maten
 Hine ontlast hadde ende verlaten
 Bi eneghen van sinen rade na dat:
 Want hi ooc eet der selver stat

Vs. 14160 *daer inne dat si*, enz., waer het ook in wezen mogt, van welken aerd ook en waer of wanneer ook gebeurd. Men merke het zonderling gebruik van 't woord *voorghelesen*, in plaats van *voortleden*. Elders, vs. 14426, = *voorzeld*.

14165 Hij heet bij DYNTER *Wilhelmus Rong-*

man dominus de Bigardis.

14179 *verlaten*, ontslagen.

14181 A, C : *den eede die*; B : *den eede dat*.

14186 A : *Hy en*, hi hem. Vglk. vs. 14190 waer het zelfde handschrift A, in plaats van *sine* dat in de andere staet, insgelijks *sy en stelt*.

- Van der capiteinscap voortijts dede :
- 14190 Dat sine van dien selven eede
 Quijt wouden scilden ende verlaten voortan.
 Dier beden navolghende hertoghe Jan
 Ontboot des anderdaeghs daer naer
 Des goensdaeghs XXII, dats waer,
- 14195 In decembri, ic segghic u dat,
 De ghedeputeerde sijnre stat;
 Ende als zi bi hem quamen daer
 Op Coudenberch, dat weet voor waer,
 Dede hem die hertoghe segghen ghereet
- 14200 Tghene dat voorscreven steet.
 Ooc dede hi hem segghen al bloot
 Dats voort meer en ware gheen noot
 Eenen capitein te hebbene daer;
 Aenghesien dat hi daer comen waer
- 14205 Om eendracht, peis, raste ende vrede
 Te vuedene, te houdene, te meerderen mede.
 Twelc si aennamen, hoort mi tellen,
 Te bringhene bi haren medeghesellen
 Ende voort daert behoorde, soe ic vernam.
- 14210 Ende als dese meere beneden quam
 Onder tvole, hoort hier abuus,
 Na der noenen, waert in der stat huus
 Ende op die merct zunderlinghe
 Onder tvole groote berueringhe;
- 14215 Want someghe wouden, wats ghesciet,
 Den capitein houden ende someghe niet.

Vs. 14190 *Dat*, op dat. Het volgt op *bat hi dat hi condighen woude*, vs. 14183-84.

14191 A, C: *Quijtschilden (schelden) wouden*.

14195 Wij zouden hier achter *hertoge Jan* met omzetting nog eens het subjectum *hi* inbrengen en *ontbood hi* zeggen.

14198 B: *Opt Coudenberch*.

14202 B: *ghenen noot*.

14205 A ontbreekt *raste*.

14210 C: *dese meester!* — *beneden*, van het paleis in de stad.

14211 C: *Ondert volck des selfs daechs*, *hooret hier abuijs*.

- Doch werdet uutgheset, dits waer,
Tot des anderdaeghs daer naer.
Dus quamen sdonderdaeghs, segghie di,
14220 Drieentwintich in decembri,
Die greve van Saint Pol wide bekant,
Met hem die greve van Conversant
Ende van Brienne ende ooc meere
Van den lande van Edinghen heere,
14225 Opter stat huus, verstaet den sen,
Bi borghemecstren ende scepenen,
Bi den gheswoornen, hoort mi bedieden,
Ende ooc bi den hondersten lieden
Ende vele anderen hout voor waer
14230 In grooten ghetale vergadert daer,
Om dië tonderwisene wel
Dat si den hertoghe ende niement el
Hielden ende kinden in allen keere
Alleene over haren heere,
14235 Ende ieghen sinen wille groot noch clein
En onthielden eneghen capitein :
Daer si goet ghestant af sonder verlaet
Aen die wet vonden ende aen den raet,
Ende meer goeder manne utermate.
14240 Maer someghe liede van cleinen state
Setten hen daer ieghen sterkelike
Met woorden zeere onredelike.
Doen die greve van Saint Pol albloot
Onder tfolc sach die beruerte groot

Vs. 14217 A : *Doch het wort.*

14220 Bij DYNTER *die jovis XXIIe decembris*,
blijkbacr verkeerd, daer tien regels hooger, gelijk
hier bij ons vs. 14194, de XXII^{ste} een woonsdag is.

14226 A : *eñ by scepenen.*

14228 *den hondersten lieden*, of mannen, cen-
teniers, die ieder in hunne sectie aen 't hoofd van
honderd inwooners stonden, wanneer het volk in

zekere gevallen, als van brand, bij voorb., op de
been moest komen.

14256 A : *ghenen capitein*, d. i. gheenen, en-
gheenen, met versterkte negatie ook goed.

14242 B : *Maer woorden*; het moest dan ten
minste *worden* (werden) zijn : zij werden, toonden
zich, zeer buitensporig; maer de afschrijvers zien
daer niet naer.

- 14245 Ende in lanc soe meerder wert al doe,
 Sprac hi den goeden mannen toe
 Ende sprac ter venstren ter merctwaert uut,
 Die ghene versuekende overluit
 Die sijns heeren, sijns brueder, te waren
- 14250 Ende ooc sijn vriende waren,
 Haer harnasch aen daden tervaert,
 Ende bi hem quamen onghespaert
 Twelc alle die goede sonder verbeiden
 Daden met grooter willicheiden.
- 14255 Entie heere van Edinghen onghespaert
 Reet rechtevoort te hove waert
 Ende bracht den hertoghe sonder verhouden
 Ende den greve van Nassouwen,
 Den heere van Rotselaer gherade,
- 14260 Ende alle dandere van den rade
 Met altemale den huusghesinde;
 Ende als die hertoghe quam ghehinde
 Bi sinen brueder opter stat huus,
 Soe wasser daer een deel confuus.
- 14265 Daer wert overdraghen, ic seker ben,
 Bi der wet ende bi den natien
 Ende overghegheven sonder letten
 Die de bernerte opsetten
 Ende ghemacct hadden, houde
- 14270 Dat men die aentasten soude
 Ende vanghen sonder cessenren,
 Ende na haer mesdaet corrigeren,
 Behouden der stat meer ende men

Vs. 14245 Versta : Ende dat zij (die beroerte)
 hoe langer hoe grooter werd; C : in lanc so meer
 daer wert, aldoo sprack hy.

14249 A, C : Die hoers (haers) heeren, sijns
 broeders; B : Die syns heeren brueder.

14254 Vul aen : DAT SI aendaden.

14257 C : verhouwen. Men leze zoo.

14258 A : Nassouden.

14261 Versta : met hun geheel huisgezin en
 gevolg.

14262 A : ghinde, bij, nabij.

14264 wasser een deel, dat is waren er veelen.

- Rechten ende privilegien.
- 14275 Daer worden den hertoghe, sonder sneven,
XIII personen overghegheven
Die van der beruerten daer wi af verclaren
De meeste roepers ende opsetters waren.
Doch bat die ghemeine stat zeere
- 14280 Hertoghe Janne haren heere
Dat hi sijn ghenade rive
Van lede ende ooc van live
Aen hen lieden woude bewisen;
Maer dat men se in alder wisen
- 14285 Corrigeerde na haer mesdaect.
Twelc hertoghe Jan sonder verlaet
Door haer bede oetmoedichlike
Van sijnre ghenaden princelike
Ende zunderlingher graciën onghesceert
- 14290 Goedertierenlijc heeft gheconsenteert.
Des vridaeghs, doe ic u cont,
Opten heileghen Kerstavont
Worden die XIII, meer ende men,
Mesdaghe personen in presentien
- 14295 Shertoghen ende sijns brueders, dat wet,
Van Saint Pol ende der heeren met
Van shertoghen rade, dat verstaet,
Bi den amman, borghemeestren, scepenen, raet
Der stat van Bruessele overlut
- 14300 Op thuis ter poyen gheroepen uut
Ende swaerlijc ghecorrigeert,
Te wetene: Jan Voet, si u vercleert,
Doude, die welke een meersman was;

Vs. 14278 A, C: *Meeste rupers (roepers)*; de grootste schreuwens en aenhitsers.

14281 *sijn ghenade rive, zijne overvloedige ghenade.* Zie KILIAEN onder *Rijf* en *Rijve*. Vglk. vs. 11743.

14287 A: *oetmoedelike*; C: *oetmoedelijck*: *princelijck*.

14295-94 B: *die XIII personen... Mesdaghe in presentien.* Ook A: *Mesdaghe (sic) persone in pres.*

- Gui van Rijswijc, sijt seker das,
 14305 Mesmaker, die in sijn woorde was bout,
 Ende een sceedemaker Andries van Voorhout:
 Jan Van der Scueren, en lieghe u niet:
 Wouter Oebrechts die[n] men hiet
 In de Wintmolen, hout u daer an,
 14310 Ende een visscer ghenuemt Jan Stichelman:
 Jacob de Monck int Swaenken gheheeten;
 Jan de Moldere, metsere, wilt weten;
 Heinric Snacke, beckere, si u vercleert,
 Ende van den Lichtenwatere Godevaert:
 14315 Gielijs de groote in den Hantscoe,
 Ende Jan int Scildeken daer toe,
 Die de Duvel es gheheeten;
 Ende Gielijs Quaetsact, seldi weten.
 Hier na, des sondaeghs, doe ic ghewach.
 14320 Op des goeden Sint Stevens dach,
 Quamen bi den hertoghe van love
 Op Coudenberch in sinen hove,
 Borghemeesters, scepnen, raet, hoort dat.
 Van Bruessele siere goeder stat,
 14325 Segghende dat si met waren waerden
 Den voorscreven heer Willeme van Bigaerden
 Niet meer en hielden voor capitein,
 Maer daer af verlaten certein,
 Ende dat si hem, dat wilt onthouden,
 14330 Engheen wedden meer gheven en souden:
 Des die hertoghe wel was te vreden.
 Des maendaeghs daer na, ter waerheden,
 Op Sinte Jans Ewangelisten dach
 Quam heer Willem, daer ic af dede ghewach,

Vs. 14309 A : *Inder W.*; C : *Inden*; DYNTER :
In den.

14311 A : *die Mononck*; DYNTER : *de Monick.*

14328 Ik versta : *Maer hem* (Willem) *daer af*
 (van 't capiteinschap) *verlaten* (ontslaen). Vglk.

vs. 14345.

- 14335 Van Bigaerdén, dat wilt verstaen,
Te Bruessele op der stat huus ghegaen
Ende gaf daer over met goeder stâde
Den borghemeesteren, scepenen ende rade
Die slotele die hi, ic segghe u dat,
- 14340 Hadde van der selver stat,
Ende sijn commissie die hi hadde al daer
Van der capiteinscap, ende daer naer
Alle brieve die hi onder hadde ghehat
Van wegghen der voorseider stat;
- 14345 Ende alsoe waert hi verlaten beide
Van der capiteinscap ende van den eide
Die hi daer af, wilt mi verstaen,
Der stat voor tiden hadde ghedaen.
Na allen desen, segghic di,
- 14350 Twintich der maent ianuari,
Heeft die wet sonder verlaet,
Gheswoorene, hondert manne, ende raet
Op thuus vergadert met ernsticheden;
Ende met harer aller eendrechticheden
- 14355 Wert die commissie, sonder waen,
Ghecancelleert ende te niute ghedaen
Van der capiteinscap, si u ghesaeght,
Die heer Willem over hadde ghebracht
Der wet, alsoe dat es voorscreven.
- 14360 Aldus es die hertoghe bleven
Te Bruessele met sinen state, dits waer,

Vs. 14341 A : *hadde tswaer*; C : *tis waer*.

14354-55 *Heeft die wet, enz., vergadert, zich*
vergadert, is vergadert.

14355 C : *die voorschreven comm.*

14356 C :

Van der capiteynscap te niet gedaen.
Aldus so is die hertoch voorschreven
Met synen state tot Brussel gebleven

Syn residentie houden, so syn voorders ongelogen
Van oude tijden hadden geplogen.

Het is voor mij ontwijfelbaer dat de afschrijver
de verzen 14356, 14357 en 14358 gedeeltelijk
onderdrukt en veranderd heeft om de eenige reden
dat hij het aenstootelijk rijm *ghesaeght* : *ghebracht*
verbannen wilde. Ik kan hem daerin niet volgen,
al staet die tekst mij ook niet aen.

Sijn residentie houdende daer,
Soe sijn vóorderen ende hi ongheloghen
Van ouden tiden hadden gheploghen.

CXVIII.

Hoe Gheert vanden Zype gheslegen wert ende doot bleef.

- 14365 Op St Joris dach, sijt seker das,
XXIII in aprille, soe was
Die feeste van Paesscen, wet voor waer,
XIII^c XXIII Ons Heeren iaer.
-
- 14370 Was van den Zype Gheraert
Van Bruessele toter Vueren ghereden
Bi hertoghe Janne ende int sceeden,
Als hi oorlof hadde ghenomen,
Ende te Bruessele waert soude comen,
- 14375 Recht boven Stockele een deel
Quam hem tontmoete heer Jan Blondeel
Riddere, die niet en seen sijn vrient
(Twele hi licht mocht hebben verdient);
Ende heer Jan Blondeel voorscreven
- 14380 Hat voormaels te kennen ghegheven
Den voorseiden Gheerde claerlike

A gelijk B. C: *Hoe Geeraert vanden Sype doot geslagen wert.*

Vs. 14362 A: *houdene daer.*

14366 C: *XXII in aprille*; A voluit: *vieren-*
twintich; B: *XXIII*. Te Sintruiden gaet men den
XXIII^{sten} naer St-Jeuris bedevaert; maer de af-
schrijvers van C en B wisten dat niet.

14368 Na dezen regel teekent C door stippen
eene gaping aen, en B laet eene plaats voor drie
verzen open, en inderdaed laet zich de constructie
met het volgende niet samen binden. DYNTER be-

DEEL III.

gint zijn capittel onmiddelijk met van den Zype,
na alleen het jaer aengeteckend te hebben.

14369 C: *Wam vanden Z.* Is de *Q* weggeble-
ven (*Quam*)? A sluit den regel aldus: *Gheraert*
leden, B en C met *Geraert* alleen. Ik laet *leden*
ook weg, als een bijvoegsel van den kopist.

14375 A: *Stokle*; C: *Stoche*.

14381 A, B: *voorseide*. — De zin is: hij had
hem verwittigd van hetgeen hij hem nu deed.

- Dat hi daer volcomelike
 Hem heeft bewesen met moede wreet;
 Want vranclijc hi op hem reet.
- 14385 Gheeraert weerde hem ter steden,
 Maer sijn knechten hem ontreden.
 Alsoe bleef Gheeraert, dat es waer,
 Van heer Janne verslegghen daer,
 Ende bleef aldaer in den velde
- 14390 Doot ligghende in onghewelde.
 Daer na sijn lichame cortelike
 Ghehaect wert ende heerlike
 Ter eerden ghedaen, hier op merke,
 Op Coudenberch in Sinte Jacobs kerke.
- 14395 Die greve van Saint Pol die was gram
 Ende droeve, als hi die meere vernam;
 Want van Saint Pol dedde heere
 Mindene utermaten zeere
 Gheeraerde van den Zype voorseit.
- 14400 Maer cleine help hem sijn zeericheit
 Maer heer Jan, daer wi af scriven,
 Moeste slants verdreven bliven.

CXIX.

Hoe die hertoge sant tot Parys ende vanden appointemente daer ghemaect
 dwelcke de voorseide hertoge belijft heeft¹.

Cort hier na, hoort mi verclaren,
 Quamen zekere niemaren
 14405 Dat van Gloucestre die hertoghe

¹ A te voor tot en dwelck voor dwelcke, geen ander verschil. C: Overcompste vanden Hertoch van Gloucestre tot Calis ende hoe Hertoch Jan naer Nijvel track.

Vs. 14398 A en C enkelijk *Minden*. Men merke dat verder het meer bepaelde regimen volgt.

13405 B: Voort hier na h. mijn vercleeren: nye-meeren.

- Bereetscap maecte met moede hooghe
 Om met Jacoppen der Vrouwe
 Te comene int lant van Henegouwe
 Om[t] met machte te crighene in sijn hant.
 14410 Ende als hertoghe Jan van Brabant
 Dat vernam, maecte hi certein
 Van Haverets den heere capitein
 Van Henegouwe, dat was waer.
 Ende hi sant cortelinghe daer naer
 14415 Sijn notabel bootscap, dit vernem,
 Aen den bisscop van Ludeke, om met hem
 Te slutene enen dach, sonder si,
 Ende zekere plaetsen daer si
 Tsamen mochten comen daer naer,
 14420 Om deen den anderen te doene daer
 Des si, van wegghen der greefficheit
 Van Henegouwe, na recht besceit
 Elcanderen sculdich te doene waren.
 Daer toe die hertoghe sonder sparen
 14425 Hem presenteerde bereet te wesen.
 Maer die bisscop vore ghelesen
 Sette in vertrec, sijts ghewes,
 Die zaken, tot dat hi hem des
 Met sier capittelen met staden
 14430 Ende sinen lande hadde beraden.
 Hertoghe Jan sant ooc, verstaet den sen,
 Aen hertoghe Janne van Beieren
 Sinen oom, die van sinen wegghen in haut
 Hollant hadde ende Zeelant,
 14435 Die hem willegghen dienst sonder beide
 Gheloofde ende toeseide.
 Binnen desen quam die niemare

Vs. 14407 C: *synder Vrouwe: Henegouwe.**capiteyn; DYNTER: Haveretz.*14412 A, C: *Den here van Haverets (Havrech)*14427 *Sette in vertrec, stelde uit.*

- Dat die hertoghe van Gloucestre ware
 Met cleinen hoope, dus waest vernomen,
 14440 Van volke te Caleys over comen
 Ende datti Vrouwe Jacoppen aldaer
 Ende sijn ander volc verwachtende waer,
 Om te comene met voorseider Vrouwe
 Voort tot in tlant van Henegouwe.
 14445 Hertoghe Jan sant om dit besorch
 Heere Peetren van Lutzenborch
 Greve van Conversant, sijts wijs,
 Ende van Brienne te Parijs
 Toten hertoghe van Bourgognen
 14450 Sinen neve om claer beken
 Hem te doene van der zaken voorseit,
 Ende te biddene datti hem met gonsticheit
 Jeghen dien van Gloucestre voorghelesen
 Bistaen wilde ende ghehelpich wesen.
 14455 Want hertoghe Jan mercte, dit onthoude,
 Dat die van Gloucestre niet en woude
 Tvonnesse verbeiden, hier op goome,
 Van der zaken die hinc int hof van Roome
 Maer want hi hem boven die sceemte tot desen
 14460 Die hi hem ghedaen hadde ende bewesen,
 Noch pijnde tontweldeghen met ontrouwe
 Jeghen recht sijn lant van Henegouwe,
 Ende ieghen die inhibitie, sijn seker das,
 Die hem gheinsinueert was
 14465 Van des stoels van Roome weggen :
 Soe meindi hem te weerne daer ieghen
 Ende bereiden met sinen ghetruwen temale,
 Greven, baenrotsen, edelen ende vassale,

Vs. 14445 A : om besorch, zonder dit.

14466 A : te warne hem ; C : te weerene hem.

14467 B meer opgelost : bereidde hem met.

14468 A, B : vassale ; het moest vassalen zijn,
 als afhangende van met ; en zoo hecft C, hoewel
 tegen het rijm.

- Ende trac met hem al onghespaert
 14470 Tsinen lande van Henegouwe waert,
 Dat hi meer dan VII iaer, wilt weten,
 Peiselec ende vredelec hadde beseten,
 Om die possessie daer af te behouden,
 Ende steden ende sloten, dat wilt onthouden,
 14475 Ende fortressen van provancien met gheere
 Te versiene ende van gheweere,
 Ende tlant van Henegouwe sonder letten
 Met sinen lieden te besetten,
 Ende te bescuddene met sekerheit
 14480 Jeghen dien van Gloucestre voorseit.
 Als nu die hertoghe, dit vernem,
 Met sinen volke van wapenen
 Te Nivele quam, om te trecken voort
 In Henegouwe, soe ghi hebt ghehoort,
 14485 Quam daer die greve van Conversant
 Heere van Edinghen, die was ghesant
 Bi den hertoghe, des sijt wijs,
 Van Bourgongien te Parijs
 Ende bracht brieve van hem, te waren,
 14490 Die te Parijs ghescreven waren
 Oplen negenentwintichsten dach
 Der maent octobris, doe ic ghewach;
 Daer hi met beteekende claer
 Sinen neve van Brabant, hoe dat waer
 14495 Bi hem enten hertoghe, sijts vroeder,
 Van Bethvort des van Gloucestre broeder,
 Gheordineert, si u bekent,
 Een zeker tractact ende apoentement
 Om te verhuedene scaden ende plaghen,
 14500 Die namaels in toecomenden daghen
 Ghescepen waren te ghescien,
 En worder niet wijslec op versien :

- Dit tractaet was soe redelike
 Dat si meinden entelike
 14505 Dat hi emmer soude, dat wet,
 Ende van Gloucester die hertoghe met
 Daer met ghepayt sijn ende te vreden
 Bliven, ende met cortheden
 Souti hem bibrenghen doen tractaet
 14510 Bi sijns selfs ambassiaet
 Die hi daer omme cortelijc
 Bi hem soude sinden; ende desghelijc
 Soude die hertoghe van Bethvort
 Tselve tractaet rechte voort
 14515 Met sijns selfs lieden zunderlinghen
 Sinen brueder doen aenbringhen.
 Mits desen bat, verstaet den sen,
 Die hertoghe van Bourgognien
 Sinen neve van Brabant vriendelike
 14520 Met begheerten zeere hertelike
 Dat hi alle zaken, dits waer bediet,
 Verhielde in state, sonder iet
 Met Rigore oft volke van wapenen
 Daer in te voorderen meert oft men;
 14525 Mer dat hi ter stont sonder verlaet
 Vergaderen dede sinen raet
 Notabelike na sijn behooren
 Tvoorseide apocntement aen te hooren,
 Ende daer op tantwerdenen ghereit
 14530 Sonder vertrec; want die zaken voorseit.

Vs. 14505 Versta als of er stond: *Dit tractaet*,
 zeide hij, *was soe redelije, Dat*, enz.

14504 *entelike*, geweldig, hier zeker, vast.

14509 A, C: *Soude hy hem by brenghen doen*
tractaet ('t tractaet, het tr.); B: *Soudi hem*, enz.

14511 *Die*, namelijk die ambassiaet, de am-
 bassadeurs; *abstractum pro concreto*.

14517 A: *Ende met desen*; C: *Ende mits*.

14523 C: *Met rigeur*.

14524 A, B: *te vorderen*, voort te zetten, uit
 te rigten, te doen.

14526 B: *Vergadren dade*.

14528 A, C: *te aenhoren*. Versta er om bij:
om aen te hooren.

- Haest ende ontcommeringhe begheerden,
 Ende want die brieve ooc vercleerden
 Des hertoghen van Bourgognen voorseit
 Credentie ende ghelooflicheit
- 14535 Opten greve van Conversant
 Ende van Brienne vore ghenant,
 Ende want hi uut crachte van desen,
 Van tshertoghen wegghen voorghelesen
 Van Bourgognen, bat door houde
- 14540 Hertoghen Janne dat hi verhouden woude
 Dat van siere siden ergenswaer
 Dinghen voortghekeert worden, daer
 Die zake met mocht worden verswaert.
 Want dapoentement vore veclaert
- 14545 Waer aelsec dat men hoopte houde
 Dat het beide den partien soude
 Wel ghenueghen sonder twifelicheit.
 Als hertoghe Jan van Brabant voorseit
 Die zake volcomelijc hadde verstaen
- 14550 Ende hem daer op bedacht, heefti saen
 Sijn liede van wapenen, sijts ghewes,
 Oorlof ghegheven, ende hi es
 Selve van Nivele ghetoghen daer naer
 Tot int stat van Lovene, ende daer
- 14555 Ontboot hi sijn raetslicde te dien male
 In scoonen notabelen ghetale,
 Ende ooc die wijste van sinen steden,
 Om dambassiatuers daer wi af seden
 Sijns neven van Bourgognen wide bekent
- 14560 Te verwachtene ende tapoentement
 Te aenhoorne dat se acnbringhen souden,

Vs. 14557 B : *Want si uit.* Het pronomèn *hi*
 ziet op den graef van Conversant.

14540 *verhouden*, mijden, beletten (verhoeden?)

14542 C : *voortgekeert en werden*; A, B : *voert*

(*voert*) te keeren worden (*wordden*). Ik heb het een
 met benutting van het andere verbeterd. De zin is :
 iets voortgezèt, ondernomen of gedaen werd, of,
 met de tweede les, moest worden.

- Ende daer na ten besten hem raden wouden.
 Hier na te Lovene comen sijn
 Bi hertoghe Janne, dits waerheit sijn,
 14565 Van sijns neven weggen eerbaerlike
 Die bisscop van Dornike,
 Heer Jan van Lutzenborch, nu merke,
 Ende heer Roelant van Uutkerke
 Heer Willem van Lanoy, ic seker ben,
 14570 Riddren; ende daer quam met hen
 Van Fourmelles meester Symoen
 Doctor in Loye, die aldoen
 Den hertoghe van Brabant met goeder stade
 Besceidelike ende sinen rade
 14575 Bi bracht heeft tvoorseide tractaet
 Van poente te poente, dat verstaet,
 Ende hem vercleert notabelike,
 Ten utersten biddende vriendelike
 Van weggen des hertoghen, segghic di,
 14580 Van Bourgognen, radende dat hi
 Om dorloghe ende alle quaet, sijts vroet,
 Te scuvene, ende om alle goet
 Van peise tonderhouwene, sijn consent
 Daer toe droeghe ende dapoentement
 14585 Aenveerden woude; segghende voort
 Dat die hertoghe van Bethvoort
 Om derselver zaken wille, dit vernem,
 Den greve van Suffolck ende met hem
 Ander notabele, des sijn vroeder,
 14590 Ghesonden hadde aen sinen broeder,
 Van Gloucester sonder si.
 Soe dat men emmer hoopte dat hi
 In dat voorseide apoentement

Vs. 14569 DYNTER : *Guilbertus de Lannoy.*
 14575 A, C : *By bracht hebben, ook goed.*

14587 A : *wille ontbreekt.*
 14590 B : *Ghesonden heeft.*

- Draghen soude sijn consent,
 14595 Ende dat aenveerden althant.
 Op twelke die hertoghe van Brabant
 Met sinen greven met wijsheden,
 Baenrotsen, edelen ende goeden steden
 Hem heeft beraden, si u bekent;
 14600 Ende want tvoorseide apoentement
 Onder meer poenten begreep, nu goome,
 Dat die zake hanghende int hof van Roome
 Daer vervolght soude werden, dat versint,
 Ende metten rechte daer gheint,
 14605 Ende dat die partien, dit wilt onthouden,
 Tvonnesse daer af verwachten souden
 Sonder hem te behelpene in gheenre manieren
 Met wegghen van feite eneghertieren :
 Soe heeft hi dat voorseit tractaet,
 14610 Daer al inne, als boven staet,
 Die juridictie gheestelike
 Besorcht was volcomelike,
 Aen ghenomen sonder verdaghen,
 Ende sijn consent daer in ghedraghen :
 14615 Soe verre alst dade ooc tier tijt
 Die van Gloucestere, des seker sijt.
 Van deser antworden hebben hen
 Dambassiatuers van Bourgongien
 Den hertoghe Janne ghedanket zeere
 14620 Ende oorlof ghenomen met grooter eere.

Vs. 14608 A: *Met wegghen, met feyten*; B: *met weghe van feyte*. In 't fr. *voies de fait*.

14615 *Soe verre alst dade ooc*, enz., onder voorwaerde dat Gloucester het zelfde doen zou.

14617 A, B, C: *hebben hen... den hertoghe Janne ghedanct (ghedancket)*. Zoo spreken de drie handschriften en zoo schreef waarschijnlijk ook de rijmelaer.

CXX.

Hoe die hertoghe van Gloucestere in Henegouwe quam ende hoe de hertoghe van Brabant succours sochte ende helpe om dien te wederstane ¹.

Ter stont als shertoghen ambassiatore
 Van Bourgongnen ghenuemt hier vore
 Van hertoghe Janne ghesceiden waren,
 Soe quamen hem zekere niemaren
 14625 Dat al die wile, sijt zeker des,
 Si met hem spraken, alst voerseit es,
 Ware van Gloucestere met haesticheiden
 Die hertoghe van Caleys (ter stont) ghesceiden
 Met Vrou Jacoppen ende al siere macht
 14630 Van volke van wapenen, dat hi bracht
 Uut Ingelant, soe ic hebbe vernomen,
 Ende waer bi daghe ende bi nachte comen
 Om tlant van Henegouwe te nemen in,
 Ende hadde sijn volc, ic seker bin,
 14635 In drie hoopen ghedeilt met desen;
 Daer in dié voorhoede mochten wesen
 Tienhondert peerde of daer omtrent,
 Ende in dachterhoede, si u bekent,
 Mochten peerde sijn bi ghetale
 14640 XXIIIe oft alsoe wale
 Ende tusscen beide, soe ic vernam,
 Die hertoghe van Gloucestere quam
 Met Vrou Jacoba verselt met weerden
 Omtrent met XVI hondert peerden,

¹ A : Eenig verschil : ende hulpe sochte. C : Hoe die hertoghe van Gloucestre op brack van Cales en quam in Henegouwe, ende vanden weerstant vanden Hertoch Jan daer tegen.

Vs. 14628 Dit vers ontbreekt in A. In C staet : wijzigd, alleen : Van Caleijs ter stont ghesceiden. Die hertoghe van Caleijs ghesceiden; B qualijk ge- waer ter stont met die wile weinig strookt.

- 14645 Soe dat se tsamen hadden versent
 Vijf dusent perde oft daer omtrent.
 Ende doude Vrouwe, des sijt vroeder,
 Der voorseider Vrouwen Jacoppen moeder,
 Dede scriven ende bidden wel ter core
- 14650 Haer vrienden al Henegouwe dore,
 Dat si met haer wouden riden
 Jeghen haerre dochter tien tiden
 Om die tontfane na behooren.
 Dus es die hertoghe, mooghdì hooren,
- 14655 Van Gloucestere metter Vrouwe
 Jacoba comen in Henegouwe
 Bi helpen der ouder Vrouwen, dat wet,
 Bi favore ende gunsten met
 Sheeren van Haverets, die int lant
- 14660 Van shertoghen wegghen van Brabant
 Capitein was generael;
 Ende someghe van den edelen soe wael
 Vielen ooc aen hem alsoe wel
 Ende ieghen hertoghe Janne rebel.
- 14665 Maer tmeeste deel met rechter trouwe
 Van den edelen van Henegouwe
 Ende die mechtichste, dat segghic di,
 Blevē ghetruwelijc altoes bi
 Ende onderdanich in allen keere
- 14670 Den hertoghe van Brabant haren heere.
 Als dese meere waert te Bruessele cont,
 Soe heeft die stat ghesciet tiere stont
 Gheerde Pipenpoy, die was tiere tijt,
 Aminan van Bruessele, des seker sijt,

Vs. 14648 A : *Vrouwe*; B : *Vrou*.

14650 C : *Haer vrienden het lant van Henegouw dore*.

14652 A : *harer dochter*; B : *haere*; C : *haerder*.

14654 B : *Dan is*.

14658 B : *Bi faufoure*.

14662-65 B, C : *soe wael; alsoe wel*; A : heeft het zelfde, en wel opzettelijk zoo herschreven.

14666 A, C : *tstants (stants) van Heneg*.

14670 A, C : *Hertoghe (hertock) Jan van Br*.

- 14675 Ende vele goeder manne onghespaert
 Metten scutteren te Halle waert,
 Ende deden die stat innemen tier stont
 Die si verwaerden, si u cont,
 Tot dat hertoghe Jan, si u bekant,
- 14680 Selve sijn volc daer binnen sant,
 Die de stat behielden al bloot
 Jeghen der Inghelsee conroot.
 Als nu die hertoghe Jan ghetrouwe
 Vernam dat die van Henegouwe
- 14685 Dien van Gloucestre met onmaten
 Ontfanghen hadden ende inghelaten,
 Soe claeghdi zeere, verstaet dit woort,
 Dat hi niet en trac van Nivele voort
 Met sinen hoope, en lieghe u niet;
- 14690 Want waer dat alsoe ghesciet,
 Dien van Gloucestre vore vercleert
 Hatti wel uten lande gheweert,
 Dien hi nu, alsoe men achte,
 Soude moeten verdriven met machte.
- 14695 Ende om helpe te crighene daer toe
 Sant hi aen sinen neve doe
 Van Bourgognen ende ooc, neemt goom,
 Aen hertoghe Janne sinen oom
 Van Beieren, ende dede hem ghereet
- 14700 Verclaren dat voorscreven steet,
 Biddende dat si hem wouden ter hande
 Staen, ende helpen sine viande
 Uut sinen lande verdriven tehant.
 Die hertoghen vore ghenant
- 14705 Van Bourgognen ende van Beieren
 Gheloofden beide dat si hem

Vs. 14675 *Vele adv., goeder manne genit.*
 14678 A, C: *Die sij hiielden in verw.*

14694 A, C: *met meerder machte.* Het vers
 wordt daerdoor te lang.

Souden helpe doen ende bestandicheit
Jeghen dien van Gloucestre ghereit.

Noch sant die hertoghe onghelet

14710 Aen den bisscop ende aen tcappittel met
Van Ludeke, ende aen tstat daer toe,
Om hem te kinnen te gheven doe
Van der zaken die gheleghentheit,
Biddende dat si [hem] met truwicheit

14715 Jeghen dien van Gloucestre in desen
Bistentich, ghehelpich wilden wesen:
Hi woude hem, als hen noot bewande,
Weder desghelijcs doen met sinen lande.

Noch presenteerdi den bisscop voort

14720 Te doene ende te ontfane na behoort
Des si deen dander, na toude pleghen,
Waren sculdich te doene van slants weggen
Van Henegouwe. Op twelc tchande
Die bisscop die state van sinen lande

14725 Van Ludeke ende van Loen daer met
Beschreven dede onghelet.
Tot welker dachvaert, hoordic oorconden,
Van shertoghen weggen waren ghesonden
Meester Emont van Emichoven,

14730 Meester van Chantrain, wilt ghelooven,
Van der ordenen van St Jans, dat wet,
Die heere van Wittham, ende ooc met
Willem van Montenaken met eere,
Te Grasen ende te Wildere heere;

14735 Sijn raetsliede, doe ic u cont,
Van Dynter meester Emont,
Sijn secretarijs, ende ooc mede
Die ghedeputeerde der stede
Lovene, Bruessele, Antwerpen daer toe.

- 14740 Die baden ende presenteerden doe
 Ghelijc tanderen tiden, en lieghe u niet,
 Van shertoghen wegghen was gheschiet,
 Ende dat tlant van Brabant houde
 Doude verbonde met hem vernuwen woude,
- 14745 Opdat si op dInghelsce tsier vroomen
 Den hertoghe wouden te helpen comen.
 Wat si seiden oft boden, dat versint,
 Op die dachvaert en wert niet gheïnt.
 Want die Ludekers daer wi af spraken,
- 14750 Setteden te vertreke die zaken,
 Ende raemden een ander dachvaert na desen,
 Die daer op soude gehouden wesen.
 Ende om dat die bisscop in allen keere
 Van den hertoghe hem vreemde dus zeere
- 14755 Ende menre ooc vernam met zekerheit
 Dat die bisscop van Ludeke voorseit
 Metten hertoghe van Gloucestre voor waer
 Daghe hadde doen leisten, aldaer
 Frumbach van Brygel, doe ic ghewach,
- 14760 Sijn tresorier heimelijc plach
 Te ridene, soe bedochte men zeere
 Dat die bisscop ende ooc die heere
 Van Heinsberch sijn vader, doe ic u cont.
 Metten hertoghe van Gloucestre verbont
- 14765 Hadde moghen maken, si u bekant,

Vs. 14740-41 Op *baden* (A : *boden*) is hier voor het overige van de constructie weinig acht te geven; alles hangt van *presenteerden* af, maer *Ghelijc* moet verder door *Hoe* uitgelegd worden : het is als of men in 't fransch *comme* voor *comment* zeide : *Die presenteerden*, te kennen gaven, *hoe in andere tijden* de hertoch van Brabant met die van Luik zich verbonden had, en dat Brabant nu die verbonden vernieuwen wilde, *Opdat*, onder voorwaerde dat *si den hertoghe wouden te hulpe comen*.

14747 *boden*, aenboden, misschien vroeger *baden*. Maer A, B, C hebben hier *boden*, gelijk A zelfs op de twee plaetsen heeft. Zie vs. 14740-41.

14750 B, C : *setten*. — *Vertrec* is uitstel.

14754 B : *vervreemde*, zonder *hem*.

14755 A, B : *Ende meere oec*; C : *Ende men oock*.

14759 A : *Frambach van Virgel*; B : *Frambach*; C : *Crambach van Birgel*.

14761 *bedochte men*, *beduchtte*, *vreesde men*.

- Jeghen den hertoghe van Brabant.
 Ende mids dien, dat hout voor waer,
 Om dat te verhuevene, wer[den] daer naer
 Tusscen den hertoghe met voorsienicheit
- 14770 Ende den heere van Heinsberch voorseit
 Alderhande voorwaerden wel gheraect,
 Gheloften, verzekeringhen ghemaect
 Ende verbricft ten selven stonden.
 Voort heeft hertoghe Jan ghesonden
- 14775 Den heere van Wittham vore ghenant
 Aen sijn stat van Tricht om bistant
 Ende om ghetruwe behulpsacmheit
 Jeghen den hertoghe van Gloucestre ghereit.
 Die stat van Tricht antwerde tehand
- 14780 Dat si metten steden van Brabant
 Uut trecken wouden met groten gheere,
 Ende den hertoghe haren heere
 Willichlijc dienen, alsoe si deden.
 Ooc presenteerde met gunsticheden
- 14785 Die stat van Dornike, hout u daer an,
 Haren dienst den hertoghe Jan
 Jeghen dInghelse, verstaet die dinc,
 Twelc die hertoghe te danke ontfinc.
 Ende als tlant van Brabant met machte
- 14790 Uut tooch hier na met heercrachte,
 Quamen hem te dienste eerbaerlike
 Met scoonen hoope die van Dornike.
 Binnen dat die hertoghe van Brabant
 Om helpe ende om surcours daer sant
- 14795 Soe dede hi ooc versamen tehande
 Die drie staten van sinen lande
 Te Lovene, ende dede hem verclaren
 Die sceemten die hem ghesciel waren,
 Ende tonrecht dat hem in desen
- 14800 Die van Gloucestre hadde bewesen;

- Ende bat hem om bistant op trouwe
 Om sijn lant van Henegouwe
 Weder te crighene in sijn hande.
 Daer op die staten van den lande
 14805 Van Brabant namen haer beraet,
 Ende ter naester dachvaert, dat verstaet,
 Te Bruessele antwerden samentlike
 Hem die twee staten weerlike
 Dat sijs willich waren van moede
 14810 Hem te dienene met live met goede,
 Met alselker macht in allen keere
 Als behoeven soude om sijn eere
 Ende recht [te bewaren], om te verweren
 Dien van Gloucestre ende sijn helperen,
 14815 Ende donrecht te wreken, wilt verstaen,
 Ende sceemte die hem was ghedaen.
 Van welker antwerden dedel heere
 Hem allen bedancte herde zeere,
 Ende beval bereetscap herde houde
 14820 Alomme te makene; want hi woude
 Cortelinghe met coenen ghedachte
 Sijn viande bezueken met machte,
 Ende bi der helpen Gods utermaten,
 Sijnre vriende ende ondersaten,
 14825 Sijn viande verdriven te haerre scande
 Ende verjaghen uut sinen lande.

Vs. 14806 Dit vers en de drie volgende zijn in B zoodanig bedorven dat het vervelend zou zijn de varianten aen te teekenen. Ik volg A en C die overeenstemmen, behalve in de spelling.

14812 B :

Als behoeven soude om sijn eere
 Ende recht, om te verweren
 Dien van Gloucestere ende sijn helperen, enz.,

ook zoo C en A, behalve dat dit HS. *behoewen* (sic) schrijft en tegen zijn gewoonte in den tweeden regel achter *recht* een punctum stelt. Ik meen dat het woord *verweren* of *verwoeren*, hier in den zin van afwoeren gebruikt, het woord *bewaren* heeft doen uitvallen, en herstel dit tusschen haekjes.

14825-26 A : *te harer scanden : wt sinen landen.*

CXXI.

Hoe hertoghe Jan van Brabant jeghen den hertoghe Van Gloucestre sekere
capiteyne heeft geordineert en is selve in Hollant getogen ¹.

- Nu hadde hertoghe Jan voorseit
Int herte groote begheerlicheit
Sijn viande te verdrivene in corten daghen
14830 Ende hoopte aen Gode ende aen sijn maghen.
Mannen ende ondersaten desghelike
Dat si hem daer toe vroomelike
Helpen souden, ende zunderlinghe
Was hi ghetroot op die dinghe,
14835 Dat sijn neve van Bourgognen
Ende sijn oom van Beieren
Hem toe hadden gheseit bistenticheit.
Maer men pleeght, te segghene ter waerheit :
Die minsce mach wel een opset maken,
14840 Maer God disponeert alle zaken
Na siere gheliefsten, na sinen gheere.
Soe ghesciede hier; want die meere
Quam hertoghe Janne, neemt des goom,
Dat hertoghe Jan van Beieren sijn oom
14845 Ghemaect hadde bereetscap groot
Om ieghen der Inghelsce conroot
Hem te helpene, ende daer na saen
Wert hi met grooter siecten bestaen,
Van welker voorseider ziecheiden
14850 Hi van der werelt ware versceiden.

¹ Dit is het opschrift van A; B heeft er geen en gaet onafgebroken voort. C: *Doot van Hertoch Jan van Beyeren ende hoe Hertoch Jan in Hollant ende Zeelant gehuldt werde.*

Vs. 14835 A en B verkeerd: *Die sijn neve.* 14847 A, C: *te hulpe te comen.*
Verbind: Op die dinghe (hier op, te weten) dat zij 14850 A, C: *ghescheiden.*
hem bijstand beloofd hadden.— A: *bystanticheit.* 14850 Hij werd, zoo 't schijnt, vergeven.

- Aldus heeft hertoghe Jan vercoren
 Van dier hulpen sinen troost verloren,
 Ende boven dien beduchte hi hem
 Dat d'Inghelsce met Vrouwe Jacoppen
14855 Souden trecken altehant
 In Hollant ende in Zeelant,
 Ende die innemen sonder letten,
 Ende van harer hant besetten,
 Alsoe si Henegouwe hadden ghedaen.
14860 Ende mids desen ontboot hi saen
 Te Bruessele die twee weerlike tehant
 State sijns lants van Brabant,
 Ende bi haren rade ende overdraghe
 Sette hi, hoort wes ic ghewaghe,
14865 Someghe heeren van sinen rade vermoghen
 Toten besorghe sijns oorloghen
 Jeghen dien van Gloucestere voorseit.
 Desghelije maecte hi bereit
 Twee capiteine generale,
14870 Te wetene heere Peeteren tien male
 Van Lutzenborch, greve van Conversant,
 Ende van Brienne wide bekant
 (Heere tot Edinghen hi ooc was);
 Ende heere Thomase, sijt seker das,
14875 Heere van Diest ende van Sichenen.
 Want die heere van Edinghen
 Gheen dietsch en conde meer no min,
 Ende dic heere van Diest, ic seker ben,
 Hem hadde ghequetst, dat hi ter eerde
14880 Neder storte met sinen peerde,
 (Mids welken hem beiden, sijt seker das,

Vs. 14855 A, C: *Sijnre (synder) ghesellinnen* van harentwegen, van hunnen kant.
trecken selen (trocken). 14879 *dat*, om dat. C heeft *daer*, welligt de
 14858 *van harer* (B: *haer*; C: *haerder*) *hant*, echte les. — *Mids welken* (B: *welke*), waerdoor.

- Den last te swaer te draghene was),
 Sette hi namaels met hem, in goeder trouwen,
 Inghelbrecht greve van Nassouwen;
 14885 Heere te Leck ende te Breda
 Capitein, dat elc versta;
 Ende sinen brueder van Liney
 Ende van Saint Pol ordeneerde hi
 Te wesene overste capitein
 14890 Sijns lants van Brabant, wet certein:
 Om[t] in siere absentien ernstelike
 Te besorghene, te regeerne ghetrouwelike,
 Ende te verwaerne voor scade
 Bi siere andere capiteinen rade.
 14895 Voort wert te Bruessele, der ic saghen,
 Ter selver dachvaert overdragen
 Dat die hertoghe trecken soude tehant
 In Hollant ende in Zeelant,
 Om die lande in te nemene, te waren,
 14900 Te besettene ende te bewaren,
 Ende dien van Gloucestre, hoordic vercleeren,
 Ende die sine daer uut te weeren.
 Ende achtervolghende dit overdrach
 Heeft hertoghe Jan, doe ic ghewach,
 14905 In siere gheselschap ghenomen daer
 Willeme greve te Zeyne, dats waer,
 Heere van Sinte Achtenrode, dat wet,
 Ende meer andere ooc daer met,
 Ende met scoonder gheselschap zeere vermoghen
 14910 Es hi in sinen lande ghetoghen
 Van Hollant ende van Zeelant doe,

Vs. 14882 A, B, C: *Den last*. Ik laet het.

14885 A: *Datti namaels met hem*; B: *Soe dat hy met hem*. Het is zichtbaer dat hier zoo wel *Datti* als *Soe dat* uit een kwalijk gelezen *Sette hi* of *Setti* gesproten zijn. Onze schrijver vergat hier Jan van

Schoonvorst, borggraef van Montjouw te noemen, die samen met Nassouw als capitein aengesteld wert.

14909 *Ende ontbreekt in B*. Voorts hebben A en C: *alsoe vermoghen*.

- Ende in Vrieslant ooc daer toe;
 Daer hi van den edelen ende van den steden
 Met feesten, met grooter sollempnigheden,
14915 Ontfanghen wert; ende elc van hen
 Vernuweden haer eede, ic seker ben,
 Van ghetrouwicheiden sonder waen,
 Die si hem voormaels hadden ghedaen;
 Gheloofden ende swooren hem met desen
14920 Goede ghetrouwe liede te wesen
 Ende ondersaten, in allen keere,
 Als haren gherechten lantsheere,
 Ende wetteggen man ende mombore
 Vrouwen Jacoppen ghenuemt hier vore,
14925 Harer natuerliker in trouwen
 Recht gheboortegher lantsvrouwen.
 Dus ghecreech ende behielt meer no men
 Na die dood sijns ooms van Beieren
 Hertoghe Jan, si u bekant,
14930 Hollant, Zeelant ende Vrieslant
 Tot siere obedientien, alst es voorseit,
 Ende ghetrouwer ghehoorsaemheit.
 Ende al die wile en rusten niet
 Noch en laghen stille, dats waer bediet,
14935 Sijn capiteine, die hi te voren
 Jeghen den hertoghe hadde ghecoren
 Van Gloucestre, in lieghe u niet,
 In Brabant, eer hi van daer sciet.

Vs. 14914 A : *solempniteden*; B : *solempnithe-* den; C verkort en twijfelachtig.

CXXII.

Hoe de capyteine van Brabant huer palen besetten ende vander
schermutsinghen voere Geyne le Conte ¹.

- Als den hertoghe was becant
 14940 Van Gloucestre, dat uut Brabant
 Hertoghe Jan ghetoghen waer
 Te Hollant weert, soe meindi claer
 Dat van Brabant tlant voorscreven
 Sonder herde ware bleven.
 14945 Ende alsoe quamen sijn liede tehant
 Van wapenen met machte in Brabant
 Uut Henegouwe met vreemder manieren,
 Met ontplokenen wimpels ende banieren,
 Ende daden scade menegherhande
 14950 Met rove ende ooc met brande,
 Kerken, godshusen destruweerende,
 Gheestelike persoone violeerende,
 Ende overdaden menegherhande
 Bedrivende binnen den selven lande,
 14955 Twelc dat arme volc tien stonden
 Ghekeeren noch gheweeren en conden;
 Want si hem voor dat messcien
 Niet een twint en hadden versien,
 Mits dat die van Gloucestre voorseit
 14960 Als viant niet en hadde ontseit

¹ A: ... hoer palen ... scharmutsinghen voor, enz. C: Hoe die capiteijnen van Brabant volck tot Nijvel en Halle leijen ende van de scharmutsinge voor Breijne.

Vs. 14959 A: *Alst*; C: *wert*; A, B, C: *bekant*.
 14942 A: *meydy*; C: *meynde hy*.
 14944 C: *herdre*. De vorm *herde* is ouder.
 14948 A, C: *wimpelen*.
 14951-52 B: *destrueerden*: *violeerden*; C: *te destrueren*: *te violeren*.
 14954 A: *Begaende*.
 14955 A: *Dwelc darne volc tier stonden*.
 14957 A: *mescheien*.
 14960 C: *Ende als viant*. De voorgaende regel ontbreekt daer. — Hij had daerin de oorlogsgebruiken schandelijk miskend.

- Den hertoghe als men na ghewoone,
 Eer men scadicht pleeght te doene.
 Alst den greve van Saint Pol quam
 Ter ooren ende hijt vernam
- 14965 Ende dander capiteinen van Brabant,
 Hebben si ghesonden tchant
 Janne heere te Wesemale
 Ende Janne van Schoonvorst tien male
 Borchgreve te Montjouw, dat wet,
- 14970 Te Nivele binnen, ende ongholet,
 Janne heere te Rotselaer
 Ende Janne van Glimes, dits waer,
 Heere te Berghen opten Zoom,
 Te Halle binnen, neemt des goom,
- 14975 Met volke van wapenen tehande
 Te verwaerne die palen van den lande,
 Jeghen die viande te bescuddene wel,
 Ende te wederstane haer oploope fel.
 Ende dese scermutsten daghelike
- 14980 Metten vianden cloekelike.
 Hoe wel die aventuere bi tiden
 Ter eender ende ter ander siden
 Gunstich seen, hoort mi vercleeren,
 Soc bleven met haren helpeeren
- 14985 Dinghelsce int meeste verlies altijt.
 Die hertoghe van Gloucestere tier tijt
 Hadde te Breine le Conte doen
 Gheleghet een groot garnisoen
 Van volke van wapenen die daghelijc
- 14990 Quamen scermutsen vroomelijc
 Jeghen die Brabantere met nide,

Vs. 14962 A, B : *Eer men scade*, uit misver-
 stand *te doene* daer mede verbindende.

14965 A : *capiteyn*; B : *capiteine*.

14985 A ontbr. *int*.

14988 A, B : *Gheleeght... garinsoen*.

14991 B : *Brabantren*.

- Alsoe dat tot eenen tide
 Die voorseide ioncheere van Wesemacl,
 Entie ioncheere van Montjouw soe wael,
 14995 Met heer Imbrechte van Edinghen, hoordic lien,
 Heere te Tubeke ende ter Folyen;
 Voor Breine ghetoghen sijn al naer.
 Als des dInghelsce worden ghewaer,
 Die te Breine binnen laghen,
 15000 Quamen si uut, alsoe si plaghen.
 Die Brabantere vloen gheveinsdelike,
 Ende dIngelsce volghden hen vroomelike
 Tot verre van der stat met gheere;
 Die Brabantere keerden hen ter weere.
 15005 Doen wert daer anxtelijke tien tiden
 Ghevochten van in beiden siden.
 Ten lesten moesten dInghelsce vlien;
 Die Brabantre volghden hen mettien
 Tot aen die poorte van der stat.
 15010 Daer bleefere vele, ic segghe u dat,
 Ghequetst, ghevanghen ende verslaghen.
 Te Bruessele dat wi die selke saghen
 Ghevanghen brenghen, der ic oorconden,
 Op waghene herde vaste ghebonden.
 15015 Het es waer in goeder trouwen
 Dat die meester iaghere van Henegouwe
 Metten honden van outs heeft int ghemeine
 Sijn residentie ghehouden te Breine;
 Als dese scermutsinghe ghesciet was daer,
 15020 Entie Brabantere noch, dits waer,
 Aldaer hielden met haerre soorten
 Op haer peerde omtrint der poorten

Vs. 14996 B : *Foleyen.*

15001 A : *voer ghevensdelike*; C : *vtoden.*

15040 B : *versleghe* : *seghe*.

15012 De schrijver was dus toen te Brussel.

15014 A : *harde vast.*

15021 *soort* is hoop, bende.

- Van Breine, quamen ter selver stonde
 Uter stat die iachthonde
 15025 Oft si verwoet hadden [gheweest] voorwaer
 Van honghere, ende verscoorden daer
 Dinghelsce, die daer al werm noch laghen,
 Som doot, som over doot gheslaghen,
 Ende atense ende verslondense mettien :
 15030 Twelke herde deerlijc was taensien
 Van kerstenen menschen dat verstaet;
 Maer seker haer opset was quaet.

CXXIII.

Hoe de Brabanters met heercracht ende groter macht trocken in Henegouwe
 ende hoe sy wonnen Breyne le Conte¹.

- Ten daghe die was gheordineert
 Bi den capiteinen vore vercleert
 15035 Ende bi den ghemeinen lande mede
 Om uut te treckene, hebben hem die stede
 Te velde ghestelt ende trocken logeren
 Omtrent Bruessele, om sonder cessen
 Metten capiteinen ghetrouwe
 15040 Voort te treckene in Henegouwe.
 Maer die stat van den Bossche, wats ghesciet,
 Metter Meieren en quamen niet
 Ten ghesetten daghe, ongheloghen.
 Mits dien wert die reise vertoghen
 15045 Meer dan XV daghe, si u verclaert,
 Binnen welken tide ooc soe waert

¹ A: *Brabanders... Henegouwen... Breyne*. C: *Hoe die van Brabant voor Breyne togen en verwonnen*.

Vs. 15024 A: *iachonden* (: stonde); B: *iachwoeden* als neutrum nemen.
 honde. — Men kan [gheweest] ook weglaten en ver- 15027 A: *al heet noch*.

- Tghescille vernuwt, dat voor desen
 Tusscen die van Lovene was gheresen
 Ende die van Antwerpen, ic seker ben,
 15050 Om dat ieghelijc woude van hen,
 Van beide den steden gheruert hier boven,
 Dat die van Liere, van Santhoven,
 Met haren bevanghe ende bedriven
 Hen volghen souden sonder bliven.
 15055 Daer af doen waert sonder verhouden
 Gheordineert dat se volghen souden
 In die reise sonder caboul
 Den voorseiden greve van Saint Poul,
 Ende haer tenten slaen peiselike
 15060 Bi den sinen; behoudelike
 Elken van den steden, dits claer,
 Haren rechten. Ende als daer
 Tghescille ghesaet was ende ghestelt,
 Ende die van den Bossche met haer ghewelt
 15065 Ende Meierien aencomen waren,
 Soe sijn die greve, hoort mi verclaren,
 Van Saint Pol met accorde ghemeine
 Ende dander voorseide capiteine
 Metten greve, baenrotsen, ridderen,
 15070 Vassalen, mannen ende edelen
 Ende goden steden ende lande voorseit,
 Ende metter stat van Tricht, bereit
 Voort ghetoghen samentlike
 Op die viande vromelike
 15075 Meer dan LX duist, sijts vroet,
 Sterc te peerde ende te voet;
 Ende daer toe hadden si met hen

Vs. 15047 A : *vermyt*.

15049 *hoort den sen*.

15057 *caboel, twist, gerucht*.

15060 A, B, C : *By de (die) sine*.

15061 A : *dits waer*.

15063 *ghesaet ende ghestelt*; bezadigd en gestilt.

Men heeft liever de tael dan het rijm gekrenkt.

15064 A : *harer*; B : *haere*.

- Drie capiteine, verstaet den sen,
Den heere van Croy, als ic vernam,
15080 Ende den heere van Lileadam,
Heer Andries van Velly wide bekant,
Die de hertoghe van Bourgognen sant
Sincen neve van Brabant te dienste daer,
Wel toeghetouwet, weet voor waer,
15085 Met V^m peerden oft soe vele
Mannen van wapenen ten nijtspele.
Den hertoghe ooc te dienste quam
Die bastaert van Saint Pol, soe ic vernam,
Die van Habourdiijn was heere,
15090 Met hondert ghewapenden oft meere.
Ooc sant die stat van Dornike
Een soon gheselschap eerbaerlike,
Die hertoghe Janne te dienste quamen.
Als dese vergadert warent tsamen,
15095 Soe toghen si zedelike ghemeine
Tot voor die voorseide stat van Breine,
Daer vele Inghelsee binnen waren,
Ende andere, die met haren scaren
Den lande van Brabant sonder waen
15100 Groote scade hadden ghedaen.
Doen beloghen si die stat al omme bi,
Ende tlant omtrent verbranden si
Ende verdorvent in allen wegghen.
Ten utersten, als si hadden gheleghen

Vs. 15079 B : *van Roy*.

15080 B : *Lylyadam*. Ik volgde A en DYNTERUS.

15081 A : *Belly*.

15084 B :

Dat seggie u al over waer,
Wel met oft alsoe vele
Mannen van wapenen tot dien nijt spele.

In A was de eerste dier regels uitgelaten, maer

eene latere hand heeft hem op den kant aengevuld
gelijk hij in B staet, de zelfde gaping in 't midden
van den volg. regel latende. Ik neem de drie verzen
uit C over. Bij DYNTER is het getal van peerden
niet aengewezen.

15189 B : *Hauverdijn*; C : *Houbordin*.

15090 A en B laten de plaats van *hondert* open;
voorts schrijft A *ghewapender*.

- 15105 Voor tstat van Breine, si u bekent,
 Ses weken oft daer omtrent,
 Sijn si ghetoghen in corter ure
 Aen die stat tot bi den mure,
 Die sterc ende vast was overlike
- 15110 Van graven, van vesten ende derghelike
 Van muren, van torenen ende van poorten;
 Ende hebben dien met grooten soorten
 Vreeselijke bestormt aen elken kant,
 Soe dat die edele van Brabant
- 15115 Entie goede mannen uten steden
 Hem ghelieten van vroomicheden
 Als briescende leeuwen, ende clommen op
 Die hooghe mure, daer meneghen clop
 Hen wert ghegheven met grooten gheere
- 15120 Van die van binnen, die groote weere
 Daer ieghen daden als coen vassale.
 Daer worden die ionkeren van Wesemale
 Ende van Berghen opten Zoom
 Met grooten steenen, neemt des goom,
- 15125 Van den leedren gheworpen vreeselike
 In der graven neder soe swaerlike,
 Dat sijs meneghen dach daer naer
 Ghevoelden in haer lede voor waer.
 Desghelije oft ergher, soe ict bediede,
- 15130 Meneghen anderen daer ghesciede:
 Someghe bleven daer in der noot
 In de grave ligghende doot

Vs. 15106 A en B laten de plaets van het getal open. Het staet ook bij DYNTER niet.

15109 *overlike*, zoo veel als in 't fr. *supérieurment*.

15111 A : *toren*; B : *torren*; C : *lorens*.

15112 *dien siet op den mure*. — *soorten* is hoopen, benden.

15117 B : *brijsschende leeuwe*.

15118 A, B, C : *meneg(h)en*. Ik laet den uitgang en dien ik hoe langer hoe meer zekeren nadruk toeken.

15125 A : *van leederen*.

15127 A : *Dats sijt*.

15152 B : *In der graven*.

- Ghescoten, ende som verslaghen.
 Jan de Mol, hoordic ghewaghen,
 15135 Die van Bruessele der stat baniere
 Verwaerde, ende hielt als die fiere
 Metter banieren in sijn hant
 Al vaste opter vesten kant:
 Daer wert hem van binnen der stat
 15140 Met eener bussen, ic segghe u dat,
 Sinen eenen vingher ghescoten af:
 Nochtan mids dien hi niet en begaf
 Die baniere door gheenen noot,
 Maer sinen neve dat hi ontboot
 15145 Symone van Ophem herde sciere,
 Ende dien gaf hi die baniere
 Ende bevalse hem te verwaerne doen.
 Daer bleef die voorseide Symoen
 Metter baniere staende, dats waer,
 15150 Soe langhe die storm gheduerde daer,
 Want die Brabanters niet en scieden
 Van der stat, als vroomme lieden,
 Voor dat se des nachts deemsterhede
 Tot haren tenten keeren dede.
 15155 Des anders daeghs, wilt mi versinnen,
 Sochten tractaet die van binnen;
 Maer hi en hadde gheenen voortganc.
 Als hem die Brabanters dien dach lanc
 Gherust hadden, dat elc versta,
 15160 Stelden si hen des daeghs daer na

Vs. 15135 A : *som doot verslaghen.*

15136 C : *hielt stouwt als die fiere.* Stouwt is eene inlassching; — *hielt* is stand houden, zich verdedigen. Dus niet te verstaen dat hij de banier hield; *banier* hangt alleen af van *verwaerde*: hij hield daer als die fiere, met de banier in zijn hand.

15144. Vglk. vs. 15148; maer hier is het mis-

bruik. Echter durf ik de verbetering : *sijn een vinger* niet in de plaats zetten.

15144 A : *Met sinen neve.*

15155 A : *duysterheiden*; B : *doemsterhede.*

15154 A : *Tot in haer tenten vertrecken dede,* kwalijk.

15157 *hi* ziet op *tractaet.*

- Die stat te bestormen om[se] te winnen.
 Als dat saghen die van binnen,
 Gaven si hen op sonder sparen,
 Behouden dat dEngelsce die daer waren
15165 Ende den greve van Saint Pol vaillant
 Comen souden in de hant:
 Dat men hem tlijf soude ghesparen;
 Maer alle dandere, wie se waren,
 Souden sijn te wille, des sijt vroet,
15170 Die stat ende harer aller goet.
 Dus es die stat van Breine voorscreven
 Ghewonnen ende opghegheven,
 Ghedestruweert, te gronde verbrant.
 Dit gheschiede, si u bekant,
15175 Opter maghet Ste Marinen dach
 Die XI daghe in meerte lach,
 Voor Paesscen in den vastenen
 Int iaer van vierentwinteghen.
 Tgoet van daer binnen wert, sijts ghewes,
15180 Ghedeilt al soet ghewoonlijc es.
 Eneghe van Breine, hoort mi verclaren,
 Die de principaelste waren
 Van der stat van Breine voorseit,
 Om haer valsce onghetrouwicheit
15185 Worden ghehanghen boven deerde,
 Ende selke gherecht metten swerde;
 Someghe simpele onnossele lieden,
 Wive ende kinderen, hoort mi bedieden,
 Wert van den live gracie ghedaen
15190 Ende alle dEngelsce worden ghevaen,
 Soe verre als si te dien stonden

Vs. 15164 C : *Gehouden.*

15165 A, B : *Ende den greve*; maer in C schijnt
Aen den te staen. Versta : die daer waren en die
 den greve zouden in hand komen, dat is zich aen

hem overgeven.

15169 *te wille*, in 't fr. à *discretion.*

15178 B : *viere ende twinteghen.*

15185 *boven deerde*; zie daer het rijm.

- In der heeren handen ghecomen condē;
 Maer vele bleef er verslegghen daer
 Van der ghemeinten, dat was waer,
 15195 Die de heeren te dier tijt
 Niet en condē bescudden, des seker sijt.
 Ende als men den ghevanghenen
 Inghelscen vraeghde, ic seker ben,
 Die in sgreven tente tewaren
 15200 Van Saint Pol ghevanghen bracht waren,
 Om wat zaken ende twi
 Si die stat op gaven, eer si
 In den lesten daghe ghestormet wert,
 Die si in den iersten storm soe hert
 15205 Ghehouden hadden, soe vromelike:
 Antwerden si segghende claerlike
 Dat si in den lesten storm voor waer
 Metten Brabanters saghen comen daer
 Sinte Jorise openbaerlike
 15210 Met sinen wapenteeckenē rike
 Op een wit ros, doe ic u cont;
 Ende dat hi op die greve af stont
 Ende ghinc rechtevoort tervaert
 Metten anderen ten mure waert:
 15215 « Ende alsoe sciēre als wi dat saghen
 Waren wi voor thoot gheslagghen,
 Ende wisten wel, alst soe was gheleghen,
 Dat wi Gode hadden iegghen;
 Daer omme waren wi hier inne
 15220 Soe zeere verveert, dat wi gheen zinne
 Noch macht en hadden noch avijs
 Ons te verweerne in gheenre wijs. »

Vs. 15212 A : *op die grave*, bij den gracht.

15215 B : *als wi dat saghen*; maer A en C : *als si dat saghen*, en zoo voort immer de derde per-

soon *si* tot vs. 15222. Ik heb de directe constructie van B om de aerdigheid behouden, al vermoed ik dat ze van eenen afschrijver komt.

- Het es waerlike dinc,
 Als men anderwerf te storme ghinc,
 15225 Dat die edele quamen ghereden
 Tot op die graven met moedicheden
 Onder de welke quam al daer
 Dancel van Bouchout, dat es waer,
 Op enen henght soon ende wit;
 15230 Die welke Dancel, ic segghe u dit,
 Tborchgreefscap van Bruessele tier stont
 Aldaer verwaerde, doe ic u cont.
 Ende die stont als dander tier uren
 Van sinen peerde, ende ginc ten muren
 15235 Met sinen wapenteekene van prise,
 Dat den wapenen van St Jorise
 Sonder ondersceet es al ghelije.
 Doen meinden dInghelsee claerlijc
 Het ware St Jorijs ende niement el.
 15240 Twelke es te vermoedene wel
 Dat hem God inne gaf, sonder si,
 Om dat se bekinnen souden dat si
 Jeghen Gode ende die Heileghe Kerke
 Ende ieghen allen gherechteghen werke
 15245 Vore hielden den hertoghe van Brabant.
 Met ghewelde sijn wijf ende lant.

Vs. 15229 B : *hinast*. Deze regel ontbreekt in A.

15234 A, B, C : *ter muren* (*muercu*).

15236 B : *Dat ter wapenen*.

15244 B : *gherecht wercke*.

15245 *vore hielden* is hier wel het zelfde als
 achter hielden, in 't fr. *retenaient*.

CXXIV.

Hoe theer van Brabant voor Geyne opgebroken ende thuys comen es ¹.

- Al die wile, ic segghe u dat,
 Dat men noch lach vore die stat,
 Quamen te vele stonden die meeren
 15250 Dat die hertoghe met sinen helpeeren,
 Van Gloucestere, metten Henewieren,
 Quame om striden met felre cieren,
 Daer af die Brabanters meere ende min
 Waren verblijt in haren zin.
 15255 Ende die wile vervolghde al daer
 Die meere over alsoe waer,
 Dat die Brabantere wel te vier stonden
 Om striden ghebattailleert stonden,
 Ende bleven daer alsoe drie oft viere
 15260 Uren staende met vroomer ciere
 Der viande verwachtende te samen:
 Die nochtan te stride niet en quamen.
 Maer als Breine vore vercleert
 Verbrant was ende ghedestruert,
 15265 Heeft van Gloucestre tier stonden
 Rechtevoort sijn hieraude ghesonden
 Aen den greve van Saint Pol, sijt seker das,
 Ende ontboot hem strijt. Daer af dat was
 Die greve van Saint Pol sekerlike
 15270 Ende dandere heeren arme ende rike.

¹ Ook zoo A. C: *Hoe die Hertoch van Gloucestre strijt boot ende niet en quamp.*

Vs. 15250 A: *Dat daer die.*

15256 C: *Die meer also over waer.*

15260-61 A, B, C: *chiere.—Der viande verwachtende; men merke den genitivus. Vglk. vs. 14575.*

15262 A met beteren rhythmus, zoo men hier
 daervan spreken mag: *Die te stride nochtan.*

15266 A: *Recht voer; B: Recht voort.*

15270 B: *ende arme ende r.*

- Alle die waren in den heere,
 Met hertèn verblijt van diere meere;
 Soe datse ter plaetsen sonder wanc
 Ligghende bleven vier daghe lanc
 15275 Die comst verwachtende met moedicheit
 Des hertoghen van Gloucestere voorseit
 Ende siere helperen, dits waer bediet.
 Maer wat si wachten, hine quam er niet.
 Binnen desen tide voorscreven
 15280 Dat Breine dus was ophegheven,
 Entie meere met warechticheden
 In Henegouwe quam den andren steden,
 Dat d'Ingelsce die stat te waren
 Met allen die van binnen waren
 15285 Te wille hadden ophegheven
 Den greve van Saint Pol voorscreven :
 Waren someghe steden soe beraden
 Dat si quamen te ghenaden
 Den hertoghe van Brabant sonder sparen,
 15290 Ende verjaeghden d'Ingelsce die daer waren,
 Als die stat van Valenchijn
 Ende meer andere, dits waerheit fijn.
 Hadden doen voort, ongheloghen,
 Die Brabantere in Henegouwe ghetoghen,
 15295 Si hadden zeker in goeder trouwe
 Ghewonnen al tlant van Henegouwe.
 Maer het was soe swaren tijt
 Van sneuwe van reghene, des seker sijt,
 Dat si daer omme met waren spraken
 15300 Ende ooc om someghe ander zaken,
 Niet voort en toghen, maer onghescent

Vs. 15275 B : *met oetmoedicheit!*

15279 A : *Ende binnen.*

15285 *Te wille*, op genade.

DEEL III.

15295 A : *Ende hadden.*

15297 *Swaren* = swaer een? Z. vs. 15418.

15300 A : *sommegher.*

- In Brabant [sijn] weder omme ghewent
 Elc tsijnre plaetsen daer hi hoorde.
 Als theer dus op brac, hoort mijn woorde,
 15305 Van voor Breine, in lieghe u niet,
 Ende elc deen van den anderen sciet,
 Ende thuuswaert trac soe hi ierst mochte,
 DInghelsce, die dat gherochte
 Vernamen, die tot Zenneke laghen,
 15310 Wapenden hen sonder verdraghen
 Ende daden zadelen haer peerde
 Ende volghden met grooter veerde
 Den Brabanteren na tien stonden.
 Hadden si se bloot ghevonden,
 15315 Si hadden hen beraden leit;
 Maer van Saint Pol die greve ghemeit
 Die hielt altijd dachterhoede
 Met vele edelen hooghe van moede
 Ende bi hem waren, dits waerhede,
 15320 Lovene, Bruessèle, beide die stede,
 Die haer carine hadden daer
 Met bussen ende andren ghewcere, tswaer,
 Ende als si dInghelsce vernamen
 Die hem na ghevolght quamen
 15325 Om hem te beradene erch
 Ghebattailleert op enen berch :
 Die greve van Saint Pol doen gheboot
 Stat te houdene, te makene hoet.
 Als dInghelsce dat vernamen,
 15330 Enen voet si naerder niet en quamen.
 Ter stont liet men daer, sonder lieghen,
 Vogheleers ende bussen vlieghe

Vs. 15327-28 Het is mij onmogelijk het rijm
 juist te maken. — *hoet* is *hoede*.

15329 Ter gelegenheid van dezen regel heeft

de afschrijver van B, verleid door het woord *ver-*
namen, de vijf voorgaende verzen: *Die hem* —
makene hoet, nog eens herhaeld.

- In der Inghelsee hoop, doe ic gewach:
 Cort dat men se sceiden sach,
 15335 Als si vernamen, ic segghe u dat,
 Dat die Brabanders hielden stat,
 Ende die greve van Saint Pol met ghewelt
 Ghebattailleert daer hielt int velt.
 Als dese oploop was ghesceiden,
 15340 Trac die greve met zedicheiden
 Van Saint Pol altijt op sijn hoede
 Te Brabant weert, soe ic ghevroede,
 Alsoe langhe, wilt mi versinnen
 Tot datti quam te Bruessele binnen.

CXXV.

Vander Bullen die de paeus den hertoghe sant ende vanden ambaxiate
 dat de hertoghe sant te Rome¹.

- 15345 Dus hebben die Brabantere met eeren
 In absentien shertoghen haers heeren
 Hem trouwelijc ghedient, alst voorseit es:
 Entie hertoghe es selve, sijts ghewes,
 Gheweest, soe ic u dede bekant,
 15350 In sinen lande van Hollant,
 Van Zeelant ende van Vrieslant met,
 Ende [heeft] inne ghenomen ende beset
 Na sinen wille, na sijn begheert.
 Ende als hi van daer was ghekeert
 15355 Tot Antwerpen, si u vercleert,

¹ A: te Romen. C: Vander bulle die de Paeuus Martinus aen Hertoch Janne van Brabant sonde.

Vs. 15358 A: daer hier int velt.

15359 A, B, C: desen oploop.

15344 A: Tot dat hy te Bruessele binnen.

15347 B: Ghetrouwelijc, Hem ontbr.

15352 [heeft] dat ik hier tusschen haekjes stel,
 ontbr. in A, B, C. Lees heeftet.

- Heeft hem van Eindoven heer Everaert
 Een bulle gebracht, dits ware dinc,
 Die hi weerdichlijc ontfinc,
 Alst wel beteemde, daer met dat hem
 15360 Paeus Merten die vijfste, dit vernem,
 Screef ter substantien herde claer,
 Dat hem ter ooren comen waer
 Dat onder den name sijn
 Een bulle, verstaet die redene mijn,
 15365 In den lande van Henegouwe, dat wet,
 In den sticht van Utrecht ende ooc met
 Van Ludeke ende van Camerike
 Ghetoot ware openbaerlike
 Ende onder tvole, verstaet den sen,
 15370 Ghecondicht, ghelesen soude sijn,
 Dat hi thuwelijc, soe ic belide,
 Tusscen den hertoghe Humfride
 Van Gloucestere ende Vrou Jacoppen
 Hertoghinne van Beieren
 15375 Soude hebben gheconfirmeert,
 Ende thuwelijc vore vercleert
 Dat hertoghe Jan, wilt versinnen,
 Te voren metter selver hertoghinnen
 Aenghegaen hadde ende ghecontraheert,
 15380 Bi [s]hertoghen Jans wille vore vercleert
 Verclaert soude hebben, verstaet den sijn,
 Van engheener weerden te sijn;
 Ende want die bulle oft letteren te waren
 Van hem comen niet en waren,
 15385 Maer waren tonrechte tsiere sceempten groot
 Den volke becundicht, dats claer ende bloot:
 Soe screef hi hertoghe Janne int clare

Vs. 15370 A en B hebben het zelfde rijm; C
 schrijft *verstaet den sijn* : *soude sijn*.

15382 A: *in gheeuwe weerden*. Dergelijke schrijffouten zijn in A niet zeldzaam.

- Dat sijn wille ende meininghe ware,
 Dat die zake des huwelijcs vore ghelesen
 15390 Behandelt, gheüut soude wesen
 Na die dispositie ende forme, segghic di,
 Van den rechte; ende begheerde dat hi
 Om der valscher letteren ghenoeemt hier voor
 Gheen achterdinken noch rancoor
 15395 Noch wroeghen en hadde int herte binnen.
 Met meer woorden, wilt versinnen,
 Rednen ende ondersceit
 Begrepen in der bullen voorseit.
 Als hertoghe Jan, des en hebt gheen waen,
 15400 Die bulle ghehoort hadde ende verstaen,
 Was hi van herten wel te vreden,
 Ende es te Bruessele van daer ghereden.
 Ende daer sijnde, ic seker ben,
 Sant hi met cener instructien
 15405 Meester Janne Knijst, hoordic lien,
 Bacheleer formaet in theologien
 Der ordenen van den predekeeren,
 Aen den voorseiden paus, hoort mi vercleeren.
 Daer heeft hi noch in corten stonden,
 15410 Aen den voorscreven paus te Roome ghesonden
 Sijn ambassiaet notabelike
 Te wetene den bisscop van Camerike,
 Meester Janne Bont, si u vercleert,
 In beiden den rechten licencieert,

Vs. 15390 A: *ghovut*; B: *ghuyt*; C: *gededinckt* *theol.*
sesen woude.

15395 *Om der valscher lett.* Men merke den genit.,
 als of er in 't latijn stond *falsarum litt. causa:*

15405 *van daer*, van Antwerpen. — *daer sijnde*,
 te Brussel.

15405 A, B: *Knyst*; C en DYNTER: *Kuyst*.

15406 Bij DYNTER: *baccalaureum formatum in*

15410-11 Deze twee regels ontbreken in B.
 DYNTER spreekt van dit notabelijk ambassiaet eerst
 later. Hier doet hij den hertoch zich bij den paus
 verschoonen dat hij hem slechts eenen monik
 zendt: voor wereldlijke gezanten waren de wegen
 niet veilig genoeg. Zie aldaer B. VI, cap. CCXIV
 en CCXVI.

- 15415 Van Camerike officiael ;
 Heer Janne Coreman te dien mael
 Deken der kerken, si u berecht,
 Van Sinte Peeters tAnderlecht,
 Meester Godevaerde van Sichenen wel gheleert,
- 15420 In den weerliken rechte ghelicencieert,
 Deken der kerken tSinte Peeters te Beke,
 Ende met hen, hoort wat ic sprcke,
 Heer Jan de Hertoghe een ridder van Love
 Ende wel bewandelt, heere te Morchove,
- 15425 Alle raedsliede des hertoghen twaren.
 Ende daertoe es met hen ghevaren
 Meester Alaert van Wieringhen vroet ende wijs,
 Bacheleer in loye, shertoghen secretarijs.
 Dese heeren sijn ghetoghen, op dit gome,
- 15450 Van shertoghen weggen int hof van Rome,
 Daer si met grooten coste ende scoonen staten
 Langhe bleven ligghende utermaten,
 Ende velvolghden die zake wiselike
 Van den vorseiden huwelike
- 15435 Van des hertoghen weggen voorscreven.
 Ende hier na es die hertoghe bleven
 Van Brabant, als die wide bekende,
 Binnen den selven sinen lande
 Tot Paesscen toe, soe ic vermane :
- 15440 Dus selen wi van nu voort ane
 Tiaer Ons Heeren scriven, segghic dich.
 Veertien hondert vive ende twintich.

Vs. 15417 A : *doe ic berecht.*

15424 *wel bewandelt, die veel gereisd, veel*

gehoord en gezien heeft. Z. KILIAEN.

15442 A : *Dusent vier hondert videntwintich.*

CXXVI.

Hoe de hertoge van Brabant met groeter macht belach de stad van Berghen
in Henegouwe, ende vanden peise die de hertoge van Bourgognen maecte
te Duway¹.

- Veertien hondert XXV, segghic u bloot,
In de maent van meie, tracteerde ende sloot
15445 Hertoghe Jan in sinen rade
Dat hi met sinen edelen stade,
Ende met alder macht tier stonde
Die hi te peerde ghewerven conde
Van lieden van wapenen, trecken woude
15450 Voor sijn stat van Berghen in Henegouwe,
Die hem rebel noch was voorwaer —
Ende vrouwe Jacop die was daer
Binnen der selver stat tier tijt
Metten edelen, des seker sijt,
15455 Die van harer partien waren, —
Om die te beweldegghen, hoordic verclaren,
Ende weder hen lief ware oft leit,
Te bringhene tot sijnre ghehoorsaemheit.
Ende op dat sijn lant van Brabant tier tijt
15460 In siner absencien, des seker sijt,
Wel besorght bleve, segghic di,
Ordincerde ende mechtichde hi
Willeme greve te Zeyne ende meere

¹ A al het zelfde. C: *Hoe Hertoch Jan Bergen in Henegouw belejde ende hoe de saecke gemodereert wert.*

Vs. 15449-50 A en B hebben het zelfde rijm, in C is *woude* herschreven en in *wouwe* veranderd.

15452-55 Deze vier verzen vallen hier dommelijk in den zin, want vs. 15456 *Om die te be-*

weldigen, enz., hangt onmiddelijk te samen met vs. 15449-51: *trecken woude voor sijn stat*, enz. Ik onderscheidze dus door twee streepjes.

15457 A: *Ende weder het ware hen lief of leet.* Dit *weder* = *of* was toen reeds zeldzaam.

- Van Sinte Aechtenrode heere,
 15465 Ende heere Thomase met hem,
 Heere van Diest ende van Sichenen,
 Heere Aernde van Craynhem, die was
 Van Grobbendonck heere, als ic las:
 Meester Cornelijs Proper zekerlike
 15470 Proofst der kerken van Camerike,
 Ende Wouteren van der Noot voort ane
 Sijn raetsliede, om te verstane
 Tot allen zaken siere heerlicheit,
 Rechten; palen ende landen voorseit,
 15475 Ende tot sinen ondersaten ghetrouwe,
 Alsoe langhe als hem in Henegouwe
 In die reise ghebeuren soude te wesen.
 Hertoghe Jan die reet na desen
 Opten XII^{sten} dach van meie
 15480 Van Bruessele tot Nyvele. In die contreie
 Bleef hi drie daghe meer noch men
 Verbeidende sijns volcs van wapenen.
 Van daer toech hi, met corte woort,
 Tot Roest, ende van daer alsoe voort
 15485 Tot Sinte Denijs in Brekeroye.
 Van daer sant hi die heeren moye,
 Den greve van Penthevre wide bekant,
 Ende den greve van Conversant,
 Heere Inghelbrechte van Edinghen ghetrouwe
 15490 Ende den joncheere van Montjouwe
 Om die stat van Berghen te beriden;
 Ende hi volghde hem binnen corten tiden
 Met sinen hoope binnen twee daghen.
 Als die stat van Berghen, der ic saghen,

Vs. 15465 A, B: *heeren Thom.*, en zoo verder
Heeren Aernde.

15477 A: *gheboren*; B: *ghebueren.*

15485 Zoo A, B, C: *met corte woort.*

15485 A: *Beckeroye*; DYNTER: *Brocqueroyen.*

15486 B: *die heere moye.*

- 15495 Dus was belegghen princelike,
 Ghinc men daer scieten vreeselike
 Met donderbussen, met boghen tien stonden
 Ende scermutsen, hoordic oorconden,
 Jeghen die ghene met grooten gherute
- 15500 Die van binnen quamen ute.
 Ende ander werken ridderlike
 Bedreef men daer zeere vroomelike,
 Als in selken besitten altijd die coene
 Gheerne ghewoonlijc sijn te doene.
- 15505 Binnen den tide van desen besitte
 Dede die hertoghe van Bourgognen ditte :
 Soe vele arbiten onghespaert,
 Dat ten utersten ghededinght waert
 Dat die hertoghe van Brabant, pour vray,
- 15510 Bi hem soude comen te Douway
 In sijns selfs persoon; te dien inden
 Soude Vrouwe Jacop aldaer sinden
 Van haren vrienden derghelike,
 Ghelast sijnde volcomelike
- 15515 Om doorloghe neder te legghene twaer
 Ende anders tovercomene, soe daer
 Die raet ghedraghen soude tehant.
 Want hertoghe Jan van Brabant
 Betrouwen hadde volcomelijc
- 15520 In sinen neve van Bourgognen rijk,
 Soe en woudi hem des weernen niet,
 Ende es daer omme, dits waer bediet,
 Met eenen deele sijns raets met weerden,
 Meer dan met vijfhondert peerden,

Vs. 15509 *pour vray*! Dat heet rijmen!

15512 A : *aldaer vinden.*

15515 B :

Om dorloge te vellene claer
 Ende anders te ordinerene daer

DEEL III.

Die raedts ghedragen, enz.

Ik volg A en C. Dit HS. heeft *Den raet*, maer A
 gelijk B : *Die raets.*

15521 A : *wernen.*

15525 A : *Met een deets*; B : *van sinen rade.*

- 15525 Te Douway ghetoghen met eerbaerheit
 Bi sinen neve van Bourgognen voorseit.
 Ende sijn heer vore verclaert
 Liet hi voor Berghen wel bewaert
 Van capiteinen ende ander dinghen
- 15530 Ende van provanden zunderlinghen;
 Ende die bleven daer ligghende na dat
 Scermutsende, scietende op die stat
 Ende scadeghende die viande
 Daghelijcs met roove ende met brande,
- 15535 Met dootslaghen, met ghevanghenen,
 In vele manieren, ic seker ben.
 Na vele raets ende na vele spraken
 Die de heeren te Douway op die zaken
 Tsamen hadden, doe ic ghewach,
- 15540 Soe waert opten iersten dach
 Der maent juni met eenicheit
 Bi beiden den hertoghen voorseit
 Van Bourgognen ende van Brabant
 Overdraghen ende ghesloten tehant
- 15545 Tghene dat hier na bescreven steit.
 In den iersten dat Vrouwe Jacop voorseit
 Van Beieren, ghebordeghe erfvrouwē
 Van Hollant, Zeelant, Henegouwe,
 Wesende te dier selver tijt
- 15550 Binnen der stat van Berghen, des seker sijt,
 Soude veilich moghen comen, hoort den sen,
 In shertoghen lant van Bourgognen,
 Ende daer onder die hande sijn
 Haer houden, ende wonen soe lanc termijn

Vs. 15528 A : *verwaert*, dat is voorzien. Het
ander, of gelijk A heeft, *anderen dinghen*, naest
capiteinen, klinkt zonderling.

15556 A : *verstaet den sen*.

15538 A : *opte saken*.

15559 A, C : *Tsamen vercalden*.

15542 A, B : *By beide*; C. *boyde*.

15555 B : *onder sijn hande sijn*.

- 15555 Tot int hof van Roome opte zaken van desen
 Tvonnesse soude sijn ghewesen
 Tusscen den hertoghe, des seker sijn,
 Van Brabant ende hare, oft toter tijt
 Dat proces soude sijn gheint al bloot
- 15560 Bi enich van haer beider doot.
 Ende om te houdene haren staet
 Desen tijt ghedurende, dat verstaet,
 Soude men nemen iaerlike
 Een somme van ghelde redelike
- 15565 Op die lande, si u bekant,
 Van Henegouwe, Hollant, Zeelant:
 Sonder prejuditie sal dit wesen
 Van der zaken vore ghelesen
 Ende van den processe, hier op goome,
- 15570 Hanghende in den hove van Roome.
 Ende voort dat die hertoghe voreghelesen
 Van Brabant gherestitueert soude wesen
 Toter possessien ende ghehoorsaemheit
 Des lants van Henegouwe voorseit,
- 15575 Alsoet eenen heere, verstaet mijn woort,
 Van den lande toebehoort;
 Welke possessie ende ghehoorsaemheit
 Bi den hertoghe van Brabant voorseit
 Ghenomen soude werden, hoort mi tellen,
- 15580 Oft anderen die hi daer toe sal stellen,
 Mechteghen ende committeren sal;
 Sonder dat bi hem oft bi dien sal
 Sinen commissarissen in gheenre manieren
 Correctie oft punitie eneghertieren
- 15585 Ghedaen werden van live oft goeden.
 Ende als die possessie wilt ghevroeden

Vs. 15555 B : *op die saken.*15588 A : *en (sic) hare*; B : *ende huere.*15560 A : *harer beider.*

15586 Dit vers ontbreekt in A.

- Ende ghehoorsamheit, verstaet den fijn,
 Ghenomen ende ontfanghen soude sijn
 Dat dan die hertoghe van Brabant
- 15590 Soude ordeneren ende stellen tehant
 Eenen notabelen heere, ic seker ben,
 Die den hertoghe van Bourgongien
 Toten governemente gheneme sal wesen
 Des lants van Henegouwe voorghelesen.
- 15595 Welc gouverneur soude gheloven tehant
 Ghetrouwelijke te verwaerne tlant
 Van Henegouwe met ernsticheiden,
 Privilegien, rechten ende vriheiden
 Des selfs lants in allen uren;
- 15600 Ende dit gouvernement sal duren
 Tot dat die zake voreghelesen
 Metten rechte gheeint soude wesen,
 Oft bider doot, verstaet den sen,
 Des hertoghen oft Vrouwen Jacoppen.
- 15605 Welken tijt hanghende daer wi af scriven,
 Soude Vrouwe Jacop woonende bliven
 Int shertoghen lant, sijt seker des,
 Van Bourgognen, alst voorseit es.
 Ende oft die gouverneur voorseit
- 15610 Afivich worde, sal sonder verbeit
 Die hertoghe Jan, ic segghe u dat,
 Eenen andren stellen in sijn stat,
 Die, als boven, gheneme sal wesen
 Den hertoghe van Bourgognen tot desen.
- 15615 Ende dat in den lande, verstaet mijn tale,
 Een ghemeine abolitie generale
 Oft remissie soude worden ghedaen

Vs. 15587 A : *verstaet den sen.*

15595 *gheneme, aengenaem, goedgekeurd.*

15605 A : *Seiken tijt hanghende.*

15616 A : *abolocie of obolocie; B : obolocie; ik
 schreef met C abolitie, dat is wat de Franschen
 amnistie noemen.*

- Van allen peinen, wilt verstaen,
 Mesgrippinghen oft ghebreken,
 15620 Crimineelen oft lichamelcken,
 Ende ooc van allen confiscacien
 Van goeden meer oft men.
 Maer om civile correctien tzwaer
 Over die ghene te doene die daer
 15625 Culpabel ende besmet waren in desen
 Inconvenientien vore ghelesen
 Ende quaetheiden onghetrouwe,
 Die in den lande van Hengouwe
 Ghesciet waren, alst es vercleert,
 15630 Souden sijn gheset ende gheordineert
 Bi den hertoghe van Brabant sciere
 Wise notabele personen viere,
 Daer af die hertoghe, dit onthoude,
 Van Bourgognen die twee nuemen soude.
 15635 Welke viere personen met ondersceit
 Metten gouverneur voorseit
 Souden ernstelije informeren hen
 Van voorseiden besculdichden,
 Ende doen die civile punitien
 15640 Oft correctien na dat hen
 Redelec soude dunken wesen.
 Ende bevonden si eeneghe van desen
 Verdient hebbende der scande
 Ghebannen te werdene uten lande:
 15645 Dat mochten si doen onder hen.
 Ende oft eenich der besculdichden

Vs. 15622 A: *Van den goeden.*

15625 In A en B: *Culpabel besmet*, waerdoor culpabel een adv. en zoo veel als in 't fr. *criminellement* zou zijn.

15626 B: *In convenienten* in twee woorden, gelijk A: *In conveniencien*. In den volg. regel ver-

bind ik *onghetrouwe* met *quaetheden*.

15641 B: *Redenlec*; A: *redelic*. Dit en de vier volgende verzen ontbreken in C.

15645 A: *Verdient hebben*. Men merke den genit. *der scande*. Die naemval vervangt dus dikwijls den lat. ablat.; vglk. vs. 15654.

Hen absenteerden , wats gheschiet ,
 Ende te rechte en quamen niet
 Voor den gouverneur in gheenre wise
 15650 Ende voor die commissarise :
 Soe soude die hertoghe van Brabant
 Die corrigeren ende sijn hant
 Op haer goede legghen , dat segghic di ,
 Om die te ghebruken , tot dat si
 15655 Voor den gouverneur ende commissarisen
 Te rechte quamen ende ter justicien.

CXXVII.

Hoe de hertoghe van Brabant te Valentijn wert ontfanghen ende hoe de
 hertoghinne wert ghevuert te Ghent ende hoe de hertoghe de gehoor-
 saemheit ghecreech van Berghen ¹.

Als dit tractaet , sijt seker das ,
 Ghemaect ende ghesloten was
 Ende te Douway ghepubliceert ,
 15660 Tooch hertoghe Jan onghecessceert
 Van daer met sinen gheselschap rike
 Tot Valenchijn , daer hi qualike
 Met meerder weerdicheit , sonder waen ,
 Hadde moghen werden ontfanen.
 15665 Alle die straten daer hi moest liden ,
 Waren bestroyt in allen siden

¹ A : te Valenchijn... te Gend vander stat van Bergen. C : Hoe Hertoch Jan van Duwaey wederom in sijn heer voor Bergen quam ende hoe de sakeke wegen het tractaet van Duwaey be...dt sijnde, Vrouw Jacoba tot Gendt gevuert wordt.

Vs. 15649 A : die ghevernour; B : governuer, en
 zoo nog vs. 15656.

15654 A, B : Om dier te ghebruken. Vglk. boven
 vs. 15645.

15656 C : Te rechte quamen , verstaet den sen.

15657 A : Alst voerseide tractaet.

15661 A, C : met synen; B : met synder.

- Met cruden welriekende sonder ghetal,
 Ende overdeect al over al
 Met dierbaren lakenen, hoort mi saghen.
 15670 Te vele plaetsen, daer ioffrouwen laghen
 Ter venstren, was uut rechter minnen
 Gheordineert dat si van binnen
 Der cameren trocken van beiden siden
 Coorden ter straten ende lieten gliden
 15675 Van boven neder, dit ghevroede,
 Cranssen ende costelike hoede
 Op shertoghen hoot ende der ander heeren
 Welriekende na herten begheeren.
 Als hi af was gheseten na dat
 15680 Quamen die wethouwers van der stat
 Ende brachten hem zeere minnentlike
 Dierbare presenten costelike.
 Ende aldus bleef die hertoghe daer
 Tot opten derden dach daer naer.
 15685 Van daer tooch hi, segghic di,
 Voor Berghen int heer te Nymy,
 Dat hi daer hadde ghelaten voor tstat.
 Daer bleef hi ligghende tot dat
 Vrouwe Jacob, alsoe ic vernam,
 15690 Uter stat van Berghen quam
 In den handen, verstaect den sen,
 Van den ghedeputeerden
 Shertoghen van Bourgoghen, dits waer.
 Doen si quam int heer aldaer
 15695 Van Brabant, hoort hier vreemt gheveerte,
 Wert si tot haers selfs begheerte
 Ierstwerf bracht in goeder trouwe
 Bi Inghelbrecht greve te Nassouwe

Vs. 15676 A : *Crancche* ; B : *Cransche* ; C : *Crans-*
sen, dat ik liever volgde dan die dubbele barbarij.

15678 A en B : *hertsen*.

15696 A : *haer selfs*.

- Ende bi heere Heinrijc, segghic di,
 15700 Van der Leck; ende dien bat si
 Met weenenden ooghen ontfermelijc
 Dat si aen den hertoghe rijc
 Van Brabant wouden verwerven dat,
 Dat si mochte bliven in enegher stat
 15705 Oft eneghen slote aen eneghen cant
 Binnen den lande van Brabant,
 Daer den hertoghe door sijn houde
 Alder best ghelieven soude,
 Sonder in handen te comene, siet,
 15710 Shertoghen van Bourgognen iet.
 Maer dat en mocht haer niet gescien.
 Alsoe wert si cort na dien
 Van shertoghen vrienden ongheduert
 Van Bourgognen te Ghent ghevuert,
 15715 Om daer te blivene, dat es waer,
 Ende haren staet te houdene daer
 Na begrijp des tractaets voorscreven.
 Daer es si langhen tijt ghebleven
 Maer ten lesten es si, hoort mi verclaren,
 15720 Heimelijc van daer ontvaren,
 Ende quam in Hollant, met corten woorden,
 Als u hier na vercleert sal worden.
 Na dat Vrouwe Jacob vore gheruert
 Aldus te Ghent was ghevuert
 15725 Dede hertoghe Jan van Brabant
 Bi heere Inghelbrechte tehant
 Van Edinghen die hem was ghetrouwe
 Ende bi den joncheere van Montjouwe
 Die possessie nemen van sijnre stat
 15730 Van Berghen, die welke dat

Vs. 15700 C: *Vander Leck, die bat sy.* A en B:
ende dien, in dat. plur.

15707 C: *Daert den h.*
 15724 B: *Ghint.*

- Van den inghesetenen wiselike
 Ontfinghen eede behoerlike,
 Na betame, van ghetrouwicheiden
 Ende ooc van ghehoorsaemheiden
 15735 Tot behoef haers heeren wide becant,
 Des hertoghen Jans van Brabant.
 Na dit es hertoghe Jan vermoghen
 In Brabant met sinen heere ghetoghen.
 Ende want Vrou Jacoppen moeder vorscreven
 15740 Jeghen hertoghe Janne rebel es bleven,
 Dede die hertoghe beslaen sonder cesserem
 Tsijnre tafeln behoef, ende aresteeren
 Al haer goede ende duwaerie, die de vrouwe
 Hadde in den lande van Henegouwe
 15745 Ende in Hollant ooc voortane,
 Ende hi maecte heere Janne
 Van Lutzenborch sinen neve ghemeit
 Gouverneur van den lande voorseit;
 Ende voort oordeneerde hi
 15750 Vier commissarise, dat segghic di,
 Heere Peetren van Lutzenborch met senne,
 Greve van Conversant ende van Brienne;
 Ende den joncheere van Montjouwe
 Met twee andere ghetrouwe
 15755 Die de hertoghe van Bourgongien doe
 Ooc ghenuemt heeft daer toe,
 Om van den besculdichden aldaer
 Informatie te nemene claer
 Ende correctie te doene in alder mate
 15760 Na uutwisen van den tractate.
 Want bi den gouverneur, dat wet,
 Ende den commissarisen met,

Vs. 15745 A, B: *voert (voort) anne*; C: *voor-*
taene.

15762 A: *der commissarisen*; B: *der commis-*
sarise.

- Bi der informatien die si ontvinghen,
 Besculdicht worden vonden der dinghen
- 15765 De heere van Haverets sonder si
 Ende die heere van Lingy
 Heer Willem ende heer Pinckaert
 Van Heremeis, si u verclaert,
 Lardenoys de Donstene, dat vernem :
- 15770 Soe worden si ende elc van hen
 Rechtvoort ghevanghen sonder verdraghen
 Ende haer goede in Henegouwe beslaghen
 Tot shertoghen behoef, si u bekant,
 Ende de goede die eeneghe in Brabant
- 15775 Ligghende hadden, si u vercleert,
 Waren langhe te voren gheconfiskeert
 Ende bekeert tot shertoghen tafle voorscreven,
 Som vercocht ende wech ghegheven.

CXXVIII.

Vanden niemaren als dat de hertoghe van Gloucestere met groeter macht
 weder over comen sonde¹.

- Hier na int voorseide iaer
- 15780 XIII^c XXV, dats waer,
 In julio den sevensten dach,
 Soe screven doe ic u ghewach
 Die voorseide greve van Conversant
 Ende Montjouwe, si u bekant,

¹ Zoo ook A. C : *Tydinge vanden Grave van Conversant ende den joncker van Montjouwe aenden hertoge.*

Vs. 15766 Bij DYNTER : *Hyngi.*
 15767 A : *Pinclaert van Hererymeis*; Bij DYN-
 TER : *Pinckardus de Herimez*; B : *Herymeys.*
 15769 DYNTER : *de Douscene*; B : *de don stene*

(sic). Onze schrijver moest ten minste van (niet de) *Donstene* zeggen.

15776 A, B : *gheconsisteert* (sic); C : *geconfisqueert.*

- 15785 Te Berghen sijnde, dits ware leere,
Den hertoghe van Brabant haren heere,
Dat daer waer comen hen lieden bi
Een Inghelsman, die seide dat hi
Uut Inghelant ghebannen ware, dats claer :
- 15790 Die hadde hen gheseght voor waer
Ende op sijn hoot, si u vercleert,
Dat dEngelsce hadden gheconsenteert
Den hertoghe van Gloucestere juist
Een bede van achthondert duist
- 15795 Saluyte, dit was claer waerhede,
Ende XX duist mans, daer mede
Sijn scande te wrekene ende verdriet
Die hem in Henegouwe was ghesciet,
Daer dInghelsce af hadden int ghemeine
- 15800 Meer onghenuecten groot ende cleine
Dan om eenegher zaken, hoordic verclaren,
Die hem gheviel in hondert iaren.
Voort screven si dat dInghelsce man die dinc
Hem hadde gheseght, dat die coninc
- 15805 Van Scotlant hadde ghesekert daer
Ende cortelinghe trouwen soude daer naer
Des hertoghen nichte, dus sout ghescien,
Van Gloucestere, ende dat mids dien
(Dat) die coninc van Scotlant, dit onthoude,
- 15810 Hem tsinen oorloghe sinden soude
VIII^m mans, ende derghelike

Vs. 15788 A, B : *Inghels man.*

15795 A : *Salute*; B : *Saluyte*; C : *Saluten*. De *saluit* was een goudstuk waer KILIAEN de weerde niet van aenteekent. Bij DYNTER staet *solidorum aureorum*.

15796 Versta 20,000 krijgsmannen, om daer mede zijn schande te wreken. Ik verbind dus daer mede met het voorgaende niet.

15798 *was*, zoo A, B, C; het moest *waren* wezen.

15805 *ghesekert*, ondertrouwd.

15809 Ik sloot (*Dat*) uit, om dat het in C ontbreekt; het kan blijven zoo men het voorgaende *dat* door ook *dit* uitlegd : Ende ook dit hem hadde gezeid, dat, enz. Maer onze rijmelaer verdient niet dat men op zijne tael acht geve.

- Soude hi hebben zekerlike
 Acht duisent Iersce, hoort mi verclaren;
 Ende d'Inghelsce die onlancs comen waren
 15815 In Vrankerike, laghen in Normandien,
 Ende dat si sonder eenich vermien
 Comen souden met moede hooghe
 Ter stont bi den hertoghe
 Van Gloucestere, als si int clare
 15820 Vernamen dat hi comen ware
 Op dese side der zee, sonder ontbeeren.
 Deser ghelike tidinghen oft meeren
 Hadden die heeren, hoordic bedieden,
 Ooc vernomen van andren lieden
 15825 Die te Caleis laghen sonder si,
 Ende daer omme screven si
 Dese zaken met snellen keere
 Den hertoghe van Brabant haren heere,
 Dat hi hem daer op mocht aviseeren
 15830 Ende raet tot sijnre meester eeren
 Daer op nemen in corter tijt,
 Ten meesten oorbore ende profijt.
 Ende als die hertoghe lofsam
 Dese meere hoorde ende vernam,
 15835 Dede hi die palen sonder sparen
 Sijns lants van Henegouwe bewaren,
 Ende steden ende slote ernstelike
 Besetten herde wiselike,
 Ende bereetscap maken sonder verbeit
 15840 Om den hertoghe van Gloucestre voorseit,
 Oft hi over te comene waer bedacht,
 Te wederstane met sijne macht.

Vs. 15814 C: *Van den Ingelsche.*

15816 A, C: *vermyen.*

15822 *meeren* is het meervoud van *maer*. Vglk.

beneden vs. 15834, 15846.

15841 *Oft*, indien hij voornemens was uit Engeland over te steken.

Ooc sant die hertoghe onvertoghen
 Aen van Bourgognen sinen neve vermoghen
 15845 Ende becondichde hem met ondersceit
 Alle die niemeere voorseit,
 Ende bat hem voort, si u bekant,
 Om succoers ende bistant;
 Twelc van Bourgognen die hertoghe rijc
 15850 Hem consenteerde willichlijc
 Met goeder herten uut rechter trouwe,
 Als hem dies noot ghebeuren soude.

CXXIX.

Hoe de hertoghe van Brabant tregiment der lande Hollant, Zeelant ende Vrieslant
 sinen neve den hertoghe van Bourgognen beval ende overgaf¹.

Want nu van Brabant die hertoghe rijc
 Vernomen hadde dus claerlijc
 15855 Dat die van Gloucestre hadde in achte
 Over te comene met crachte
 Ende hem ende sinen lande
 Scade te doene ende scande :
 Soe sach hi ane met wijsheiden
 15860 Dat hi sijn lande ende heerlicheiden,
 Die hi van Gods graciën wegghen,
 Van sijns selfs ende ooc hadde ghecreghen
 Van huwelike, te dier tijt
 In sinen persoon, des seker sijt,
 15865 Niet wel bedriven, dits ware oorconde,

¹ Zoo mede A. C: *Hoe den Hertoch van Brabant synen neve van Bourgognen het regement van Hollant ende Zeelant beval.*

Vs. 15852 A, B: *ghebuceren soude* (B: *souwe*);
 C: *Als hem des noodich wesen soude.*

15862 A: *Van sijn selfs*; welk beter of minder
 goed is weet ik niet.

- Noch alle gheregheren en conde,
 Ende bedacht mids desen in sinen sen
 Ende om andere zekere redenen
 Hem daer toe beruerende claer,
 15870 Tregement der lande, dits waer,
 Van Hollant ende van Zeelant
 Te bevelene ende te settene in hant
 Sinen neve van Bourgongien —
 Die doch der lande meer ende men
 15875 Van Hollant, Zeelant, alst soe quame,
 Recht oor ware ende erfghename,
 Oft ghebeurde, dit versinne,
 Dat Vrou Jacop sijn ghesellinne
 Aflivich worde in dier maten
 15880 Sonder wetteghe gheboorte te laten —:
 Hier op heeft men in goeder mate
 Sprake ghehouden ende tractate.
 Daer op worden brieve ende minuten
 Beworpen, ende om die zaken te sluten
 15885 Wert een dachvaert tier stonde
 Daer af ghehouden te Dendermonde.
 Tot welker dachvaert, soe wi vernamen,
 Die ghedeputeerde quamen
 Der state van Brabant, die meer noch min
 15890 Consenteren en wilden daer in,
 Het en ware dat die brieve ghemodereert
 Redelijc worden ghereformeert;
 Mids dat si bevonden claer
 Dat voorseide lant niet en waer
 15895 Van Brabant in dien brieven certein
 Wel besorcht, als van Hoesdein

Vs. 15875 *Sinen neve* in dativo.

15885 A, B : *brieven ende minuten (menuyten)*.

15884 B : *Beworpen, om die zaken tsluiten*;

zonder *ende*.

15890 A : *consenteerden ende wilden*.

15892 *ghemodereet ende ghereform*.

- Ende Sinte Gheertrudenberghe daer toe,
 Ende meer andere poente doe.
 Ende hoe wel dat hertoghe Jan
- 15900 Van Brabant bi rade, hout u daer an,
 Sijns brueder, des greven, segghic di.
 Van Saint Pol ende van Lyncey,
 Des hertoghen van Cleve, si u becant,
 Ende des greven van Conversant,
- 15905 Heeren Jans van Lutzenborch, dat wet,
 Sijnre neven, ende meer ander met
 Grooter heeren ende maghe,
 Die metten hertoghe te dien daghe
 Ende metten greve, hoort mi verclaren,
- 15910 Alle ieghenwoordich waren,
 Van den brieven, als si, sijt seker das,
 Beworpen waren, te vreden was,
 Ende men den ghedeputeerden
 Van den staten van Brabant meer ende men
- 15915 Vele onderwijs dede daer van :
 Soe en wouden si gheensins nochtan
 Consenteren daer in in gheenre maten,
 Si en hadden ierst bi den staten
 Omhaelt daer si af waren ghesonden.
- 15920 Seghelere van Brabant was tien stonden
 Meester Cornelijs Proper sekerlike
 Proost der kerken van Camerike;
 Die en woude die voorseide brieve dare
 Niet bezeghelen, het en ware
- 15925 Dat die drie state vore vercleert
 Van Brabant hadden gheconsenteert.
 Soe en wert die zake op tregement

Vs. 15901 A : *Sijns broeders.*

15906 B : *Sinen neve.*

15907 B, C : *heeren sijne maghe.*

15919 A : *Om haelt.* Bij DYNTER : *nisi prius co-*

piam (copij der brieven) *ad tres status reportassent.*

Zij meenden nieuwe instructien noodig te hebben.

15927 *opt regement*, dat is over of wegens 't

- regement.

- Tot dier dachvaert niet gheënt;
 Maer op die zaken vore verclaert
 15930 Wert een andere dachvaert
 In der stat van Mechelen ghehouden.
 Die state van Brabant noch en wouden
 Daer in engheensins consenteren.
 Sonder haer consent ende begheeren
 15935 Soe en woude die proost, wats gheschiet,
 Van Camerike die brieve niet
 Beseghelen, hoort mi verclaren,
 Die daer op beworpen waren.
 Ende mids dien dede men sonder beide
 15940 Te Mechelen, alsoe men seide,
 Eenen nuwen zeghel steken, dats waer:
 Daer met soe worden die brieve daer
 Van den regemente bezeghelt tehant
 Van Hollant ende van Zeelant,
 15945 Bi wille, bevele ende wetentheit
 Shertoghen Jans van Brabant voorseit,
 Int iaer Ons Heeren, dat es waer,
 XIII^c XXV openbaer,
 In die maent, doe ic ghewach,
 15950 Van julio den neghentienden dach.

CXXX.

Vanden stryde te Bruwershaven in Zeelant tusschen den hertoge
 van Bourgongnen ende d'Inghelsche ¹.

Na desen es Vrouwe Jacoba
 Uter stat van Ghent cort daer na

¹ A niet anders. C: *Hoe Vrouwe Jacoba heymelijck van Gendt vertrack, ende vanden stryde te Bruwershaven in Zeelant.*

Vs. 15952 B: *Ghint*, gelijk op meer plaetsen.

- Heimelijc ghetoghen, si u bekant,
 Al tot Scoonhoven in Hollant.
- 15955 Ende daer sijnde met subtilicheden
 Heeft si someghe edele ende steden
 Van den lande ghetoghen aen hare.
 Als in Inghelant quam die mare
 Heeft die hertoghe, ongheloghen,
- 15960 Van Gloucestre rechtvoort vertoghen
 Sijn opset, soe ict hebbe vernomen,
 Om weder in Henegouwe te comen,
 Ende den heere van Filwater, ic seker ben,
 Met vele volcs van wapenen
- 15965 Te scepe ghesonden, si u bekant,
 Om bi Vrouwe Jacoppen in Hollant
 Te treckene, ende om aldaer
 Te makene oorloghe swaer
 Metten vrienden, verstaet den sen.
- 15970 Der selver Vrouwen Jacoppen.
 In desen selven tide, dits waer,
 Soe gheboeret, nu hoort hier naer,
 Dat die hertoghe wide bekent
 Van Bourgognen als regent
- 15975 In Hollant ghetoghen was met gheere,
 Ende hi daer sijnde quam die meere
 Dat die heere van Filwater certein
 Als lieutenant ende capitein
 Van Gloucestre des hertoghen
- 15980 Met volke van wapenen vermoghen
 Uut Inghelant comen ware al ree,
 Ende ware comen tot Zierixzee
 Ende meininghe hebbende ende sen
 Te treckene bi Vrouwe Jacoppen.

Vs. 15955 A : *subtilheden.*

15965 A : *Silwater, hoert den sen;* B : *Silwater;*

DEEL III.

C en DYNTER : *Filwater.*

15972 A : *gheboert, gebeurde het.*

BRABANTSCH E YEESTEN.

- 15985 Om met hare in den lande tehant
Jeghen den hertoghe van Brabant
Ende sinen ghehoorsamen ondersaten
Oorloghe te makene in alder maten.
Als van Bourgognen die hertoghe lofsam
- 15990 Dese niemere aldus vernam,
Heeft hi hem bereit tehant
Ende van weggen sijns neven van Brabant
Doen bevelen, ghebieden ongheent
Dat men hem volghde als regent
- 15995 Om te wederstane d'Inghelsce conroot.
Daer es hi met enen hoope groot
Van volke soe van sijns selfs weggen,
Soe metten Hollanders ghetoghen ieghen
Die Inghelsce, die doen sonder sparen
- 16000 Tot Brouwershavene comen waren
In Zeelant. Ende als die heere lofsam
Van Bourgognen aldaer quam,
Sonden d'Inghelsce tot hem, wilt weten,
Enen herault Gloucestere gheheeten,
- 16005 Die hem seide int openbare:
Oft hem gheliefde met hem dare
Te vechtene op eenich plein,
Van Filwater die heere, haer capitein,
Soude hem verleenen plaetse ende eerde.
- 16010 Opt welke die hertoghe ter veerde
Sant sinen herault, in lieghe u niet,
Die Bourgognen bi namen hiet,
Toten voorseiden van Filwater ghereit
Ende deden antwerden met moedicheit
- 16015 Van sinen weggen, verstaet thediet,

Vs. 15989 C: *Maer als van B. die heere lofsam.*

15995 A: *ongheent*; B: *ongheendt*; C: *omgeendt*.
Dat woord, slechts om het rijm gekozen, moet
hier dadelijk, gemeenlijk of overal beteekenen.

15997 *soe soe is, meen ik, deels — deels,*
eensdeels Brabanders, anderdeels Hollanders.

16004 A en B schrijven hier en verder *heer-*
haut; C: *herault*.

- Datten selven van Filwater niet
 En behoorde te dien tiden
 Hem plaetse te offeren om striden,
 Ende datti mechtich ware ghenoech,
 16020 Om plaetse te nemene na sijn ghevoech,
 Ende hem te slane als hi woude,
 Als hem dat ghenueghen soude.
 Ende daer na es met vroomicheit
 Die hertoghe van Bourgognen voorseit
 16025 Metten sinen buten scepe ghetreden:
 Ende eer die tweedcel waren leden
 Van sinen volke, hebbic vernomen,
 Uten scepe ende te lande comen,
 Soe waren d'Inghelsce ghebatelliert
 16030 Ende quamen den hertoghe ongheviert
 Vroomelijc int ghemoet ghetreden.
 Doen wart daer alte zecre ghestreden
 Ende zunderlinghe ghevochten op dien dach;
 Ende die hertoghe, soe hi altoos plach,
 16035 Was daer een leeu ende niet een man.
 In sijns selfs persoon nochtan
 Wert hi in der porssen certein
 Seere verlast; maer heer van Villein,
 Een vroom riddere sterc ende voorbaer,
 16040 Maecte den hertoghe plaetse aldaer,
 Ende dede daer in dier selver uren
 Vele Inghelsce die doot besuren.
 Dic hertoghe, met corten woorden, tier tijt
 Behielt velt ende wan den strijt.
 16045 Van hertoghen Jans weggen in dier noot
 En bleef nieman van namen doot
 Dan heer Andries van Velly:
 Een vroom ridder ende goet was hi.

Vs. 16059 *voorbaer*, voortreffelijk.

16017 A, B: *van Villy*; DYNTER: *de Villyn*.

- Maer van der wederpartien comoot
 16050 Blevén alle die capiteine doot
 Ende alle die meeste min ende meere.
 Sanders van Hamstee die heere,
 Die den Inghelscen, sijt seker das,
 Aldaer te helpen comen was
 16055 Met II^m oft daer omtrent
 Zeelanders, dat si u bekent,
 Die wert ghevanghen daer ter stede,
 Ende omtrent IIe Inghelsce mede.
 Ende daer bleven in der porssen groot
 16060 Omtrent III^m Inghelsce doot,
 Ende die herauden te dien tiden,
 Die waren van der Inghelscer siden,
 Seiden den hertoghe al bloot
 Dat dInghelsce, die daer laghen doot,
 16065 Uut waren ghesocht, hoordic bedieden,
 Voor die bloeme van vroomen lieden
 Van den artsiers ende volke bekant
 Van wapenen uit Inghelant.
 In Zeelant ghesciede dese strijt
 16070 Te Bróuwershavene, seker sijt,
 XIIIe XXV, doe ic ghewach,
 In januario den XIII^{en} dach.

Vs. 16052 A, B: *Sanders van Hamstee*; C: *die meeste meer ende min, Sonder van Hamste de heere*.
 fjn. Bij DYNTER: *Dominus de Haenstede*.
 16058 A: *twecedusent*. DYNTER wijst het getal

der gevangenén niet aen.

16064 A: *heerhaude*; B: *heerhauds*.

16067 A: *hartsyers*.

CXXXI.

Vanden vonnesse ghewesen inden hove van Rome tusschen hertoge Janne van Brabant ende vrouwe Jacoppen synre ghesellinnen ¹.

- Int selve iaer, dat segghic di,
 XXVII der maent januarij
 1607§ Soc wert in den hove van Roome
 Bi den tween cardinaels, nu goome,
 Te wetene, verstaet den sen,
 Van Ursine ende van Venegien
 Die rechteren waren, dits waer dinc,
 16080 Van der zaken die tusscen den hertoghe hinc
 Van Brabant ende Vrouwe Jacoppen
 Hertoghinne van Beieren,
 Grevinne van Henegouwe bekant,
 Van Hollant ende van Zeelant,
 1608§ Bi rade, goetdunckene, soc ic ghewaghe,
 Ende bi ghemeinen overdraghe
 Der andere cardinalc, dits waer beken,
 Auditore ende gloriose meestren
 Van rechte, notabele ende eerbaer,
 16090 Met eenen vonnesse ghewesen claer,
 Dat Vrouwe Jacob, daer wi af seiden,
 Onbehoorlijk waer ghesceiden
 Van der gheselschap, si u bekant,
 Hertoghen Jans van Brabant.
 1609§ Ende hoe wel dat si mids desen
 Den hertoghe billies soude wesen

¹ A gelijk B. C: *Vonnis vanden hove van Roomen tusschen Hertoch Janne van Brabant ende vrouwe Jacoba.*

Vs. 16090 *ghewesen*, uitgesproken.

1609§ A is verbroddeld:

Ende hoe wel, dat sy u becant,
 Hertoghe Jans van Brabant
 Ende hoe wel dat sy mits desen
 Den hertoghe billix soude wesen, enz.

- Na recht weder gherestitueert,
 Ordineerden die heeren vore vercleert,
 Om seker redelike saken doe
 16100 Hen beruerende daer toe,
 Dat si nu, verstaet mijn lesse,
 Toten uterleken vonnesse
 Van der zaken principale,
 Tot haren coste eerlijc ende wale
 16105 Soude werden ghehouden ende verwaert
 Bi den hertoghe, si u verclaert,
 Van Savoyen, den wisen man,
 Die den voorseiden hertoghe Jan
 Van Brabant, dat der ic u liden,
 16110 Ende hare ter ander ziden
 Van machscape ten derden, doe ic u cont,
 Ende van swagherscape ten tweesten grade bestont.
 Ende als dit voorseide vonnesse
 Quam te shertoghen kinnesse
 16115 Van Gloucestere, si u gheleert,
 Heeft hi sijn herte afghekeert,
 Sijn ghedachte ende sijn sinnen
 Van der voorseider hertoghinnen
 Ende heeft in Ingelant cort daer naer
 16120 Een ander vrouwe ghetrouwt aldaer.
 Ende als van Brabant die hertoghe goet
 Tvonnesse wiste ende verstoet,
 Twelke vercleerde volcomelike
 Dat Vrouwe Jacob onbehoorlike
 16125 Ghesceeden ware uit sijnre plecht,
 Ende dat si hem billics na recht
 Gherestitueert soude sijn ende niement el,
 Was hi te vreden alte wel
 In der conscientien sijn.
 16130 Maer Vrou Jacob, verstaet den sijn,
 En begheerde in shertoghen, wats gheschiet,

Van Savoyen handen te comen niet,
 Ende hadde liever, hebbic vernomen,
 Weder in shertoghen handen ghecomen
 16135 Van Brabant, wat dat haers ghesciet;
 Maer die hertoghe begheerdes niet,
 Segghende dat hi t'vonnese der heeren
 Achtervolghen woude ende eeren.
 Soe es die Vrouwe Jacob voorscreven
 16140 Te Schoonhoven in Hollant bleven.

CXXXII.

Vanden geschille tusschen der stad van Antwerpen ter eenre ende den heere
 van Berghen opten Zoem ter ander zyden'.

Binnen den voorseiden iare
 Van XXV, cort hier nare
 Rees een twist, een groot debat
 Tusscen van Antwerpen die stat
 16145 Ende Janne van Glimes, neemt des goom,
 Ende sijn stat van Berghen opten Zoom,
 Daer af in den lande, soe wi vernamen,
 Vele dachvaerden ende onleden quamen.
 Ende dese stoot, daer wi af lesen,
 16150 Es in deser vueghen gheresen.
 Het gheviel in den selven iare:
Omtrent Sinte Mertensmesse, hoorter nare,
 In de Berghen merct, in lieghe u niet,
 Quam een die Jan de Luutsleghere hiet,

A gelijk B. C: Van sekeren geschille tusschen Antwerpen ende Bergen op den Zoom. Van geheel dit lang
 capittel vind ik bij DYNTERUS geen woord.

Vs. 16145 B: eenen twist ende groot debat.
 16149 A, B, C: desen stoot.

16155 In de Berghen merct, gedurende de
 merktidagen of kermis van Berghen.

BRABANTSCH E YEESTEN.

- 16155 Die een ingheseten poortere was
Van Antwerpen, sijt seker das,
Ende die cochte te Berghen sniemen
Tesscen, lakene ende spanriemen,
Die hi met valschen ghelde quaet
- 16160 Betaelde, ende metter verscer daet
Wert hi ghevanghen sonder cessereren,
Ende metten dieneeren des heeren
Wert hi daer na cortelike
Ghepijnt, ghearbeit swaerlike.
- 16165 Ende daer na quamen, soe ic bediede.
Van Antwerpen goede coopliede
Ende presenteerden te verborghen ghereit
Janne den Luutsleghere voorseit
Voor dusent noble, met corten worde,
- 16170 Te rechte te bringhene daer hi behoorde.
Des en mocht hen ghesien meer noch men.
Daer na screef die stat van Antwerpen
Aen den drossate van Berghen ende ooc mede
Aen den scout het van der stede,
- 16175 Dat dinghesetene poortere, dats waer,
Van Antwerpen behoorde clacr
Van live van goede openbare
T Antwerpen voor die vier scare,
Ende nerghens el te rechte t stane
- 16180 Binnen den mercgreefscape voortane.

Vs. 16158 A: *Tusschen lakene ende spanriemen*;
B: *Tesschen. Tusschen lakene*, enz., beteekent *te samen, met elkander, onderen*, zoo wel lakens als spanriemen. Men zeide ook zoo *onder*. Daer echter ook C *Tesschen* schrijft, en de hoeveelheid der gekochte voorwerpen niet uitgedrukt is, bij voorbeeld: voor tien pond lakens en spanriemen onderen, hetgeen bij *tusschen* onontbeerlijk schijnt, zoo meen ik dat *Tesscen* de ware lezing is, en dan zullen wij ook dingen van eenerelei soort hebben:

de *tesschen* gaen zeer wel met de *spanriemen*, die misschien enkelijk riemen of gordels waren. Dit alles zal den man wel gedient hebben om zijne luit en andere instrumenten in te winden en te dragen. Ik neem hem voor een wandelenden muzikant. DYNTER spreekt van deze zaak niet.
16167 B: *presenteerdenen*, pleonastisch.
16177 A, C: *Van halse, van haven openbare*, dat gewis den tekst niet ontsieren zou.
16179 B: *niegens el*.

- Overmids dien versueken daer bi,
 Ende van rechts wegghen, dat si
 Haren voorseiden poortere ontslaen soudē
 Ende, oft si hem iet optien wouden,
 16185 Quamen tAntwerpen: hen soude van dien
 Onvertoghen goet recht gheschien.
 Twelc die drossate, wats ghesciet,
 Noch die scouthet en daden niet;
 Maer hielden den portere ghevanghen daer.
 16190 Dan heeft die stat van Antwerpen, dats waer,
 Den drossate ende scouthet vore vercleert
 Van Berghen daer omme ghecorrigeert.
 Boven welke correctie, neemt goom,
 Die heere van Berghen opten Zoom
 16195 Dien selven ghebannenen hielt na dat
 Openbaerlijc binnen sijnre stat
 Gaende, verkeerende blikelike,
 Ende binnen sinen lande desghelike.
 Die van Antwerpen meinden, soe mi docht,
 16200 Dat hi des niet doen en mocht,
 Segghende dat die correctien
 Over tmercgreefscap meer ende men
 Sloeghen alomme harentare,
 Ende tstat en lant van Berghen ware
 16205 Van den mercgreefscapē een let, dats claer,
 Daer tstat van Antwerpen thoot af waer.
 Hier op antwerde met ondersceide
 Die heere van Berghen ende seide:
 Dat die stat van Berghen ende tlant
 16210 Ware gheleghen in Brabant,

Vs. 16184 A, C: *Hen mits dien versuokende daer*
by. Beide is goed bij onzen schrijver; versta de les
 van B als of er stond: *Overmids versuoken si*.

16188 A: *dede*.

16195 A, B, C: *Die selve ghebannene*. Ik weet

DEEL III.

geenen weg niet dit laetste woord. Het zou vol-
 gens het voorgaende *ghevanghene* moeten wesen,
 en dat strookt alweér met het volgende niet.

16205 *Sloeghen alomme harentare*, strekten zich
 alom, dat is over al de deelen uit.

- Ende daer met verbonden ghemeene,
 Ende dat hi die hielde te leene
 Van den hertoghe van Brabant, wilt verstaen,
 Alsoe sijn voorderen hadden ghedaen
- 16215 Heeren van Berghen, meer no men,
 Met meer anderen redenen,
 Die elc der partien vore vercleert
 Daer op hebben gheallegheert.
 Desen voorgheuoenden stoot
- 16220 Es ghewassen ende worden groot.
 Die van Antwerpen met desen gheworre
 Hebben den bastaert van Berghen Hectorre
 Ende meer andere manne goet
 Gherasteert, des sijt vroet,
- 16225 Ende desghelije hielt meer no men
 Die heere van Berghen op Antwerpen;
 Soe dat ten utersten met ondersceit
 Bi elken van den partien voorseit
 Die zake wert bracht, si u bekant,
- 16230 Bi hertoghe Janne van Brabant
 Harer beider heere ende prince, dits waer.
 Die heeft den partien versocht aldaer
 Dat si van haren ghescillen voorseit
 Hen keeren wouden tsiere heerlicheit
- 16235 Ende submitteren, dit vernem,
 Ten goedunken ende ordinantien van hem
 Ende van den drien staten tehant
 Van sinen lande van Brabant.
 Daer af die van Antwerpen, segghic di,
- 16240 Hen ontsuldichden, segghende dat si
 Van haren rechte in gheenre vouden,
 Die si ghesworen hadden te houden,

Vs. 16219 A, B, C: *Desen voorgheuoenden stoot.* langer hoe duidelijker dat de rijmelaer zoo schreef.
 Dit en zoo veel ander voorbeelden bewijzen hoe 16221 A, C: *Ende die van Antw.*

- Engheensins te bliven en dochten,
 Noch hen submitteren en mochten.
- 16245 Daer af die hertoghe, nu hoort,
 Te vreden was; ende versocht voort
 Beide den partien, dit vernem,
 Dat si van haren ghescillen voor hem
 Als voor haren prince ende heere
- 16250 Met haren betoone, verstaet die leere,
 Jeghen malcandren, dit onthoude,
 Te rechte quamen: ende hi soude,
 Eles redene ghehoort int allen maten,
 Bi rade van sinen drien staten
- 16255 Behoorlijke ordineeren op dat.
 Dat hebben die van Antwerpen die stat
 Wederseit te doene, met corten spraken
 Segghende dat si van zaken
 Die blootelijke der stat aenghinghen
- 16260 Niet sculdich en waren van dien dinghen;
 Noch en mochten haer privilegien,
 Costumen, herbringhenen meer noch men,
 Noch rechten iegherincs ghemeene
 Toonen, dan binnen der stat alleene
- 16265 Van Antwerpen, wats ghesciet.
 Hier inne en was die hertoghe niet
 Van dien van Antwerpen, dats waer,
 Te vreden, meinende dat si claer
 Voor hem, als haren prince ende heere,
- 16270 Comen soudent te rechte in allen keere
 Daert hem gheliefde, si u bekant,
 Binnen sinen lande van Brabant.

Vs. 16246 A: *ende versochte voert*; C: *ende besochte*; B: *maer versocht*. Dit zou goed zijn zoocer voorafging: *Niet te vreden was*.

16250 A: *bethoene*; B: *Met haeren bethuene*.

16257 B, C: *Wederseegt*.

16259 A: *naectelic*; C: *naecktelijck*.

16267 A, C: *Van den voerseiden van Antw. tswaer (tes waer)*.

- Die van Antwerpen, hier na cortelike
Versochten haren scouthet ernstelike
- 16275 Opten heere van Berghen, verstaet den sijn,
Pandinghe te doene, ende sijn
Omtrent twee dusent sterc vermoghen
Metten scouthet uitghetoghen
Ghewapenderhant, onverholen,
- 16280 Int lant van Berghen, daer si een molen
Nederworpen met harer roten
Ende [hebben] die huse opghestoten
Die liede ghesekert, ghevanghen na das.
Om twelke meer die hertoghe was
- 16285 Verbolghen dan vore sonder waen,
Soe dat hi haer goede dede beslaen;
Ende die buten quamen; sonder cessereren
Dede hi vanghen ende rasteren.
Hi verboot dat men hen door sijn houde
- 16290 Gheenerhande goet toe vueren en soude.
Nu hebben van Brabant die goede stede
Met grooten coste ende moyten mede
Bruederlijke ghearbeit in dien dinghen,
Om die van Antwerpen te bringhen
- 16295 Ter gonsten van den hertoghe vri
Haren heere, alsoe dat si,
Die zake bededinghden ten utersten, dat
Van Antwerpen die voorseide stat.
Haer ghedeputeerde raetsliede
- 16300 Teenen ghesetten daghe, soe ic bediede,
Sinden souden te Bruessele, dats waer,
Ende den hertoghe haren heere al daer
In der ieghenwoordicheit

Vs. 16284 met harer roten, met hare bende.

16282 A: op ghetoten; B: op ghestooten; C: op
ghestooten, dat is gebroken, open en afgebroken.

Z. KILIAEN. Ik voeg er hebben bij.

16289 door sijn houde behoort tot hi gheboot :
door de houde die men hem schuldig was.

- Van sinen drien staten forseit
- 16305 Opdoen, toonen ende bringhen bi
 Dat poent van haren rechte, dat si
 Haer privilegien, costumen, te waren.
 Herbringhen, rechten, niet sculdich en waren
 Te toonen buten harer stat.
- 16310 Ende na alle tgone dat
 Si daer af bi ghebringhen conden,
 Souden si voort, hoort mi vermonden,
 Jeghen den heere van Berghen daer naer
 Te rechte comen voor den hertoghe, daer
- 16315 Dat behoerlijke soude wesen;
 Ende achtervolghende desen
 Hebben die van Antwerpen dat
 Van den voorseiden poente binnen der stat
 Van Bruessele voor den hertoghe gheacht
- 16320 Ende sinen drien staten bi bracht,
 Ende tghene ghetoot, dat seggie di,
 Dat si daer af hadden, ende dat si
 Meinden dat hen mocht dienen, sijts vroet.
 Hier na heeft die hertoghe goet,
- 16325 Ter beden van den drien staten forseit,
 Gheconsenteert met guetlicheit
 Dat die zaken daer wi af scriven
 Tusscen hem staende souden bliven
 Ende die van Antwerpen forseit,
- 16330 Behoudelijke hem siere heerlicheit
 Ende ooc der selver stat
 Haren rechten; ende dat
 Men ierst voortvaren soude te male
 Op die zake principale
- 16335 Tusscen die van Antwerpen sonder sneven
 Enten heere van Berghen voorscreven,
 In der manieren verclaert hier bi.
 Dats te wetene : dat si

- Voor des hertoghen heerlicheit
 16340 Ende den drien staten voorseit,
 Daert gheliefde den hertoghe vaillant,
 Binnen sinen lande van Brabant
 Comen soudē, hoort mi ghewaghen,
 Tot vueghliken beteekenden daghen,
 16345 Om aensprake, verantwerden, redene, besceit
 Op te doene van den ghesille voorseit,
 Ende al tghene dat si wouden
 Daer toe segghen, dat si dat soudē
 In ghescrifte overgheven.
 16350 Ende oft die selve partien voorscreven
 Eenich betoon doen wouden, hoort den sen,
 Met privilegien, carthen, registren,
 Met brieven ocht met ghetughenessen :
 Soe soude die hertoghe sonder messen
 16355 Uut sinen rade vroede ende wise,
 Ende die state haer commissarise
 Senden in elke van den steden
 Om tvorseide betoon met wijsheden
 Met brieven, privilegien, alst mocht gheboren,
 16360 Voort conde ende waerheit, te verhooren,
 Ende anders hen claerlike
 Te informeren volcomelike.
 Opter partien cost, sijt seker des,
 Daer dat gheboert. Ende soe wes
 16365 Voor die commissarise voorghelesen,
 Ghetoot oft bi bracht soude wesen,
 Dat soudē si bescreven, ende niet el,
 Onder haer zeghele besloten wel,
 Overbringhen den hertoghe tehande
 16370 Ende den drien staten van den lande,

Vs. 16548 *Daer toe segghen*, daer bij voegen.

16555 B : *Uit sinen raedt vroet ende wijse*.

16564 A, B, C : *gheboert*, dat is gheburde,

een soort van preteritum indefinitum. De zin is :
 in zoo verre dit gebeurde en plaats hebben zou.
 Vglk. vs. 15972 et 16575.

- Om daer op bi hem met goeder stade
 Gheordencert te wordene met ripen rade,
 Alsoe dat na allet gheboren
 Van rechts wegghen soude behooren.
- 16375 Om welke ordinancie, die ic vermane;
 Ende overdraghe na te gane
 Hebben die van Antwerpen tien tiden,
 Ende die heere van Berghen ter ander siden,
 Hare ghebreke, clachten sonder begheven
- 16380 Ende eisscen al overghegheven,
 Ende weder daer op gheantwert al
 Met gheschrifte groot ende smal,
 Ende ten utersten, bi onderwise,
 Hebben si hem als die wise
- 16385 Bi rade van vrienden tien tiden
 Ghesubmitteert in beiden ziden
 Van alle den ghescille voorseit,
 Ende verbonden te houden met sekerheit
 Tghene dat daer af, si u bekant,
- 16390 Die heere van Edinghen greve van Conversant,
 Ende die ioncheere van Montjouwe desghelije
 Utspreken souden samentlijc
 Om te bevellene desen twist,
 Ende al sonder arghelist,
- 16395 Elken van den partijen behouden daer in
 Haren rechten meer ende min.
 Tghene dat deze segghers, sijts ghewes,
 Hier af ordeneerden, dat en es
 Niet ghebracht tot mijnre conden;
- 16400 Maer ghemeinlijc seide men tien stonden
 Dat die hertoghe sekerlijc
 Van der siden van Antwerpen grootelijc
 Daer af ghedient wert tsinen wille.

Vs. 16375 B : *na alle gheboren.* Vgl. vs. 16364.16395 A : *Om te vellene;* C : *Om te bevelene.*

Ende hoe wel dat dese ghescille
 16405 Porden in den iare, dat segghic di,
 Van XXV, soe bleven si
 Nochtan hanghende, met woorden clare,
 Tot omtrent den inde van den iare
 Van XXVI, ic seker ben,
 16410 Eer die voorseide partien hen
 Daer af submitteerden, sijts ghewes,
 Ghelijc als dat voorscreven es.

CXXXIII.

Hoe de Universiteit vanden scolen inder stad van Lovene opgheset waert
 ende ghecreghen ¹.

Hertoghe Jan die edel heere
 Minde die Heileghe Kerke zeere
 16415 Ende die clergie sonderlinghe,
 Ende bedachte sijn lant gheringhe
 Te versiene erfelike
 Van enen juweele ontsterfelike,
 Dat es te wetene, onverholen,
 16420 Van eenre gheprivilegieerder scolen,
 Daer sijn ondersaten, hoort mi tellen,
 Ende ander haer kindere mochten stellen
 Om conste ende wijsheit, der ic wel lien,
 Te leerene, die si te dien tien
 16425 Buten sinen lande elderswaer
 Soeken moesten hier ende daer.
 Ende dese scole, ic segghe u dat,
 Haddi meininghe in der stat

¹ A stemt met B. C: *Begintsel der Universiteyt van Lovene.*

Vs. 16415 *clergie*, geleerdheid, wetenschap.

16425 A, C: *elswaer*; B: *elder waer*.

- Van Bruessele te legghene, ende dede
 16450 Des spreken met eeneghen van der stede
 Die daer toe niet gheneight en waren
 Noch en rieden, hoordic verclaren,
 Segghende: dat die studente in hindere
 Violeren souden der liede kindere;
 16455 Ende dat dan risen mochte in der stat
 Onraet, ghescille ende debat.
 Hier na die hertoghe spreken dede
 Met eeneghen van Lovene der stede,
 Die daer toe vielen gheheellijc,
 16440 Ende hebben den hertoghe oetmoedelijc
 Daer om ghebeden met ernsticheit.
 Alsoe heeft die hertoghe voorseit
 Ghescreven ende aen den paus ghesonden
 Merten den vijften, die tien stonden
 16445 Ter beden van den hertoghe goet
 Een ghemeine studium, sijts vroet,
 Ende scole gheprivilegieert
 Van allen consten gheordineert
 Ende gheset heeft in ewicheit,
 16450 Sonder alleene in der godheit,
 Int stat van Lovene, van dien termine
 Voortane ewelijc te sine.
 Ende heeft daertoe sonder sueven
 Privilegien verleent, ghegheven,
 16455 Cancelliers, conservatoers ooc met
 Gheordineert ende gheset,
 Alst blijct bi den bullen wel gheraect
 Int hof van Rome daer op ghemaect
 In den iare Ons Heeren, dits openbaer,
 16460 Veertien hondert ende XXV iaer,
 Neghen daghe in decembri.

Vs. 16451 A: daer niet toe.

16457 B: Als blijct.

DEEL III.

BRABANTSCHE YEESTEN.

- Daer na heeft die hertoghe vri
 Notable doctore onghelet
 Ontboden ende meesters met
 16463 Van allen consten, sonder beiden,
 Van der godheit alleene utghesceiden,
 Ende bi sijnre stat na sijn begheeren
 Van Lovene doen stipendieeren.
 Die haer ierste lesse, ic seker ben,
 16470 In harer consten elc van hen
 Ter ceren Gods, soe wi oorconden,
 Ierst aenhieven ende begonden
 Opten iersten dach dat segghic di,
 Der maent van novembri
 16475 In den iare Ons Heeren, segghic u claer,
 XIIIe sessentwintigh iaer.

CXXXIV.

Hoe de proefst van Camerycke, Seghelere van Grabant, ghevanghen waert
 ende meeranders ¹.

- Int selve iaer int beghin van meie
 Ontlaste die hertoghe met besceie
 Sinen neve heer Janne van Lutzenborch
 16480 Van governoerscape ende besorch
 Slants van Henegouwe, doe ic ghewach.
 Daer na, opten neghentiensten dach

¹ A : ... proest ... seghelaer; geen ander verschil. C : Hoe die Hertoge heer Janne van Lutzenborch ontlaste vanden gouverneurschap van Henegouw, ende hoe die Proest van Camerijck gevangen wert.

Vs. 16475 A : Opten tweesten dag... A : Der maent van octobri. Bij DYNTER waer de oprigting van de school vermeld wordt, staet in der daed dat de lessen den tweeden october (*secunda die mensis octobris proxime futura*) zullen beginnen. Maer of dit juist zoo geschiedde, weet ik niet. Ik volg B en C.

16480 A, C : Van governemente of (ofte) besorch.

Der maent van julio, ongheloghen,
 Soude tot Groenendale hebben ghetoghen
 16485 Meester Cornelijs Proper, sijt seker das,
 Proost van Camerike, die was
 Seghelere van Brabant doe;
 Ende opten weghe quamen hem toe
 Een deel ghewapende ghereden
 16490. Diene omringhden met nidicheden
 Daer hi reet simpel ende slecht,
 Want hi en hadde maer eenen knecht;
 Daer vuerden sine sonder verdraghen
 Ewech door bosse ende haghén.

.....

 16495 In al deser drueffenessen
 Die hi leet in der vanghenessen
 Hadde hi, si u bekant,
 Over hem den zeghel van Brabant
 Die hi alsoe suptilike

16500 Bewaerde ende alsoe wiselike,
 Dat die ghene, wilt mi verstaen,
 Diene in handen hadden ende ghevaen.
 Dien niet en ghecreghen, dat versint.
 Noch daer af en wisten twint.

16505 Ten utersten, dat si u vercleert,
 Wert hi ghescat ende gheransonneert.

Vs. 16494 B: *En wech*. Dit zelfde vers ontbreckt in A. In C staet *door bossen ende door hagen*, en daer gact de tekst onafgebroken zonder aangewezenen gaping voort; maer in B is na *En wech*, enz., plaets voor twelf verzen open gebleven. C breckt eenen regel hooger af, en laet ook eenige regels in 't wit. DYNTER vult de leemte aen, en zegt dat

de proost dus in Sonienbosch aengehouden werd door lieden die de betaling wilden bekomen van zekere som gelds die de hertog, naer hun zeggen, hun verschuldigd bleef. De gerantsoeneerde werd later door den hertog losgekocht met het geld dat de stad van Brussel hem in afkorting der hem vroeger toegestane bede verschoot.

-

 Hier na opten sesten dach
 Der maent septembris, doe ic ghewach,
 Tooch hertoghe Jan, ic seker bin,
 16510 Van Bruessele tot Zénneke in;
 Daer bleef hi drie daghe, onghewaent.
 Opten tienden dach der selver maent
 Tooch hi tot Berghen in Henegouwe.
 Dat was tierste, in goeder trouwe,
 16515 Dat hi te Berghen binnen quam,
 Sint dier tijt, soe ic vernam,
 Dat si met wederspennicheit
 Metten hertoghe van Gloucestre voorseit
 Rebelleerden ieghen den hertoghe Jan.
 16520 Daer na es hi, die edel man
 Van Berghen tot Sinte Gheleins ghetoghen.
 Daer bleef hi, dats ongheloghen,
 Tot dat hi van daer, wilt mi versinnen,
 Weder quam te Bruessele binnen,
 16525 Sevene in octobri, dat es waer,
 Int selve voorseide Ons Heeren iaer.

Vs. 16507 Hier hebben A en B alweér een open vak, maer C gaet regelmatig voort. Daer DYNTER van den zoo subtijllijk bewaerden zegel niet spreekt, had waarschijnlijk de vertaelder hier de uitkomst van de zaak, de loskoopng en de wijze op welke zij geschiedde, laten volgen en DYNTERS verhael in twee gedeeld. Daer is uit te vermoeden dat die verzen opzettelijk uitgelaten en

misschien door den rijmelaer zelven doorgehaeld zijn.

16514 *onghewaent* is het oud stopsel *sonder waen* om het rijm een weinig gewijzigd, en een beetje dommer gemaakt. Vglk. vs. 16522 *dats ongheloghen*, waer voor elders allen *ongheloghen* staet.

16517 A, B: *wederspennicheit* — *si*, die van Berghen.

CXXXV.

Hoe die hertoghe van Bourgognen regent van Hollant ende van Zeelant
de stad van Sevenberghen met machte beleide ende ghecreech¹.

- Vrouwe Jacob lach te deser tijt
Te Schoonhoven in Hollant, des seker sijt,
Ende hadde ooc in haren behoude
16530 Ghecreghen die stat van der Goude.
In dien steden hielt si als die fiere
Volc van wapenen ende soudeniere,
Daer si met scadichde ende dede pant
Den anderen steden van Hollant
16535 Die haer waren onghhehoorsam.
Van Sevenberghen, soe ic vernam,
Die heere die hielt meer ende men
Partie met Vrouwe Jacoppen,
Ende dede vele scadelijcheden
16540 Den cooplieden van anderen steden
Uut Sevenberghen sijre stat,
Die op twater verkeerden, alsoe dat
Die hertoghe van Bourgognen, dat versent,
Dien die hertoghe van Brabant tregement
16545 Van Hollant ende van Zeelant
Bevolen hadde, als coene wigant
Met grooter macht zeere vermoghen
Voor Sevenberghen es ghetoghen
Ende beleit te watere sonder sparen,
16550 Soe dat die van binnen besloten waren.
Ende na dat hi daer vore, des seker sijt,

¹ A verschilt niet. C: *Hoe Sevenbergen gewonnen wert.*

Vs. 16540 Dit vers onthreect in B.

16539-41 De constructie is: *Ende dede uut
sijre stat Sevenberghen den cooplieden, enz., vele*

scadel.

16546 A, B: *als coene wigant*; C: *coenen. Ik
versta: als een coen wigant, of krijgsman.*

- Ghelegghen hadde eenen langhen tijt
 Wert daer een respijt ghededinght naer,
 Om sprake te houdene, ende aldaer
 16555 Sant van Bourgognen die heere
 Den joncheere van Gaesbeke ende meere
 Andere groote heeren, ic segghe u dat,
 Binnen Sevenberghen der stat
 Om te dedinghen met wisen keere.
 16560 Die boden van Sevenberghen den heere
 Een groote somme van ghelde, dats waer,
 Datti hadde willen gheloven daer
 In den oorloghe, verstaet den sen,
 Tusscen den hertoghe ende Vrouwe Jacoppen
 16565 Stille te stane, sonder tien tiden
 Hem des te bewindene teenegher ziden,
 Ten ware dat men striden soude.
 Oft dat ghebeurde, waer hi dan woude
 Soude hi moghen striden in trouwen
 16570 Metten hertoghe oft metter Vrouwen.
 Die hertoghe van Gaesbeke riet den heere
 Van Sevenberghen herde zeere
 Sinen neve in rechter trouwe,
 Dat hi dat alsoe doen wouwe.
 16575 Vele onderwijs dede hi hem doe
 Om hem te bringhene daer toe.
 Maer wat men hem seide oft riet,
 Hi en woude tractact aenverden niet.
 Dus es die dedinghe aldaer
 16580 Ghesceiden ende tbestant daer naer
 Es verstreken ende uutghegaen.

Vs. 16555 *respijt*, wapenstilstand.

16557 A : *Ander groter heren*.

16568 A : *Oft dat gheboerde*; B : *ghebuerde*.
 Indien dat (te weten dat men strijden zou) plaets
 had, zoo zou hij vrij zijn van met of tegen den
 hertog partij te kiezen.

16574 *Dat hi*, enz. Deze regel ontbreekt in A.

C : *also dat doen wouwe*; ook B : *wouwe*.

16578 A : *tractael* (= 't *tractact*) *anderen*.

16581 A : *verstecken*. Versta dat de duer van
 den wapenstilstand verliep en dat deze een einde
 nam.

- Daer na dede die hertoghe saen
 Die stat al omme na behooren
 Vaster belegghen dan te voren.
- 16585 Ende als dat saghen die van binnen
 Ende hen quam in haer bekinnen
 Die offere die ghi vore hebt verstaen,
 Die de hertoghe hadde ghedaen,
 Die haer heere nam in onweerden
- 16590 Ende met en hadde willen aenveerden:
 Soe hebben se daer na eer iet lanc
 Jeghen haers heeren wille ende danc,
 Die niet en conde ghekeeren dat,
 Van Sevenberghen die voorseide stat
- 16595 Op ghegheven in die hant
 Van Bourgognen den heere vaillant.
 Ende die heere van Sevenberghen claer
 Wertter uut verdreven daer,
 Ende es voortane, alsoe ghi hoort,
- 16600 Een arm ridder bleven voort.
 Dit gheschiede int selve iaer
 Van sessentwinteghen, dats waer.

CXXXVI.

Van Jaune Chevalier hoe hy ghevanghen waert ende ghericht
 ende de zake waer omme¹.

Hier boven daer wi in goeder mate
 Bescreven hebben van den tractate
 16605 Te Douway ghemaect in der stat,

¹ A en B zonder verschil. C: *Hoe Jan Chevalier gerecht werdt.*

Vs. 16587 A: *Dien offere die ghy*; B: *Den offer die ghy*; C: *Den offre die ghy.*

16594 *De orde is: die voors. stat v. Sevenb.*
 16592 A: *Jeghens haren heren wille.*

- Hebben wi wel verclaert hoe dat
 Vrou Jacoppen moeder, die hertoghinne,
 Hertoghen Jans moye, dit versinne,
 Na tselve tractaet in rebellicheit
 16610 Bleeft ieghen hertoghe Janne voorseit;
 Ende datti daer omme, als die vroede,
 Haer duwarie ende haer goede
 In Henegouwe ende in Hollant
 Dede beslaen aen elken cant,
 16615 Ende tsier tafelen legghen, sijts vroet;
 Ende die heeft die hertoghe goet
 In sinen handen behouden mids das.
 Dies doude vrouwe qualije was
 Van herten te vreden, dat es clær.
 16620 Na desen, te wetene int selve iaer
 Sessentwintich, opten vridach,
 Die ses daghe in decembri lach,
 Jaeghde op Zonie die hertoghe coene,
 Soe hi ghewoonlijc was te doene,
 16625 Ende dede in dier selver uren
 Den das graven bi der Vueren.
 Daer wert ghevanghen, wilt mi hooren,
 Jan Chevalier, die was gheboren
 Van Massels in den lande van Aet;
 16630 Die daer ghevolght was, dat verstaet,
 Den hertoghe met eenen anderen knecht
 Die Peeterken hiet, die te recht
 Ontliep ende maecte hem van daer.
 Jan Chevalier wert cort daer naer
 16635 Te Bruessele bracht, dits waer bediet,
 Ende daer wert hem, in lieghe u niet,

Vs. 16618 B : *douwe vrouwe*. — *Dies* deed mij
mids das tot het voorgaende brengen.

16629 B : *van Aat*; C : *van dat* (sic).

16634 A : *wort*. Dezen ouden vorm van 't
 impf. heeft A op de meeste plaetsen; doch in den
 tweeden regel hier na, *daer wart hem*.

- Des maendaeghs ghevraeght sonder verdrach,
 In decembri den sestienden dach,
 Waer omme hi den hertoghe daer
 16640 Op Zonie dus ghevolght was naer,
 Ende wien daer sant; men vraeghden das,
 Wie dat sijn gheselle was
 Die met hem quam, ende dien
 Men soe haestelijc sach ontvlien.
 16645 Daer op dat hi antwerde saen :
 Dat hi was in den strijt ghevaen
 Van Brouwershavene in Zeelant
 Van eenen riddere vroom ende vaillant,
 Heere Janne Vileyn, nu hoort dat,
 16650 Heere van Stertbeke, diene hadde ghescat
 Op twee hondert cronen sonder sneven,
 Ende die hadde hem dach ghegheven
 Van sinen rantsoene sonder si
 Tghelt te halene; daer omme hi
 16655 Sijn erve vercochte, si u vercleert,
 Maer tghelt was gherasteert.
 Daer omme haddi gheweest op trouwe
 Bi den baillu van Henegouwe;
 Maer wat hi hadde ghedaen in desen,
 16660 Sijn ghelt en mocht niet ontslaghen wesen.
 Daer omme was hi ghevolght naer
 Den hertoghe, hopende dat hi daer
 Vinden soude na sijn begheeren
 Heere Janne van der Meeren
 16665 Bi den hertoghe, dien hi voordien

Vs. 16641 A: *wiene*; C: *wien*, dat is *wie hem*.

16645 A: *antwoerde*.

16649 A, C: *Vileyn*; B: *Vyleyn*.

16650 A: *Sterbeke*, bij DYNTER *Sterebeke*; C:
Stertbeke.

16658 A: *baillu*.

16662 A: *lopende*, en wel met eene stip (*punctum*) na dat woord.

16665 A en B: *Sijnde soude* (*sic*), wonderlijk
 in de zelfde grove fout overeenstemmende.

- Te Steertbeke dicwile hadde ghesien
 Doen hi ghevanghen sat tier steden.
 Dien soe soudi hebben ghebeden
 Dat hi hem aen den hertoghe rijc
 16670 Hadde willen helpen trouwelijk,
 Dat sijn ghelt, daer wi af lesen,
 Hadde moghen ontslaghen wesen
 Om sijn rantsoen ghenoecht hier voren
 Te betalene na behooren.
- 16675 Als van den knecht, nu hoort na mi,
 Die ontloopen was, seide hi,
 Dat hine opten weghe vant,
 Ende dat hi Pecterken was ghenant,
 Uten lande van Limborch ter waerheden
- 16680 Gheboren : ende hi hadden ghebeden
 Met hem te comene tier stonde
 Om dat hi die sprake conde
 Van den lande, ende over al
 Die weghē wiste groot ende smal.
- 16685 Hier op wert hem gheseyt ter stont
 Dat hi wel wiste ende hem was cont
 Dat hi des hertoghen viant was,
 Ende dat al sijn goet mids das
 Verboort ware ende gheconfisqueert :
- 16690 Hoe mocht hi dan soe cloec gheveert
 Hebben ende sijn van moede soe hooghe,
 Te comene bi den hertoghe
 Op tbosch daer hi jaeghde, verstaet tbediet,
 Het en ware doch ghelooflijc niet
- 16695 Hi en quam om ander zaken daer?

Vs. 16666 A : *Stet beke*; zie boven vs. 16650.

16675 *Als van den knecht*, dat is wat aengaet
 den knecht, wat den knecht betreft. Zeer gewoone
 spreekwijs bij onzen schrijver.

16689 A, B : *gheconsisteert*; C : *geconfisqueert*.

16690 *gheveert*, handelwijze, daed, gedrag.
 Zie KILIAEN. Men zeide nog in de XVI^{de} eeuw *veel*
gheveerts maken voor veel ondernemen.

- Ende doen wert hi cort daer naer
 Op die banc ghebonden; men seide hem houde
 Dat hi die waerheit segghen soude.
 Ende daer soe bat hi tehande
 16700 Dat men hem loste uten bande :
 Hi soude die waerheit openbaer ,
 Ende van grooten stucken , segghen daer.
 Doen hi uten banden was ghevrijt
 Seide hi dat hi langhen tijt
 16705 Te Steertbeke ghevanghen lach :
 Ten utersten ghecreech hi dach.
 Doen tooch hi te Keynoot sonder vieren
 Bi der ouder Vrouwen , der duagieren ,
 Die seide hem , sijt seker das ,
 16710 Daer Lambrecht van Bingh bi was ,
 Dat hi soude trecken in Brabant
 Ende vernemen alle tghestant
 Hoe die hertoghe , hoerter naer ,
 Ute te treckene plaghe daer
 16715 Om te jaghene , des sijt vroet ,
 Soe te peerde soe te voet ,
 Ghewapent , nu leght hier op merc ,
 Oft onghewapent , ende hoe sterc :
 Wes hi hier af vernemen soude ,
 16720 Dat hi dat weten laten woude
 Bi Peeterken den knecht voorscreven.
 Ende hi soude hebben ghebleven
 Te Steertbeke na dit bedrijf
 Bi heeren Jans Vileyns wijf.
 16725 Des dijnsdaeghs , nu hoort na mi ,

Vs. 16697 *de banc*, de pijnbank.

16706 *ghecreegh hi dach*, uitstel, cenige dagen
 vrijheid, om, gelijk DYNTER zegt, zijnen broeder
 te Camerijk te gaen bezoeken.

16710 *Daer*, enz., in tegenwoordigheid van
 Lambr. van Binche.

16720 *Dat hi dat*, enz. Deze regel ontbreekt
 in A.

- Seventiene in decembri
 Voor middaghe omtrint tien uren
 Wert den voorseiden daer wi af rueren,
 Janne Chevalier, ghevraecht tier stonden
 16730 Sonder arbeit oft pine, ongebonden,
 Oft hi bleve bi dien woorde
 Dat men sdaeghs te voren van hem hoorde,
 Ende dat hi die waerheit, wats gheschiet,
 Segghen soude ende anders niet.
- 16735 Doen antwerde hi tehant
 Dat doude Vrouwe van Hollant
 Bi Lambeert van Binch al bloot
 Hem bi haer te comene ontboot,
 Ende beval hem in Brabant ghereect
- 16740 Te treckene, alst voorscreven steet;
 Ende dat die voorseide Lambeert daer bi
 Hem daer na seide ooc, dat si
 Den hertoghe wel souden al bloot
 Vanghen ende bringhen te Keynoot,
- 16745 Als si tghestant wisten claer;
 Ende dat si souden comen daer
 Te peerde ende te voet in deser maniere,
 Deen na den anderen viere ende viere,
 Van Namen tot Wavere onghelet,
- 16750 Ende vergaderen, na topset
 Dat si souden maken als dan.
 Ende als si den hertoghe Jan
 Ghevanghen hadden, soe ghi hoort rueren,
 Souden sine te Keynoot vueren.
- 16755 Ende seide voort dat al bloot

Vs. 16751 A: *by die woorde Diemen*, enz.; B, C:
by dien woorde Diemen, enz. Om niet noodzakelijk
 eene taelfout te laten staen heb ik in 't enkelvoud
Dat men geschreven.

16757 *Bi Lambert*, door middel van Lamb.
 16750 *na topset*, enz., dat is volgens het he-
 sluit, de maetregelen, die zij dan daer over nemen
 zouden.

- Doen waren binnen Keynoot
 Omtrent hondert, des sijt vroet,
 Ende LXXX ghesellen te voet,
 Ende vijftich te peerde, al soudeniere,
 16760 Die stat te verwacne als die fiere.
 Voort seide hi noch ende dede bekant
 Dat Otte van der Motten eenen halsbant
 Hadde, die welke halsbant was
 In Inghelant ghemaect, sijt seker das,
 16765 Ende men hadde, hoort mi vermonden,
 Weder in Inghelant ghesonden
 Om noch eenen anderen tot dien
 Te doen makene; maer wien
 Men die halsbande, wats ghesciet,
 16770 Aen doen soude, en wiste hi niet.
 Ende seide dat Peeterken voorwaer,
 Die met hem comen was al daer
 Met Otten van der Motten woonde bloot
 Oft metten proost van Keynoot.
 16775 Des selfs dijnsdaeghs daer wi af rueren,
 Na der noenen omtrint III uren,
 In presentien der raetsliede, hoort den sen,
 Des hertoghen van Bourgongien
 Wert Janne Chevalier voorseit
 16780 Onghebonden ende sonder arbeit
 Ghevraeght oft hi bi dien worde
 Bleve dat men hem segghen hoorde
 Des morgens, ende hi sonder falen
 Dat segghen soude ende verhalen,
 16785 Ende die waerheit segghen al.
 Doen vertooch hi groot ende smal

Vs. 16765 A, B, C : *den welken halsbant was.*

16767 *tot dien*, bij dien, boven dien.

16781 A : *Ghebracht.*

16782 A, B, C : *die men*, vglk. vs. 16752.

Twee regels verder (vs. 16784) staet hier nog eens
Die segghen soude, hetgeen ik ook verbeter.

- Die zaken claerliker, wilt verstaen,
 Dan hi te voren hadde ghedaen,
 Ende esser gheheellijc bi bleven,
 16790 Alsoe si boven staen ghescreven.
 Ende seide voort met woorden snel
 Dat doude Vrouwe hem dit bevel
 Op Sinte Andries dach hadde ghedaen,
 Des avonts, als zi soude dwaen
 16795 Om te soppeerne; ende daer
 En was niement bi noch naer
 Dan Lambeert van Bingh voorseit.
 Welke Lambeert hem hadde gheseit:
 Consten si den hertoghe Jan
 16800 Ghevanghen, soe soude dan
 Doude Vrouwe herde snel
 Haer duwarie crighen wel,
 Ende alle die thare hadden verlooren
 Souden worden verricht na behooren.
 16805 Des goensdaeghs, XVIII in decembri,
 Na der noenen, bekinde hi
 In presentien, si u bekant,
 Der drie staten van Brabant
 Dat die zaken sonder ondersceit,
 16810 Soe hi sdaeghs te voren hadde gheseit,
 Ghesciet waren sonder waen
 Ghelijc si boven ghescreven staen.
 Voort seide hi ende dede bekant
 Dat Otte van der Motten uut Inghelant
 16815 Van Vrouwe Jacoppen der hertoghinnen
 Harer moeder brachte, wilt versinnen,
 Enen rinc daer enen steen in lach:
 Als dien die oude Vrouwe sach

Vs. 16794 *dwaen* is wasschen, afwisschen, en
 van de handen te verstaen voor het eten.

16805 A: *Ende die thare.*

16804 *verricht*, in 't hunne hersteld.

16814 A, B, C: *Oste van der Motte.* Bij DYNTER
Otto de te Motte.

- Beval si rechtevoort herde scier
 16820 Den voorseiden Janne Chevalier
 In Brabant te treckene sonder verbeit,
 Om der zaken wille voorseit.
 Ende als si hem dat bevel dede
 Antwoorde hi haer ter stede
 16825 Dat hi om haren wille verloren
 Sijn goet hadde daer te voren :
 Noch soude hi al sonder blijf
 Om haren wille waghen sijn lijf.
 Een peert dede si hem daer toe
 16830 Bi den proofst van Keynoot gheven doe,
 Ende Peeterken ooc een aldus,
 Daer si op quamen tot Flerus.
 Doen sonden si te Keynoot metter spoet
 Die perde omme, ende ghinghen te voet
 16835 Al totter Vueren, doe ic ghewach.
 Des vridaeghs opten XX^{sten} dach
 Der selver maent ghenoeemt alhier
 Wert den voorseiden Janne Chevalier
 Gheseght dat hi sonder beide
 16840 Alle die uterste waerheit seide :
 Oft si hertoghe Janne hadden ghevaen,
 Wat men hem soude hebben ghedaen?
 Op twelke hi antwerde met stade
 Dat ware ghesloten in den rade,
 16845 Als hi te Keynoot bracht soude wesen;
 Dat men ontbieden soude na desen
 Tabellioens ende derghelike
 Notarise van Camerike
 Ende van eldere, wilt versinnen,
 16850 Daer vore hi der hertoghinnen
 Vrouwe Jacoppen soude scelden quijt

Vs. 16851 B: *Jacoppen schilden quijt, sonder soude; voorts verthyen (sic).*

- Ende vertien ter selver tijt
 Op Henegouwe, Hollant, Zeclant.
 Dan soude men in Brabant
 16855 Laten weten alsoe houde :
 Soe verre als tlant gheloven woude
 Des wrake te doene nemmermeere,
 Soude men hen senden haren heere.
 Ende ten lesten seide hi daer na
 16860 Dat die hertoghinne Vrouwe Jacoba
 Bevolen hadde, als hertoghe Jan
 Ghevanghen ware, dat men hem dan
 Aen sinen live, wats ghesciet,
 Emmer en mesdade niet.
 16865 Na dat met woorden ende met spraken
 Jan Chevalier alle dese zaken
 Te vele stonden ende steden
 Bekent hadde ende verleden,
 Es hi op die Steenpoorte daer naer
 16870 Te Brusselle bleven ghevanghen daer;
 Ende hoe wel, in lieghe u niet,
 Die greve van Saint Pol daer toe riet
 Ende meer andere heeren groot,
 Dat menne ontcommerde van der doot
 16875 Ende rechte van den live, sijts vroet,
 Die sachtmoedeghe hertoghe goet
 En wouts ghedoghen niet, openbare
 Segghende dat hi sculdich ware
 Recht doen te ghesciene, hoort mi bedieden,
 16880 Over die ghene die anderen lieden
 Mesdaen hadden in eneghen keere,
 Die hem claeghden dat als heere;
 Maer als men aen hem selve mesdade,

Vs. 16856 *gheloven*, beloven.
 16864 A: *Emmers*.

16874 A: *Dalmennen*.
 16875 A: *rechten*.

- Ende hi dat om die Gods ghenade
 16885 Vergave : verweecte hi sonder verlaet
 Gode te verghevene sine mesdaet ;
 Ende alsoe meinde hi voortan
 Ghevanghen te houdene den selven Jan
 Tot des Goeden Vridaeghs, sijn seker das,
 16890 Dat doen naestcomende was,
 Ende dan woude hi hem tier tijt
 Om Gods wille laten quijt,
 Ende vergheven hem sijn mesdaet,
 Op dat hi te voorder creghe aflaet
 16895 Ende verlatenesse van sinen zonden.
 Maer God Ons Heere, hoort mi oorconden,
 Hevet anders ghevoeght, doe ic ghewach,
 Want opten Goeden Vridach
 Was selve doot die heere voorbaer,
 16900 Als int capittel dat hier volght naer
 U verclaert sal worden scier.
 Bi desen en wert Jan Chevalier
 Niet quijt noch ontslaghen, dats waer,
 Maer hi bleef ghevanghen daer
 16905 Tot die greve van Saint Pol, si u bekant,
 Tot den hertoghedomme van Brabant
 Ontfanghen wert, hout u daer an ;
 Die dede den voorseiden Jan
 Op een hooghe stellinghe, sijn seker das,
 16910 Die voor der stat huus ghemaect was,
 Op die merct van Bruessele sonder bliven
 Bi Wouteren Pipenpoy ontliven,
 Die amman van Bruessele was sekerlijc,
 Ende vierendeelen openbaerlijc.

Vs. 16888 B : *dien selven man.*

16889 B : *Tot des goeds vrijendaegs.*

CXXXVII.

Goe hertoghe Jan van Brabant die Vierde ziet worden es ende ghestorven¹.

- 16915 Hertoghe Jan bleef, wilt versinnen,
Met sinen state te Bruessele binnen;
Op enen goensdach tooch hi van daer
IX in aprille, dit es waer,
Sijn bruder met hem. Te derre maniere
- 16920 Van Bruessele toghen si te Liere.
Daer hielt een dachvaert die heere vaillant
Met sinen drie staten van Brabant;
Ende als die dachvaert was gheënt,
Es die hertoghe omme ghewent
- 16925 XII in aprille, doe ic ghewach,
Na der noenen op enen saterdach,
Op den Palmavont ter waerheden.
Ende als hi aldus quam ghereden
Tusscen Bruessele ende Vilvoorden, daer
- 16930 Wert hi bevaen met ziecten swaer
Ende met grooter pinen. Die heere lofsam
Des avonts binnen Bruessele quam,
Ende bi hem quamen in corten termine
Ende bleven bi hem sijn phisicine;
- 16935 Maer die ziecheit van den edelen man
Al haerliede conste verwan.
Dus bleef hi ligghende, soe ic ghewaghe,
Metter ziecheit die van daghe te daghe
Vast meerderde ende stercte sonder verdrach,
- 16940 Tot opten Witten Donderdach,

¹ In A is alles gelijk. C: *Van Hertoch Jans doot.*

Vs. 16919 A: *in diere maniere*; C: *in der maniere*. Ik verbind dit met het volgende.

16936 A: *Al hore liede*; B: *haere liede*; C: *Alle haerlieden*.

- Den seventienden dach, hoor die wille,
 Der selver maent van aprille;
 Ende doen bat die edel heere
 Van Saint Pol sinen brueder zeere
 16945 Dat hi sijn testament wel gheraect,
 Twele hi voormaels hadde ghemaect
 Ende wiselijc gheordineert,
 Volvoeren woude, si u vercleert,
 Ende tot volcomender executien
 16950 Brenghen woude, verstaet den sen.
 Dat gheloofde hem willichlijc
 Sijn bruder te doene volcomelijc.
 Daer na dede hi met begheeren
 Drie messen voor hem celebreeren,
 16955 Ende als hi met grooter innicheit,
 Met devotien ende met minlicheit
 Die messen hadde ghehoort aldaer,
 Sijn bichte ghesproken, sijn sonden claer
 Beleden hadde met groten rouwe,
 16960 Ontfinc hi met vreesen, in goeder trouwe,
 Ende met grooter weerdichede
 Den lichame Gods ende ooc mede
 Dat weerde heilighe sacrament
 Der lester olyen, si u bekent;
 16965 Ende beval den heere van Rotselaer
 In sinen name te doene aldaer
 Dat mandaet op dien dach.
 Na allen desen doe ic ghewach

Vs. 16945 A: *Ende bat doen*; C: *Doen se badt*.

16948 B: *Vernuwen*; C: *Vernieuwen*.

16964 *Des lester olyen* A en B; C: *Der testen olien*.

16967 DYNTERUS legt uit waer in dat *mandaet* bestond: *ut suo nomine faceret mandatum, ut moris est, scilicet lavando pedes et abstergendo tredecim*

pauperum personarum, ipsisque cibaria ministraret et more solito pecuniam caritative exhiberet. Het is wonder dat de rijmelaer dat niet vertaeld heeft; maer het was toen een onder dien naem algemeen bekend gebruik (*ut moris est*). Ik heb het nog elders zoo aengetroffen.

- Dat men die officie dede met love
 16970 Van den daghe in sinen hove,
 Met herde grooter sollempniteit.
 Omtrent tien uren, voor waer gheseit,
 Hadde hi bevolen claerliken
 Dat die tijt sijnre pelgrimagien
 16975 Op deze werelt vervult was claer,
 Ende began met grooter devotien daer
 Desen psalm te lesene aldus :
Miserere mei Deus
Secundum magnam misericordiam tuam...
 16980 Nemmeer en sprac die heere lofsam;
 Maer metten iersten verse van desen,
 Sonder meer oft voorder te lesen,
 Versciet die edel ziele tier stont
 Door sinen lichaemliken mont,
 16985 Ende voer bi Gode in hemelrije,
 Alsoe wi hopen claerlijc.
 Aldus es hertoghe Jan ghestorven
 Int iaer Ons Heeren ende heeft verworven
 Die doot, als men hier hooren mach,
 16990 XIII^c XXVI opten donderdach
 Voor Paesscen, ende sijn lichame
 Wert ghebalsemt na betame
 Met balsemen van grooten love,
 Ende soe ghehouden binnen den hove

Vs. 16970 A : *Van daghe*, kwalijk; versta het officie van den dag.

16971 A : *grootte*.

16975 A : *bevolen ende claer bekennen*; B : *bevolen ende claer beken*; ik volgde C, al is die les even zoo gebrekkig, om dat ik zie dat de schrijver van C het zelfde had begonnen te zetten dat A en B hebben; maer *ende* uitgeschrabt en de rest opzettelijk veranderd en, gelijk hij zeker meende, verbeterd heeft. Waerom zou ik het nog eens her-

verbeteren en voor *bevolen*, *verclaert* schrijven?

16979 De tweede latijnsche regel ontbreekt in A en in C, en zij komen daerin met *DYNTER* overeen, volgens wien ook de hertog slechts de drie eerste woorden van het latijnsch vers kon uitbrengen. De volgende regel *Nemmeer en sprac die heere lofsam* ontbreekt er ingelijks en schijnt alleen om het rijm door den interpolator bijgedicht.

16991 A, B : *sinen lichame*.

16995 Van Caudenberghe, soe ic ghewaghe,
Tot sdijsdaeghs in die paeschdaghe.

CXXXVIII.

Vander uytvaert ende exequien, ende hoe hertoge Jans lichame
begraven wert¹.

Int iaer Ons Heeren, soe ghelach
XIII^c XXVII die Paeschdach
XX in aprille, doe ic u cont,
17000 Ende noch des hertoghen lichame stont
In den hove te Bruessele binnen
Op Coudenberch, nu wilt bekinnen,
Ghebalsemt, soe ic u dede verclaer,
Tot des dijsdaeghs daer naer
17005 XXII in aprille, na sijn betame.
Doen wert dat doode lichame
Na der noenen met groter weerdicheit,
Met processien ende sollempniteit,
Met vele tortsen, met crucen, met vanen,
17010 Met menichfuldicheit van tranen,
Met droefheit ende met grooter claghen,
Van Coudenberch uten hove ghedraghen
Tot Sinte Goedelen in der kerken.
Daer worden van papen ende van clerken
17015 Vigilien ghesonghen, hoordic lien,
Met kerkelijken serimonien
Over hem, met grooter devotien daer.

¹ A schrijft *wart* voor *wert*. C : *Begraeffnisse van hertoch Jan*.

Vs. 16998 De woorden zijn hier deerlijk dooreen geworpen om een rijm te bekomen. Versta : In 't jaer O. H. XIV^c XXVII gelag die Paeschdag, enz.

A, B, C schrijven *den Paeschd*. A heeft in den eersten regel : *doe soe ghelach*.

17009 B : *torsen*.

- Ende des anderdaeghs daer naer,
 Te wetene des goensdaeghs onghewaent,
 17020 Drientwintich der selver maent,
 Wert in der selver kerken voorseit
 Een messe met grooter sollemniteit
 Over die ziele ghesonghen daer,
 Ende ter stont cort daer naer
 17025 Wert dat doode lichame voorseit
 Op een rosbaer met grooter zeericheit
 Alsoe ghebracht toter Vueren
 In St Jans kerke ende in dier uren
 Worden van ierst statelijc
 17030 Vigilien ende messe devotelijc
 Ghesonghen, ende ten inde van desen
 Wert shertoghen lichame, hoort mi lesen,
 In den hooghen choor voor den altaer
 Bi sinen vader begraven daer,
 17035 Ende bi siere moeder, si u verclaert.
 Ende in deser selver utvaert
 Waren metten greve utermate
 Van Saint Pol vele abtde ende prelate,
 Greven, baenrotsen, ridderen, knapen,
 17040 Ende vele goeder manne van wapen,
 Entie ghedeputeerde, si u bekant,
 Van den steden slants van Brabant.
 Als dese exequien, wilt verstaen,
 Na behooren waren ghedaen,
 17045 Es die greve van Saint Pol na das,
 Die toecomende hertoghe was
 Van den lande, omme, wilt versinnen,
 Weder comen te Bruessele binnen

Vs. 17019 *onghewaent*, ongelogen, of wat men
 verkiesen zal van al de stopwoorden: *ic seker ben*,
in lieghe u niet, tes waer, enz.

16023 A: *Overt lijck*; C: *Over dtijck*.

17047 *omme* moet met het volgende *Weder*
comen verbonden worden: *Weder omme gheco-*
men = teruggekeerd. Welke tael! en het lieve rijm
 deed dat alles verschoonen!

Op thof van Coudenberch voorscreven,
 17050 Ende aldaer soe es hi bleven,
 Die doot bescreiende langhen termijn
 Van den lieven brueder sijn.

CXXXIX.

Van hertoghe Jans manieren ende van sinen love ende hoe hy na sijne
 doot gheclaegt waert ¹.

Hertoghe Jan die heere bequame,
 Die de vierde was van dien name,
 17055 Sone des hertoghen Anthonijs,
 Regheerde Brabant, die heere wijs,
 Twelfdalf jaer oft daer bi.
 Binnen welken tiden dat hi
 Vele onghenuchte hadde voorwaer,
 17060 Ende vele vreemder zaken claer
 Ghescieden, als vore bescreven staen.
 Ende in allen dien, doe ic vermaen,
 Was hi verduldich, wes hem ghesciet,
 Ende en vergat Gode emmer niet
 17065 Te lovene nacht ende dach,
 Dien hi vreesde ende ontsach,
 Ende loofden (van dien) des hi hem toe sant.
 Ooc en vergat die heere vaillant
 Der ermer niet, dat ele ghevroede :

¹ A : gheclaeght wart. C : Hertoch Jans zeden.

Vs. 17057 B : *Twelf dalf*; C : *Twelf iaeren*.

17066-17067 A : . . . vreesde ende ontsach *Van*
allen des hy hem toe sant; C : *Van alle dat hy hem*
toesant. B heeft dit willen verbeteren en schrijft :

. . . vreesde ende ontsach

Ende loofden van dien des hi hem toe sant.

Ik vergenoeg mij met twee woordjes uit te sluiten,
 en een komma na *ontsach* te plaetsen : *loofden* is
 loofde hem. — Vs. 17069 A : *Der emmer*.

- 17070 Met sinen tideliken goede
 Versach hi die mildelike,
 Soe dat hi van hen ghemeinlike,
 Van den armen menscen algader,
 Ghenuemt wert der armen vader.
- 17075 Hi was ghespaersaem ende goedertieren,
 Sachtmoedich, sedich van manieren,
 Ende antwerde gueteliken
 Soe wel den armen als den riken
 Die hem daden eeneghe clachten,
- 17080 Ofte eeneghe bootscappen aenbrachten,
 Oft die anders, wats ghesciet,
 Met hem hadden te sprekene iet.
 Die erme claeghden allegader
 Tverlies van haren milden vader.
- 17085 Hi wert gheclaeght ooc utermaten
 Van allen sinen ondersaten
 Met rouweghen herten, met bitteren zeere,
 Die haren sachtmoedeghen goeden heere,
 Ghenedich, goedertieren daer bi,
- 17090 Verloren hadden. Ooc wert hi
 Gheclaeght zeere utermaten
 Van sinen nabueren ende ommesaten,
 Die hi en verlaste klein no groot;
 Maer bistant in hare noot
- 17095 Allijt bewees na ende bi.
 Ende boven al soe was hi
 Van sinen dieneren, si u ghesaeght,
 Onsprekelike zeere gheclaeght.
 Ic spreke ooc wel acherme! met recht;
- 17100 Ic was sijn dienere ende sijn knecht,
 Sijn doot magh ic wel claghen zeere :

Vs. 17070 B : tijtliken.
 17072 A laet hen achter.

17074 B : der armer; A, C : ermen.
 17095 B : nu en bi (sic).

- Die edel goedertieren heere
 Gaf mi tot soe menegher stont
 Soe menich suet woort met sinen mont,
 17105 Dat mi allen dat leven mijn
 In mijn herte gheprint sal sijn;
 Ende sijne zielen, wats ghesciet,
 En meinic te verghetene niet
 Soe langhe als mi God laet leven.
 17110 God wille sijre zielen gheven
 Deeweghe vroude van hemelrijc,
 Als ic hope, volcomelije.
 Des sprecct, alle die hier hooren na,
Pater noster ende *Ave Maria*
 17115 Voor die ziele des edelen heeren
 Gode ende sijner Moeder teeren;
 Datten die Heileghe Triniteit
 Croonen moet in deewicheit. Amen.

CXL.

Vanden Greve van Saint Poul ende wat hy binnen der tyt hertoge Jans
 syns Brueders gehantcrt ende ghedaen hadde¹.

- Na die doot des goeden heeren
 17120 Hertoghen Jans, soe moeste keeren
 Dat hertoghedom van Lothrike,
 Van Brabant, van Limborch samentlike
 Op Philipse sinen broeder,
 Greve van Lyney, sijts vroeder,
 17125 Ende van Saint Pol, dits claer ende bloot,
 Die welke na sijns vader doot
 Met hertoghe Janne woonde, neemc goom,
 Van Bourgognen sinen oom.

¹ A heeft geen verschil. C: *Hoe hertock Philips het Ruwaertschap overgaf Hertoge(n) Jan sinen broeder.*

- Uut Vranckerike waert hi daer naer
 17130 In Brabant ghehaelt, dat es waer,
 Als hertoghe Jan, wilt mi versinnen,
 Met Vrou Jacoppen siere ghesellinnen
 Ende den edelen van Brabant
 Niet en verdroech, si u bekant,
 17135 Ende wert ruwaert ghemaect al daer,
 Als ic u vore dede verclaer,
 Des lants van Brabant sonder verlaten,
 Met overdraghe van den drie staten.
 Welc ruwaertschap droech die heere
 17140 Dat hem des lant bedancte zeere;
 Ende als die zaken, si u bekant,
 Te saten waren bracht int lant,
 Heeft hi truwaertschap sonder begheven
 Hertoghe Janne overghegheven.
 17145 Hier na, dat si u bekant,
 Als met machte quam int lant
 Van Gloucestre die hertoghe
 In Henegouwe met moede hooghe,
 Heeft greve Philips die heere voorbaer
 17150 Doorloghe aenghenomen daer
 Van sijns brueder weghe sacn,
 Ende al den last onderstaen,
 Ende metten lande, als heere ghetrouwe,
 Van Brabant ghetoghen in Henegouwe,
 17155 Ende theer van Brabant vroomelike
 Gheleit ende bewaert ghetrouwelike.
 Want sijn broeder, si u bekant,
 Trecken moeste in Hollant
 Overmids die doot, hout u daer an,
 17160 Sijns ooms van Beieren hertoghe Jan.

Vs. 17129 A plaectst hier, tegen zijne gewoonte,
 eene stip achter *Vranckrike* (sic).

17160 A : *Sijns oem v. B. hertoghe Jan*; ook
 B : *herloge Jan*, onverbogen.

- Dus was die greve Philips certein
 Hoot ende overste capitein
 Bi den hertoghe Janne vore vercleert,
 Sinen brueder, daer toe gheordineert.
- 17165 Na dat tlant van Henegouwe voorseit
 Weder bracht was ter ghehoorsaemheit
 Sijns brueders des goedertieren heeren,
 Es hi ghetrocken met grooter ceren
 Tot Roomen in des paus hof,
- 17170 Om te ghecrighene oorlof
 Moghen te treckene, dit vernem,
 Ten heileghen grave te Jherusalem
 Ende (in) dander heilighe steden
 Daer omtrent, ter salicheden
- 17175 Ende in verlatenessen siere zonden,
 Te visenteerne. Tien selven stonden
 Hadde ghewesen een strijt
 Tusscen den soudaen, des seker sijt,
 Enten coninc van Cypers, dats waer.
- 17180 Die Kerstene hadden vele scaden daer.
 Mids dien en wilde, wats gesciet,
 Paus Merten hem oorloven niet
 Die pelgrimagie daer te doene.
 Mids desen bleef die heere coene
- 17185 Met sinen state langhen tijt
 Bi den paeus te Roome, seker sijt,
 Die hem eere ende weerdicheide
 Grootelijc bewijsde ende dede.
 Ende als hi weder van daer quam
- 17190 In Brabant, alsoe ic vernam,
 Wert hi van den hertoghe rike
 Sinen brueder ontfanghen guetlike.

Vs. 17175 Dedrie HSS. hebben *Ende in dander;* *te visenteerne* afhangt.
 ik sluit *in* uit, om dat *dander heilighe steden* van 17177 A, B, C : *enen-strijt*.

Hier na es hertoghe Jan ghestorven
 Sijn brueder en hi heeft verworven
 17195 Van rechter gheboorten, dat wet,
 Die lande ende heerlicheiden met
 Van den Brabantscen rike
 Ende over Mase desghelike.

CXLI.

Hoe de ierste hertoghe Philips in Brabant als heere ontfangen wert ende
 van sinen raede ende vander beeden die hem wert gheconsenteert ¹.

Na Paesscen herde cort daer naer,
 17200 XIII^c XXVII Ons Heeren iaer,
 Dedede hertoghe Philips tehande
 Die staten van Brabant ende siner lande
 Versamenen, met corten woorden,
 In der stat van Vilvoorden.
 17205 Ghesproken soe heeft men aldaer
 Van den rechten der landen, dats waer,
 Die men in someghen poenten ter vaert
 Verbetert heeft ende verclaert,
 Soe die privilegie dat claerlijc
 17210 Begrijpt, bewijst volcomelijc
 Bi den hertoghe verleent ende ghegheven,
 In der stat van Vilvoorden ghescreven
 Ende beseghelt, doe ic ghewach,
 Int iaer voorscreven den XXIII^{sten} dach
 17215 In de maent van meie. Dit dus ghedaen
 Wert hi te Lovene ierst ontfaen,

¹ In A slechts een weinig verschil in de spelling. C: *Fanden privilegien des lants ende hoe Hertoch Philips ontfangen wert.*

Vs. 17209 B : *dats claertijc*; voorts *bewijsc*; beide verkeerd; maer alles is hier slordig.

- Ende doen te Bruessele, ende alsoe voort
 Tot anderen steden, alsoet behoort,
 Als heere ende prince cerbaerlike
 17220 In manieren behoorlike,
 Met sunderlingher sollempniteit
 Ende met minliker weerdicheit.
 Daer na steldi met goeder stade
 Sijn raetcamere ende sijn rade
 17225 Die sijn zaken ende heerlicheiden
 Souden helpen met wijsheiden
 Besorghen, bewaren in allen dinghen.
 Ende dat beval hi zunderlinghen
 Janne van Schoonvorste in goeder trouwen.
 17230 Die borchgreve was te Montjouwen,
 Heere te Cranendonc sekerlike
 Ende te Diepenbeke derghelike;
 Dien hi gheloofde in alder wijs
 Om dat hi hertoghe Anthonijs
 17235 Sinen vader, wilt verstaen,
 Menichfuldeghen dienst hadde ghedaen.
 Hi maecte ooc herde scier
 Meester Janne Bont sinen cancellier,
 Die sinen vader; doe ic ghewach,
 17240 Ende sinen brueder te dienen plath.
 Als hertoghe Philips, daer men af telt,
 Sijn saken aldus hadde bestelt,
 Dede hi vergaderen tehant
 Die staten sijns lants van Brabant,
 17245 Ende begheerde dat si tsinen begheeren
 Hem wilden een bede consenteeren
 Om someghe siere lande, te waren,
 Ende renten die becommert waren
 Te lossene, ende ander zaken mede,

Vs. 17229-50 A, B : *trouwe* : *Montjouwe*.

17249 Versta : ende om ander z. mede.

- 17250 Die hi den staten aldaer dede
 Notabelijc vercleeren , seker sijt.
 Ende hoe wel dat tot dier tijt
 Niet ghesloten en waert daer van ,
 Soe hebben die staten des lants nochtan
- 17255 Hem namaels op een dachvaert
 Die tAntwerpen ghehouden waert
 Een seker bede gheconsenteert
 Tot sekeren terminen gheordineert
 Ende op voorwaerden besproken claer,
- 17260 Ghedraghende toter sommen aldaer
 Tot drie hondert duust croonen , dat wet,
 Ende viventwintich duust met.
 Om dien ontfanc te regeeren ,
 Na dordinantie te bekeeren ,
- 17265 Worden gheset ende ghecommilteert
 Twee van den edelen , si u vercleert,
 Ende twee goede manne uten steden :
 Heer Heinric van Diest ter waerheden ,
 Heere van der Rivieren , dat wet ,
- 17270 Ende heer Wouter van Kersbeke met,
 Heere van Stalle ende van Godsenhoven ,
 Twee riddere die men wel mocht loven.
 Van Bruessele was met hem gecoren
 Willem van Heersele , wilt mi hooren ,
- 17275 Willem Noyts , van Antwerpen.
 Dese III persoone , ic seker ben ,
 Hebben dese bede voorscreven
 Ontfanghen ende utghegheven
 Na begrijp harer commissien ,
- 17280 Ende daer af meer ende men
 Goede rekeninghe ghedaen
 Ende volcomen quitantie daer af ontfanen.

CXLII.

Hoe de hertoghe op vyf heeren verbolghen waert ende hoe hyse weder tot synder gratien nam ende hoe enighe van sinen huysghesinde ghecorrigeert woorden ¹.

- Cort na den Heileghen Paeschdach
 XIII^c XXVIII, doe ic ghewach,
 17285 Dede hertoghe Philips tehande
 Versamen die state van sinen lande
 Van Brabant in der stat van Liere.
 Na tsceiden der dachvaert, soe sant sciere
 Die hertoghe heere Clacuse, dat wet,
 17290 Van Sinte Goerics ende ooc met
 Van Mcingersreeuwte Diederike
 Sinen hofmeester haestelike
 Aen den greve van Conversant,
 Van Breine, heere tot Edinghen ghenant,
 17295 Ende tot Inghelbrechte mede
 Greve te Nassouw ter waerhede,
 Heere ter Leck ende te Breda.
 Tot Janne sant hi ooc daer na
 Van Wesemale, dits openbaer,
 17300 Tot den heere van Rotselaer,
 Tot Janne van Schoonvorst, sijn seker das,
 Die borchgreve te Montjouwe was,
 Met sekeren bootschapen ghelast te doene

¹ A heeft geen bezonder verschil, zelfs niet in de spelling, dan *huysghesinne* en *worden*.

Vs. 17289 *heren Claese*; B : *heeren*.

17291 A schrijft *Menechgesinoet*; B heeft alleen *Menechges...* en laet de rest van 't woord in 't wit; C is moeyelijk om lezen, daer schijnt *Menechgersreut* gestaen te hebben. Bij DYNTER staet *Meingersreut*, dat ik geerne overnam. Het vierde woord

na dien naem is daer in den latijnschen tekst bedorven en geeft een valschen zin: in plaats van *et dominum comitem de Conversant* moest er *ad dominum comitem de Conversant* staen.

17292 B : *hovemeester*; C : *rijckelijck*.

17294 Versta : *Ende greve van Breine*.

- Van sinen wegghen aen die baroene ;
17305 Daer die heeren uut verstonden rechtvoort
 Dat die hertoghe op hen was ghestoort
 Ende verbolghen herde zeere ;
 Dies si en meinden in gheenen keere
 Verdient te hebbene in gheenre maten.
17310 Dien abolch ontsiende utermaten
 Haers heeren shertoghen , ende mids dat ,
 Reden si rechtevoort uter stat
 Van Liere , uut haers heeren ooghen ,
 Ende elc es op tsine ghetoghen.
17315 Als dat den hertoghe quam ter oren ,
 Wert hi toornegher dan te voren.
 Hier na hebben sonder verlaten
 Die twee weerlike staten
 Met harer beden ghearbeit zeere
17320 Ende gheworven aen haren heere
 Dat hi hen liet bliken meer ende men
 Die zaken ende die redenen
 Daer omme dat hi verbolghen was
 Op die heeren daer ic vore af las.
17325 Op twelke dat si rechtevoort
 Der heeren antwerde hebben ghehoort.
 Ende die zaken alsoe tien tiden
 Wel verstaen in beiden siden ,
 Hebben si verstaen ongheloghen
17330 Dat eneghe dieneren shertoghen
 Hadden over die heeren vore vercleert

Vs. 17304 Bij **DYNTER** staet : aen die vijf baroene
 (*eisdem quinque dominis et baronibus*), te weten
 aen den graef van Conversant, aen Nassouw, We-
 emael, Rotselaer en Schoonvorst.

17310 B : *aenbolch*, gramschap. Zie gloss. op
KERSTINA onder *Abolgh*.

17314 Dit *ende mids dat* staet hier zeer kwa-

lijk en alleen om het rijm; versta : en daerom,
 en om dat de zaken zoo stonden.

17319 B : *bede*; C : *met haer beden*.

17325 Hier is achtergelaten dat de hertog hen
 die redenen te kennen gaf. Daer op volgde toen
 het antwoord der beschuldigde heeren.

17328 *Wel verstaen* zijnde; casus absolutus.

- Den hertoghe tonrechte gheinformeert;
 Ende aldus hebben met goeder maten
 Die twee weerlike staten
- 17335 Met onderwise, met ernsticheden,
 Aen den hertoghe met harer beden
 Verworven dat hi die heeren lofsam.
 In sijre gunst ende graciën nam,
 Ende heeft hen den last onverholē
- 17340 Siere herberghen ende sijns staets bevolē.
 Voort hebben met voorsienicheit
 Die twee weerlike state voorseit,
 In der stat van Herenthals samentlijc
 Daer omme vergadert notabelijc,
- 17345 Bi oorlove des hertoghen voorscreven
 Ghecorrigeert sonder begheven
 Sesse persoone, dats sonder si.
 Van sinen huusghesinde, die zi
 Besculdicht vonden meer ende men
- 17350 Van der onrechter informacien,
 Op dat dander hen soudē wachten meere
 Aen te brenghene haren heere
 Onrechte zaken in enegher maten
 Over sijn ghetrouwe ondersaten,
- 17355 Ende si met alselken bedroghe
 Niet meer en vergramden den hertoghe.

Vs. 17354-55 B: *mate* : *state*.

17348 A : verkeerd : *die hy*.

CXLIII.

Vanden gheschille tusschen hertoge Phylips van Brabant ende hertoghe
Aernde van Ghelre¹.

- Van Brabant die derde hertoghe Jan
Die gaf voortijts, hout u daer an,
Vrouwe Marien sijre ioncster dochter rike
17360 Hertoghe Reinoude te huwelike
Van Ghelre. Daer met gaf hi hem al bloot
Van ghelde een somme groot
Op voorwacorde tusschen hen beiden
Daer af ghemaect ende ondersceiden
17365 Ende ghevesticht na haer ghelieven
Met openen bezeghelden brieven :
Oft gheboerde, soe ict belie,
Dat hertoghe Reinout ende vrou Marie
Engheen gheboorte, verstaet den sen,
17370 Levende en lieten achter hen,
Dat die erfghenamen dan
Hertoghen Reinouts, hout u daer an,
Den rechten oore sonder begheven
Der selver vrouwen Marien voorscreven
17375 Die somme van penninghen sonder omhalen
Souden weder gheven ende betalen.
Ende want van hem beiden, sijts ghewes,
Gheen gheboorte ghebleven en es,
Versocht hertoghe Philips tsiere vrame,
17380 Als recht oor ende erfghenanc
Van der ouder moyen sijn

¹ A is zonder verschil. C : *Hoe die penningen bekeert souden worden, so verre Hertoch Reynouwt van Geldre egheen oir van Vrouw Marie van Brabant en crege.*

Vs. 17369 A, C : *gheboerte*; B : *ghebuerte*.

17375 A : *oire*; B : *oir*.

- Vrouwen Marien, verstaet den sijn,
 Hertoghe Arnde alsoe houde
 Van Ghelre, datti hem woude
 17385 Die somme van den penninghen sonder falen
 Oplegghen ende betalen.
 Dies de hertoghe, sijt seker das,
 Niet ghesint te doene en was,
 Segghende dat vrou Marie voor desen
 17390 Vele iare doot hadde ghewesen;
 Ende meinde, hadde men tgelt int sijn
 Haren erfghenamen sculdich ghesijn,
 Die hertoghen in gheen en weggen
 En hadden soe langhe niet ghesweggen
 17395 Van Brabant, si en haddent gheopenbaert.
 Hier omme wert meneghe dachvaert
 Ghehouden tot meneghen termine.
 Ten utersten soe meinde tsine
 Te ghecrighene in eeneghen keere
 17400 Hertoghe Philips die edel heere,
 Ende versocht sijn lant al doe
 Van Brabant dat si hem daer toe
 Jeggen den hertoghe van Ghelre tehant
 Hulpe deden ende bistant.
 17405 Als dat den hertoghe quam voor ooghen
 Van Ghelre, soe es hi ghetoghen
 Bi den hertoghe van Bourgongien
 Ende vertrac hem al den sen
 Ende van der zaken tonderseit.
 17410 Ende want die hertoghe voorseit
 Ghetrouwet hadde, verstaet tghedichte,
 Shertoghen van Bourgongnen nichte,

Vs. 17386 A schreef: *Oplegghen woude ende betalen*, welligt om dat hem de regel te kort scheen.
 17399 *in eeneghen keere*, op de eene of andere

wijze, zoo niet door goedheid, dan door geweld.
 17404 B: *Helpen dede* voor *helpe* (= hulpe)
deden.

BRABANTSCH E YEESTEN.

- Siere suster dochter, hoort na mi,
 Van Cleve : soe en woude hi
- 17415 Tusscen sinen neve van Brabant
 Enten hertoghe van Ghelre, si u bekant,
 Engheen oorloghe laten op risen,
 Ende dede met ernstegher wisen
 Sijn raetsliede dedinghen tehant;
- 17420 Soe datse maecten een bestant
 Binnen welken tiden onghespaert
 Men soude houden een dachvaert
 In der stat van Mechelen,
 Daer die hertoghe van Bourgongien,
 17425 Van Brabant ende van Ghelre mede,
 Versamen souden in der stede.
 Daer soude die hertoghe voorseit
 Van Bourgognen, ierst thesceit
 Aenghehoort, althant
- 17430 Sinen voorseiden neve van Brabant
 Ende van Ghelre, soe ic oorconde,
 Eens maken, op dat hi conde,
 Ende aldus es die zake voorscreven
 Tusscen die heeren hanghende bleven.

Vs. 17417 A : *Gheen*; B, C : *Enege*.

17428-29 Men merke den casus absolutus. C :
ende althant. Ik breng *althant* tot het volgende.

17430 A : *Syne voerschreve neve*. De rijmelaer
 had misschien *Sine voorseide neven* in 't meervoud
 geschreven, al was die van Ghelre slechts de man
 zijner nichte. De twee woorden *voorscreven* en
voorzeid staen gewoonelijk in de HSS. der XVe en

der XVIe eeuw verkort geschreven en, wat erger
 is, hunne verkorting is de zelfde, omdat men al-
 leen naer de beteekenis zag; daerom vindt men
 zoo dikwijls het een voor het ander in verschil-
 lige kopijen van het zelfde boeck, zelfs wanneer het
 verzen zijn. Bij onzen rijmelaer is daer geen groot
 kwaed aen.

17452. *Eens maken*, tot overeenkomst brengen.

CXLIV.

Vanden gheschille tusschen den bisscop van Luydick ende den Greve van
Vernenborch die Lymbourg in hadde van tshertoghen weeghen ¹.

- 17435 Int iaer Ons Heeren, doe ic verclaer,
XIII° XXIX, hoort hier naer,
Soe ghevielt op eenen dijnsdach
Die XIX in julio lach,
Dat meester Jan Bont, sijt seker das,
17440 Die doctor in beiden rechten was
Ende cancellier ende raet tot desen
Hertoghen Philips hadde ghewesen,
Ende van den hertoghe in alder maten
Daer af ontset was ende verlaten,

¹ A: Ludick... Vïrnenborch... Limborch... weghen van Brabant. C: Vander maeckinge eens cancelliers.

Vs. 17435 Op het laetste blad van HS. C (fol. 210 r°) bevindt zich eene aenteekening die tot dit capittel behoort en die een soort van uittreksel schijnt te zijn van het proces-verbael der zitting die door den rijmelaer hier beschreven wordt. Zij is van de zelfde hand als 't HS. zelf. Ik laet ze hier volgen met haer eigen spelling. Men zal er uit zien hoe nauw onze schrijver zich aen den tekst der documenten hield, die hij voor zich liggen had. Zie hier die noot waer wij tevens uit leeren welke verandering de zegels ondergingen:

« In 't jaer Ons Heeren .M. CCCC. XXIX. des dijnsdacchs negen dagen in julio des avonts omtrent VIII uren, was Mr (Meester) Jan Bont, doctor in beyde de rechten, die cancellier ende rade geweest is ons genadichs heeren des hertogen van Brabant, bij den drien staten des lants van Brabant, daerom seer notabelijck ende in grooten getale vergadert, op der stadt raedthuys van Loven, verlaten ende quijtgeschouwen van des gemeynen lants wegen van alsulcken toesegeen ende geloften ende eede als hy van der officien wegen van den cancellier-

schappe ende ractschappe, ten aennemen desselfs den voorschreven drien staten tot des gemeyns lants behoef gedaen heeft in der stad van Liere, naer vuytwijsen der weerdiger Blijder Incompste ons genadichs heeren voorseijt, ende waeren oock van den voorschreven Mr Jan Bonte tot desselfs ons genadichs heeren behoef overgegeven den grooten, cleynen ende contresegele desselfs ons genadichs heeren. Ende des anderdaeghs daernaer waren op der voorseijder stadt raedthuys van Loven overgelevert Mr Gijllain van der Sart, als cancellier ende rade ons genadichs heeren voorschreven, naer dien dat hy in presentien der selver drie staten hen tot des gemeynen lants behoef den eede daer (? onduidelijck) gedaen hadde, naert begriep der weerdiger incompst ons genadichs heeren voorschreven, de welcke voorseijde segelen op den voorschreven tijt aldaer gebijte kent (getekent of gebijt? de tweede sylb is herschreven; maer men weet dat bijten uitsteken, graveren is) worden met eender grieccher Y. » Zie vs. 17468.

17437 B : disendach.

- 17445 Opter stat huus te Lovene, si u bekant,
 Bi den drien staten van Brabant
 Quijt wert ghesconden met bescheede,
 Van toeseegghene, gheloften ende eede,
 Selken als hi, wilt mi verstaen,
- 17450 Den drien staten hadde ghedaen,
 Tot slants behoef meer ende men,
 Int aennemen der selver officien.
 Doen soe gaf die selve meester Jan Bont
 Tot shertoghen behoef over ter stont
- 17455 Den drien staten in die hant
 Den grooten, den cleinen, si u bekant,
 Ende den contre-zeghele mede
 Des hertoghen, dats waerhede,
 Die hi tot dier tijt hadde bewaert.
- 17460 Welke zeghele vore verclaert
 Des anderen daeghs, hoort die concluse,
 Te Lovene opter stat huse
 Worden gegheven, si u bekant,
 Meester Gilleine van der Sart in hant
- 17465 Uten walscen Brabant gheboren
 Ende deken der kerken, wilt mi hooren,
 Van Sinte Dyonijs te Ludeke binnen.
 Die voorseide zeghele, wilt versinnen,
 Worden gheteekent sonder verlaten
- 17470 In presentien der drie staten.
 Dese Meester Gillein voor desen
 Hadde cancellier ghewesen
 Des bisscops van Ludeke, ende nu
 Es hi ghemaect dat segghic u,

Vs. 17451 *Tot behoef*, ten dienste, tot nut, een
 geconsakreerde term, in 't middelceeuws latijn, *ad*
opus, in 't oud fransk, *al oeps*, *al oes*, etc.

17464 A: *Gilleyne vander Sairt*; B: *vander Sart*.
 Bij DYNEN in den tekst: *Gilleno de Sarco*, verbe-

terd in door den uitgever: *lege*, zegt hij, *Joanni*
Gisteno de Sarto. C: *Gijllein vander Sant* of *Samt*.

17469 *gheteekent*, gesteken, gegraveerd, ver-
 nieuwd. Het nieuw teeken was, zoo als wij in het
 uitreksel hier voren zagen, gene grieksche Y.

- 17475 Cancellier van Brabant tehande;
 Ende hi heeft hem ghepijnt de lande.
 Van Brabant ende van Ludeke mede
 Te houdene in goeder eendrachtichede:
 Ende bi sinen middele goet
- 17480 Sijn beide die heeren, sijt des vroet,
 Van Brabant ende van Ludeke voorseit
 In zunderlingher vriendelicheit,
 Gunsten ende heimelicheiden
 Tsamen verbonden ter waerheiden.
- 17485 Daer na ghevielt, in lieghe u niet,
 Datten lande van Ludeke ghesciet
 Door tlant van Limborch ongheweghen
 Grootte scade, dat si beteghen
 Den greve van Vernenborch in derre wise
- 17490 (Die tlant van Limborch pantswise
 Regeerde, hielt ende besat
 Voor een somme ghelts, hoort dat):
 Dat hen die scade, ende els niet,
 Bi siere ooghelukinghe waer ghesciet.
- 17495 Ende meinden hem daer om tehande
 Sijn pantschap in den voorseiden lande
 Van Limborch tontweldeggen met machte.
 Die greve van Vernenborch dachte
 Hem te verweerne daer ieghen,
- 17500 Ende heeft provanden vele ghecreghen
 Van volke ende ghewere; tot dien
 Heeft hi hem herde wel versien.
 Tsiere helpen riep hi tchant

Vs. 17479 *middele*, toedoen, tusschenkomst.
 17486 A, B: *Datten lande*; C: *Dat het lande*.
 17487 A: *Daert lant*; B: *Doer tlant*; C: *Doort
 lant van Limborch schade onghewegen, Grootte schade
 dat*, enz. — *ongheweghen* schijnt mij onberenaer
 te beteekenen, van 't wkw. *weghen*, wagen.

17488 *dat si beteghen*, optegen, optigten; waer-
 van zij (de Luikenaers) beschuldigten den graef
 van Vernenborch.

17494 A: *oghelukinghen*; B: *oegheluickinge*; C:
ogenlycke waere gh. Dat dit enkelijk door zijn toe-
 geven geschiedde: hij luikte er de oogen voor toe.

BRABANTSCH E YEESTEN.

- Sinen heere den hertoghe van Brabant.
- 17505 Die van Ludeke min no meere
Baden den hertoghe herde zeere
Datti den greve van Vernenborch
Gheen bistant en dade in dat besorch;
Want si hen pinen wilden alleene
- 17510 Die pantschap te crighene ghemeene
Die de greve hielt in siere plechten,
Sonder den hertoghe in sinen rechten
Enichsins te vercortene iet.
Daer af si boden, en lieghe u niet,
- 17515 Te ghevene zeghele ende brieve
Na des hertoghen ghelieve,
Ende andersins goede vesticheit
Te doene den hertoghe voorseit.
Als die hertoghe tien tiden
- 17520 Die zaken verstont in beiden ziden,
Soe heeft hi van Limborch tlant
Den greve ghenomen uter hant
Van Vernenborch te hem waert,
Ende heeft daer al onghespaert
- 17525 Heinrike van Gronsselt in diere mate
Ghemaect sinen drossate,
Ende hem bevolen eenpaerlike
Van sinen weggen ghetrouwelike
Dat lant te regheerne wel.
- 17530 Aldus es dat oorloghe fel
Daer ic u hebbe ghescreven ave,
Tusscen van Vernenborch den grave
Ende die van Ludeke ghesist
Ende ghebluscht die groote twist.

Vs. 17515 B : *vercortene oft iet*; misschien was
het eens *in iet* : op eenige wijze te schaden.

17517 *vesticheit Te doene*, in 't fransch zou men
zeggen *donner des garanties*.

17521 Verbind : *tlant van Limborch*, enz.

17533 A, B : *ghechist*, gesust, gestilt.

17554 A : *dien grooten twist*; B, C : *den grooten*.

Vglk. vs. 16219.

CXLV.

Vanden orloghe tusschen Luydiche ende Namen ende hoe de hertoghe
van Brabant ende syn lant daer tusschen dedingden ¹.

- 17535 Het es opverstaen na desen
Een groot oorloghe ende gheresen
Tusscen die van Ludike ende van Namen
Om seker dorpe die tsier vramen
Die greve van Namen, dit versint,
17540 Ghehouden hadde in bewint,
Die die van Ludike meinden doe
Dat hem seker hoorden toe.
Na des voorseiden greven doot
Van Namen, quam tlant al bloot
17545 Opten hertoghe van Bourgongien
Diet teghen hem cochte, verstaet den sen,
Behoudelec den rechten sijn.
Ende tghene dat soe langhen termijn
Die greve ende sijn voorders, si u bekant,
17550 Ghehouden hadden in die hant,
Ende dat die van Ludeke sonder begheven
Hem hadden ghelaten al sijn leven,
Dat meinde die hertoghe al bloot
Van Bourgongnen dat si clein noch groot
17555 Hem niet nemen en souden claer.
Tlant van Ludeke hier naer
Ende van Loen zeere vermoghen
Sijn met machte uutghetoghen
Ende hebben Polevaetse beronnen

¹ A.... *Ludick... dedinghen*; geen ander verschil. C: *Oortoge tusschen Luydick ende Namen*.

Vs. 17546 *Diet teghen hem cochte*, dat is van hem kocht, namelijk van den laetst gestorvenen graef van Naemen, die Jan liet.

17559 A; B, C: *Polevaetse (sic)*; bij DYNTER:

Polenathe, maer door den uitgever is de verbetering *Poilevache (sic)* aengewezen. Ik behield de nederduitsche uitspraek, met niet minder regt, meen ik, als de Franschen *Léau* voor *Leeuw* zeggen.

- 17560 Ende meer andere slote ghewonnen
 In den lande van Namen tier stont,
 Ende afgheworpen in den gront.
 Van Bourgongnen die hertoghe rijc
 Heeft ghesonden haestelijc
- 17565 Den heere van Croy, wilt versinnen,
 Met vele volcs te Namen binnen,
 Die in den lande sonder ghenade
 Van Ludeke daden groote scade
 Ende ronnen daer dicwile uut ende in.
- 17570 Over dander side, ic seker ben,
 Toghen die Ludikeren met machte
 Voor Bovines met heercrachte
 Ende hebbent belegghen wel ter core,
 Ende enen beer ghemaect daer vore,
- 17575 Daer si die stat ontsachtelike
 Met bestormden vreeselike.
 Maer die van binnen met gheere
 Daden alsoe grooten weere,
 Dat si den beer, als liede vaillant,
- 17580 Altemale hebben verbrant;
 Soe dat die Ludekeren voorscreven
 Daer bi den storm moesten begheven
 Ende laten Bovines onghewonnen;
 Nochtan sijt vreselijc aenronnen.
- 17585 Hertoghe Philips die wide becande
 Ende die staten van sinen lande
 Van Brabant hebben ernstelike
 Ghearbeit zeere ghetrouwelike
 Om dit oorloghe voorseit
- 17590 Te bringhene tot goeder enicheit.
 Ende als si dat, hoort mi vermonden,

Vs. 17574. *beer*, een oorlogstuig, in 't latijn *vinea*, waermen zich van bediende om de muren aen te vallen. Bij fransche schrijvers vind ik het

hier *kat (chat)* genoemd.

17575 Zoo A; B: *ontsaechtlijcke*; C: *ontsaechtelijck*. Zie bij KILIAEN *onsaecht*; dat beter schijnt.

- In gheenre wijs volbringhen en conden
 Soe hebben si, wilt mi versinnen,
 Een bestant ghededinght daerenbinnen.
 17595 Si hoopten, wouts hen God gheonnen,
 Meer goets te doene, op dat si connen,
 Ghemerct die naerderheit van den bloede
 Die was tusseen die heeren goede
 Van Bourgongnen ende van Brabant.
 17600 Ooc aenghesien, si u bekant,
 Ter ander siden eenpaerlike
 Die goede vrientscap heimelike,
 Die tusseen beide die heeren stont,
 Van Brabant, van Ludeke, si u cont.

CXLVI.

Hoe hertoge Philips sont om sijn bruit ende hoe corts daer na hij van deser
 werelt gescheiden es¹.

- 17605 Tusseen den heere wide bekant
 Philipse hertoghe van Brabant
 Ende vrouwe Yolenten rike,
 Dochter van coninc Lodewike
 Van Sicilien, si u vercleert,
 17610 Was een huwelijc ghetracteert.
 Want si malcandren, hoordic oorconden,
 Van machscape ten derden bestonden.
 Soe hadde paus Merten minnentlijc
 Gheorlooft tselve huwelijc
 17615 Tusseen hem beiden, dat ghijt wet,

¹ A: Philips van Brabant.... bruyt... daer nae; de rest is letterlijk het zelfde. C: *Vanden houwelijck van Hertoge Philips.*

Vs. 17596 *opdat si connen*, indien dit hun ge-
 lukte. Zonderling gezegde, daer reeds vooraf ging

wouts God gheonnen.

17598 B: *Dat was.* Het neutrum past weinig.

- Ende ghedispenseert daer met.
 Ende daer na, doe ic ghewach,
 Was beteekent een dach
 Dat men die vrouwe soude sniemen
- 17620 Leveren in der stat van Riemen
 Des hertoghen vrienden vore vercleert.
 Dus heeft die hertoghe gheordineert
 Heeren Inghelbrechte van Edinghen claer
 Ende den heere van Rotselaer,
- 17625 Den heere van der Rivieren ende met hem
 Janne heere van Boutershem
 Ende vele meer andere, si u bekant,
 Sjns ridderscaeps uut Brabant,
 Wel met IIIe peerden oft bat,
- 17650 Die hi sant om in der stat
 Van Riemen tontfane met eere groot
 Yolenten die vrouwe Meynoot,
 Ende van daer met weerdicheiden
 In Brabant te bringhene sonder beiden.
- 17655 Binnen dien tide, hoort mi verclaren,
 Dat dese heeren ghereden waren
 Te Riemen waert met grooter eere,
 Es hertoghe Philips die vrome heere
 Siec worden alst hem moeste scinen.
- 17640 Sijn meesters van medicinen
 Hebben na harer consten aert
 Hem ghepijnt te helpene, si u verclaert;
 Maer die ziecte, ten halp gheen passen,

Vs. 17618 A, B: *beteekent enen dach*; C: *op eenen dach*. Ik liet de verbuiging weg. Wil iemand den regel langer maken, hij schuive er *vaste of sekere* in.

17619 A: *soude sinemen* (sic).

17624 A: *vriende*; B en C: *vrienden*, en zoo moet het wezen, in dativo: Dat men se leveren zou aen de vrienden (in de handen der vrienden)

des hertoghen vore verclaert (des voorzeiden hertogs).

17629 B: *met IIIe peerden*, zoo mede C; maer A: *vijf hondert*, voluit, en DUYTER zes hondert (*cum sexingentis equis*).

17659 Dit *alst hem moeste scinen*, tot wien ook men hem betrekke, is zonderling. Ik laet het.

- Es vaste ghesteret ende ghewassen ;
 17645 Ende alsoe zeere, dat [hi], segghic di,
 Es bleven ligghende. Ende hi
 Heeft in goeder verstennessen
 Ende in grooter bekinnessen
 Sijn testament gheordineert,
 17650 Sijn biechte ghesproken, ende vercleert
 Den priester sijn sonden volcomelike,
 Sijn sacramenten devotelike
 Minlijke ontfanghen die heere milde;
 Ende ten utersten, alst God wilde,
 17655 Heeft hi die scout der naturen
 Betaelt sonder langher duren,
 Ende es menscelike versceiden.
 God wille sijn lieve ziele gheleiden
 Door sijn groote ontfermicheit
 17660 Ende croonen se in die ewicheit!
 Ende als sijnen raden, segghic di,
 Ende ridderscape, dat hi
 Ghesonden hadde, soe ic vermane,
 Om vrouwe Yolenten tontfane
 17665 Ende te bringhene in Brabant,
 Dese niemare wert bekant :
 Hebben si die sonder verlinghen
 Voort ghecondicht der coninghinnen
 Van Sicilien ende sijn tehant
 17670 Weder ghekeert in Brabant
 Bedroeft met grooter zeericheit;
 Ende vrouwe Yolente voorseit
 Wert te huwelike na tgone

Vs. 17645 De constructie is hier gebrekkig; misschien stond er eens: *Ende alsoe dat die heere, segghic di*. Om den zin eenigszins te herstellen schuif ik er achter *dat* het subjeet *hi* in. *Dat seg-*

ghic di kan anders ook samenhangen.

17657 B, C : *minnichtlike*, minder goed.

17660 *croone se* in optativo waer vloeyender.

17661-2 A, B, C : *stjn rade... Ende ridderscap*.

Ghegheven shertoghien outsten sone
 17675 Van Bertaengien eerbaerlike;
 Ende die coninc van Vranckerike
 Hadde haer suster, dit versinne,
 Ghetrouwt, ende was coninginne.

CXLVII.

Hoe tshertogen lichaeme onbegraven gehouden waert ende wes de staten
 vanden lande meer overdroeghen ¹.

Hertoghe Philips die heere bequame
 17680 Van Brabant, dierste van dien name,
 Sone van den hertoghe Anthonijs
 Regeerde Brabant in goeder wijs
 Na hertoghen Jans sijns brueder doot
 Drie iaer drie maende, segghic u bloot.
 17685 Hertoghe Jan sijn brueder dedel heere
 Was van leden teeder zeere;
 Gheerne jaeghdi te meneghen stonde
 Ende minde herde zeere die honde;
 Maer hertoghe Philips, neemt des mere,
 17690 Was van leden hert, ende sterc
 Van lichame, ende te maten groot.
 Hi hadde ghenoechte sonder ghenoot
 In vogle, die hanteerdi zeere.
 Uutnemende vroome was dedel heere
 17695 Ten tornoye ende ten spere,

¹ A: Hoe hertoghe Philips lichaem.... die staten van den landen, enz., gelijk B. In C: Doot van Hertoch
 Philips van Brabant ierste van den name.

Vs. 17674 A, B: outste.

17677 A: Hadde harer suster.... Gheertruden;

B: Hadde harer suster.... Gheertruyt; maer C:

Hadde haer suster, dit versinne,
 Getrouwt, ende was coninginne.

17685 A, C: sijns broeders.

- Dat hi hanteerde met grooten gheere
 Dicke met grooter cerbaerheit.
 Maer leider! sijn cracht noch vromicheit
 En heefden weder clein noch groot
 17700 Niet connen bescudden van der doot,
 Hien moeste die smaken met pinen swaer,
 XIIIe XXX Ons Heeren iaer,
 In augusto, den vierden dach
 Die in de maent van oeghste lach.
 17705 Als nu die hertoghe, sijts ghewes,
 In die borch te Lovene ghestorven es,
 Hebben sijn raetsliede dat tehande
 Ghecondicht den staten van den lande,
 Die daer sijn comen met grooten zeere
 17710 Om tdoode lichame van haren heere
 Te siene, dat hen was drueffelijc.
 Soe sijn die staten samentlijc
 Overdraghen in corten terminen
 Dat men bider medicinen
 17715 Ordinancien, dat wet,
 Ende vroomen cyrurginen met
 Dat doode lichame sonder cesseren
 Op soude doen ende visenteren,
 Ende besien ende weten clare
 17720 Oft die hertoghe ghestorven ware
 Natuerlijc, oft anders iet.
 Ende men heeft vonden verstaet tbediet
 Een aposteme, dits waerheit sijn,
 Groot onder die levere sijn,
 17725 Die hem die dood heeft ghegeven.
 Daer na hebben die staten voorscreven
 Ende die raetsliede bequame

Vs. 17701 B : *Hine*; C : *Hy en*.17713 B : *termijn* : *medicijn*.17716 B : *vromen cyrurgien*.17723 B : *apostone*; C : *apostume*.

- Doen balsemen dat doode lichame.
 Jeghen tervulen, hoort mi verclaren,
 17730 Ende putrefactie wel verwaren.
 Ende dat ghedaen al onghespaert,
 Es dat voorseide lichame ghebaert
 Ende op der borch zeere tamelike
 In der cappellen gheset eerbaerlike,
 17735 Met scoonen lichte utermaten:
 Voort es bi den drien staten
 Overdraghen ende gheordineert
 Dat shertoghen rade vore vercleert
 Tlant soudén besorghen, des seker sijt,
 17740 Ende die staten des lants talder tijt
 Doen versamenen openbare,
 Soe wanneer als des noot ware,
 Tot dier tijt toe in allen keere
 Dat si van eenen nuwen heere
 17745 Ende prince waren versien.
 Die raetsliede hebben hier na mettien
 Eene dachvaert ghemaect tehand
 Van den drien staten van Brabant
 In der stat van Lovene, hoort na mi,
 17750 Ende aldaer soe hebben si
 Den staten van Brabant vore vercleert
 Vier poenten gheproponeert
 Ende oghedaen te dier stont.
 Dierste poent, doe ic u cont,
 17755 Dat was, dat elc dit onthoude,
 Oft men den dooden lichame soude
 Begraven van Philipse shertoghen
 Oft langher houden soude moghen?
 Daer op hebben die staten samentlijc

Vs. 17729 A: Ende jeghen tervuyten; B: Jeghen
 tervuyten; C: Tsegen vervuyten. Voorts A: verbae-
 ren; B: verbaren; C: verwaren.
 17752 ghebaert, in de baer gelegd.

- 17760 Overdregghen eendrechtichlijc
 Dat men den lichame houden soude
 Onbegraven uter moude
 Tot dier tijt, verstaet die leere,
 Dat tlant hadde eenen nuwen heere;
- 17765 Ten ware dat die princen vroede
 Ende die naeste van sinen bloede
 Daer op anders, wilt verstaen,
 Ordeneerden te sine ghedaen.
 Dander was van der münt al bloot
- 17770 Die de hertoghe tot in sijn doot
 Dede slaen, oft men die houde
 Rechtevoort niet sluten en soude?
 Ende tderde poent dat was
 Van shertoghen seghele, sijt seker das.
- 17775 Ende tleste poent van den vieren,
 Dat was van den officieren
 Ende van der rekenkameren tswaer.
 Op dese drie leste poente aldaer
 Overdroech tmeeste deel bequame,
- 17780 Soe langhe als shertoghen lichame
 Onbegraven boven der cerden stonde,
 Dat die muntmeester, dits waer oorconde,
 Munten soude eenpaerlike.
 Die cancellier desghelike
- 17785 Soude den zeghel houden, dat wet,
 Ende zeghelen daer met.
 Die meesters, dat wilt onthouden,
 Van der rekenkameren souden
 Ontfaen ende hooren die rekeninghen
- 17790 Ende sluten van allen dinghen;

Vs. 17762 *moude*, aerde.

17765 C: *die heeren vroede*.

17774 *houde* schijnt mij hier een adverbium en

hetzelfde als *Rechtevoort*, zonder uitstel te zijn. De
 Vlaming alleen schrijft *houde* voor *onde*.

17776 Deze regel ontbreekt in G.

- Ende dofficieren meer ende men
 Souden hare officien
 Bedienen , alsoe si plaghen rive
 Bi shertoghen levenden live.
- 17795 Maer die joncheere van Wesemale
 Ende someghe andere alsoe wale
 Van den ridderscape sekerlike
 Ende tstat van Bruessele desghelike
 Hielden hare opinien daer
- 17800 Ter contrarien , segghende claer :
 Dat men de munte slote waer goet
 Ende dat men niet meer, des sijt vroet,
 Seghelen en soude in gheenen keere
 Op haren voorseiden doden heere;
- 17805 Ende dat men van renten met allen,
 Die verscenen waren ende ghevallen
 Op enen anderen bi sijne doot,
 Engheene clein oft groot
 Sluten en soude, wats mocht gheschien,
- 17810 Sonder consent ende bevel van dien
 Dien si aen ghestorven waren.
 Maer in zaken , hoort mi verclaren,
 Van gherechte ende van justicien
 Blevén si bi den anderen
- 17815 Van den staten : dat men tehande
 Na doude costumen van den lande
 Die officien soude bedienen voortæen
 Bi den ghenen , wilt verstaen,
 Die de hertoghe , in siere ghewelt,
- 17820 Als hi leefde daer toe hadde ghestelt,
 Toter tijt dat lant, wilt verstaen,
 Hadde eenen nuwen heere ontfaen.

Vs. 17795 rive, overvloedig, hier voortdurend.
 17808 A : Ghene; B : Enghe; C : Enige.

17817 A, B, C : soudén.
 17821 A, C : Tot dier tijt.

- Ende niet wederstaende desen
 Es tmeeste deel, daer wi af lesen,
 17825 Van den drien staten, meer no men
 Blevē bi der ierster opinien.
 Dus heeft die muntmeester scier
 Ghemunt, ende die cancellier
 Heeft gheseghelt, alsoe voortāen
 17830 Als si te voren hadden ghedaen.
 Maer tstat van Bruessele, si u cont,
 Sloot die rekenamere ter stont
 Ende beseghelese, sijt seker das,
 Soe datter gheen rekeninghe en was
 17835 Van dier tijt voort ghehoort daernaer
 Noch ghesloten, dit es waer.

CXLVIII.

Hoe die tweeste hertoghe Philips in Brabant over heere ontfanghen es¹.

- Cort hier na, si u bekant,
 Sijn die staten van Brabant
 Ende slants van over Mase derghelijc
 17840 Vergadert herde notabelijc
 Te Lovene int stat, doe ic u cont,
 Daer noch onbegraven stont
 Die lichame van haren dooden heere,
 Dien si beclaeghden herde zeere.
 17845 Ende aldaer es comen bi hen

¹ A: *tweeste*, de rest is gelijk. C: *Hoe Hertoch Philips van Bourgoignen thertochdom van Brabant ver-
 sochte van recht te hebbene, ende desgelijckx Vrouwe Margriete van Bourgoignen, weduwe van Heu-
 gouwe, ende hoe Hertoch Philips noch ontfangen wert.*

Vs. 17825 A: *noch meer noch men*; C: *meer ker das, ontbreekt se. Over den vorm beseghelese
 zie KERSTINA, gloss. imperfectum.*

17835 A, B: *beseghelese*; in C: *besegelde sijt se- 17845 A, B: Den lichame; C: Het lichaem.*

- Vrouwe Margriete van Bourgongien
 Dochter wilen, soe wi u leeren,
 Hertoghen Philips des wisen heeren
 Van Bourgongien seere vermoghen
- 17850 Ende weduwe wilen shertoghen
 Willems van Beieren wide bekant,
 Greve van Henegouwe, van Hollant
 Ende van Zeelant, dit es waer.
 Dese Vrouwe Margriete meinde claer
- 17855 Dat tlant van Brabant op hare
 Als naest levende verstorven ware,
 Ghemerct dat tselve hertoghedom
 Van Brabant gheheel, ende niet som,
 Tanderen tiden, toonde si scoone,
- 17860 Comen ware op vrouwen persooone;
 Ende na die privilegien mede
 Van den lande, alsoe si sede,
 Mocht wel gheskien, meinde si clare;
 Ende want si die naeste ware
- 17865 Levende: dat blijete wel mids das
 Dat si shertoghen suster was
 Anthonijs van Brabant dedel man;
 Ende also was si moye dan
 Van hertoghe Philipse openbare
- 17870 Die nu affivich worden ware.
 Ter ander side notabelike
 Quamen die bisscop van Dornike,
 Van Atrecht, van Amiens met eeren,
 Met vele andren grooter heeren,
- 17875 Gheestelike, weerlike, tehande
 Ende seiden dat die selve lande
 Van Brabant, van Limborch, dat wet,

Vs. 17858 *ende niet som*, en niet gedeeltelijk
 of slechts sommige deelen er van.

17867 *dedel man* moest *des edelen mans* wezen.
 Maer daer is hier geen acht op te geven.

ZEVENSTE BOEK.

677

- Ende van over Mase daer met,
Verscenen waren meer ende men
17880 Opten hertoghe van Bourgongien
Haren heere, van rechts wegghen;
Ende oft iement woude daer iegghen
Segghen stille oft openbare,
Dat hi die naeste niet en ware
17885 Levende nu opter eerden:
Dat wouden si verantwerden.
Ende seiden daer die wise manne,
Dat die hertoghinne Johanne
Recht erfvrrouwe was van Brabant,
17890 Ende dat dat voorseide lant
Bi harer doot verscenen ware
Op hertoghe Janne, dats openbare,
Van Bourgongnen van rechts wegghen.
Ende dat hi dat hadde vertegghen
17895 Ende overghegheven met goeden avise
Sinen brueder hertoghe Anthonise,
Met voorwaerden, verstaet die zake,
Soe wanneer als sijns ghebrake
Oft sijns oors, hout u daer an,
17900 Sonder mans gheboorte: dat dan
Die voorseide lande, dat wet,
Van Brabant, van Limborch, ende met
Tlant van over Mase houde
Op sijn gheboorte keeren soude.
17905 Ende dese voorwaerden, ic seker ben,
Waren ghevesticht tusscen hen
Met zegghelen ende met brieven goet
Bi wetene, hi rade, sijn des vroet,
Ende bi consente samentlike
17910 Des conincs van Vrankerike

Vs. 17904 Op sijn gheboorte, van hertog Jan.

17908 A, C: hoert den sen.

BRABANTSCHE YEESTEN.

- Ende hertoghe[n] Philips haers vader
 Van Bourgongnen, ende mids gader
 Vrouwe Johanne van Brabant
 Harer moyen wide bekant.
- 17915 Ende daer af deden si blikken
 Met *Vidimus* volcomcliken
 Uten principalen brieven, sijts wijs.
 Ende want dan hertoghe Anthonijs
 Ende beide sijn sonen, hoort mi verclaren,
- 17920 Alle aflivich worden waren
 Sonder wetteghe gheboorte van hen
 Achter te latene meer no men :
 Soc seiden si dat die lande voorseit
 Sculdich waren, sonder ondersceit,
- 17925 Weder te keerne min ende meere
 Opten hertoghe haren heere
 Van Bourgongnen, sijt seker das :
 Hertoghen Jans sone wilen was
 Van Bourgongnen des heeren voorbaer.
- 17930 Jeghen twelke dede segghen daer
 Die vrouwe Margriete sonder verbeit
 Dat alle die voorwaerden voorseit
 Wilen cer ghemaect, hout u daer an ;
 Tusscen den voorseiden hertoghe Jan
- 17935 Ende hertoghe Anthonijs ter waarheide,
 Die welke waren haer brueders beide,
 Haer gheen onstade doen en mochten iet ;
 Want si bi den keiser niet
 Gheconfirmeert en waren twint,
- 17940 Daer af die lande, dat ghijt versint,
 Hertoghedomme ende heerlicheiden

Vs. 17911 A, B, C: hertoghe. A : haer vader.

17917 principalen, oorspronkelijken, originalen.

17928 Hertoghen Jans, enz.; het relativum Die

is hier, gelijk dikwijls in de oudere tael, uitgelaten : Die hertoghen Jans sone was.

17936 A, B, C : Dwelcke, voorts A : haers broeders. — Onstade doen, schaden.

ZEVENSTE BOEK.

679

- In leene ruerden ter waerheiden.
 Daer op antwerden althant
 Die ambaxatuers vore ghenant
 17945 Ende raetsliede, nu hoort den sen,
 Des hertoghen van Bourgongien,
 Dat tovergheven ghedaen waert
 Op die voorwaerden vore verclaert.
 Ende na dien seiden si houde
 17950 Als vore; ende oft men segghen woude
 Dat dat van gheenre weerden waer,
 Soe moeste daer uut volghen naer
 Dat hertoghe Anthonijs, verstaet den fijn;
 Ende alle beide die kinderen sijn
 17955 Tlant tonrechte hadden beseten,
 Ende dat bi der doot, wilt weten,
 Van hertoghinne Johannien claer,
 Op hertoghe Janne bleven waer
 Van Bourgongnen, ende na tgone
 17960 Waert verstorven op sinen sone,
 Daer vore dat si spraken vri.
 Ende mits desen sloten si
 Haer redenen op dien dach :
 Weder tvoorscreven overdrach
 17965 Tusseen hertoghe Janne, sijts vroeder,
 Ende hertoghe Anthonise sinen broeder
 Van weerden ware ofte niet,
 Emmer waren, dits claer bediet,
 Die lande van Brabant sonder belet,
 17970 Van Limborch, van over Mase met,
 Opten hertoghe haren heere
 Comen, verscenen, min ende meere.
 Dese ende meer andere tien tiden

Vs. 17942 B door vergissing: *Een twint ruerden.*

17947 A: *Dat overgheven*; B, C: *Dat doverghen.*

17975 A: *Desen*; B: *Deser*; C: *Dese*. Het is een casus absolutus: deze en meer andere redenen aenhoort zijnde, enz., voor dit laetste, vs. 17975, heft A: *Ende aenghehoert*; C insgelijks.

BRABANTSCHE YEESTEN.

- 17975 Redenen van beide siden
Ende aenhoort alle den sen
Met goeder deliberatien,
Wel ghewoghen met ernsticheit,
Hebben die state der lande voorseit
Overdraghen eendrechtelijke
- 17980 Ende ghesloten samentlike
Dat si hertoghen Philips, die was
Sone hertoghen Jans, sijt seker das,
Van Bourgongnen tsijre eere
Voor haren prince, voor haren heere
- 17985 Sculdich waren tontfane tervaert.
Ende dat alsoe sijnde verclaert,
Es Vrouwe Margriete ongheloghen
Van Bourgongnen weder omme ghetoghen
Tot Keynoot in Henegouwe tehant;
- 17990 Ende die drie staten van Brabant,
Van Limborch, ende van over Mase,
Hebben wiselike, niet als dwase,
Metten ractslieden onghesesseert
Van Bourgongnen ghetracteert
- 17995 Van den rechten, ende vriheiden met,
Die de hertoghe, dat wet,
Van Bourgongnen, dit onthoude,
Vesteghen ende verleenen soude,
Ende in sijre incomst confirmeeren.
- 18000 Ende tghene dat bi dien heeren
Daer op gheraemt wert samentlike,
Vuerden die ractsliede wiselike
Te Mechelen met snellen keere
Bi den hertoghe haren heere,
- 18005 Ende brachten weder sonder verlaten
Te Lovene bi den drien staten
Tshertoghen gheliefte ende wille.

Vs. 17977 Ende, dat voorgaet, stond beter hier.

18007 getiefte ende wille, met goedkeuring.

- Ende als men daer lude ende stille
 Eens worden was ende overcomen
 18010 In der vueghen, soe ict hebbe vernomen,
 Ghelijc die brieve daer op ghemaect te waren
 Dat uutwisen ende verclaren,
 Overdroech men den dach wel houde
 Dat die hertoghe incomen soude .
 18015 Te Lovene, ende els daer nare.
 Twelc gheschiede in den selven iare
 XIIIe XXX, doe ic ghewach,
 Des donderdaeghs opten vijfsten dach
 Der maent octobris, sijt seker das,
 18020 Ende als die hertoghe ontfanghen was
 Te Lovene, soe ict hebbe bescreven,
 Es hi daer in die herberghe bleven,
 Sonder sijn logis oft besorch
 Aldaer te nemene op die borch,
 18025 Tot saterdaeghs smorghens bequame.
 Doen vuerde men tdoode lichame
 Wilen hertoghen Philips sijns neven
 Ter Vueren, daer hijt sonder sneven
Statelijc met grooter weerdicheit
 18050 Met sunderlingher solempniteit
 Van vigilien, messen, exequien,
Begraven dede, ic seker ben,
 Bi hertoghe Anthönise sinen vader
 Ende bi sijnre moeder beide gader;
 18035 Ende bi hertoghe Janne den brueder sijn.
 Des anderdaeghs, verstaect den fijn,
 Des sondaeghs, opten VIII^{en} dach
 Die in die maent octobris ghelach,
 Soe quam hi te Bruessele binnen;
 18040 Daer hi was ontfanen met minnen

Vs. 18015 *Overdroech men*, enz., kwam men overeen wegens den dag op welken, enz.

Met bliscapen, feesten, met grooter eere
 Solemnelijc als prince ende heere.
 Van Bruessele trac hi tAntwerpen
 Daer hi waert, ic seker ben,
 18045 Ontfanghen met grooter solempniteit.
 Van daer trac hi, voor waer gheseit,
 Om ontfanghen tsine na dat
 TsHertoghenbossche al in die stat,
 Daer men hem groote cere dede
 18050 Als cenen prince, ende het es zede.

CXLIX.

Vanden tweeden hertoghe Philips, van sijne moghentheit, van sinen titelen,
 van sinen vrouwen ende van sinen sone den Greve van Charlois ¹.

Dese tweeste hertoghe van Brabant
 Die Philippus was ghenant,
 Es verre die meeste (ende) wide bekant
 Ende mechtichste heere die Brabant
 18055 Gehat heeft, hoort mi verclaren,
 Meer dan in vier hondert iaren.
 Hi scrijft nu sinen titel dus:
 Bi der gracien Gods Philippus
 Hertoghe van Bourgongnen, van Lothrike,
 18060 Van Brabant, van Limborch derghelike,

¹ A: *Vanden tweetsten...*, van sijne vrouwen en van syne (sic) soen den greve van Charloes. C: *Hoe veel vrouwen ende kynderen Hertoch Philips gehadt heeft.*

Vs. 18042 A, B: *Solempentlijc.*

18045 *Van Bruessele*, enz. Deze regel en de acht volgende ontbreken in A en C, en DYNTER heeft ook niets dat er aen beantwoordt. Ik meen dat de uitlating in A en C het gevolg eener verdooling des afschrijvers is, die de woorden als

prince, vs. 18042, met *Als cenen prince* in den laetsten regel van 't hoofdstuk verward heeft.

18054 A: *Dits de tweetste*; C: *Dit is die tweetste.*

18055 A: *Ende het die meeste wide bekant*, en zoo mede C. Ik vergenoeg mij met *ende* van B uit te sluiten, en ontzie de slot-e van *meeste*.

- Greve van Vlaenderen, van Artoys met,
 Van Bourgongnen, palatijn, dat wet,
 Van Henegouwe, van Hollant heere,
 Van Zeelant, van Namen ende ooc meere
- 18065 Mercgreve van den heileghen rike
 Ende heere van Vrieslant derghelike
 Van Salines ende van Mechelen.
 Dese hertoghe Philips, ic seker ben,
 Heeft nu sijn derde vrouwe, dats claer.
- 18070 Dierste dat was, dits seker waer,
 Vrouwe Michiele sekerlike
 Des conincs dochter van Vrankerike.
 Die ander was die dochter des greven
 Van Eeu, edel ende rijc van haven,
- 18075 Ende hadde ierst tot eenen man
 Philips van Nyvers. Nu merket dan,
 Van desen tween vrouwen vore ghenant
 En haddi gheen kinder, si u becant.
 Nu heeft hi sijn derde vrouwe
- 18080 Ysabeelen, in goeder trouwe,
 Des conincs dochter van Portegale,
 Een zeere wise vrouwe te male
 Ende goet, soe ict belie.
 Daer heeft hi af gehat sonen dric.
- 18085 Dierste was, verstaet wel dat,
 Gheboren te Bruessele in die stat,
 Int iaer Ons Heeren, segghic di,
 XIIIe, dertich daer bi,
 Op alderkinder dach, wilt verstaen,
- 18090 Ende hi wert kersten ghedaen
 Met herde grooter solemniteit
 Op Coudenberghe voor waer gheseit,

Vs. 18075-18076 Deze vier regels ontbreken
 in A en B. De plaets daervoor opengelaten is in B
 van zestien linien, in A van zes. — Het HS. C, dat

alleen dezen regel heeft, schrijft: *Van Deen.*

18078 A: *Haddy gheen kindere*; B: *En hadden
 gheen kinderen*; C: *En haddie geen kinder (sic).*

- In Sinte-Jacobs kerke, doe ic ghewach,
Daer menich om liep dies niet en sach.
- 18095 Desc ionghe, dat si u bekant,
Wert voor waer Anthonijs ghenant.
XIII maende, dat ghijt versint,
Leefde hi ocht daer omtrint;
Doen sterf hi ende hi waert
- 18100 Te Bruessele begraven, si u verclaert,
In den choor van St Goedelen kerke.
Dander sone, elc hier op merke,
Wert te Ghent gheboren voorwaer
XIIIe XXXII Ons Heeren iær,
- 18105 Opten XXIII^{en} dach
Die in de maent april ghelach.
Kersten wert hi ghedaen aldaer
Ses daghe in meie, dat es waer.
Joes hiet hi, des sijt ghewes;
- 18110 Cortelinghe hi ghestorven es.
Hi leet tot Ghent, soe ghi mooght hooren.
Die derde sone wert gheboren
In Bourgonguen te Dyjoen
Int iær Ons Heeren, dits waer sermoen...
- 18115
.
.

Op Sinte Mertens avont.

Vs. 18094 Deze regel dien ik uit B overneem,
ontbreekt in A, waer de volgende aldus luiden :

Ende daer omme, dat sy u bekant,
Waert hy Anthonijs genant.

Het raedselachtige hiervan legt ons C uit, waer
men leest :

In Sint-Jacobs kerke doe ik ghewach
Op Sinte-Anthonis dach,
Ende daerom, sy u bekant,
Wert hy Anthonis ghenampt.

Het is zichtbaer dat de in A overgeslagen regel door

den afschrijver, als enkel spot zijnde, opzettelijk
in 't wit gelaten is.

18106 A : *Die inde aprille tacht*; B : *Die in den
april ghelacht*; C : *Die in de maendt aprille tacht*.

18107 A, C : *Ende kersten waert hy gh.*

18109 *Joes, Jodocus, Josse*.

18111 A : *Het leeght te Gent*; deze regel ont-
breekt in B.

18116 *Gaping der drie HSS.* — A : *Opt Sente
Martens*.

- Karle es dese sone gheheeten.
 Dese Karle, dat seldi weten,
 Es een schoon kint ende bequame,
 18120 Van Charlois draeght hi den name,
 Ende es daer af greve ende heere.
 Hi heeft ondertrouwt tsiere eere
 Vrou Kathrinen die zuverlike,
 Des conincs dochter van Vrankerike,
 18125 Die hi bi hem heeft met minnen
 In der stat van Bruessele binnen,
 Daer si met eeren ende met vramen
 Houden haren staet te samen.
 Van desen hertoghe wide bckant
 18130 Van Bourgongnen ende van Brabant
 Die nu elfdalfiaer, so wi lesen,
 Hertoghe van Brabant heeft ghewesen,
 Ware herde vele vroomicheiden
 Te beschrivene ter waerheiden;
 18135 Maer des en willic niet ane nemen
 Te doene, alsoet soude betemen:
 Des beveelict iement anders voort,
 Die dat sal setten alsoet behoort.
 Niet min ic bidde daghelike
 18140 Voor hem Gode van hemelrike,
 Ende voor sijnre vrouwen sonder verlaet,
 Ende voor sinen edelen staet,
 Dat hem God door sijn moghentheit
 Verleene lanc lijf ende wijsheit,
 18145 Dat hi dit goede lant met eeren
 Tsiere zielen salicheit mach regeeren,
 Ende ter vroomen sijnre ondersaten.
 Ic bidde hen allen utermaten

Vs. 18118 A : *Dese Karle suldi*; C : *dat sulde*. gelijk men gewoonlijk zegt.
 18127 *vrame*, vlaemsch dialect voor *vrome* of 18137 A : *yemende*.
vroome, nut, voordeel, vrucht. In eer en deugd, 18147 A, C : *Ende ter salicheit*.

- Die dit lesen selen oft hooren,
 18150 Dat si bidden alles te voren
 Voor die hertoghen met herten fijn
 Die van der werelt versceiden sijn,
 Ende voor den staet met herten zeere
 Van hertoghe Philips onsen lantsheere,
 18155 Die Brabant nu ter tijt regeert;
 Ende voort met herten onghesfraudeert
 Voor onsen ionghen heere Cortois,
 Den ionghen heere van Charlois,
 Datten God wille ghebenedien
 18160 Ende van allen quade bevrien,
 Ende verleenen hem sonder hinder
 Taensiene sijne kinder kinder
 Met bliscapen ende vrolicheit;
 Des onne hem die Drievuldicheit!
 18165 Seght amen! alle tsiere baten.
 Hier met willic mijn dichten laten,

18166 Ik geef dit epilogus zoo als het in mijn HS. B staet, behalve de kleine wijzigingen die ik in de noten zal aenteekenen. In de HSS. A en C is de volgorde der verzen op twee plaetsen de zelfde niet als in B. Om mij de moeyte te sparen van te kiezen en van mijne keus rekening te geven, zal ik hier enkelijk de les van A met de varianten van C laten volgen. Op die wijze zal de lezer de drie teksten met elkander kunnen vergelijken en zelf kiezen. HS. A:

- Hier met willic mijn dicht laten,
 Ende of ic yet meer hebbe bescreven
 Oft min, dat wille God verghen,
 Dan puer waerheit en anders niet.
 18170 Alsoe die saken sijn gheschiet
 Des ic niet te geene stonde
 (Des nemic Gode ter oronde),
 En hebbe ghedaen yet oft niet;
 Maer alsoe die saken sijn gheschiet
 18175 Ende ict vernemen conde, dat wet,
 Hebbicht in rime cort gheset;
 Ende vermete my, hier op glose,

Desen rijm warechtich als die prose.
 Ic hebber dic om gewaect,

- 18180 Tseste ende sevende boec volmaect.
 Mijn inct is ute des latic bliven;
 Mijn penne es sleu om meer te scriven;
 Doch hebbic (sic) u allen die staet oft sidt
 Dat ghi doch voerden richter (sic) bidt,
 18185 Dat hem God nae dit corte leven
 Wille sijn eweghe bliscap gheven. Amen.

Het vers 18179 hier was eerst anders begonnen: *Dus hebbic. ic hebber*, maer 't geen ik hier in cursief stel werd onmiddelijc doorgchaeld en voorts de regel op deze manier volledigd: *ber dic om gewaect*. — De varianten van C sijn, vs. 1: *Hier mede wil ick*; vs. 6: *tot gheenre*; vs. 7: *Daer toe ick Godt neme ter oerc.*; vs. 9: *Maer so*; vs. 12: *Ende ick vermete mij*; vs. 15: *rijm so waer als*; vs. 14: *Dus heb ic hier dit (sic) om g.* vs. 15: *Eer tseste ende tsevende boeck was volmaect* (goede lcs); vs. 16: *Mijnen inckt is vuyt dus laet ickt bl.*; vs. 17: *sleeuw*. vs. 19: *dichter*; vs. 20: *cort*. Enkel verschil van spelling heb ik niet aengeteckend.

- Ende of ic iet meer hebbe bescreven
 Oft min, dat wille mi God vergheven,
 Dan puer waerheit ende anders niet.
- 18170 Alsoe die zaken sijn ghesciet
 Ende ict vernemen conde, dat wet,
 Hebbiet in rime cort gheset,
 Des ic niet te gheenre stonde
 (Des nemic Gode ter oorconde)
- 18175 En hebbe [bi]ghedaen iet ocht niet;
 Maer soe die zaken sijn ghesciet.
 Ende ic vermete mi, hier op glose,
 Desen rijm warechtich als die prose.
 Dus hebbie ic er dicke om ghewaect,
- 18180 Tseste ende tsevende boec volmaect.
 Mijn inct es ute, des latic bliven;
 Mijn penne es sleeuw om meer te scriven.
 Doch biddic u allen die staet oft sit,
 Dat ghi voor den dichter bit,
- 18185 Dat hem God na dit corte leven
 Wille sijn eweghe bliscap gheven. Amen.

Vs. 18169 B : *ende anders iet.*

18171 *Ende ict*, versta nog eens *alsoe ict*. Zie, wat de opvolging der verzen betreft, de varianten van A en C hier neffens.

18175 Daer de zin hier kreupel gact, heb ik, om hem een weinig te helpen, in plaets van *ghedaen*, [bi]ghedaen geschreven.

18179 B : *Dus hebbie ic hebber dicke om gewaect*. Zie hier naest den tekst van A en C. De drie afschrijvers hadden dus in hun exemplaar de zelfde les voor zich liggen.

18181 B : *uyt des latic bl.*

18182 *sleeuw*, bot, versleten.

18186 Met dezen regel eindigt het werk van den dichter, en de handschriften A en C breken hier af; maer de afschrijver van HS. B heeft er nog twaelf verzen bijgevoegd om ons van zich zelven te spreken. Al heeft mijn voorganger ze reeds aengehaeld in zijne Inleiding (band I, bl. xxv), ik meen wel te doen met ze hier op hunne plaets nog eens te herstellen met het zelfde verschil van letter waerdoor ik blz. 478 vs. 12557 een ander bijvoegsel van den afschrijver onderscheiden heb. Zie dan hier dit aenhangsel :

Dit boec heeft volbracht aldus
 Van den Damme Heinricus,
 Niet ghedicht, maer volscreven,
 Opten vrijendach omtrint neghen

5 Uren, die XV in meê ghelach,
 Als men ooc ghescreven sach
 Ons Heeren jaer XIII hondert
 Ende XLIII, wien dat wondert.
 God si ghelooft die hem den tijt
 10 Heeft verleent ende respijt
 Dat hi die goede stat daer met
 Van Bruessel te vreden heeft gheset.

Een weinig lager heeft de zelfde Henricus van den Damme, als om te bewijzen dat hij niet behendiger was in 't latijn dan in zijne moedertael, zijne bladzijde met dit barbaersche en kreupele vers gesloten :

Pro tali pretio nunquam plus scribere volo.

Ook de kopist van HS. A heeft met rooden inkt nog zeven regels onder het laetste vers zijn afschrift bijgevoegd, waarvan men den inhoud en de uitlegging in de Inleiding van Willems zal vinden 1ste deel, blz. xxii en volg.

AENHANGSEL.

DEEL III.

87

AENHANGSEL¹.

Beginsel der oorlogen van Luyck².

Men moet bi wilen laten staen
Die materie, ende buten gacn
Wandelen vast hier vast daer
In ander materie ende verclaer,
5 Te weten ende tondersceiden,
Van des ons nu te rueren sceiden;
En worde niet ghebracht hierin
Ander materie, den rechten sin
En soude die menighe niet verstaen,
10 Werde hem gheen onderwijs ghedaen
Waer somighe saken ierst uut risen.

¹ De vijfhonderd vier en dertig verzen die ik hier, als Aehangsel, op den eigentlichen tekst der *Brabantsche Yeesten* laet volgen, maken het vierde hoofdstuk van het zevende boek uit in mijn handschrift C; alsmede in dat van RICHARD HEBER, vroeger het tongerloosche, nu prof. SERRURE toebehoorende, waeruit Heylen dezelve in zijne uittreksels (zie mijne voorrede: Cod. D) overgenomen had. Mijne HSS. A en B kennen dat vierde hoofdstuk niet, en in het soort van Prologus waermeê het aevangt, getuigt de opsteller daarvan zelf, dat het tot zijne *materie*, dat is tot de *Brabantsche Yeesten* wezentlijk niet behoort. Ik heb het nogthans niet willen verwaerloozen, omdat het blijkbaer van den zelfden schrijver is als de rest, en, als gelijktijdig verhael, over de onlusten die ten tijde van Jan van Beieren te Luik plaets hadden, soms een nieuw of een klaerder licht verspreidt. Hetgeen het bijzonder moet aanbevelen, is dat het onpartijdig schijnt.

Of dit vierde hoofdstuk van HS. C en van het tongerloosche later in deze min of meer eigenaerdige teksten ingelascht is, of uit dien der andere handschriften uitgeworpen is, kan ik niet zeggen; maer ik ben genegen het eerste te gelooven. De stijl en de spelling verschillen hier en daer van de rest der redaktie; maer daer is in onze handschriften weinig uit te besluiten. De spelling heb ik zoo veel mogelijk met die van het overige in overeenkomst gebragt. Het heeft mij overbodig geschenen al mijne verbeteringen onder den tekst aen te wijzen.

² Dit is het opschrift en de spelling van het hoofdstuk in het handschrift C. Zie blz. 14 de aenteekening op den titel van het IV^{de} capittel.

- Dus moet men somwijls onderwisen,
 Ende van buten verre verhalen
 Ander saken, daer uut dat dalen
 15 Somighe dinghen die gheboren
 Tot onser materien te hooren.
 Des wil ic hier nu in bringhen
 Ende rueren somighe vreemde dinghen.
 Ghi hebt hier voor ghehoort al bloot
 20 Den rouwe ende droefheit groot
 Die hertoghe Anthonis, uut rechter trouwen,
 Hadde om die doot sijnre vrouwen;
 Nu laet icken in sijnre droefheit
 Naer der natueren crancheit.
 25 Ende want tier tijt, si u verclaert,
 Als dedele Vrouwe aflivich waert,
 Groote tweedracht ende oorloghe swaer
 Was in den lande van Ludike, daer
 Af hier namaels sal ons gheboren
 30 Te scrivene ende te laten hooren :
 So wil ic in corter talen
 Tbeghin des oorloghs hier verhalen.
 In tjaer Ons Heeren, hoort hier naer,
 XIIIe neghenentachtich jaer,
 35 In meerte, den achtsten dach,
 Na costume van scriven, doe ic ghewach,
 Des stichts van Ludike, heer Aert
 Van Hoorne aflivich waert,
 Bisscop van Ludike; ende naer hem
 40 Ghecreech t'bisdom, ic seker bem,
 Jan, die joncste soon, verstaet te recht,
 Van hertoghe Aelbrecht
 Van Beieren, die hielt in sijn bewant
 Henegouwe, Hollant en Zeelant.

Vs. 57 In 't HS. staet verkeerdt *Gheeraert*.Vs. 41 In 't HS. staet : *die jonckste heer* (sic).

- 45 Ende dese quam met sinen vader
Ende sinen broeder beide te gader,
Die welke Willem was ghenaemt,
Tier [tijt] grave van Oostervant,
Ende met meer ander groote heeren
- 50 Tot Ludike, daer hi met grooter eeren
Weerdelijk wert ontfanghen claer
XIIIe XC Ons Heeren jaer,
Den tienden dach in julio.
Zeventien jaer was hi out; also
- 55 Was hi te jonc te dien termine,
Bisscop ofte priester te sine;
Maer die paeus dispenseerder mede,
Bonifacius, die te Roomen hielt stede.
Mits desen en screef hi hem niet
- 60 Bisscop, maer, verstaet tbediet,
Elect van Ludike gheconfirmeert.
In tjaer Ons Heeren, als staet vercleert,
XIIIe XCV claer bescreven,
Is eenen twist op gheheven
- 65 Tusscen den elect, si u bekant,
Van Ludike, ende sijn goede lant,
Also dat die elect voorseit
Thof ende den stoel der gheestelijcheit,
Van sinen gheesteliken gherichte,
- 70 Transfereerde ende stichte
Of stelde te Diest, si u bekant,
Binnen den lande van Brabant:
Want van Ludike alle de steden,
Ende van den lande Loon mede,
- 75 Waren den elect alghemeene
Onghehoorsaem, sonder alleene
Die stat van Eick, sonder waen,
Metten slote dat daer leeght aen;
Die welke van Hoorne heer Hendrijc,

- 80 Heer van Perweis, seer subtelijc,
 Als een vroom ridder ende gheëert
 Ende ter wapen wel gheleert,
 Ghecreech met rechter cloekicheit
 Tot behoef van den elect voorseit,
- 85 Dien hi in deser noot tier stont
 Met grooter vroomicheit bistont,
 Teghen alle die Ludikeren,
 Twelc men naermaels sach verseeeren,
 Also hier naermaels sal sijn bescreven.
- 90 Als dus dese twist was gheheven,
 Tusscen den elect, sonder waen,
 Ende omtrent IIII maenden had ghestaen
 Tusscen hem ende die lande sijn
 Van Ludike, van Loon : so wert in tfijn
- 95 Ghesact, ghepeist ende ghevelt,
 Ende thof te Ludike ghestelt :
 Naer ouder costumen dit was.
 In tjaer Ons Heeren mits das
 XIIIe, een min, eerbaerlijc
- 100 Sant die coninc van Vrankrijc,
 Die universiteit van Parijs,
 Ende Vrouwe Joanne, des sijt wijs,
 Van Brabant, die edel hertoghinne,
 Ende die grave van Namen, dat versinne,
- 105 Tot Ludike wel verzien ter keure
 Haer notabel ambassadeure,
 Te weten, hoort die waerheit lien :
 Dien patriarch van Alexandrien,
 Meester Peeter Pleu, was mi vercleert,
- 110 In theologien ghemagistreet;
 Meester Willem van Brugghe, sijt seker das,
 Die tier tijt deken van Lier was;
 Meester Jan Ghio, genuemt bi namen,
 Deken van St^t Albaens te Namen,

- 115 Ende meer ander met eerbaerheit,
 Die aen den elect, aen tcapittel voorseit,
 Aen alle den kerken ende steden
 Des lants van Ludike ende Loon mede,
 Verworven dat si hen keerden dus
- 120 Van den paeus Bonifacius
 Den IX^{sten}, die te Roomen sat,
 (Dien si tot dier tijt hadden ghehat
 Gheobedieert al tecnemael),
 Ende hielden hen voort neutrael
- 125 Tusscen beide die paeusen; dits waer bediet,
 So dat si gheenen van beide niet
 En obedieerden sekerlijc,
 So als de croone van Vrankrijc
 Ende tlant van Brabant ooc en deden;
- 130 Op dat men die tweedrachtigheden
 Der voorseide II paeusen mits desen dinghen
 Te voorder hadde moghen bringhen
 Ter cessien, oft eenicheit
 Te makene met voorsinnicheit
- 135 In der H. Kerken ter Gods eeren.
 Cort hier naer, in tjaer Ons Heeren
 XIIIe drie, hoort mi verclaren,
 Eenighe poorteren te Ludike te waren,
 Die hen noemen deden bi namen
- 140 Hedroten, die begonden tsamen
 Onder hen te rebelleren seere,
 Teghen hertoghe Jan, haren heere
 Van Beieren, den elect voorseit;
 Ende seiden ende hebben voorgheleit,
- 145 Dat hi thisdome langhe ghenoech
 Beseten hadde, naer sijn ghevoech,
 Sonder bisscop ende priester te sijn.

Vs. 137-58 In 't HS. staet : *wilt mij verstaen, Eenige poorteren te Luydicke twaen.*

- Want hi nu tot sinen termijn
Comen ware van XXX jaren,
150 So was haer meininghe ende begaeren
Dat hi priester ende bisscop worde.
Op twelke datten voor antwoorde
De voorseide elect gheven dede :
Dat met hem spaeus moghenthede,
155 Van dien hadde ghedispenseert,
Ende dat hem ooc, dat gheweert
Van dier saken noch tbericht
So en behoorde nictes nicht;
Maer hi hadde daerof meer ende men,
160 Voor sijn overste ende niet voor hen
Te antwoorden, sonder si.
Daerop repliceerden si :
Dat hi ende si ghehoorsaemheit
Den paeus hadden wederseit;
165 Dus en vraeghden si, wats ghesciet,
Naer sijn dispensatie niet.
Ende want hi doen also houde
Priester noch bisscop worden en woude,
So verworven die Hedroten dat,
170 Dat die van Ludike der stat,
Ontkenden haren elect voorseit
Voortmeer alle ghehoorsaemheit,
Also si den paeus hadden ghedaen.
Mits desen transfereerde saen
175 Van Ludike die elect voorseit
Thof des gherichts der gheestelicheit :
Van duitscer tonghen stelde hi tghericht,
Binnen der goeder stat van Tricht;
Ende van Waelen, voor waer gheseit,
180 Heeft hi thof te Hoeye gheleit.

Vs. 156 *hem*, dat is den Hedroten.van *Soe* beter *Toe* maken.158 *So* = Dus, vervolgens; anders zou men167 HS. : *want hijt doen*.

- Daer die stat van Ludike, wilt mi hooren,
 Meer af ontpoint was dan te voren;
 So dat si coren altehants
 Voor mombaer ende bescermer slants,
 185 Van Perweis heer Hendrike,
 Die in der saken also wijsselike
 Ende deuchdelijc hem droech voorwaer,
 Datti binnen corten tijt, daer naer
 Dat hi den eedt sonder waen
 190 Van der mombaerschap hadde ghedaen,
 Een goet ghevoech ende middel vant,
 Daer mede die twist, die tusscen tlant
 Hinc ende den elect voorseit,
 Ghesaet wert ende afghelcit;
 195 Ende thof dat worde sonder verbeit
 Wederom te Ludike gheleit.
 Ende daer na worden, sonder verlaten,
 Bi den elect ende den staten
 Des lants van Ludike tsamentlijc
 200 XVI persoonen eendrachtelije
 Ghecoren, al ongespaert,
 Dien die macht ghegheven waert,
 Dat si een besoec doen souden
 Tondervindene, bi wiens scouden,
 205 Die twist, dien ghi hier hebt ghelesen,
 Opghestaen was ende gheresen;
 Voort wegghen te vinden vuechelike,
 Ende ordinantie redelike
 Te maken, daer de elect voorseit
 210 Met bleve in sijnre heerlicheit,
 Ende die stat, alse mi dochte,
 Onghequetst houden mochte
 Haer rechten ende haer vriededen,
 Also dat dese onvreden,
 215 Ende derghelike twist niet meere,

Vs. 215 HS.: *Ende gelijcken.*

DEEL III.

- Tusscen hen ende haren heere
 En ghevielen noch en resen.
 Welke personen voorghelesen
 Tsamen vertoghen onder hen
 220 Binnen der stat van Tongheren.
 Daer hebben si onghecesseert
 Seker pointen gheordineert
 Die die peis van Tongren gheheeten sijn.
 Ende als daer naer, verstaet den fijn,
 225 Op wort ghebroken, wilt verstaen,
 Tbesuec twelk hadden ghedaen
 Die XVI personen, ende ghelesen :
 Worden beide meesters van desen
 Van Ludike, herde cort naer tgone
 230 Met hen noch XVII persooene,
 Openbaer ter puyen overluit
 Van moeyterien ghebannen uut;
 Maer al moesten die XXX, na dat,
 Te Ludike rumen uter stat,
 235 So hebben si nochtans utermaten
 Aldaer achter hen ghelaten
 Veel heimelike vrienden in tstat.
 In tjaer Ons Heeren, verstaet dat,
 XIII^c IIII, wi lesen dus,
 240 Sterf paeus Bonifacius
 Die IX^{ste}, die sat tot Rome;
 Naer hem worde paeus, hier op gome,
 Die VII^{ste} die Innocentius hiet.
 Hertoghe Jan, ic en lieghe u niet,
 245 Van Beieren, elect ghenaeamt
 Van Ludike, rechtevoort hi sant
 Aen den paeus, hoorde ic oorconden,
 Te Viterbien tot dien stonden

Vs. 230 Dus in 't geheel negentien personen. 252 Het woord *moeyterien* (muitelij) is onzeker.

- Meester Janne van Turnhout,
 250 Die welke verwerf sonder ophout
 Aen den paeus altehande
 Dat hi den elect ende sijn lande
 Van Ludike ende van Loon mede
 Weder in sijner gratien dede
 255 Ende in obediencien, dits ware dinc,
 Suetelijc nam; ende ontfinc
 De bullen daerof onghesesseert,
 Ende werden opentlijc ghepubliceert
 In tjaer Ons Heeren, hoort wat ic scrive,
 260 M III^c ende vive,
 XXVII daghen in novembri.
 Die elect ende clergij
 Warens wel content ende te vreden
 Ende songhen met grooter bliheden
 265 *Te Deum laudamus*, sijt seker das,
 Maer die stat van Ludike en was
 Dies niet ghepaeyt, ter waerheden,
 Noch verblijt, noch te vreden.
 Aldus is anderwerf herde saen
 270 Een groote twist weder opghestaen
 Tusscen den elect ende die stat,
 Also dat die prelaet naer dat,
 In tjaer XIII^c, sonder saghe,
 Ende sesse, in die Paeschdaghe,
 275 Hem weder vertroc met gheninde
 Tot Tricht met sinen huusghesinde,
 Ende stelde daer thof volcomelijc
 Van sinen gherichte gheestelijc.
 Om welke sake ghehouden waert
 280 Herde menighe dachvaert,
 Om de saken te vereenighen tswaer.

Vs. 256 Versta : (Hij Jan v. Beieren) ontving 281 In 't HS. staet : *sovar.*
 de bullen en zij werden gepubliceert.

- Ten utersten in Ons Heeren jaer
 Van sessen, op den sesten dach
 Van september, doe ic ghewach,
 285 Wort bi den steden, hoort mijn sermoon,
 Des lants van Ludike ende van Loon
 (Die stat van Tricht utghenomen
 Ende van St' Truyen) overcomen,
 Ende ghesloten, dat men houde
 290 Eenen mombaer maken soude.
 Als dese conclusie, sijt seker das,
 Van der momborien ghemaect was,
 Is een van den meesteren tehant
 Van Ludic, die was ghenant
 295 Jan van der Cautsiden, ongheloghen,
 Al tot Perweis ghetoghen,
 Ende hevet bestelt, des seker sijt,
 Dat daer ooc quam ter selver tijt
 Meester Lambrecht Gorijs,
 300 Dwelc een waer, des sijt wijs,
 Van den XXX te waren,
 Heidroten die ghebannen waren
 Te Ludike ghewaerlike.
 Dese hebben heere Hendrike
 305 Van Perweis met grooter cloecheit,
 Bibracht, dat die elect voorseit
 Van Ludike door niemens houde
 Bisscop noch priester sijn en woude.
 Maer dat hi meininghe hadde te waren,
 310 Dat hi t'bisdom woude laten varen,
 Ende nemen een wijf met staden;
 Meinde den lande te beraden
 Groote oorloghe, op dat hi tlant
 Te wille mocht crighen in sijn hant,

- 315 De goede verdrinken ende veriaghen saen,
 Als hi tanderen tide hadde ghedaen.
 Ende seiden voort, waert so dat hi
 Hem daer toe vueghen [woude], wouden si,
 Sonder verweeren, dat men[ne] houde
- 320 Tot eenen mombaer kieser soude,
 Ende Dieric, sinen outsten sone
 (Tot St Lambrecht canoninc was die ghone
 Ende archidiaken van Haspegouwe),
 Bisscop van Ludike maken soude.
- 325 Op twelk de voorseide heer Hendric
 Antwoorde aldus properlic :
 Dat hem dat in gheenen keere
 Te doene en stont nimmermeere,
 Gemerct dat hi int openbaer
- 330 Des voorseiden elects man waer
 Van leene. Ooc hadde de elect voorscreven
 Die provende sinen sone ghegheven
 Van Ludike, ende daer mede darchidiaconeit
 Van Haspegouw met minnelicheit.
- 335 Ieghen welke redenen in eenigher wijs
 Meester Lambrecht Gorijs
 Ende Jan van der Cautsiden allegheerden,
 Ende veel propositionen proponeerden,
 Daer van Perweis die heere
- 340 Na hooren woude min noch meere.
 Ende also sijn dese twee met allen
 Aen des heeren vrouwe ghevallen
 Van Perweis, die si, ongheloghen,
 Tot harer opinien hebben ghetoghen;
- 345 So dat si, met subtilen keere,
 Heer Hendric van Perweis haren heere
 Daer toe heeft bracht sonder sneven,

Vs. 519 *Sonder verweeren.* In 't HS. schijnt *verworven* (?) te staen.

- Dat hi hen ten utersten heeft ghegheven
 Totter saken sijn consent.
- 350 Aldus is wederom ghewent
 Jan van der Cautsiden voorghelesen,
 Doen hi drie daghen hadde ghewesen
 Tot Perweis, dits ongheloghen,
 Ende is te Ludike inghetoghen;
- 355 Ende heeft die saken also bedreven,
 Dat alle die steden daer bi bleven,
 Van Ludike ende van Loon mede,
 (Uutghenomen die twee steden
 Tricht ende St Truyen, dit wilt hooren),
- 360 Dat si heer Hendricken hebben ghecoren
 Van Hoorne ende van Perweis heere
 Teenen mombaer met snellen keere;
 Ende Diericken, sinen outsten sone,
 Hebben si ghecoren naer tgone
- 365 Tot haren bisscop; die welke, vader
 Ende sone beide te gader,
 Met scoonder gheselschap te samen,
 Binnen de stat van Ludike quamen,
 In tjaer van sessen, dat segghe ic di,
- 370 XXVIII daghen in septembri,
 Daer si met eeren ende met weerdicheit
 Ontfanghen werden, voor waer gheseit.
 Van daer keerden hen, die van Ludike dus
 Van den paeus Innocentius
- 375 Den VII^{en}, die te Roomen sat,
 Ende gaven hen, verstaet wel dat,
 Onder die obediencie aldus
 Van paeus Benedictus
 Den XIII^{en}, dit sat als doen
- 380 In der stat van Avignoen;
 Ende die confirmeerde tehant
 Haren nieuwen bisscop voorgenant.

- In desen ghescille voor bescreven
 Sijn bi hertoghe Janne bleven
 385 Van Beieren, alle te sinen rechte,
 Die heeren van Ste Lambrechte,
 Uutghenomen een, ende mits desen,
 Sijn si in tjaer voor ghelesen,
 Heimelije, op den vijfsten dach
 390 Van october, doe ick ghewach,
 Van Ludike tot St Truyen comen.
 Desghelijcs sijn naer haer vermoghen
 Die ander persoonen gheestelije
 Die totter clergien eenpaerlijc
 395 Behoorden, al meest utghevluouwen;
 Want si hen niet en betrouwen
 Noch houwen en wilden in gheen en keer
 Metten nieuwen bisscop min no meer,
 Maer metten outsten houwen aen,
 400 Den elect van Beieren, hertoch Jan.
 Dus worden die gheestelike mannen
 Alle te Ludike utghebannen
 Ende die nieuwe bisscop onghesesseert
 Heeftse alle ghepriveert
 405 Van haren beneficien sonder sneven,
 Ende heeftse anderen ghegheven.
 Tmeeste deel des rudderscaps, in dien tide,
 Hielt ooc hertoghen Jans side;
 Somighe edelen hielden sekerlijc
 410 Die partie van bisscop Dierijc
 Van Hoorne ende alle die stede
 Van Ludike ende van Loon mede,
 Sonder die van Tricht, si u bekant,
 Ende van St Truyen. Ende want
 415 Die van St Truyen niet en wilden eeren
 Den nieuwen bisscop noch obedieren,
 So is heer Hendrijc van Perweis tehande,

- Als mombaer, metten ghemeinen lande
 Van Ludike, van Loon, met grooter machte
 420 Daer voor ghetoghen met harer crachte.
 Ende als si die stat, sonder saghe,
 Van St Truyen, beleet hadden XIV daghen,
 So eest ghededinght ende bedreven
 Dat haer die stat heeft opghegheven
 425 Den voorseiden mombaer metter spoet,
 Behoudelike haer lijf ende goet
 Met voorwaer[den], ic seker ben,
 Dat die heeren van der capittelen
 Ende ander van der clergien te waren,
 430 Die aldaer ghevlouwen waren,
 Vri ende onbesorcht van daer
 Souden moghen sceiden sonder vaer,
 Ende trecken daer thaer ghelieven soude.
 Dus toghen die heeren herde houde
 435 Van der clergien tot namen binnen;
 Ende die mombaer, wilt versinnen,
 Quam te St Truyen sonder verhoude.
 Nu heeft hi in sijnre ghewoude,
 Van den lande alle die stede,
 440 Van Ludike ende van Loon mede,
 Sonder de stat van Tricht, si u vertelt,
 Daer hem hertoghe Jan uut helt
 Van Beieren metten vrienden sijn.
 Hier naer, over een termijn,
 445 Confirmeerde Vrouw Joanna tehant
 Hertoghinne van Brabant,
 Ende hertoghe Anthonis, als ruwaert
 Van Brabant, dat si u verclaert,
 Van der capittelen alle die heeren,
 450 Ende ooc van hen, wie si weren,
 Van Ludike, dat si met vreden
 Souden moghen binnen den steden

- Van Brabant comen ende bliven moghen
 Ten einde der voorscreven oorloghen.
 455 Ende aldus quamen, dat derre ic lien,
 Die voorseide heeren van der clergien,
 Die te Namen laghen, ic segghe u dat,
 Al tot Loven in der stat,
 Daer si sijn bleven in goeden vreden
 460 Tot den einde des oorloghs, [in] waerheden.
 Hier naer hebben, ic seker ben,
 Hertoghe Jans vrienden van Beieren,
 Cloekelije, met subtilen doen,
 Tslot ghecreghen van Bullioen.
 465 Als dit vernam, ic segghe di,
 Heer Hendric van Perweis, so is hi,
 In tvoorseide jaer, doe ic ghewach,
 Van sessen, op de XVI^{en} dach
 Van november, daer voor ghetoghen
 470 Met heercrachte. Doen hijt met vermoghen
 Twee maent belegbert hadde, sonder scop,
 Gaven hen die Beiersce op,
 Behoudelije lijf ende goet.
 Als nu hertoghe Jan wert vroet,
 475 Considereerde, merckte ende sach
 Dat hi sijn vianden niet en mach
 Wederstaen noch weder draghen
 Sonder hulpe van vrienden ende maghen :
 So is hij selve haestelije
 480 In persoone ghetooghen in Vrancrije,
 In Enghelant ende in Duutslant,
 Om van den coninghen wide bekant
 Ende princen die hi, dat si u cont,
 Van Maeghschappen naer bestont,
 485 Ende van swagheschappe, dats bloot,

Vs. 454 HS. : *dees voorscheven.*484 HS. : *maetscappen.*455 HS. *des oorlochs waerheden.*

- Om troost ende hulp in sinen noot
 Te ghewinnen, dat is waer,
 Ende is wel ghetroost van daer
 Wedercomen, si u bekant,
 490 In sinen rade dien hi doen vant,
 Dat hi, metter hulpen sonder verbeit
 Die hem sekerlijc was toegeseit,
 In tjaer XIIIe ende seven
 Op Ste Machiels avont, sonder begheven.
 495 Met heercrachte ende met ghewoude
 In tlant van Ludike comen soude,
 Om[t] weder ter obediencien sijn,
 Te consequeren, verstaet den sijn;
 Ende als hi, doe ic u ghewach,
 500 Desen tijt ende overdrach
 Den heeren ende princen wide vermaert
 Ghecondicht hadde ende verclaert,
 Die hem troost ende hulpicheit
 Geloofst hadden ende toegheseit :
 505 So eest ghebeurt, so wi vernamen,
 Mits sekeren lasten die overquamen
 Den coninc der croone van Vrancrije,
 Dat van Bourgognien die heere rijk,
 Ghescreven heeft aen den swagher sijn
 510 Van Beieren, dat hi tot dien termijn
 Bliven moeste in Vrancrije;
 Mer tot anderen daghen vuechelijc,
 Die men daer op ramen mochte,
 Soude hi hem met coenen ghedochte
 515 Te hulpen comen met moghentheit
 Also hi hem toe hadde gheseit.
 Ende aldus so is voorwaer
 Dat opset ghebroken daer,

Vs. 490 *In sinen rade*, enz., dat is in het opzet dat hij vormde.

Vs. 498 Zoo HS. voor *conquesteren? conquere-
reren?*

Dat hertoghe Jan, als ic vernam,
 520 In den lande van Ludike niet en quam
 Van Beieren, als ic u dede cont,
 Op Ste Machiels avont
 Met sijnre crachte, so hi had opgheset.
 Van den oorloghe sceidic hier met
 525 Daer ic hier naer, heb ic gheval,
 U noch meer af scriven sal
 Ter plaetsen daer dit point sal sijn;
 Ende in die materie mijn
 Wil ic [n]u voort continueren,
 530 Ende achtervolghen ende persequeren
 Van hertoghe Anthonis den edelen heer,
 Die bedruet was herde seer
 Om sijner liever vrouwen doot,
 Wier siel God bringhe uut alder noot.

Vs. 520 Dat hij *niet* 'en quam was het gevolg van het *ghebroken opset*.

Vs. 534 In 't handschrift staet *Wiens sie Godt*, enz. Maerlant zou *Dier* gezeid hebben.

TABLE DES MATIÈRES.

	Pages.
AVANT-PROPOS DE L'ÉDITEUR.	1
Prologue de l'auteur du VIIe livre de la chronique du Brabant : ce livre contiendra le règne du duc Antoine, de Jean son fils et de Philippe son frère.	1
Chapitre	
I. Réception du duc Antoine d'abord à Louvain, ensuite à Bruxelles et dans les autres bonnes villes du Brabant. Sa généalogie	5
— II. Sévérité du duc dans le maintien et l'exécution de la justice, tant envers les riches qu'envers les pauvres	9
— III. Mort de la première femme du duc, Jeanne, fille de Waleran de Saint-Pol	11
— IV. Le duc demande l'aide et le service du pays pour une expédition dont il refuse de faire connaître l'objet et le but. Les nobles consentent, mais la plupart des villes du Brabant, entre autres celles de Bruxelles et de Louvain, refusent	14
— V. Les Liégeois assiègent la ville de Maastricht. Première entrée et réception du duc Antoine dans cette ville.	20
— VI. Pendant que le duc Antoine est logé avec son armée à Fauquemont, Renaut, duc de Gueldre, lui envoie une ambassade pour traiter d'un accord. Conditions de l'accord qui fut fait entre eux. Antoine renvoie les gens de Bois-le-Duc et d'Anvers dans leurs demeures	28
— VII. Comment Renaut de Gueldre vint à Empe, sur la Meuse, et y reçut en fief du duc Antoine la ville de Grave avec son territoire	52
— VIII. Comment le duc d'Orléans fut tué à Paris	57

Chapitre		Pages.
	ix. Rupture de l'accord qui avait été fait entre ceux de Liège et de Maestricht par l'entremise du duc Antoine, et comment Henri de Perwez et les Liégeois vinrent de nouveau assiéger Maestricht.	39
—	x. Efforts faits par le duc Antoine pour amener les deux parties à un accord, et quelles raisons on fit valoir de part et d'autre pour obtenir l'appui du duc	45
—	xi. Comment le duc persista dans sa résolution de ne point prendre part à cette guerre; mais travailla, avec l'appui de ses nobles et de ses bonnes villes, à mettre fin par une transaction à la lutte entre les Liégeois et leurs adversaires	48
—	xii. Comment les Liégeois partirent de devant Maestricht et comment le lendemain ils attaquèrent le duc de Bourgogne et le duc Guillaume de Hollande, mais furent défaits et périrent en grand nombre.	51
—	xiii. Le duc Antoine envoie une ambassade au roi de Bohême pour lui demander en mariage sa nièce Élisabeth de Gorlitz. Noms des députés et résultat de leur mission	56
—	xiv. Lettre de Wenceslas, qui fait connaître les conditions du traité de mariage convenu entre Antoine, duc de Brabant, et Élisabeth de Gorlitz	58
—	xv. Comment la fiancée fut amenée en Brabant et par quelles fêtes la noce fut célébrée à Bruxelles.	82
—	xvi. Haute noblesse des ancêtres de la seconde femme du duc Antoine. Un fils qu'elle eut d'Antoine reçut le nom de Guillaume, mais vécut peu de temps	94
—	xvii. Comment le duc Antoine obtint de grandes sommes d'argent du duc Guillaume de Bavière, comte de Hainaut, de Hollande, etc.	97
—	xviii. Du différend qui surgit entre les villes d'Anvers et de Malines . .	99
—	xix. Schisme. Existence simultanée de deux papes et de deux rois des Romains	105
—	xx. De la mort du margrave, Josse de Moravie, qui avait été choisi roi des Romains	108
—	xxi. Comment le roi de Bohême engage et cède au duc Antoine le duché de Luxembourg.	110
—	xxii. Comment le duc Antoine et la duchesse Élisabeth furent reçus dans le pays de Luxembourg, et comment il mit le siège devant le fort d'Autel.	119
—	xxiii. Du traité fait entre le duc de Brabant et Huard d'Autel	125
—	xxiv. Comment le duc Antoine fit une seconde expédition dans le duché de Luxembourg	127

Chapitre		Pages.
	xxv. Exécution du traité, et comment le duc Antoine fut mis en possession de Damvillers et de Montmédi	128
—	xxvi. Comme quoi Huard d'Autel refuse de faire hommage au duc Antoine.	135
—	xxvii. Comme quoi le duc Antoine détruisit le fort d'Autel et s'empara de plusieurs autres châteaux	136
—	xxviii. De la vaillance du duc Antoine dans la conquête des forts susdits	142
—	xxix. Suite de ce qui a été dit du différend entre Anvers et Malines	146
—	xxx. Du traité entre Anvers et Malines	148
—	xxxi. Comme quoi Huard d'Autel envoya vers le roi de Hongrie, et ce qu'il en obtint	151
—	xxxii. Comme quoi les villes du pays de Luxembourg répondirent (par écrit) au roi de Hongrie	155
—	xxxiii. Comme quoi la duchesse écrivit à son oncle, le roi de Hongrie, et quelles choses il ordonna	157
—	xxxiv. De la réponse que le roi de Hongrie transmit à la duchesse de Brabant.	162
—	xxxv. Réponse de la duchesse à la lettre du roi de Hongrie.	164
—	xxxvi. Comme quoi le duc Antoine envoya une notable ambassade au roi de Hongrie	166
—	xxxvii. Couronnement du roi de Hongrie à Aix-la-Chapelle; pourquoi le duc Antoine n'y assista pas	170
—	xxxviii. Du seigneur de Diest et de Henri Poppe	176
—	xxxix. Comment le duc Antoine confisqua la ville et le pays de Diest	178
—	xl. De l'ambassade que le duc Antoine envoya à Constance	189
—	xli. De l'ambassade que le duc envoya au roi des Romains à Narbonne.	197
—	xl.ii. Comment le duc envoya son messenger vers le roi des Romains à Perpignan	208
—	xl.iii. Le duc Antoine se rend à la bataille d'Azincourt et y est tué	210
—	xl.iiii. De la bataille et de la mort du duc Antoine	214
—	xl.v. De la concorde et de l'alliance des trois états du Brabant et du pays d'Outre-Meuse.	251
—	xl.vi. De la régence, composée de onze membres, qui fut établie pendant la minorité du duc Jean de Brabant.	256
—	xl.vii. De la diète de Maestricht, et quelles conventions y furent faites entre les pays de Brabant et de Liège	259
—	xl.viii. De la réception et de l'inauguration du duc Jean IV de Brabant	244
—	xl.ix. Comment le duc Jean confirma la régence des Onze et ce qu'ils firent	248

Chapitre		Pages.
	L. De madame la duchesse de Brabant, veuve du duc Antoine, et d'une ambassade du roi des Romains	250
—	LI. Comme quoi le duc de Bourgogne demande la tutelle du duc Jean de Brabant, et comment on l'éclaira à cet égard.	259
—	LII. De l'ambassade que le duc Jean envoya à Liège près du roi des Romains, et ce qu'elle y fit	275
—	LIII. De l'ordonnance faite par les trois états de Brabant sur l'état de la maison du duc Jean IV.	285
—	LIV. Comment le duc Jean se rendit à Maestricht et quelle réception lui fut faite	286
—	LV. Du mariage entre le duc Jean de Brabant et dame Jacqueline de Hollande	290
—	LVI. Des ambassadeurs du duc Jean qui étaient au concile de Constance.	295
—	LVII. Comment l'ordonnance des trois états relativement à l'état de la maison du duc fut rompue	298
—	LVIII. Comment la dispense concernant le mariage du duc Jean et dame Jacqueline fut suspendue	300
—	LIX. Comment le duc Jean de Bavière vint à Dordrecht, et quelles étaient ses exigences à l'égard de dame Jacqueline et de ses pays.	302
—	LX. Du combat de Gorichem où le damoiseau d'Arkel perdit la vie.	308
—	LXI. Comment le pape Martin V dispensa le mariage du duc Jean de Brabant et de dame Jacqueline de Bavière, et comment il révoqua cette dispense	315
—	LXII. Du mariage entre le duc Jean de Brabant et dame Jacqueline de Hollande	318
—	LXIII. Comment le duc Jean de Brabant fut reçu dans le pays de Hainaut, de Hollande et de Zélande, et dame Jacqueline dans le pays de Brabant	325
—	LXIV. Comment le duc Jean de Bavière obtint du roi des Romains le comté de Hainaut, de Hollande et de Zélande, et quelles demandes il adressa à ces pays	326
—	LXV. De la réponse que les pays de Hollande et de Zélande firent aux demandes du duc Jean de Bavière	350
—	LXVI. De la réponse que le pays de Hainaut fit aux demandes du duc Jean de Bavière	352
—	LXVII. Comment ceux du pays de Brabant se dirigèrent avec le duc Jean, leur seigneur, vers Dordrecht	356
—	LXVIII. Comment le duc Jean de Brabant mit le siège devant Dordrecht et comment il partit de là	345

Chapitre		Pages.
	LXIX. De Guillaume Van den Berghe, trésorier du duc Jean de Brabant, et de Guillaume d'Assche, amman de Bruxelles.	350
—	LXX. Comment le pape écrivit au duc Jean de Brabant au sujet de la dispense, etc.	353
—	LXXI. De la paix faite entre Jean duc de Brabant et madame de Hainaut, de Hollande, etc., d'une part, et le duc Jean de Bavière, d'autre part.	356
—	LXXII. Comment monseigneur Henri de Berg-op-Zoom fut pris, et de sa mort.	361
—	LXXIII. Comment Guillaume Van den Berghe fut tué	368
—	LXXIV. Comment l'état de la cour du duc fut changé, de quoi la duchesse fut mécontente	370
—	LXXV. De monseigneur Jean de Walenrode et de monseigneur Jean de Heynsberghe, évêques de Liège	375
—	LXXVI. Du privilège du sous-amman de Bruxelles, et de la nomination des échevins la veille de la Saint-Jean	377
—	LXXVII. De la mort du duc Jean de Bourgogne et du mariage du roi d'Angleterre avec la fille du roi de France	381
—	LXXVIII. Du bannissement de Jean de Hertoghe, chevalier, et de Gisbert Pypenpoy	384
—	LXXIX. Comment le duc Jean de Brabant confia le gouvernement de ses pays de Hollande, de Zélande et de Frise au duc Jean de Bavière, son oncle	387
—	LXXX. Comment madame la duchesse et sa mère quittèrent la cour du duc de Brabant	389
—	LXXXI. De la déclaration du duc Jean de Brabant sur la paix faite entre ceux de Heetvelde, d'une part, et ceux de Lombeke et Vander Straeten, d'autre part	391
—	LXXXII. De deux assemblées tenues en même temps à Bruxelles et à Louvain, et de Millen, Ganghelt et Vucht.	395
—	LXXXIII. De la secrète alliance faite entre quelques membres du conseil du duc et plusieurs bourgeois de la ville de Bruxelles.	398
—	LXXXIV. De la correction de quelques membres du conseil du duc de Brabant faite en la ville de Louvain	404
—	LXXXV. Comment Bernard Utenenghe et cinq autres personages furent corrigés.	414
—	LXXXVI. Du duc et de la ville de Maestricht	421
—	LXXXVII. Comment monseigneur Pierre Van Steyne et monseigneur Florent Van den Abeele furent pris	422

	Pages.
Chapitre LXXXVIII. Comment Jean Cluetine, fils d'Éverard, devint anman de Bruxelles et à quoi il s'obligea.	424
— LXXXIX. Des autres conseillers que le duc Jean de Brabant institua et conserva.	428
— xc. Comment les nobles et les barons du pays de Brabant et, avec eux, la ville de Louvain firent venir de France le comte de Saint-Pol	429
— xcI. Comment le duc Jean partit secrètement de Bruxelles et où il se rendit jusqu'à ce qu'il arriva dans la ville de Maestricht	452
— xcII. Comment le comte de Saint-Pol fut fait gouverneur du Brabant et de ce qu'on résolut et fit à l'égard de Heusden et de Mont-Saint-Gertrude	456
— xcIII. Des traités entre le duc, d'une part, et son frère le comte de Saint-Pol, gouverneur, d'autre part	445
— xcIV. Comment le duc entra dans Bruxelles avec ses amis	448
— xcV. Comment le comte de Saint-Pol, gouverneur du Brabant, se rendit à Louvain et ce que fit alors le duc et comment il fut rassuré.	455
— xcVI. Comment la commune de Bruxelles se souleva et pourquoi.	457
— xcVII. Comment le seigneur de Heynsberghe, les autres étrangers et le comte de Moers furent pris	459
— xcVIII. Comment le comte de Saint-Pol, gouverneur du pays, vint à Bruxelles et prit sa résidence à la cour du duc, et d'autres choses qui eurent lieu	464
— xcIX. Comment le duc se rendit de Bruxelles à Louvain; comment Jean Cluetine fut condamné et mis à mort et quatre échevins déposés de leur charge, et plusieurs autres bourgeois pris, torturés et transportés en divers lieux.	464
— c. Comment la ville de Bruxelles sera dorénavant administrée par VII échevins et IX nations.	470
— ci. Comment le duc se rendit de Louvain à Bruxelles, de là à Anvers et ensuite en Hainaut, revint de nouveau à Bruxelles, et comment la duchesse partit pour l'Angleterre.	472
— cii. Comment le prévôt de Coudenberghe fut pris et comment Évrard t'Serclaes, chevalier, Geldolphe de Coudenberghe et Guillaume Pypenpoy furent exécutés.	474
— ciii. Comment le comte de Saint-Pol, Gouverneur du Brabant, écrivit au roi des Romains et à d'autres princes et seigneurs.	477
— civ. Comment le duc reconnut que son frère avait été à bon droit établi gouverneur du Brabant, et confirma tout ce qu'il avait fait pendant son gouvernement	492

Chapitre		Pages.
	cv. Du lieutenant de l'amman de Bruxelles et des échevins qui doivent être faits la veille de la Saint-Jean-Baptiste.	496
—	cvi. Comment les XIV personnes notables qui avaient été transportées en différents lieux furent ramenées à Bruxelles et justiciées	497
—	cvii. Comment le comte de Moers fut délivré de sa captivité et comment le seigneur de Heynsberghe et les autres ayant été relâchés rentrèrent en prison au jour fixé, à l'exception du seigneur de Heynsberghe	505
—	cviij. Comment le comte de Saint-Pol se démit du gouvernement et comment le duc entreprit lui-même l'administration du pays.	508
—	cix. Comment le duc se rendit à Bois-le-Duc et ce qu'on y fit, et où il se rendit ensuite.	511
—	cx. Comment Jacqueline de Bavière s'unit avec le duc de Glocester et comment ils refusèrent de se conformer aux conventions faites à cet égard.	515
—	cxj. Comment le seigneur de Heynsberghe et les autres furent délivrés de leur captivité et ce qu'ils ont promis	520
—	cxij. Du nouveau régime auquel ceux de Bruxelles et de Bois-le-Duc refusèrent de souscrire.	529
—	cxiii. Du différend entre Bruxelles et Malines et comment le duc se rendit à Lille et à Tournay et de ce qu'il y fit.	552
—	cxiv. Du seigneur Laurent de Bouchaut, doyen de Sainte-Gudule, à Bruxelles	557
—	cxv. Comment le duc envoya des députés à la diète de Bruges et se rendit lui-même à la diète d'Anvers.	540
—	cxvi. Comment le prévôt d'Aix et plusieurs autres s'échappèrent de la prison et comment le duc se rendit à Grammont auprès de son parent de Bourgogne	542
—	cxvij. Comment le duc reçut en grâce la ville de Bruxelles et y vint de nouveau résider, et comment le capitaine demanda et reçut sa démission	545
—	cxvijij. Comment Gérard Van der Zype fut attaqué et tué.	555
—	cxix. Comment le duc envoya des députés à Paris, et de la convention qui y fut faite et que le duc approuva	554
—	cxix. Comment le duc de Glocester vint en Hainaut, et comment le duc de Brabant chercha aide et assistance pour lui résister.	562
—	cxxi. Comment le duc Jean de Brabant nomma et ordonna des capitaines pour combattre le duc de Glocester et partit lui-même pour la Hollande.	569

	Pages.
Chapitre cxxii. Comment les capitaines du Brabant garnirent leurs frontières, et des escarmouches qui eurent lieu devant Braine-le-Comte.	575
— cxxiii. Comment les Brabançons vinrent avec une puissante armée en Hainaut et s'emparèrent de Braine-le-Comte.	576
— cxxiv. Comment les Brabançons, après avoir détruit Braine, se retirèrent et retournèrent chacun dans sa demeure.	584
— cxxv. De la bulle que le pape envoya au duc et de l'ambassade que le duc envoya à Rome.	587
— cxxvi. Comment le duc de Brabant assiégea avec de grandes forces la ville de Mons, en Hainaut, et de la paix que le duc de Bourgogne fit à Douai.	591
— cxxvii. Comment le duc de Brabant fut reçu à Valenciennes et comment la duchesse fut conduite à Gand, et comment Mons rentra sous l'obéissance du duc.	598
— cxxviii. De la nouvelle que le duc de Gloucester se préparait à repasser de nouveau dans le pays avec de grandes forces.	602
— cxxix. Comment le duc de Brabant confia le gouvernement des pays de Hollande, de Zélande et de Frise à son parent le duc de Bourgogne.	605
— cxxx. Du combat de Brouwershaven, en Zélande, entre le duc de Bourgogne et les Anglais.	608
— cxxxI. Du jugement prononcé par la cour de Rome entre le duc Jean de Brabant et madame Jacqueline sa femme.	615
— cxxxii. Du différend entre la ville d'Anvers, d'une part, et le seigneur de Berg-op-Zoom, d'autre part.	615
— cxxxiii. Comment l'université des écoles de Louvain fut projetée et établie.	624
— cxxxiv. Comment le prévôt de Cambrai, garde des sceaux du Brabant, fut fait prisonnier et d'autres choses.	626
— cxxxv. Comment le duc de Bourgogne, régent de la Hollande et de la Zélande, assiégea avec de grandes forces la ville de Sevenberghen et s'en rendit maître.	629
— cxxxvi. De Jean Chevalier; comment il fut pris et justicié, et pourquoi.	651
— cxxxvii. Comment le duc Jean IV de Brabant devint malade et mourut.	645
— cxxxviii. Des obsèques du duc Jean et comment son corps fut enseveli.	645
— cxxxix. Du caractère et des manières du duc Jean IV; son éloge et combien sa mort fut pleurée.	647
— cxl. Du comte de Saint-Pol et de ce qu'il avait fait et exécuté du temps du duc Jean, son frère.	649
— cxli. Comment le duc Philippe I ^{er} fut reçu en Brabant comme seigneur, et de son conseil, et de la taille qui lui fut consentie et octroyée.	652

Chapitre		Pages.
	cxlii. Comment le duc se montra irrité contre cinq seigneurs de son conseil et se réconcilia de nouveau avec eux, et comment quelques personnes de sa maison furent punies	655
—	cxliii. Du différend entre le duc Philippe de Brabant et le duc Arnold de Gueldre.	658
—	cxliv. Du différend entre l'évêque de Liège et le comte de Vernenborgli, qui tenait le pays de Limbourg de la part du duc de Brabant	661
—	cxlv. De la guerre entre Liège et Namur, et comment le duc de Brabant et son pays y intervinrent.	665
—	cxlvi. Comment le duc envoya quérir sa fiancée et comment il décéda bientôt après	667
—	cxlvii. Comment le corps du duc fut ouvert, visité et embaumé et déposé dans une chapelle ardente, et quelles autres mesures furent prises par les États	670
—	cxlviii. Comment le duc Philippe II ^{me} du nom fut reçu et intrônisé dans le Brabant.	675
—	cxlix. Du deuxième duc Philippe, de sa puissance, de ses titres, de ses femmes et de son fils, le comte de Charolois.	682
APPENDICE (<i>Aenhangsel</i>). Commencement des guerres de Liège		689-707

FIN DE LA TABLE DES MATIÈRES.

RÉPERTOIRE ALPHABÉTIQUE

DES PRINCIPAUX NOMS DE PERSONNES ET DE LIEUX.

A.

- AA (le sire Jean d'), maréchal du palais de Jean IV, duc de Brabant, 288, 434, 447.
AA (Costin d'), fils du précédent, 405, 454.
AA (Cornéil d'), frère de Jean de Grimberghe, 599.
AA, *voyez* GRIMBERGHE.
ABEEL (le seigneur Florent van den), 422.
AEGHTENRODE (Rhode-S^c-Agathe), *voyez* ZEYNE.
AELMAN, seigneur morave; sa mission, 86.
AFFLIGHEN (l'abbé d'), 257, 274, 290, 428.
AIX-LA-CHAPELLE, 18, 106, 170-175, 250.
ALBERT de Bavière (le duc), comte de Hainaut, de Hollande et de Zélande, 295, 554, 692.
ALDENHOVEN, village, 85.
ALENÇON (le duc d'), 210, 222.
ALPEN (le voué d'), 40.
ALSACE (l'avouerie d'), 62-74, 109, 111-117.
ANGLAIS (les), 475, 515-519, 562, 569, 584, 586, 587, 609.
ANTOINE de Bourgogne, duc de Brabant, 2-24, 197. (*Voir les titres des chapitres.*)
ANTRY (le seigneur d'), 261.
ANVERS, 15, 17, 27, 31, 99-102, 146, 149, 150, 157, 170, 176, 184, 189, 212, 255, 248, 272, 557, 540-547, 555, 574, 578, 587, 588, 405, 415, 421, 450, 446, 461, 467-474, 509, 511, 515, 514, 521, 522, 525, 554, 542, 545, 565, 577, 587, 615-624, 634, 682.
APELTEREN (Jean d'); 506.
ARAGON (le roi d'), 195, 205, 205.
ARCKEL (le pays d'), 559.
ARCKEL (le seigneur [Jean] d'), 99.
ARCKEL (le damoiseau Guillaume d'), fils du précédent, seigneur de Borne et de Sittard, 275, 508-810, 512.
ARDINGHEN, *voyez* ORDENGE.
AREMUDE (Gilles d'), seigneur d'Ensis, 558.
ARKENEN (Gaspard et Melchior d'), 599.
ARLES, ville, 155.
ARNHEM (Renier d'), chanoine de Liège, 295.
ARONDEL (le comte d'), 222.
ARSCHOT (la ville d'), 255, 421.
ARTOIS, comté, 222.
ASSCHE, *voyez* LIEDEKERKE.
ASSCHE (le seigneur Guillaume d'), amman de Bruxelles, 299, 552, 564, 562, 571, 577-579, 504.
ASSCHE (Jean d'), 599, 409, 410, 425, 454, 478.
ASSCHE (Robert d'), 599, 454.
ASSCHE (la dame d'), 575, 590.
ASSCHE, *voyez* GRIMBERGHE.

ASSCHE (Herman Van den), receveur de la ville de Bruxelles, 510.
AUTEL, château, 120-122, 127, 156.

AUTEL (le seigneur Huwart d'), 119, 125-126, 129, 152-141, 151, 155, 169, 195, 196.
AVIGNON (le pape [Clément VII] d'), 46, 47.

B.

BACKER (maitre Pierre de), président de la chambre des comptes, 241.
BAEST (maitre Léon de), chanoine de Liège, 296, 554.
BÂLE, ville, 515.
BAR (le duc de), 222.
BASTOGNE, *voyez* VASTENAKEN.
BAUTERSHEM (Jean de), seigneur de Berg-op-Zoom, 419, 579, 668.
BEDFORT (le duc de), 558, 560.
BEKE (le doyen de), 190, 197.
BENOIT XIII, pape, 195, 702.
BERG-OP-ZOOM, seigneurie, 255, 566, 567, 421, 470.
BERG-OP-ZOOM, *voyez* BAUTERSHEM et GLIMES.
BERG (Gilles Van den), écoutète de Diest, 179.
BERGHE (Guillaume Van den), seigneur d'Orbais, trésorier et chancelier de Brabant, 522, 559, 545, 550-555, 561-565, 567-570.
BERGHE (le duc Adolphe Van den), 521, 544.
BERGHES (Henri de), seigneur de Grimberge et de Melins, sénéchal de Brabant, 229, 250, 259, 240, 271, 289, 519, 527, 546, 551, 552, 565-567.
BERGHES (René de), seigneur de Goele et à Mertsena, drossard de Brabant, 428-429.
BERGHES (Gérard de), 575.
BERGHES (Hector, bâtard de), 618.
BERLAER (Jean de), seigneur de Helmont, 419.
BERSELE, *voyez* WITHAM.
BERTHOUT (le seigneur Wauthier), 268.
BEYER (le seigneur Conrad), 282, 504.
BIERBEEK (le seigneur Jean de), 268.
BIERLIET, en Zélande, 291, 294, 298.
BIGARD (Guillaume, seigneur de), gouverneur de la ville de Bruxelles, 420, 546, 551, 552.
BINCHE (Lambert de), 655-658.

BIRGEL (Simon de), 524.
BLANCKENHEIM, *voyez* HEYNSBERG.
BLONDEL (Guillaume), seigneur de Grevillier, conseiller d'Antoine, duc de Brabant, 250, 259, 518, 519, 522.
BLONDEL (le seigneur Jean), 555.
BOENE, *voyez* TEFELÉN.
BOET (maitre Louis), receveur du Brabant, 572.
BOETS (le seigneur Évrard), 420.
BOHÈME (Hason de), 277, 282.
BOIS-LE-DUC, 15, 27, 51-55, 255, 280, 544, 545, 571, 578, 405, 450, 454-456, 440, 446-449, 509-514, 550, 551, 554, 576, 577, 682.
BOLAND (Henri de), seigneur de Rolley, 119.
BONIFACE IX, pape, 695, 698.
BOOME (TEN), près de Rumpst, 104.
BOOTS (la dame), 252, 257.
BONT (maitre Jean), chanoine de Sainte-Gudule, conseiller du duc de Brabant, président de la chambre des comptes, évêque de Cambrai, 190, 241, 249, 255, 271, 274, 281, 296, 514, 515, 519, 587, 589, 655, 661.
BONT (maitre Guillaume), 290, 587.
BORCHOVEN (Henri de), conseiller de la ville de Louvain, 240.
BORNE, *voyez* ARCKEL.
BORSELE (le seigneur Florent de), 588.
BOUCHOUT (maitre Laurent de), doyen de Ste-Gudule, 557.
BOUCHOUT (Daniel de), 585.
BOURBON (le duc de), 91, 210, 222.
BOURGEVAL (le seigneur Roland de), 420.
BOURSCHEID (le seigneur Bernard de), 119, 155.
BOUSSICAULT (le seigneur de), maréchal de France, 210.
BOUTERSHEM, *voyez* BAUTERSHEM.
BOUVIGNE, ville, 666.

- BOVIER (Henri), 24.
 BOXSEY, voyez FLORCHINGEN.
 BOXTEL (le damoiseau de), 512.
 BOXTEL, voyez MEEBHEIM.
 BRAINE-LE-COMTE, 574-584.
 BRANDENBERG (Frédéric de), seigneur de Clerve, 119, 159, 140.
 BRANDENBERG (Godefroid, seigneur de), 120, 140.
 BRANDENBERG (Jean de), seigneur d'Esche, 119, 140.
 BRÉDA (la dame de), 252.
 BRÉDA, 255, 541, 421, 458, 440, 470.
 BRÉDA, voyez NASSAU.
 BRÉDERODE (Walcran de), 509.
 BRETAGNE (le duc de), 670.
 BRIELE, ville, 557, 558.
 BRIENNE, voyez LUXEMBOURG.
 BRIGHE (Louis, duc de) et de Legnitz, 255, 277.
 BRIGHEL (Trumbach de), trésorier du duc de Gloucester, 566.
 BRIGHEL (Bauduin de), 526, 527.
 BRONSWICK (le duc de), 85.
 BROUWERSHAVEN, en Zélande, 610, 612, 655.
 BRUGES (Guillaume de), doyen de Lierre, 694.
 BRUMUËL (le seigneur David de), 517.
 BRUXELLES (Pierre de), chanoine à Constance, 296.
 BRUXELLES, ville, 5, 16, 52, 57, 90, 96, 100-102, 146-149, 176, 181, 189, 192, 212, 228, 252, 240, 251-258, 276, 298, 527, 544, 552, 561-565, 571, 578, 584, 589, 595, 596, 405, 414, 421, 429, 456, 444-457, 461-469, 471-476, 480-490, 496-502, 507-557, 542-546, 550, 555, 565, 568, 574, 586, 589, 640, 642, 674, etc.
 BUCHOVEN, 455.
 BUCK (ARNOULD), chanoine de Liège, 241.
 BUEREN (Jean de), prévôt d'Aix-la-Chapelle, trésorier de Brabant, 455, 447, 480, 467, 482, 485, 487, 490, 491, 505, 506, 528, 545.

C.

- CALAIS, 556, 562.
 CAMBRAI (diocèse de), 158, 192, 588.
 CAMBRE (l'abbaye de la), 564.
 CANGHON (maître Pierre), évêque d'Utrecht, 296.
 CANTERS (Gilles), 411.
 CATHERINE, fille du roi de France, 582, 585, 685.
 CANTICRODE, voyez RONST.
 CAUDENBERGH, 250, 390, 444, 452, 459, 461, 547, 551, 554, 645, 647, 685.
 CAUTSIDEN (Jean Van den), 700.
 CHABOT (le seigneur Jacques), mayeur de Liège, 242.
 CHÂLONS (l'évêque de), 57, 84.
 CHARLES IV, empereur d'Allemagne, 6, 94, 105.
 CHARLES, roi de France, 7, 37, 58.
 CHARLES LE TÊMÉRAIRE, sa naissance, 685, 686.
 CHEVALIER (Jean), 632-641.
 CHEVERY-LE-FRANC, 157.
 CHINY, comté, 62-78, 109, 111-118.
 CINEY (Jean de), 21.
 CLAVET (Godefroid), doyen de Bruges, 541.
 CLERMONT (le comte de), 91.
 CLERVE, château, 159, 151, 152.
 CLERVE, voyez BRANDENBERG.
 CLÈVES (le damoiseau de), 455.
 CLÈVES (le duc de), 607.
 CLÈVES (la dame de), 660.
 CLIGNET DE BORBANT (le seigneur), 121, 122, 216-219.
 CLUETINCK (Henri), 405, 404, 424, 425, 448, 452, 464, 466, 470, 501.
 CLUETINCK (Jean), 405, 424, 425, 449, 450, 460, 462, 465.
 CLUETINCK (Guillaume), 405, 470, 501.
 CLUETINCK (Éverard), 424, 425, 444.
 COENE (Henri), échevin de Liège, 242.
 COIRE, ville, 154.
 COLE (Jean), 225.
 COLENSONE (Nicolas), 587, 588, 417, 479.
 COLOCNE (la ville de), 174.

- COLOGNE (l'avoué de), 40.
 COLOGNE (l'archevêque de), 87.
 CONFLANS, 87, 171, 189, 191.
 CONSTANCE (concile de), 169, 174, 189, 190, 197, 202, 294-516, 526, 528.
 CONSTANTINOPLE (le patriarche de), 555.
 CONVERSANT, *voyez* LUXEMBOURG.
 COREMAN (Jean), doyen de St-Pierre à Anderlecht, 590.
 CORTENBACH (le seigneur Ivan de), commandeur de l'ordre teutonique des Juncs, à Maestricht, 558.
 CORTENBERG (maître Amand de), doyen de St-Donat, à Bruges, 554, 429.
 CORTENBERG, abbaye, 405-407, 450.
 COUDENBERG (le seigneur Jean de), échevin de Bruxelles, 240, 578, 599, 470, 501.
 COUDENBERG (Geldolphe de), 599, 476.
 COUDENBERG (Simon Van den), 579.
 COUDENBERG, *voyez aussi* CAUDENBERGH.
 CRAINHEM (Arnold de), seigneur de Grobbendonck, 122, 554, 572, 596, 415, 419, 592.
 CRANENDONCK, château, 470.
 CRANENDONCK, *voyez* SCHOONVORST.
 CROY (le seigneur de), 578, 666.
 CULENBERG (le seigneur de), trésorier de Hollande, 542, 545.
 CURE, *voyez* COIRE.
 CUYCK (Jean de), seigneur de Hoochstraten, 586, 428, 454.
 CYGAU, château, 198.

D.

- DAELHEM, 255.
 DAMVILLIERS, 120, 122, 127, 128, 152, 155.
 DAULE (Robin), 215.
 DENDERMONDE, *voyez* TERMONDE.
 DENIS (Saint-), en Brokeroye, 592.
 DENTERGEM, *voyez* ZYPE.
 DIABLE (Jean le), 554.
 DICKBIER (Jean), 420.
 DIEDEGEM (Jean), anman de Bruxelles, 444, 449, 462, 465, 501.
 DIEPENBEEK, château, 15, 27.
 DIEPENBEEK, *voyez* SCHOONVORST.
 DIEST, ville, 255, 277, 287, 445-450, 570, 698.
 DIEST (Henri, seigneur de), dit *de la Rivière*, 268, 449, 654.
 DIEST (Thomas de), seigneur de Sichen, 176-187, 257, 275-276, 419, 467, 570, 592.
 DIEST (le damoiseau de), 458.
 DIJON, 684.
 DOES (la demoiselle Van der), 522.
 DONAT (le prévôt de St-), à Bruges, 520, 521.
 DONGELBERG (Jean, seigneur de), 420.
 DONSTENE (Lardenois de), 602.
 DORDRECHT, 500-504, 507, 511, 516, 537-540, 545-550, 559.
 DOUAI, 591-598, 651.
 DUCHERVELT (Jean, seigneur de), 454.
 DUERE, ville, 455.
 DUFFLE, *voyez* MERRE.
 DURBUY (prévôt de), 70.
 DUSSEN (Jean Van der), 54.
 DUVEL, *voyez* DIABLE.
 DYNTER (maître Edmond de), secrétaire du duc de Brabant, 151, 191, 198, 202-206, 241, 274, 282, 518, 519, 551, 550, 551, 565.

E.

- ÉCOSSE (le roi d'), 605.
 EDINGEN, *voyez* ENGHEN.
 EGMONT (le seigneur d'), 508.
 EINDROVEN, château, 447, 451.
 EINDHOVEN (Éverard, seigneur d'), 588.
 ELDEREN (Godenoul d'), 21.

ÉLISABETH de Gorlitz, duchesse de Brabant et de Luxembourg, margrave de Brandebourg, comtesse de Lusace, 59-95, 110-117, 136.

ELTER, *voyez* AUTEL.

EMMICHQVEN (frère Edmond d'), maître de St-Jean de Jérusalem, à Chantrain, 451, 565.

EMPEL, sur la Meuse, 52, 55.

ENDELSDORP (Thierry d'), seigr de Wildenberg, 119.

ENGHE (Bernard Van den), 587.

ENGHIEN (les sircs d'), 570.

ENGHIEN (Englebert d'), seigneur de Kestergate, 225, 575.

ENGHIEN (Englebert d'), seigneur de Tubise et de la Folie, 462, 575, 592, 600, 625, 668.

ENGHIEN, *voyez* LUXEMBOURG.

ENSIS, *voyez* AREMUDE.

EPPEGHEM, 425.

ESCAUSSINES (le seigneur Aleman d'), maréchal de la cour de la duchesse Jeanne, 225.

ESCAUT (le seigneur Pierre, abbé sur l'), 190.

ESCHE, *voyez* BRANDENBERG.

EU (le comte d'), 210, 685.

EVERLANGES, château, 157.

F.

FABRI (maître Anselme), doyen d'Anvers, 191.

FALAIS, château, 425.

FALAIS, *voyez* WESEMALE.

FAUQUEMONT, pays et ville, 17, 27-50, 255.

FILWATER (le seigneur), 609-611.

FISCHBACH, château, 157.

FLANDRE, comté, 407.

FLORCHINGEN (Robert de), seigneur de Bonsey, 150.

FOLIE (la), *voyez* ENGHIEN.

FONTAINES (le damoiseau Jean de), 225.

FORMON, ville, 157.

FOURMELLES, *voyez* FREMELLES.

FRANCE, 46.

FRANCE (le roi de), 107, 206-211, 670.

FRANCE (le dauphin de), seigneur de Vienné, 291, 581.

FREMELLES OU FOURMELLES (maître Simon de), 261, 520, 588, 560.

FRISE, 572.

FRISONS (les), 98.

FROYERE (Jean de), 404.

G.

GAESBEEK, château, 572.

GAESBEEK (le damoiseau de), 548, 455, 650.

GAND, 291, 600, 608, 684.

GANGELT, château, 255, 397, 415.

GENEPPE, *voyez* LOOZ.

GENEVRE (GEBENNA, CEVENNA), 554.

GENT, *voyez* GHENT.

GEORGES (le seigneur Nicolas de St-), 16, 192, 224, 260, 420, 655.

GEORGES (Jean de St-), 559.

GERTRUDE (le prévôt de St-), à Louvain, 445.

GERTRUDE (Mont-Sainte-), ville, 340-345, 549, 457, 440, 442, 607.

GHEEL, *voyez* MERRE.

GHELDENAKEN, *voyez* JODOIGNE.

GHEMERT (Gerlache de), 429, 454, 455.

GHENT OU GANT (Guillaume de), seigneur de Meerwijck, 429, 447, 512.

GHERMEL, château, 434.

GRIMMICH (les frères de), 235.

GRINNICH (le seigneur Évrard de), 157.

GHIIO (maître Jean), doyen de St-Alban, à Namur, 694.

GIELIS (Jean), changeur, à Louvain, 510.

GLIMES (Jean de), seigneur de Berg-op-Zoom, Grimberghe et Melins, 224, 567, 586, 419, 458, 509, 574, 615.

GLIMES (Bauduin de), 420.

- GLOCESTER (Humfroid, duc de), 516, 519, 520, 555, 544, 554-575, 584-587, 602-605, 609, 628, 650.
- GODFROID III (le duc), 267.
- GOELE, *voyez* BERGHES (Renier).
- GOESWIN (frère), prieur des Chartreux de Seelhem, 158.
- GOETSENOVEN, *voyez* KERSBEEK.
- GORINCHEM OU GORCUM, 308, 309, 351, 359.
- GORIS (Maître Lambert), 700.
- GOUDE, ville, 629.
- GRASEN, *voyez* MONTENAKEN.
- GRAVE, château, 11, 19.
- GRAVE (Rasse de), seigneur de Malcinc, 258, 274, 290.
- GREVILLIER, *voyez* BLONDEL.
- GRIMBERGE (Jean de), seigneur d'Assche, d'Aa et de Hoogestein, 225, 387, 399, 407-410, 425, 425, 428, 429, 454, 455, 447, 464, 465, 469, 474, 478, 499.
- GRIMBERGE (Guillaume de), 386.
- GRIMBERGE, *voyez* AA, BERGHES, GLIMES, NASSAU.
- GROBENDONCK, château, 572, 575.
- GROBENDONCK, *voyez* CRAINHEM.
- GROENENDALE, 626.
- GROLST (Jean de), dit de Meyer, 552, 553.
- GROSSSELT (Henri de), 664.
- GROY (Jacques), chanoine de Liège, 244.
- GROY (Émeric), échevin de Bois-le-Duc, 244.
- GUELDRÉ, duché, 508.
- GUILLEAUME, duc de Bavière, comte de Hainaut et de Hollande, seigneur de Zélande, 8, 11, 19, 50, 55, 96-99, 290-295, 505, 527, 550, 676.
- GUISLAIN (Saint-), 628.

H.

- HAINAUT, comté, 222, 325-328, 552-554, 557, 560, 564, 475, 515, 516, 555-557, 562-565, 568, 575, 576, 585, 588, 592, 595, 596, 604, 626, 640.
- HAINAUT (Jean de), 98.
- HAL, 228, 257, 258, 356, 364, 565, 514-519, 552, 556, 540, 544, 564, 574.
- HALEN, 250, 421.
- HALLE (Jean de), 224, 542.
- HAM (le seigneur Guillaume de), 120, 155.
- HAMAIDE (la dame de la), 522.
- HAMSTEE (le seigneur de), 612.
- HAREN, château, 564.
- HARFLEUR, ville, 206, 215.
- HASE, *voyez* BOHÈME et WALDECK.
- HAUBOURDIN, *voyez* St-Pol.
- HAVERTS OU HAVRÉ (de), gouverneur de Hainaut, 555, 565, 602.
- HECTOR (frère), 227.
- HEEMSKERKE (le seigneur Gérard de), 357.
- HEER (Arnold de), 21, 585.
- HEERSELE (Guillaume de), 559, 654.
- HEERSWIJCK, *voyez* LECK.
- HEETVELDE (les seigneurs Jean, Guillaume et Wautier de), 391, 392, 409, 410, 415, 417, 420, 427.
- HEETVELDE (le seigneur Thierry de), 224.
- HEIMERSBACH, *voyez* MÉRODE.
- HEINSBERG (Guillaume de), comte de Blanckenheim, 249, 598, 522, 525.
- HEINSBERG (Jean de), évêque de Liège, comte de Looz, 577, 522, 524.
- HEINSBERG (Robert de), 18.
- HEINSBERG, *voyez* LOOZ.
- HELMONT, seigneurie, 456.
- HELMONT, *voyez* BERLAER.
- HENRI V, roi d'Angleterre, 206, 207, 214, 215, 219, 220, 382, 385.
- HENRI III, duc de Brabant, 268, 270.
- HENRI, empereur, 95.
- HERCK, 250.
- HERCOURT, 91.
- HEREMEIS (le seigneur Pinchart de), 602.
- HERENTHALS, 255, 420, 511, 514, 657.
- HERLAER, 454.
- HERTOGHE (le seigneur Jean de), seigneur de Mor-

- chove, échevin de Bruxelles, 240, 384, 427, 590.
HERTOGHE (Édouard de), 449, 470, 498, 501.
HERTOGHE (Henri de), 405, 470, 501.
HESBAIE (archidiaconé de), 45.
HÉVERLÉ (le seigneur Henri de), chambellan héréditaire de Brabant, 237, 240, 419.
HEYDROITS, factieux, à Liège, 696.
HEYLISSER (l'abbé de), 445.
HEYNSBERG, voyez **HEINSBERG**.
HIMPSE, mieux **ZEMPST**, pont sur la Senne, 425.
HOEKELEM (Thierry de), receveur de Liège, 242.
HOELVELTZ, voyez **HOLLENFELZ**.
HOGENSTEIN, voyez **AA** et **GRIMBERGHE**.
HOLLANDE, comté, 502-505, 529, 552, 557-540, 549, 555, 565, 588, 406, 409-415, 417, 440, 441, 472, 484, 555, 570-575, 587, 595, 600, 606.
HOLLANDE (le bâtard de), 550, 568.
HOLLENFELZ, 157.
HOOGSTRATEN (la dame de), 252.
HOOGSTRATEN, voyez **CUYCK**.
HORNES (Henri de), seigneur de Perwez, mambour de Liège, 24, 40, 47, 48, 51-55, 695, 694, 697, 705 et dans l'*Appendice* (**BIWOGESSEL**).
HORNES (Thierry de), 44-47, 55, 419, 705.
HORNES (Arnould de), évêque de Liège, 692.
HODSEN, château, 556, 457-459, 445, 512, 515, 606.
HODSEN, voyez **SEVENBERGEN**.
HOUTEN (Jean de), échevin d'Anvers, 240.
HOUTHEN (le seigneur Ivan de), 420.
HOVE (Arnold Van den), 465.
HUFFLE (Jean Van den), 587.
HULDENBERG (le seigneur Jean de), 225, 257, 420.
HUSEKEN (ten), cabaret près de Vilvorde, 565.
HUY, 54.

I.

- IDEGHEM**, voyez **TAYE**.
IMBERMONT (Henri d'), chanoine d'Aix-la-Chapelle, 498, 202.
INNOCENT VII, pape, 698.

J.

- JACQUELINE** de Bavière, duchesse de Brabant, comtesse de Hainaut, Hollande, etc., 290-292, 297, 500-525; 535, 475, 515-518, 555, 541, 555, 556, 562-564, 570, 572, 588, 594, 595, 596, 600, 601, 609, 615, 629, 652, 650. (Voir les titres des chapitres.)
JEAN XXIII, pape, 492.
JEAN, duc de Bavière, élu de Liège, 19, 22, 40-55; 85, 88, 96, 154, 240, 241, 269, 270, 275, 286, 292, 295, 298-317, 526-560, 575, 588, 409, 412, 417, 422, 425, 440-445, 555, 564, 566, 569, 572, 588, 589, 650, 662, 695, 698, 705, 707. (Voir les titres des chapitres.)
JEAN, duc de Berry, 7.
JEAN, roi de Bohême, comte de Luxembourg, 6, 95.
JEAN, duc de Bourgogne, comte de Flandre, 4, 6, 7, 58, 48, 50-57, 78, 91, 98, 102, 137, 195, 196, 206, 236, 259, 261-269, 294, 558, 384, 450, 457, 475, 476, 496, 517, 554, 555, 541, 557-559, 561, 562.
JEAN de Grimberghe, seigneur d'Aa et de Hoogenstein, 451.
JEAN IV, duc de Brabant, 235, 450, etc. (Voir les titres des chapitres.)
JEAN II, roi de France, 6, 94.
JEAN, duc de Gorlitz, 95, 110.
JEAN de Hainaut, 98.
JEAN, duc de Limbourg, 222, 519.
JEANNE, duchesse de Brabant, 1-14, 676-679, 695.
JEANNE, comtesse de Saint-Pol, 12, 91, 229.

- JODOGNE, 253, 421.
 JOEDE (de), dans Dynterus, de COEDE, voir
 JUIF.
 JOSSE de Brandenbourg, margrave de Moravie,
 seigneur de Meeren, 60-64, 74, 107-109, 120,
 155.
 JUIF (Jean le), forestier du sire de Diest, 178.
 JULIERS, duché, 182, 308.

K.

- KEGEL (Gilles de), échevin de Bruxelles, 404,
 448, 449, 464, 466, 468.
 KERPEN, 253.
 KERSBEEK (Gauthier de), seigneur de Stalle et
 Goetsenhoven, 420, 654.
 KERSBEEK (le seigneur Jean de), 420.
 KESTERBEEK (Phil. de), échevin de Bruxelles, 378.
 KESTERBEEK (Guillaume de), échevin de Bruxelles,
 466.
 KESTERGATE, voyez ENGHEN.
 KETULLE (maître Jean de la), 261, 271, 338.
 KEYNOOT, voyez QUESNOY.
 KNIJST (maître Jean), frère prêcheur, 389.

L.

- LABRETTE (Charles de), connétable de France,
 210.
 LAHAYE, château, 521, 522.
 LALAING (la dame de), 522.
 LAMBERT (église St-), à Liège, 282.
 LANDEN, ville, 421.
 LANNoy (le seigneur Guillaume de), 560.
 LANNoy (le seigneur Hugues de), 317.
 LARE, château, 157.
 LÉAU, ville, 175, 253, 420.
 LECK (Henri de la), seigneur de Heeswijck, ru-
 wart d'Anvers, 104, 348-322, 331, 332, 419,
 329, 600.
 LECK, voyez NASSAU.
 LEDE, terre, 539.
 LEERDAM, terre, 539.
 LEEUW (Jean de), échevin de Bruxelles, 404, 448,
 464, 466, 470, 501.
 LEEUWENBERG, voyez LOOZ.
 LEIDE (le burggrave de), 322.
 LEMMEKEN, roi d'armes du Brabant, 85.
 LENS, en Artois, 215.
 LENS, voyez LIEDEKERKE.
 LÉOPOLD VI, duc d'Autriche, 8.
 LICHTENWATER (Godefroid Van den), 331.
 LIEDEKERKE (Cornel de), seigneur de Lens et
 d'Assche, 224, 370, 386, 428, 462.
 LIEDEKERKE (Philippe et Henri de), 225.
 LIÈGE, pays et diocèse, 18-22, 24, 31, 40, 44-
 47, 50, 53, 57, 245, 244, 274, 296, 300,
 326, 327, 376, 363, 366, 388, 663-667, 692.
 LIÈGE (le chapitre de), 363.
 LIGNY, voyez PHILIPPE de Brabant.
 LIERRE, ville, 253, 340, 341, 420, 377, 642,
 633, 636.
 LILEADAM, voyez VELLY.
 LILLE, ville, 98, 476, 334, 333.
 LIMBOURG, duché, 19, 172, 173, 233, 634, 665,
 664, 676-680.
 LINCKENBEEK (Renier de), échevin de Bruxelles, 379
 LINGY (le seigneur Guillaume de), 602.
 LINTRE (Raes de), 462, 463.
 LINTRE, château, 156.
 LOMBEEK (Jean de), 391.
 LOMESHEIM, ville, 233.
 LOOSE (Thierry de), 399, 454, 470, 301.
 LOOZ (Jean de), seigneur de Heinsberg, Leeuwen-
 berg et Geneppe, 40, 198, 204, 207, 281,
 282, 397, 398, 453, 450-460, 467, 482-523,
 366, 367.

LOOZ, comté, 40-42, 52, 55, 245, 565.
 LORRAINE (le duc de), 195.
 LOUIS I, duc d'Anjou, 7.
 LOUIS DE NEVERS, comte de Flandre, 6.
 LOUIS, duc d'Orléans, 7, 58, 120, 121, 125, 127,
 150, 151, 155, 222.
 LOUIS, roi de Sicile, 7.
 LOUVAIN, 5, 17, 88, 89, 100-102, 146-149, 176,
 181, 189, 207, 208, 211, 235, 256, 240, 247,
 340-345, 352, 378, 395-396, 404-406, 409,
 411, 416, 417, 420, 421, 425, 450-455, 451-
 454, 461-476, 495, 498, 498, 509-514, 522,
 525, 529, 531-556, 540-544, 551, 559, 560,
 565, 567, 577, 586, 624-626, 652, 662, 671,
 672, 675, 680, 681, 705.

LUNA (Benoît de), 202-205.
 LUNA (Pierre de), 194.
 LUXEMBOURG (Pierre de), seigneur de Conversant,
 de Brienne et d'Enghien, 558, 562, 548, 549,
 556, 557, 559, 570, 592, 601, 607, 655.
 LUXEMBOURG (Jean de), 519, 560, 601, 607, 626.
 LUXEMBOURG (Louis de), évêque de Téroüanc, 558.
 LUXEMBOURG (Élisabeth, duchesse de), 250-252,
 256, 526.
 LUXEMBOURG, duché, 62-80, 104, 109-119, 122,
 127, 155-155, 140-146, 151-159, 170, 172,
 257.
 LUXEMBOURG, château, 124.
 LUXEMBOURG, *voyez* BONÈME.
 LYNCY (Philippe, comte de), 649.

IV.

MAESSEYCK, 695.
 MAESTRICH, 18-27, 50, 51, 59-45, 50, 255, 240,
 245, 250, 286-289, 420, 421, 456, 445-450,
 525, 567, 577, 700, 704.
 MAIGNIL (la demoiselle de), 252.
 MALBINE, *voyez* GRAVE.
 MALINES, 99-104, 146-148, 150, 157, 262, 265,
 270, 291, 434, 496, 532, 533, 537, 558, 542,
 608, 660, 680.
 MANTOUE, 107.
 MARGUERITE de Bourgogne, 290, 292, 295, 521,
 676, 678, 680.
 MARIE de Brabant, 658-660.
 MARTIN V, pape, 515, 514, 588, 651, 667.
 MAYENCE (l'archevêque de), 85, 87.
 MEEREN (Jean Van der), 655.
 MEEREN, *voyez* JOSSE DE BRANDEBOURG.
 MEERHEM (Thierry de), seigneur de Boxel, 428.
 MEERWYCK, *voyez* GHENT.
 MEINGERSREUWT (Thierry de), 655.
 MEISSEN ou MISNIE (le margrave de), 85, 85.
 MELDERT (le seigneur Libert de), 419.
 MELINS, *voyez* BERGHES, GLIMES, GRIMBERGHE.
 MENNEN (Jean), échevin de Bruxelles, 240, 404.
 MERCHANT (maître Jacques), 271.

MERCY, château, 157, 158.
 MÉRODE (Scheiffart de), seigneur de Heimersbach,
 40, 524.
 MERRE (la comtesse de), dame de Duffel et de
 GHEEL, 572, 590.
 MERTEKEN, messager, 208, 209.
 MERTEN (la dame de S^{te}-), 522.
 MERTENS DIKE (la dame de S^{te}-), 562.
 MERTSENA, *voyez* BERGHES.
 MERWEDEN (Thierry de la), châtelain de Mons,
 441-445.
 MEURS (Frédéric de), comte de Sarwerden, 190,
 192, 447, 450, 460, 505, 506.
 MEURS, *voyez* VERNENBOURG.
 MEUSE, fleuve, 55.
 MEYERIE, *voyez* BOIS-LE-DUC.
 MICHEL (l'abbé de S^t-), à Anvers, 446.
 MICHELLE, fille du roi de France, 685.
 MILAN, 107.
 MILENDONCK (le seigneur de), 40, 557.
 MILLE, 255, *voyez* MILLEN.
 MILLEN, terre et château, 597, 415.
 MISKA (le seigneur), 205, 206, 207.
 MISNIE, *voyez* MEISSEN.
 MOERS, *voyez* MEURS.

- MOERS (Renier), échevin de Bruxelles, 258, 274, 290, 586, 587, 599, 441, 446, 425, 478.
 MOERSSE (Thierry de), archevêque de Cologne, 172.
 MOL (Jean de), échevin de Bruxelles, maître d'hôtel de Jean IV, 466, 550, 580.
 MOLDERE (Jean Le), bourgeois de Bruxelles, 551.
 MOMALE (Gauthier de), archidiaque de Hainaut, 242.
 MONCK (Jacques de), bourgeois de Bruxelles, 551.
 MONS (Guillaume Van), échevin de Bruxelles, 470, 504.
 MONS, 212, 554, 568, 441, 556, 444, 591-597, 599-605, 616, 628.
 MONSTREUL, *voyez* MONTEREAU.
 MONTBÉLIARD, *voyez* WURTEMBERG.
 MONTENAKEN (Guillaume de), seigneur de Grasen et de Wilre, drossart de Brabant, 420, 444, 565.
 MONTEREAU, château, 582.
 MONTFORT (le seigneur Guillaume de), 562, 565, 567.
 MONTJOIE (Jean, burggrave de), trésorier de l'évêque de Liège, 286, 294, 540.
 MONTJOIE (le damoiseau de), trésorier du duc Antoine, 124, 179, 265, 270-275, 425, 458, 447, 455, 462, 527, 592, 600.
 MONTJOIE, château, 572.
 MONTJOIE, *voyez* SCHOONVORST.
 MONTMÉDY, 120-128, 152, 155.
 MOPERTINGEN (Thierry de), 21.
 MOPERTINGEN, château, 21.
 MORCHOVE, *voyez* HERTOEGHE.
 MORS (Guillaume de), 578, *voyez* VAN MONS.
 MOTTE (Otton de la), 657, 658.

N.

- NAELDWYCK (le seigneur Henri de), 558.
 NAMUR (le comte de), 694.
 NAMUR (la comtesse de), 91.
 NAMUR, comté, 656, 665, 666, 705.
 NARBONNE (l'évêque de), 198.
 NARBONNE, 199, 205.
 NASSAU (Engelbert de), comte de la Leck, de Breda, de Grimberghe et de Vianden, 56, 85, 85, 229, 250, 259, 518, 544, 550, 552, 569, 449, 465, 508, 521, 527, 549, 571, 599, 655.
 NASSAU (le comte Jean de), 545.
 NEERLINTER, *voyez* RIVIÈRE.
 NIEUWSTAD, 47.
 NIVELLES, 253, 420, 557, 559, 564, 574, 592.
 NOOT (Gauthier Vander), échevin de Bruxelles, 466, 592.
 NORMANDIE, duché, 582.
 NOTHAST (Henri), seigneur de Wernbergh, 545.
 NOYST (Guillaume), maréchal du Brabant, 654.
 NULAND, village, 455.
 NURENBERG (le burggrave de), 195.
 NUWENHUSE, château, près de Prague, 142.
 NYMY, 599.
 NYSSEN, 194.

O.

- OEBRECHTS (Gauthier), 551.
 OERTENBERG (le comte Henri de), 545.
 OPHEM (Simon d'), 580.
 ORBAIS (Guillaume d'), 569.
 ORBAIS, *voyez* BERGHES.
 ORCHIMONT, 120, 122, 128, 152.
 ORDENGE (le seigneur Arnold d'), 509.
 ORLEY (Jean et Guillaume d'), 120, 156.
 OSTIE (le cardinal d'), 555.
 OSTREVANT (Guillaume, comte d'), 695.
 OUDENHOVEN, *voyez* ALDENHOVEN.
 OVEN, en Hongrie, 57.

P.

- PALANT (Corselius de), 324.
 PAPIOT (maître Jean), 296.
 PARC (l'abbé du), 445, 446.
 PARIS, 58, 202, 207.
 PENTHIÈVRE (le comte de), 392.
 PERONNE, 210.
 PERPIGNAN, 208, 208.
 PERVERS, 215.
 PERWEZ, voyez HORNES.
 PETERSHEM (le damoiseau de), 309.
 PHILIPPE DE BOURGOGNE, comte de Flandre, 2, 3, 7, 382, 385.
 PHILIPPE DE BRABANT, comte de St-Pol et de Ligny, fuwart de Brabant, 15, 450-455, 471-477, 487-491, 501-510, 518-528, 548-554.
 PHILIPPE, comte de Charolois, ensuite duc de Bourgogne, 289, 292, 507, 536-538, 582.
 PHILIPPE, comte de Nevers et de Reithel, 8, 17, 27, 51-55, 51, 209, 222, 685.
 PHILIPPE DE VALOIS, 6.
 PICARDIE, 199, 222.
 PIPENPOY (Gauthier de), amman de Bruxelles, 399, 470, 501, 641.
 PIPENPOY (Gislebert de), échevin de Bruxelles, 240, 584, 585, 427.
 PIPENPOY (Gérard), amman de Bruxelles, 471, 565.
 PIPENPOY (Guillaume), 599, 476.
 PIPENPOY (Jean), 599.
 PLAISANCE (le cardinal de), 160.
 PLEU (maître Alexandre), patriarche d'Alexandrie, 694.
 PLISSIS (Thierry), receveur de Diest, 176.
 POELE (la demoiselle Van den), 322.
 POILVACHE, château, 668.
 POL (le bâtard de S-), seigneur de Haubourdin, 378.
 POL (Saint-), voyez PHILIPPE DE BRABANT et WALTERAN.
 POPPEN (Henri), échevin de Diest, 177, 178, 181.
 PORTUGAL (la fille du roi de), 685.
 POT (le seigneur René), 37, 261, 271.
 PRAGUE, 57, 82, 118, 151, 159.
 PROSPER (maître Cornceil), prévôt de Cambrai, 340, 392, 607, 627.
 PUTLINGEN, château, 157.
 PYNNOCK (le seigneur Louis), 420.

Q.

- QUAETSÆT (Gilles), bourgeois de Bruxelles, 551. QUESNOI, château, 391, 450, 655, 656, 659, 680.

R.

- RAES (Rutger), de Cologne, 271.
 RANST (Jean de), seigneur de Canticrode, 420.
 RANST (Dancel, veuve de), 252, 257.
 RASOIR (Jean), 390.
 REIMS, 668.
 RELETIS, voir ZELETITZ et WALDECK.
 RENAUD IV, duc de Gueldre et de Juliers, 19, 20, 28-56, 97, 99, 268, 270, 344, 638-660.
 REY ou REYDE, le seigneur de), 40.
 RETHY, voir ROTSELAER.
 RICHEMONT (le comte de), 240.
 RISINGEN (maître Jean de), 261, 271.
 RITTERSBERG, voir RODEMACHER.
 RIVIÈRE (Racs de la), seigneur de Neerlinter, 419, 668.
 RIVIÈRE, voir DIEST.
 ROBERT, roi de Bavière, 77, 79, 103, roi des Romains, 106; sa mort, 107.
 ROCHE (La), château, 112.
 ROCHE (le seigneur Jean de la), voué de Fléron, échevin de Liège, 242.
 RODE, château, 253.

- RODEMACHER** (Gilles de), seigneur de Rittersberch, 150, 152.
RODEMACHE (David de), 555.
ROEST (Rœux), 592.
ROEST (le seigneur Jean van der), 548.
ROEST, voyez **ROTSELAER**.
ROETSEN, voyez **ROCHE** (la).
ROEVERE (le seigneur Thierry de), 258, 271.
ROLLEY (le seigneur Henri de), 195.
ROLLEY, château, 157.
ROLLEY, voyez **ROLAND**.
ROMAINS (le roi des), 185, 184, 189, 192, 254, 326-330, 555, 560.
ROTSELAER (Jean de), seigneur de Vorselaer et de Rete, 224, 274, 419, 508, 574, 645.
ROTSELAER (Henri de), seigneur de Roest, 420.
ROTSELAER (le sire de), 211, 569-572, 458, 467, 549, 655, 668.
ROTSELAER, seigneurie, 470.
ROTTERDAM, 510, 556, 559.
ROUEN, 206, 581.
RUREMONDE, 47.
RIJEN (le margraviat de), 15, 27.
RIJNSHEM (Jean de), conseiller du duc Antoine, 140, 192, 198, 202, 311, 312.
RIJSWIJK (Gui de), 551.

S.

- SANTHOVEN**, 577.
SARS (Guillaume de), 462, 540.
SARS (Jacques de), 462.
SART (Gilles du), doyen de St-Denis, à Liège, 662.
SARWERDEN, voyez **MEURS** et **VERNENBOURG**.
SAVOIE, duché, 195.
SAVOIE (le duc de), 159, 192, 195, 196, 201, 615.
SAXE (le duc de), 172.
SCHATTER (Henri), 455.
SCHAUCHINES, voyez **ESCAUSSINES**.
SCHOCKAERT (Jean), 470, 498, 501.
SCHOONHOVEN (Jean, sire de), 420, 458.
SCHOONHOVEN, château, 504, 507, 609, 615, 629.
SCHOONWERDE, terre, 559.
SCHOONVORST (Jean de), seigneur de Cranendonck et de Diepenbeek, burgrave de Montjoie, 179, 240, 586, 588, 419, 509, 521, 574, 655, 655.
SCHUREN (Jean Van der), 551.
SCINDERMALE, voyez **XHENDREMALE**.
SCIRPENICH, vallée, 157.
SCOONIANS (le seigneur Jean), 586.
SENNE, 371.
SENZEILLES (le seigneur de), 462.
SERARNTS (Jean t'), 599, 470, 501.
SERARNTS (Barthélemi t'), échevin de Bruxelles, 404.
SERCLAES (le seigneur Everard t'), 575, 589, 599, 414, 415, 429, 454, 447, 476.
SERVAIS (l'église St-), à Maestricht, 25.
SEVENBERGEN (Arnold de), drossard de Hosden, 459, 445, 512, 512.
SEVENBERGEN, 629-651.
SEYNE (Guillaume, comte de), seigneur de Sainte-Achtenrode, 55-55, 56, 57, 84, 87, 132, 586, 419, 521, 527, 510, 571, 591.
SICHEM ou **SICHENEN** (maître Godefroid de), doyen de St-Pierre d'Hilvarenbeek, 190, 295, 590.
SICHEM, terre, 179, 180, 184, 255, 421, 470.
SICHEM, voyez **DIEST**.
SIGISMOND (l'église St-), à Narbonne, 205.
SIGISMOND, roi de Rome et de Hongrie, 7, 57, 60, 61, 95, 108, 116, 129, 152-160, 170, 172, 174, 184, 191, 198, 255, 274-276, 280, 296, 501, 514, 505.
SITTARD, voyez **ARDEL**.
SMEEDS (maître Anselme), doyen d'Anvers, 197, 295, 540.
SNACK (Henri), 551.
SOIGNES, forêt, 126, 570, 652.
SONNE, entre Bois-le-Duc et Maestricht, 15, 27.

SOYE (le seigneur Jean de), 120.
 SPONTIN (Robert de), seigneur de Wavre, 211, 420.
 SPRIMONT, château, 255.
 STALLE, *voyez* KERSBEEK.
 STENBERGEN, 255, 421.
 STEENKERKE (la dame de), 522.
 STEENLANDT (Nicolas de), 258, 271.
 STEINE (Pierre de), chanoine de St-Lambert, à Liège, prévôt à Utrecht, 242, 422.
 STEINE (le chevalier Frédéric de), 504.

STERTBEEK, *voyez* VILAIN.
 STICHELMAN (Jean), 551.
 STOCKE (Lambert Van den), prieur de Berte, 295.
 STOCKEL, village, 553.
 STOVAERT (Jacques), 472.
 STRAETEN (Gérard Van der), prévôt de l'église de Caudenberg, 591, 474.
 STRASBOURG, ville, 158.
 STRASBOURG (l'évêque de), 185-185.
 SUFFOLCK (le comte de), 560.
 SWAEF (Jean de), capitaine de Diest, 179.

T.

TAYE D'EELWYT (Jean), amman de Bruxelles, 578, 399, 404, 424, 466.
 TAYE de GAESBEEK (Jean), seigneur d'Idegem, 379, 399, 468.
 TEFLEN OU TEESELEN (Rutger de), dit *Boene*, secrétaire du duc Jean IV, 588, 592, 417, 425, 454, 479.
 TEREBOURCH, *voyez* TEROUANE.
 TERMONDE, 150, 271, 606.
 TEROUANE OU TEREBOURCH (l'évêque de), 562, 519.
 TERVUEREN, ville et château, 15, 231, 282, 571, 575, 450, 551, 544, 555, 632, 681.
 THIERRY, duc de Brabant, 55.
 THIERRY, archidiacre de St-Lambert, à Liège, 701.

THURINGE (le landgrave de), 268, 270.
 TIRLEMONT, 54, 255, 420, 554.
 TONGERLOO (l'abbé de), 190, 257, 240, 351, 445, 446.
 TONGRES, 698.
 TONGRES (Jean de), officier du sire de Diest, 178.
 TOURNAY, 227, 555, 567, 578.
 TOURNAY (l'évêque de), 520, 521, 560.
 TRÈVES (l'archevêque de), 172.
 TROND (SAINT-), 250, 700-705, 704.
 TUBISE, *voyez* ENGHEN.
 TURNHOUT, château, 250, 511, 514, 551.
 TURNHOUT (maître Jean de), 699.

U.

URSINS (le cardinal des), 515, 615.
 UTRECHT (diocèse d'), 588.
 UYTEN ENGE (Bernard), conseiller de Jean IV, 414, 416, 425, 434, 478.

UYTEN ENGE (le seigneur Amel), bailli de Gaesbeeck, 414.
 UYTKERKE (le seigneur Roland d'), gouverneur de Malines, 184, 560.

V.

VAEZ, TERVAES OU TERVAES, château, 156.
 VALENCIENNES, 212, 585, 598.

VASTENAKEN OU BASTOGNE, prévôté, 70.
 VASTENAKEN (le seigneur Gérard de), 120.

- VEBLE (Henri), échevin de Bruxelles, 579.
 VELLY (André de), seigneur de Lilcadam, 578, 644.
 VENDÔME (le comte de), maréchal du palais du roi de France, 240.
 VERNENBOURG (le comte Robert de), seigneur de Meurs et de Sarwerden, 421, 249, 509, 521, 527, 665, 664.
 VIENNEN OU VIANDEN, *voyez* FRANCE ET NASSAU.
 VILAIN (Jean), seigneur de Stertbeck, 655.
 VILVORDE, 363, 374, 575, 578, 420, 455, 456, 457, 470, 642, 652.
 VISBACH, *voyez* FISCHBACH.
 VLIET (le seigneur Jean Van der), 564, 567.
 VOELÉN (Jean, seigneur de), 420.
 VOET (Jean), bourgeois de Bruxelles, 550.
 VOIRLE (Guillaume), échevin de Liège, 242.
 VOORNOUT (André de), bourgeois de Bruxelles, 551.
 VORSELAER, *voyez* ROTSELAER.
 VOSKEN (Goblet), héraut d'armes, 224.
 VROENTE, prison de Bruxelles, 555, 561, 566, 569, 449.
 VUCHT, terre, 255, 597, 445.

W.

- WACKER (Pierre), greffier du roi Sigismoud, 255.
 WALDECK (le seigneur Guillaume Hasc de), 255.
 WALENRODE (Jean de), évêque de Liège, 575.
 WALERAN, comte de St-Pol, connétable de France, 12, 17, 50, 147, 148, 200, 456-467, 574, 577, 582-587, 607, 640-646, 649.
 WALHAIN (le seigneur Henri de), 420.
 WASSEMBERG, château, 255.
 WAVRE, 656.
 WAVRE, *voyez* SPONTIN.
 WEERT (Jean de), 599, 470, 504.
 WEERTHUYSEN (Henri de), 258.
 WELSCHENFELS, *voyez* ROCHE (LA).
 WEMMELE (le seigneur Arnold de), 268.
 WENCESLAS, roi de Bohême et de Rome, comte de Luxembourg, 7, 57, 58, 61, 62, 66-119, 125, 125, 126, 155-159, 142, 155-160.
 WENCESLAS, duc de Brabant, 6, 65, 75, 400, 406, 254.
 WERNBERG, *voyez* NOTHAST.
 WERVE (Nicolas Van den), 587, 429.
 WESEMAEL (Jean de), seigneur de Falais, maréchal de Brabant, 257, 288, 544, 571, 586, 449, 447, 455, 465, 540, 574, 575, 579, 655, 674.
 WESEMAEL (Gérard, seigneur de), 268.
 WESEMAEL (le damoiseau de), 572.
 WESEMAEL (la dame de), 575, 590.
 WESTERLE, 470.
 WICRODE (Thierry de), 524.
 WIERINGHEN (maitre Alard de), secrétaire du duc de Brabant, 590.
 WILDENBERG, *voyez* ENDELSDORP.
 WILRE, *voyez* MONTENAKEN.
 WINGHE (le seigneur Gauthier de), 449.
 WITHAM (Henri de), seigneur de Bersele, 449.
 WITHAM (le seigneur Jean de), 449, 565, 567.
 WONCK, 24.
 WOURICHEM, *voyez* aussi GORINCHEM, 557, 558, 560, 564.
 WOUWE OU WOUDE (Henri de), 224.
 WIJCK, à Maestricht, 25.
 WIJNANTS (Gilles), chanoine de St-Lambert, 242.
 WIJNSBERG (le seigneur de), 495.

X.

- XUENDREMALE (bataille de), 54.

Y.

YOLANDE, reine de Jérusalem, 667-669.

YPOREGIA, en Italie, 460.

YSERMAN (Antoine), 21.

YERICK ou YORCK (le duc de), 222.

YVOIS, ville, 70.

Z.

ZÉLANDE, 388, 370, etc., voyez HOLLANDE.

ZELEM, près de Diest, 458.

ZELETITZ (le seigneur de), 235.

ZENNEKE, bourg, 586, 628.

ZENNEN (Adolphe Van der), échevin d'Anvers,
240.

ZEYNE, voyez SEYNE.

ZIERICKZEE, 609.

ZWAEF, voyez SWAEF.

ZYPE (Gérard Van den), seigneur de Dentergem,
465, 475, 501, 505, 507, 521, 555, 554.

LISTE

DE MOTS ET LOCUTIONS REMARQUABLES.

A.

- ABOLCH, gramschap, vs. 17510.
ACHEMANT, cierlijk, vs. 8705.
ACHEMURE, verciersel, opschik, kleedsel, vs. 2067.
ACHTER RUGGHE TRECKEN, rugwaerts, vs. 471.
ACHTERVOLGHEN, gevolg geven, uitvoeren, vs. 6106.
ACHTE (*in — hebben*), zin, gedachte, voornemen, vs. 15855.
ACHTERSTELLIGHEIT, achterstel van betaling, vs. 2199.
AENDRAGHEN (*zich iemands —*), aentrekken, vs. 10952.
AENGHEDEILTE, aendeel, vs. 13305.
AENKEEREN (*hem = zich iets —*), zich bemoeien met, vs. 3559.
AENVEERT, part., aengevallen, vs. 4092.
AERBEITEN, werken, vs. 468, 1075; pijnigen, vs. 12275.
AFDRAGHEN, nalaten, vs. 13519.
AF ENDE AN, heen en weér, vs. 5290.
AFGAEN, met dativ., afvallig worden, vs. 5454.
AFGEBIDDEN, afbidden, vs. 6878.
AFKEEREN (iemand), onkennen, verlaten, vs. 989.
AFLAEN = AFLATEN, ophouden, vs. 5659.
AFLEGGHEN, eindigen, beslechten, vs. 5640; verzoenen, vs. 9981.
AFTREKKEN, fr. *détacher*, vs. 5151.
ALDERWIJS (*in —*), alderhande, vs. 10894.
AL DIE WILE, terwijl, vs. 5068, 15247.
ALINGHE, geheellijk, vs. 8505.
ALLEN TAL, alles, vglk. OM END OM, vs. 1651.
AL MET ALLEN, geheellijk, vs. 4021, 8411.
ALS DIE WISE = wijselijk, vs. 2959.
ALSDOEN = alsdan, vs. 4564.
ALSELKEN MACHT, accus., zulke magt, vs. 10989.
ALTEENEGADER, al te zamen, vs. 7515.
ALTEHANT, dadelijk, vs. 5725.
ALTE WEL, zeer wel, vs. 16128.
AMBACHT, dienst, vs. 10476.
AN HAREN DANC, tegendank, vs. 5075, 6551.
APOENTEMENT, verdrag, vs. 15448.
ARCHIDIAKEN, vs. 9607.
ARCHSTE : *iemand zijn — warnen*, waarschuwen, vs. 10915.
ARTSIERE, schutters, vs. 5128.
ASSISE, laag, streep (*in eenen rok*), vs. 750.
AVIJS (*van onsen consente ende avijs*), vs. 1649.

B.

- BAEN, strijperk, vs. 2065.
 BAENROTSHEEREN, vs. 4520.
 BAERGIEN, schuiten, vs. 8826.
 BANE, uittogt, vs. 5292.
 BANKETTEREN, feestmaeltijd houden, vs. 1920.
 BATE, profijt, voordeel, vs. 5672.
 BATAELGIEREN (*Ghebattaelyiert*, met krijgsvolk bezet), vs. 747.
 BECOMMERT, belast met schulden, vs. 7660.
 BECREUNEN, beklagen, vs. 10025.
 BEDEDINGHEN, bepleiten, besluiten, vs. 16297.
 BEDERVE, bedurfnis, vs. 8748.
 BEDERVEN, subst., behoef, nut, vs. 1007.
 BEDORSTE, behoefde, vs. 4625.
 BEDRANC, menigte, gewoel, vs. 2018.
 BEDRIVEN (een land), bestieren, vs. 15865.
 BEDRIJF, jurisdictie, vs. 9281.
 BEER, zeker stormtuig, vs. 17374.
 BEGAEN (*in iets — zijn*), ongerust, aangedaen, vs. 5892.
 BEGAEN, BEGANGHEN (*— zijn*), aengezocht worden, vs. 1039.
 BEGHEVEN, opgeven, vs. 5975.
 BEHOEF, dienst, vs. 14182.
 BEHOEFTE, noodige voorraad, vs. 8740.
 BEHOLPEN (*hem was —*), onpers. met dativ., vs. 6710.
 BEHOUDELEC DIEN, dit uitgezonderd, vs. 495, 6558.
 BEIEGHEN, part., = bejegend, vs. 4676.
 BELEENEN (iemand —), een leen geven, vs. 6805, 8288.
 BELIEVEN, fr. *agrèer*, vs. 8095.
 BERIC, welligt van den tijd te verstaen, lat. *spatium*, vs. 6150.
 BEREDENT, besproken, vs. 5411.
 BEREEDSCAP, voorraad, vs. 8659.
 BERINNEN, beleggen, vs. 8585.
 BESCEET, uitlegging, vs. 6598.
 BESCEIDEN, part., te kennen gegeven, vs. 4556, 4715.
 BESCEIT, vraag, vordering, vs. 2249.
 BESCREVEN, door brieven uitgenoodigd, vs. 4416.
 BESCRIVEN, vs. 15520; zie BESENDEN.
 BESEFFEN, part. *beseven*, begrijpen, vs. 5541.
 BESENDEN (iemand —), door boden of brieven uitnoodigen, vs. 12454.
 BESIDEN, langs de zijde, vs. 2007, 8812.
 BEZIT = BEZET, belegering, vs. 15505.
 BESLAEN, in beslag nemen, konfiskeren, vs. 15742.
 BESORCH, BEWINT, REGEMENT (van den lande), vs. 5716-17, 1557, 1419.
 BESPREKEN (*hem = zich met iemand —*), vs. 4501, 6252.
 BESTAEN (iemand —), verwant zijn. *Ten derden*, in den derden graed, vs. 2100.
 BETAME, subst., betamelijheid, vs. 17005.
 BETEMELIKE, betamelijk, vs. 9591.
 BEVAEN = bevangen (*met ziecken*), vs. 16950.
 BEVALLEN, aenvallen, vs. 8774.
 BEVELLEN (eenen twist), doen vallen, stillen, vs. 16595.
 BEVOORWAERT, part., besproken, vs. 9735.
 BEWANDE, impf., aenviel, omrigde, drong, vs. 14717.
 BEWANDELT (een man wel —), ervaren, die veel gezien heeft? vs. 15425.
 BEWANEN (zich iets), hopen, beloven, vs. 2066.
 BEWEECHT (weghen, wagen), oplettend, nadenkend, vs. 549.
 BEWENT, bestuer, gezag, vs. 644.
 BEWERPEN (een schrift), ontwerpen, opstellen, vs. 15912.
 BEWIGHEN, bestrijden, vs. 8559.
 BEWISEN (— iemand), onderrigten, vs. 6207.
 BI ENDE AN WEZEN, tegenwoordig zijn, vs. 9814.
 BISSDOMMER, plaatsvervanger van den bisschop als heer (*vice-dominus*, fr. *vidame*), vs. 9075.
 BISTENTICH, hulpzaem, vs. 8548, 14715.
 BISTENTICHEIT, bijstand, vs. 14857.
 BIVANC, omvang, streck, vs. 8607.
 BLOODE, vreesachtig, vs. 5249.
 BLICHT, imperf., = bleek, vs. 17865.

- BOTTELGIER, die voor de flesschen (den kelder?)
zorgt, vs. 778.
BOUDE, adv., stout, vs. 15788.
BREIDEN, neutr., zich uitbreiden, vs. 12916.
BROECACHTICH, moerassig, vs. 8779.
BROOTMEESTER, heer en onderhouder van iemand,
vs. 9258.
BUSSE, kanon, vs. 15847.

C.

- CAF (*niet een* —), niet het minste, vs. 7805.
CANCELEREN, doorhalen, uitschabben, vs. 15266.
CARINE, kappen, vs. 15521.
CHELE, cedel, vs. 5559.
CLAERHEIT (*coninctlike* —), doortlichtigheid, vs.
1692.
CLEEN DOEN (iemand —), verkleinen, vs. 6951.
CLENODEN, juweelen, enz., vs. 5778.
COENICHEIT, koenheid, vs. 5567.
COETSBEDDE, lange ruststoel, vs. 9586.
COMMOYNGMEESTER (van Leuven), vs. 5814.
CONROOT, bende, leger, vs. 14682.
CONT, bekend, vs. 2024.
COOS, keus, die gekozen zijn, vs. 9628.
CRAKEN, uitbersten (*over iemand* —), bij voorbeeld
een kwaed, vs. 624.
CRENKEN, verzwakken, lastig vallen, vs. 9045.
CRITEN, schreeuwen, 10640.
CRONEMENT, vs. 5904.
CRUL (haer), gekruld, vs. 735.
CRIJT, omtrek, land, vs. 15850.
CUME, nauwelijks, vs. 5247.

D.

- DACHVAERT, landsdag, vs. 5705.
DAER EN BINNEN, beter : daer enbinnen of daer-
enbinnen, vs. 5862.
DAER JEGHEN = jeghen dat, tot dat, ondertus-
schen, vs. 1997.
DAERTOE MEERE, bovendien, vs. 2215.
DAS = dat, vs. 16641.
DAS = des, vs. 4520.
DAT = dattet, dat het, vs. 9656.
DEBAT, twist, vs. 16145.
DEDINGHEN, twisten, pleiten, vs. 2545.
DEDINGSMAN, bemiddelaer, vs. 4274.
DEEMSTERNIS, duisterheid, vs. 14086.
DEEREN, schade toebrengeu, vs. 5860.
DERRIC, durf ik, vs. 8160.
DIC, dikwijls, vs. 1678; elders *dicke*.
DICH, rijmw., hoogl. voor *di* of *u*, vs. 6141.
DIENE = die hem, vs. 144, 16490, 16650.
DIE WELKE DIE = welke, vs. 9606.
DINHOUT = den inhoud, vs. 8998.
DITORBEREN, beletten, vs. 3552.
DOEN (*te doene wesen*), noodig, vandoen, vs. 8751.
DOEN (iemand *iets bekend doen* = maken), vs.
11778.
DONDERBUS, kanon, vs. 15497.
DRADE, adv., spoedig, vs. 4068.
DRIELANDER, een soort van penning, vs. 9912.
DROSSAET, vs. 16175.
DUCHE, subst. onz., vrees, vs. 655.
DUUST, duizend, vs. 1414.
DUWARIE, weduwgift, vs. 6852.
DWAEN, de handen wasschen en afdroogen, vs.
16794.
DUCCREEFSCAP, vs. 9125.

E.

- ECHT, regt? vs. 510.
ECHT, later, daerna, vs. 1569, 5667.
EENDRECHTICHEIT, eendragt, vs. 5915.
EENICHSINS, op welke wijze ook, vs. 5890.

- EENICHERTIËREN, cenigerhande, vs. 3645.
 EEN VOOR AL = eens voor altijd, vs. 3910.
 EENS WECHDRAGHENS, eenmael betaeld, vs. 12128.
 EETSWEGHEN (*van —*), door eed, vs. 10924.
 EINTELIJIC, ten einde toe, vs. 4232.
 EL (*niemene —*), niemand anders, vs. 2081.
 ELDERSWAER, elders, vs. 16425.
 ELCS ANDERS, elkanders, vs. 3666.
 ELS = elders, vs. 18015.
 ELSWARE, ELDERSWARE, elders, vs. 710.
 ELWARE, ELSWAER, etc., elders, vs. 1215.
 EN = in, inne, ik ne, icken, vs. 103.
 EN (*sic*) voor en, ende, als rijmwoord gebruikt, vs. 499.
 ENGHEEN, geen, vs. 10933.
 ENGHEENSINS, geenszins, vs. 15935.
 ENGIEN, werktuig, vs. 8877.
 ENICHEIT, eeparigheid, vs. 12757.
 ENTEN = cnde den, 14493.
 ERFHEERE, vs. 5452.
 ERRE, MET ERREN ZINNE, vergramd, vs. 6962, 9360.
 ERS, EERS, acrs? vs. 206.
 EVELE MOED, gramschap, vs. 4248.

F.

- FAELGEREN, bezwijken, vs. 3252.
 FORFAITEN, subst., boeten, amenden, vs. 7037.
 FRAUDE, bedrog, vs. 3532.
 FIJN, subst., einde, vs. 170, 15729.

G.

- GHEABITUEERT, gekleed? gewoon te leven? vs. 261.
 GHEAN, impf., van gunnen, jonnen, vs. 8793.
 GHEBATAILLIERT, geschaerd, vs. 16029.
 GHEBOEREN, gebeuren, vs. 1801.
 GHEBOERET = gebeurde het, vs. 15972.
 GHEBOERT, gebeurde, gebeuren zou, 16564.
 GHEBREKELIJC WEZEN, nalaten, verzuimen, vs. 9686.
 GHEDEDINGHEN, bepleiten, vs. 2283; zie ook DEDINGHEN.
 GHEDOCHTE, gedachte, vs. 13783.
 GHEDOEN = doen, vs. 4428.
 GHEDRAGHEN (*— tsamen*), overeenkomen, vs. 11212.
 GHEENRELEIDE, geenderlei, vs. 12574.
 GHEER, begeerte, drift, vs. 15847.
 GHEGARE, kleeding, fr. garde-robe, vs. 1313.
 GHEGOET, goed bezittende, vs. 10621.
 GHEHAVEN, part., geheven (in den doop), vs. 8241.
 GHEHAVEN (geld), opgetrokken, ontfangen, vs. 10586.
 GHEHELPIGH, behupsaem, vs. 9242.
 GHEHENGHEN, toestaen, vs. 7.
 GHEHENT, spoedig, vs. 11233.
 GHEHEVEN, opgenomen (fr. *relevé; un fief*, etc.), vs. 1392.
 GHEHINDE, nabij, vs. 14262.
 GHEHINGHEN, toelaten, vs. 3274, 7175.
 GHEKEREN, afwenden, vs. 14936.
 GHEKNOCHT, verbonden, vs. 3916.
 GHELADEN, belast, vs. 4199.
 GHELEIDE, vrijgelicbrief, verzekering, vs. 1843, 3743.
 GHELIDEN, doortrekken, vs. 393, 746.
 GHELIGGHEN, vallen, *Paesdach ghelach*, enz., viel, vs. 16998.
 GHELIMPE, toegevendheid, vs. 5044.
 GHELOOFT, part., beloofd, vs. 3664.
 GHELOVEN, beloven, vs. 1813.
 GHELIJC, VAN DIEN GHELIKE, desgelijks, vs. 9652-3.
 GHEMEIT, waelghemeit, welgezind, welwillend, te vreden, vs. 739, 10615, 15315, 15747. Zie het *Errata*.
 GHENANT, genaemd, vs. 18077.
 GHEHEME, aengenaem, vs. 13593.
 GHENENT, subst., drift, ijver, vs. 772.

- GHENINDE, vertrouwen, moed, vs. 9065, 12497.
 GHEPAYT, gestild, voldaan, vs. 14507.
 GHEPRIJST, bewijst, partie, vs. 5270.
 GHEPRIJST = geprezen, vs. 4524.
 GHERAËCT, WEL GHERAËCT, getroffen, schoon, vs. 16945.
 GHERAËCT (*wel* —) volmact, vs. 10001.
 GHERANSONNEERT, fr. *rançonné*, vs. 16506.
 GHERASTEERT, part., aenghouden, vs. 16221.
 GHEREC, gereedschap, vs. 8824.
 GHERECKEN, in orde brengen, vs. 9555.
 GHEREET, dadelijk, vs. 9255.
 GHEREIT, geredelijk, vs. 16167.
 GHERIEF (*tharen gherieve*), gebruik, nut, vs. 5954.
 GHERINGHE, dadelijk, vs. 7161.
 GHEROCHTE, buit of gereedschap? vs. 5415.
 GHERUUT, geroep of strooping, vs. 8825.
 GHESCEPEN, part., bestemd, blootgesteld, vs. 12584.
 GHESCEPEN, mogelijk, bereid, vs. 14501.
 GHESIENE, adj., ligt, gemakkelijk? vs. 5444.
 GHESPAN, gezelschap, stoet, vs. 4955.
 GHESPRINT (vleesch), gezouten; vs. 774.
 GHESTAËCT, gesloten, gemaakt (de vriendschap), vs. 588.
 GHESTAËFT, vast. *Gestaefde eet*, voorgespelde eed, vs. 10880.
 GHESTAËT, part., aengesteld, vs. 1652.
 GHESTAKET (*staketten*), gestaketseld, vs. 2056.
 GHESTALT, gesteld, vs. 2929.
 GHESTANT, staet van zaken, vs. 16745.
 GHESTANT, staet, stand, houding, vs. 11772.
 GHESTENTICH, vast, vs. 15519.
 GHESTENTICHLIC, standvastig, vs. 5918.
 GHESIJN, part., geweest, vs. 5850, 12548, 17592.
 GHETRIVELEERD, geleverd, vs. 3544.
 GHEUGHE GHEVEN = getuignis geven, vs. 5214.
 GHEVADER, geestelijke maeg, vs. 8256.
 GHEVAEN, gevangen, vs. 12055. Vglk. LAEN.
 GHEVALS GHEONNEN, geluk gunnen, vs. 6959.
 GHEVEERT, gedrag, vs. 16690.
 GHEVEERTE, voorval, daed, zaak, vs. 5865, 11748, 11959, 12215, 12289.
 GHEVOECH, voordeel, schik, welstaen, vs. 6517.
 GHEVOLGICH, bijstemmende, vs. 9818.
 GHEVREET, te vreden gesteld, vs. 9027.
 GHEVROEDEN, nadenken, verstaen, vs. 6468, 15586.
 GHEWEGEN, gevraegd, verhaeld, vs. 968.
 GHEWES of GHEWIS, zeker, vs. 6024.
 GHEWESEN = geweest, vs. 7678.
 GHEWESEN (vonnis), uitgesproken, vs. 16090.
 GHEWILT WORDEN, van wil worden, vs. 10008.
 GHEWRANT (*ghewranc?*), geschil, twist, vs. 2054.
 GHILE (*sonder* —), teleurstelling, vs. 5549.
 GHISSEN, berekenen, vs. 8768.
 GHISSEN (*hier op ghist*), acht geven, vs. 5978.
 GLAVIE, pick, speer, etc., vs. 1794, 7415.
 GODSHUUS, huis voor zieke of oude menschen, vs. 8969.
 GOMEN, GOOMEN, achtgeven op, vs. 128.
 GONE (*na 't* —), daerna, 5849, 6252.
 GRAVEN (*den das*), uitgraven, vs. 16626.
 GROOT NOCH SMAL, groot noch klein, niets, vs. 1675.
 GRIMMEN op iemand, vs. 5611.
 GUETLIC, vs. 5894.
 GUETLICHEIT, goedheit, vs. 16526.

H.

- HABILITEREN, bekwaem maken om te erven, enz., vs. 1521.
 HAEFLIKE DINGEN, de have betreffend, misschien te lezen: huuslike? vs. 12827.
 HADDEN = hadde hem, vs. 4015.
 HAERLIEDE, pron. poss., hunne, vs. 16956.
 HAERWERTS, ten opzigte van haer, vs. 7651.
 HANT (*te* —), dadelijk, vs. 2080.
 HANT (*in handen comen, in hand gaen*), zich overgeven, vs. 1784.
 HAVE, goed, goederen, vs. 18.
 HEBBEN (*zich zoo of anders* —), gedragen, vs. 286.
 HEEFT GHEWESEN = is geweest, vs. 10548.
 HEERSCAP (*alle het* —), al de heeren, vs. 846, 7810.
 HEETEN, raden, bevelen, vs. 10942.
 HEINELIC (met iemand), vriend, vs. 4155.

- HELPE, hulp, vs. 1797, 14795.
 HELT, wkw., hield, vs. 8411.
 HENEN ZIJN, vertrokken, vs. 7920.
 HERBERGHE, huisstaet, onderhoud, vs. 5764.
 HERBRINGHEN, subst., oude gebruiken, vs. 5668.
 HERDE, herder, overste, vs. 14944.
 HERDE, adv., grootelijks, zeer, vs. 4495.
 HERHALEN (icmand —), achterhalen, vs. 7929.
 HET ESSER NOGH GHENOECH = daer zijn er, vs. 5215.
 HINE = hij hem, vs. 14186.
 HOERSCHIT, wangedrag, vs. 12570.
 HOET, hoede, vs. 15528.
 HOFSCRIVER, schrijver van 'skeizers hof, vs. 6155.
 HOOT, hoofd, vs. 752.
 HOOTSMAN, hoofdman, vs. 5822.
 HOPEN (aen Gode —), vs. 3701.
 HOUDE, adv., haest, vs. 566, 15862, zie HOUWE.
 HOUDE, gunst, liefde, vs. 4709.
 HOUWE (*wel* —), houde, welhaest, vs. 1895.
 HUEDER, hoeder, vs. 2925.
 HUISGESINDE, huis- en tafelnoot, vs. 8556.
 HUVE, hoofddecksel, helm, vs. 5245.
 HUIS = HI DES, hij dat, partitief, vs. 1858.

I.

- IET... NIET, elders ook NIETS NIET, vs. 945. Zie
 KERSTINA, blz. 55.
 IN, tot, vs. 2185.
 IN = IC EN, vs. 11155.
 INCOMSTBRIEVE (van den nieuwen hertog), vs. 5955.
 INDE, cinde. TALLEN INDEN, ten allen kanten, vs.
 2091.
 IN GHEENRE VOUDEN, in geenc wijs, vs. 16241.
 INHEBBEN, in handen hebben, bezitten, vs. 2901,
 2955.
 IN LANC SO SWAERDER, vs. 15948.
 INNEGHEVEN, in banden geven, overgeven, vs. 2888.
 INNE NEMEN, in bezit nemen, vs. 2955.
 INT STAT, in de stad, vs. 4479, etc., etc.

J.

- JEGHENODE, jegens, vs. 9585.
 JEGHERINGS, ergens, vs. 16265.
 JEGHEWELC, al, elk of hoedanig ook, vs. 1597, 1665.
 JOEGHT (*seone* —), schoone jongvrouw, vs. 1961.

K.

- KABOEL, it. CABOEL, twist, vs. 5520.
 KASTELEIN, burgvoogd (*des lands ende stote*), vs.
 11257.
 KEER (*met snellen keere*) = welhaest, vs. 5696.
 KEER (*na allen keere*), in alle geval, vs. 5467.
 KEER (*in gheenen keere*, in gecner wijze), vs. 1839.
 KEEREN, *zich keeren in* (= tot) *iemand*, hem tot
 scheidsman nemen, vs. 2185, 4568.
 KENNEN, bekennen, vs. 12616.
 KNAEP, dienaar, onderhoorige, vs. 9680.

L.

- LARN, laten, contractie, vs. 4241. Vglk. AFLAEN.
 LAUWEREIS (Sinte-), Laurentius, vs. 8865.
 LEENBOEK, register der leengoederen, vs. 9891.
 LEISTEN (*daghe* —), toestaen, verleenen, vs. 14758.
 LEISTEN (*eene dachvaert*), volbrengen, vs. 5926.
 LETTEN, toeven, beletten, vs. 176, 677, 5401.
 LIDEN, belijden, vs. 12616.
 LIDEN, zie GHELIDEN.

LIEN, belijden, zeggen, vs. 8160.

LIEVE, wil, begeerte, vs. 5365.

LIGGHEN (*die dach lach*), vallen, vs. 4481.

LOF (*van love*, prijsbaer of kostelijk), vs. 9386.

LOST, lust, genoeg, vs. 1939, 7409.

LOY (*in loyen ghelientieert*), vs. 4445, enz.

LUDE OPT STILLE, hoe ook, vs. 15865.

LUTERLIJG, louter, zuiver, geheel, vs. 15585, 15604.

M.

MACHTBODEN, gevolmagtigde, vs. 5126.

MAEL (*te —*), geheellijk, vs. 5375.

MALEIE, gevecht, vs. 5237.

MALLIC (*bi — anderen*), malkanderen, vs. 4731.

MANCSEL, verminking, vs. 10499.

MANDAET, zeker gebruik aen 't hof, op witten donderdag, uitgelegd onder, vs. 16967.

MANSCHAP, leenpligt, vs. 1596, 3456.

MANSOOR, mannelijk kind, vs. 9755.

MARKET, merkt, vs. 829.

MECHTICH MAKEN, bemagtigen, magt geven, vs. 8246.

MEDELIDENTHEIT, medelijden, vs. 12887.

MEER, maer, tijding, vs. 13249.

MEER ENDE MIN, geheellijk, vs. 12791.

MEERSMAN, kramer, vs. 14505.

MEINYOOT, minzaam, fr. *mignon*, vs. 244, 292.

MEISNIEDE, eigentl. huislieden, vs. 5121.

MENICH, begeleider, bewaerder, vs. 1926.

MENICFOOT, dikwijls, vs. 8289.

MENNE = men hem, vs. 16874.

MENUUT, eerste opstel van een schrift, vs. 15885.

MERCGREFFSCAP, vs. 16180.

MESCIEDEN (aen iem.), arriver mal à, vs. 99, 9292.

MESPLEGHEN, subst., misdaed, vs. 12946.

MESSCHIE, subst., straf, leed, vs. 625.

MET ALLEN, in 't geheel, vs. 6297.

MET CORTHEDEN, binnen kort, vs. 14508.

MET LIVE, MET GOEDE, met lijf en goed, vs. 14840.

MET = mede, vs. 4454, en meermaels.

METPLICHTEREN = medepl., fr. *consorts*, vs. 2971.

MITS DAT, daerom, vs. 4077.

MOETE (*met goeder —*), gemak, gelegenheid, vs. 6174.

MOMBORIE, momboorschap, voorgedij, vs. 6540.

MONDICH, MONDEGHE JARE, meerderjarigheid, vs. 7659.

MORGHENGAVE, huwelijksgift, vs. 6825.

MOUDE, aerde, vs. 17762.

MUTEREN, veranderen, vs. 10968.

N.

NAGAEN, nakomen, uitvoeren, 16576.

NAMMEN = nam hem, vs. 755.

NEMEN (*scade*), ontvangen, vs. 1455.

NERGHENT, nergens, vs. 5092.

NIDICHEIT, kwade wil; MET NIDICHEDEN, vijandlijk, 16490.

NIE, nooyt, vs. 1860.

NIEMARE, tijding, vs. 8924.

NIET EL, niet anders, vs. 16567.

NIET MEN, niet te min, of hoewel, vs. 11845.

NIPEN: DAT NIPEN, imperatief, = begrijp dat, vs. 11065.

NOOTLIJG, noodig, vs. 4579.

NUTSPEL, strijd, gevecht, vs. 5509, 15086.

O.

OBEDIENTIE, 't land onderworpen aen den paus, vs. 4764.

OCHT, indien, vs. 4904.

OMGAENS, rondom, vs. 5501.

OMHALEN, verslag geven, raedplegen, vs. 15919.

OMME END OMME, vs. 1671.

- ONBEDEDINGHT, onaengeklaegd, vs. 5991.
 ONBEGANGHEN, vrij en onaengesproken, vs. 12124.
 ONBEGREPEN, uitgezonderd, vs. 7080.
 ONBEGREPEN, onberispelijk, vs. 5971.
 ONBESCEIT, moedwilligheid, vs. 14822.
 ONDER HEM HEBBEN, in handen hebben, vs. 2975.
 ONDERSCEIT, subst., omstandig verhael, vs. 12161.
 ONDERWIJST = onderwezen, vs. 4522.
 ONGHEDEERT, zonder uitstel, vs. 15715.
 ONGHEENT, onbepaald? vs. 15995.
 ONGHELET, zonder uitstel, vs. 12057, 14970.
 ONGHEMECHTICHT, zonder magt, vs. 5409.
 ONGHERIEF, ongemak, vs. 14130.
 ONGHESPAERT, dadelijk, vs. 581.
 ONGHEVEET, ongewroken, vs. 12126.
 ONGHEVIERT, zonder uitstel, vs. 16050.
 ONGHEWEGHEN, onberekende, vs. 17487. *Zie het Errata.*
 ONGHEWELT (*in onghewelde*), onmagt!? vs. 14590.
 ONLUSTICH, neerslagtig, vs. 11124.
 ONRAET, gevaer, schade, vs. 15454, 16456.
 ONSCOUT, verschooning, vs. 6501, 5645.
 ONSIENE = ONZIENELIJK, leelijk, schandelijk, vs. 10457.
 ONTBIET, subst., uitnoodiging, vs. 9725.
 ONTCOMMEREN VAN DER DOOT, ontslaen? De plaats is wellicht misschreven, want zij vroegen zijn doot, vs. 16874. *Vgl. het volg.*
 ONTCOMMEREN (— *van den live*), dooden, vs. 11744.
 ONTCOMMEREN, ontlasten van schulden, vs. 7061.
 ONTCOMMERHEIT, ontslag, vs. 15065.
 ONTCOMMERING, ligtheid, rapheid, vs. 14551.
 ONTFERMENESSE, ontferming, vs. 12892.
 ONTHEVEN, fr. *déchargé*, vs. 1629.
 ONTHOUDEN, blijven houden, bewaren, vs. 6041, 9954.
 ONTSEGBRIEF, fr. *lettre de défi*, vs. 8675.
 ONTSEGGHENDE VIANDE, overschoonbare? vs. 5895.
 ONVERHOLEN, klaerlijk, vs. 4405.
 ONVERSTERFELIJK LEEN, vs. 8564.
 ONVERTOGHEN, zonder uitstel, vs. 1555, 9557, 16186.
 ONVROME, schade, vs. 14801.
 ONWEERDE, verachting, vs. 16589.
 OOGHENLUKING, oogluiking, gedooging, vs. 17494.
 OOR, OER, OIR, kroost, kind of kinderen, erfgenaem, vs. 1567, 5444.
 OORCONDE, kennisgeving, vs. 5669.
 OORLOF CHEVEN, wegzenden, vs. 9540.
 OORVREDE, soort van eed of belofte? vs. 15158.
 OPDAT, indien, 5667.
 OPDOEN, uitleggen, 4529, 6488. *Vgl. voly.*
 OPENGHEDAEN, uiteen gelegd, fr. *exposé*, vs. 4447.
 OPLEGGHEN (eene somme gelds), tellen, voorleggen, vs. 17586.
 OPLOOP, aenval, 14978.
 OPSAT, voornemen, zamenzwering, vs. 11804.
 OPSTOOTEN, openstooten, 16282.
 ORBOOR, OORBOOR, nut, voordeel, vs. 507, 898, 4310 (masc.).
 OUDEVADER, OUDERVADER, vs. 118.
 OUDERVADER, grootvader, vs. 4707.
 OVER (*ontvanghen over heer* = voor, als heer), vs. 6015.
 OVERCALLEN (van iets), spreken (over), vs. 5715.
 OVERDRACH, overeenstemming, vs. 16087, 17158.
 OVERDRAGHEN, overeenkomen, vs. 514, 4749.
 OVERDRAGHEN, besluiten, vs. 5912.
 OVERDRAGHEN, overgeven, afstaen, vs. 1569.
 OVERLIDEN, doorgaen, overloopen, vs. 12250.
 OVERLIKE, adv., meer dan genoeg, overmatig, vs. 15109.
 OVERPALEN (*twater* —), met palen bezetten, vs. 8586.
 OVERSLAEN, berekenen, schatten? vs. 5089.
 OVERTOLLIG, zeer groot, vs. 900, 1085, 9465.

P.

- PAISEEREN, stillen, vs. 5954.
 PANDEN, wkw. (*op iemand* —), het goed van iemand in pand slaen, vs. 15861.
 PANNE (*aen die* — *blicen*), figuerl., leed, vs. 12055.
 PANT DOEN, buit maken, vs. 16555.
 PANTSCAP, verpanding, vs. 1728.

- PANTWIJS, PANTWISE, adv., als onderpand, vs. 1357.
 PAS, gang, doorgang, vs. 8777.
 PASTEIDE, pastei, vs. 774.
 PAYEN, bevredigen, vs. 6444.
 PEISTEREN, aen de peerden eten geven, vs. 3047.
 PERLOT (*zegelare int perlot van Ludeke*), vs. 5844,
 onderhandeling, fr. *conférence*? vglk. vs. 6667.
 PERSEELLEN, deilen, vs. 1809.
 PHISICIJN, geneesheer, vs. 16954.
 POEY, sloep; TER POEYEN, op de sloep, vs. 556.
 PONGIJS, gevecht, vs. 4962.
 POORTER, *conciroyen*, vs. 9279.
 PORREN, voorttrekken, rijden, aenspooren, enz.,
 vs. 1184, 11186.
 PORREN, rijzen, oprijzen, vs. 16405.
 POYE, pui, stoep, vs. 9792.
 PRESENT (*aldaer* —), adv., toen, vs. 5842.
 PRINCIER, princelijk, adj. en subst., vs. 1766.
 PROEFTERIE, proostdij, heerlijkheid, vs. 1525.
 PROEVEN (*beste* —), de beste middelen aenwen-
 den, vs. 4310.
 PROVANDE, levenswaren, vs. 8589.
 PROVENDE, eene gift in spijsz of geld, vs. 8192.

Q.

QUETSE, kwetsing, vs. 12094.

R.

- RAMEN, overwegen, besluiten, vs. 7048.
 RANCOOR, wrok, haet, 13594.
 RASTE, rust (*in rasten*), vs. 218, 6071.
 RASTEREN, aenhouden; zie GHERASTEERT.
 RECHTEN, verbeteren, vs. 7690.
 RECHTEVOORT, zonder uitstel, vs. 1205.
 RECHTVOORT, sonder toeven, vs. 4861.
 RECOORT, herinnering, verhael, vs. 53, 5079.
 REIDEN, impf., = bereidden, vs. 4697.
 RESPIJT, stilstand, opschorsing, vs. 4775, 16885.
 RESPIJT (*sonder* —), uitstel, vs. 9524.
 RIDENDE OORLOGHE, strooptochten, vs. 920.
 RIGOOOR (lees: *Met rigore*; de groote R is eene druk-
 feil), strengte, geweld, vs. 14325.
 RIVE, overvloedig, mild, vs. 11745.
 RIVE, adv., doorgaens? vs. 17795.
 RIVEEL, blijdschap, vs. 5069.
 ROEKELOOS, onbezonnen, vs. 6502.
 ROOST (— vleesch), geroost of gebraden, vs. 774.
 ROSBAER, gedekte wagen, vs. 17026.
 ROTE, hoop, bende, vs. 16281.
 RUIEREN, aenraken in 't spreken, melden, vs. 4469.
 RUIEREN (*in leene* —), fr. *relever*, vs. 17942.
 RUIEREN (*oorloghe* —), ondernemen, beginnen, vs.
 1432.
 RUMEN, ruimen, verlaten, vs. 9146.
 RUTEN, stroopen, vs. 8788.
 RUWAERT, fr. *gouverneur*, vs. 7685, 11220.

S.

- SADEN, zadigen, stillen, vs. 10565.
 SAEN, welhaest, vs. 5912, 4868.
 SAET (*te saten comen*), rust, vergelijk, vs. 11690.
 SACHEN, zeggen, vs. 11001.
 SAKE HEBBEN (van iet), regt hebben daer op, vs.
 1550.
 SALNE (*ic* —), ik zal hem, vs. 4902.
 SCERMUTSEN, fr. *escarmoucher*, vs. 8787, 14979.
 SEDE, zeide, zoude zeggen, vs. 5945.
 SEGGHEN (*uten lande* —), verwijzen, vs. 10491.
 SEGGHEN, subst. (*het* —), vonnis, vs. 10569.
 SEGGER, rechter, scheidsman, vs. 15676.
 SEGHE WINNEN, de overwinning behalen, vs. 1188.
 SEGHELEER, zegelbewaerder, vs. 8844.

- SEKEREN (iemand —), doen beloven en zweren, vs. 1817, 9260.
- SEKEREN, ondertrouwen, vs. 15805.
- SEKERING, belofte, eed, vs. 9268.
- SELKE, DIE SELKE, sommige, vs. 11897.
- SCHILTBOORTECH, ridder, 12035.
- SCHOONEN, verbctren, vs. 2217.
- SCHORSSSEN, tegenhouden, uitstellen, vs. 7367.
- SCICKEN, zenden, vs. 4450.
- SCIER, SCIERE, ras, spoedig, haest, weldra, vs. 4105, 3788, 7689.
- SCIET, imperf., = geschiedde, vs. 10071.
- SCILT; MANNEN VAN DEN SCILDE, ridders, vs. 10270.
- SCILT, zeker geldstuk, fr. *écu*, vs. 2194.
- SCOFFIEREN, beledingen, verslaen, vs. 748, 5202.
- SCOREN, scheuren, doorbreken, vs. 911, 5158.
- SCOUT, schuld, vs. 859, 1496, 17655.
- SCOUTHET, vs. 16174.
- SERIMONIEN, vs. 17016.
- SI, VOOFW. partikel in SONDER SI, zonder voorwacde of uitzondering, vs. 539, 1181.
- SIENSTE (*tsinen siensten*), gebied, jurisdictie, vs. 4561.
- SIERE = sincere, zijner, vs. 17152.
- SISSEN, bedaren, stillen, vs. 11896.
- SLECHT, effen, claer, vs. 6459.
- SLEEUW, hot, vs. 18182.
- SLICHT, GHESLICHT, eenvoudig, zonder omslag, vs. 688.
- SLINKE INFORMATIE, valsche, vs. 4259.
- SLINKELIC, verkeerd, kwalijk, 8440.
- SLOEGHENEN = sloegen hem, vs. 1129.
- SMADENESSE, smaad, vs. 6835.
- SMAELSTEDEN, mindere steden, vs. 5690.
- SMAL, klein, vs. 2895.
- SNEVEN, bezwijken, missen, etc., vs. 8244, 16555.
- SOEN, verzoening, vs. 9120.
- SOLAES, vermaek, vs. 1986.
- SOLAESSEN, zich vermaken, vs. 12528.
- SONDER ALLEENE, uitgenomen; letterlijk : neem alleen uit, vs. 11298.
- SONDER LETTE, sonder uitstel, vs. 2955.
- SONDER SI, vs. 2951, 2979. Vglk. si.
- SONDER ZAGHE, waerlijk, vs. 5969.
- SOORT, bende, troep, vs. 8699.
- SOPPEREN, fr. *souper*, vs. 16795.
- SOUDENIERE, gehuecd krijgsvolk, vs. 16552.
- SPAN, spange, juweel, vs. 1921.
- SPIEGHEL (*de* —), zekere herberg in Brussel, vs. 9956.
- SPINETTE, zeker fecst te Rijssel, vs. 12525.
- SPORKILLE, februarius, vs. 12057.
- STADE (*te staden comen*), te hulpe; (*met goeder staden*), op wel gepastén tijd, vs. 4525, 5165.
- STAEN, STAENDE BLIVEN (*staende zaken*, fr. *affaires pendantes*), vs. 16528.
- STAET, stoet, gevolg, vs. 1980.
- STAT (*in sijn* —), plaets, vs. 915, 5732.
- STAVEN (*den eed* —), voorspellen, vs. 764, 768.
- STEDEVAST BLIJVEN, woonachtig, vs. 4180.
- STEECSPEL, tournoy, vs. 12512.
- STEENPORTE, gevangenis te Brussel, vs. 16869.
- STELTGHENGHER, kreupele, op stelten gaende, vs. 198.
- STELTMAKER, krukkenmaker, vs. 199.
- STERC MAKEN, aenstellen, benoemen, vs. 2525.
- STICHT, bisdom, vs. 4486.
- STOOT, aenstoot, twist, vs. 8602.
- STOOT MAKEN *of* DOEN, lastig vallen, vs. 252.
- STRENGHE, zwaer, vs. 10629.
- STUC, zaek, ondeneming, vs. 16702.
- SUENEN, verzoenen, vs. 9981.
- SUPEN, drinken, vs. 787.

T.

- TABELLIEN, notaris, vs. 16847.
- TALE = te dale, vs. 11969.
- TANGIEREN (*aen* —), aengaen, raken, vs. 1578.
- TREENKEN METTEN MERGHE HEBBEN, in volle gunst zijn, vs. 8568.
- TEN HEILIGHEN SWEREN, vs. 5655, 10881.
- TER BEDERVEN, tot nut, ten voordeele, vs. 7545.
- TER CORE, zorgvuldig, vs. 14649.
- TERDEN, treden, vs. 735.
- TERMIJN (*in corten termine*), tijd, vs. 16955.

TERVAERT, seffens, vs. 47983.
 TE SATEN BRACHT, tot rust gebracht, vs. 47442.
 TE VOORDER, in 't vervolg, namaels, vs. 5794.
 TIDICH (*een — man*), bejaerd? bekwaem? vs. 8851.
 TIEN MALE, ditmael, toen, vs. 41692.
 TIENEN, dativus, = tien, fr. *die*, vs. 40987.
 TIERSTE = de eerste mael, vs. 46514.
 TOCKEN, tergen, acvallen, vs. 8789.
 TOEGETOEWET, part., uitgerust, toegerust, vs. 575;
 15084.

TOMME, graf, grafsteen, vs. 2159.
 TONVREDEN WESEN, niet te vrede, vs. 7910.
 TORDE, trad (treden, impf.), vs. 1154.
 TORDEN, impf., traden, vs. 7771.
 TRIVELEEREN, fr. *congédié*, vs. 5609.
 TROOST, hulp, vs. 44550.
 TROOSTEN, raden, vs. 6427.
 TSEINSEN, CHISEN, CHEINSEN, vs. 1669.
 TSIER = te zijner, vs. 7364, etc., etc.
 TWELFDALF, elf en half, vs. 47037.

U.

UTERLIJG (— vonnis), eindelijk, laetste, vs. 16102.
 UUTGHEVEN, een gerucht verspreiden, vs. 12551.
 UUTGHESTEKEN, uitgestooten, uitgesloten, vs. 1516.
 UUTHANGHENDE ZEGHEL, fr. *secau pendant*, vs. 1850.
 UUTHANGHENDE ENDE STAENDE ZAKEN, fr. *affaires
 pendantes*, vs. 4558.
 UUTLEGGEN (geld), uitgeven, betalen, vs. 1497.

UUTLENDEGHE, uitlandsche, vs. 8509.
 UUTRECHTEN, ten volle regten, vs. 42945.
 UUTSCHEIDEN, uitzonderen, vs. 6150, 4578.
 UUTSTAEN, bestaen (*existeré*), vs. 4266.
 UUTWINDIGLIJG, weelderig, vs. 261.
 UUTWISE (van een tractact), uitwijzing, inhoud,
 vs. 45760.

V.

VAERT (*ter —*), dadelijk, vs. 5027, 5278.
 VALLEN, = zijn, zich toonen, vs. 42654.
 VAN INDE TOORDE, van het begin tot het eind, vs.
 5659.
 VASSEELE, vaten, vs. 45853.
 VAST, adv., waerlijk, grootelijks, vs. 46959.
 VEEDÉ, haet, vijandschap, vs. 9969.
 VEEDEN, wkw. (iemand —), vijandelijk behan-
 delen, vs. 45349.
 VEEL, VELE, adv. en adj., vs. 28.
 VEERDE; SINRE VEERDEN RIDEN, zijnen weg rijden,
 vs. 7144.
 VERBORGHEN (iemand —), waerborgen, vs. 46167.
 VERBOORT, part., verbeurd, aengeslagen, vs. 4144.
 VERBRIEVEN, in schrift brengen, vs. 42261, 44775.
 VERCALLEN, praten, spreken, vs. 42904.
 VERCLAER DOEN, verklaren, vs. 4995.
 VERCOMEN, zich herstellen, beteren, vs. 9552.
 VERCORTEN (iemand —), te kort doen, vs. 6405.
 VERDAGHEN, uitstellen, vs. 44615.

VERDICHEIT (*met verdigheden*), haestig, vs. 9056,
 9485.
 VERDRACH, uitstel, vs. 46657.
 VERDRAGHEN, ontslaen, verschoonen, vs. 4065,
 7676.
 VERDULLEN, dul worden (*hebben verdult*), vs. 4005.
 VERGANGHEN, infinit., voorbijgaen, eindigen, vs.
 4949.
 VERGRIMT = vergramd, vs. 12284.
 VERHALEN, achterhalen, vs. 5899.
 VERHALEN (*scade —*), terugwinnen, weder inhalen,
 vs. 6522.
 VERHAVEN, part., in leen ontvangen, vs. 8465.
 VERHOUDEN, stil blijven, vs. 1885.
 VERHOUDEN, uitstellen, vs. 5955, 8297, 40442.
 VERHOUDEN, tegenhouden, beletten, vs. 44540.
 VERHOUT (*sonder —*), uitstel, vs. 4880.
 VERLAET, uitstel (*sonder verlaet*), vs. 6258.
 VERLATEN (*sonder —*), vs. 2965. Vglk. *Sonder tette*.
 VERLATEN, part., ontslagen, vs. 5985.

- VERLEGGHEN, uitgeven, onkosten doen, vs. 8574.
 VERLIDEN, belijden, vs. 16867.
 VERLIDEN, toelaten, vs. 6786.
 VERLIKEN, tot overeenkomst brengen, vs. 1072.
 VERMAKEN (iemand —), kwaad spreken van, fr. *habiller qq.?* vs. 8894.
 VERMETEN (*hem* = zich —), met genit, vs. 5260.
 VERMETEN (*hem*), beweerden, staende houden, vs. 2227.
 VERMOEGHEN, adv., met macht, vs. 11296.
 VERMOMBOREN (weezen —), als momboor bestiepen, vs. 6480.
 VERMONDEN, verhalen, vertellen, vs. 5924, 6767, 16512.
 VERNoy, vordriet, leed, vs. 1175.
 VERNUEGHEN, betalen, fr. *satisfaire*, vs. 15285.
 VERRE OFT BI, overal, vs. 250.
 VERSCOONEN, beter en heerlijker maken, vs. 15170.
 VERSCUWET, uit misacting vermijdt, vs. 10612.
 VERSCENEN, verstorven, vervallen (als erf), vs. 8259, 17891.
 VERSENT = verzind, vs. 5905.
 VERSINNEN, verstaen, begrijpen, vs. 2011.
 VERSOLAESSEN (iemand), genoeg besorgen, vs. 809.
 VERSTERFENIS, hetgeen men bij versterf des eigenaers erft, vs. 1502.
 VERSTERFENIS (*erfelijke* —), vs. 6195.
 VERSTERFLICHEDE, erfregt, vs. 6856.
 VERSTOEDEN, impf. plur., verstonen, vs. 8356.
 VERSTORMT, oproerig, vs. 11862.
 VERSTRIJKEN, verlopen, vs. 16581.
 VERSWOREN, vervloekt, vs. 10956.
 VERTAELT (*voore* —), genocind, vs. 4085.
 VERTIENESSE, verzaking, afstand, vs. 15651.
 VERTOEGHEN, vertoond, verhaeld, vs. 6604.
 VERTOEGHEN BLIJVEN, ter zijde geschoven, vs. 4055, 15960.
 VERTREC, uitstel, tijd, vs. 5459, 8752, 14427.
 VERTRECKEN, uitstellen, vs. 5969, 5479, 1115.
 VERTLIUGHEN, ontzeggen, vs. 6655, 8217.
 VERWAREN, bewaren, vs. 6860.
 VERWECKEN, aensporen, vs. 6427.
 VERWERF DIE DOOT, stierf, vs. 6895.
 VERWERVEN (iets aen iemand), vs. 2917.
 VERWIJST, part., veroordeeld, vs. 12144.
 VIERN (sonder —), ledig blijven, vs. 8864.
 VIERTE, feest, vs. 1116.
 VITE, verhael, geschiedenis, vs. 10187.
 VliegHEN RIJDEN, met valken jagen, vs. 1985, 9581.
 VLIET, waterstroom (van de Maes), vs. 744.
 VOEDER (*wijns*), groote ton, vs. 1952.
 VOEGHE, wijze, manier, vs. 5996.
 VOGHELEER, soort van geschut, ook *raboudeken*, vs. 15352.
 VOLC VAN WAPENEN, krijgslieden, vs. 1705.
 VOLGHEN (aen iemand), de partij houden, vs. 2287.
 VOLSCIEN = VOLSCHIEDEN, vervullen, vs. 6865.
 VOORBAER, uitstekend, vs. 7140, 16039.
 VOOREGHEHOUDEN, voorbewaerd, vs. 6852.
 VOORGHENOMEN, voorgenoemd? verdacht? vs. 12637, 12712. *Zie de aenteekening.*
 VOORFOEY, het voorste gedeelte van den stoep, vs. 2055.
 VOORSINNIG, voorbedenkend, vs. 6751.
 VOORTKEEREN, voortzetten, uitvoeren, vs. 8545, 12795.
 VOORTMEERE, verder, in 't vervolg, vs. 9875.
 VORDEREN, subst. plur., voorouders, vs. 7567.
 VORDEREN, voortzetten, vs. 3901.
 VORSTEREN, forestiers, vs. 4096.
 VRAGEN (*niet een twint naer iets* —), vs. 2956-57.
 VRAME, nut, voordeel, vs. 7741.
 VRANCLIC, stoutelijk, vs. 14584.
 VREDELICHEIT, vrede, vs. 11821.
 VROEDER, TE VROEDER (SIJN), met genit., weten, vs. 2155, 5815, 17965.
 VROENTE, naem van een gevangenhuis te Brussel, vs. 8964.
 VROET (eener zake — wezen), bewust, vs. 12581.
 VRUCHTEN, vreezen, vs. 5451.
 VUECHLIC, voegelijk, vs. 7035.
 VUEGHE, wijze, schikking, middel, vs. 11688, 18010.
 VUEGHE : IN WAT VUEGHEN, hoc ook, vs. 10954.
 VUEGHEN, bijleggen, verzoenen, vs. 10366.
 VUEGHIC, passend, bekwaem, vs. 16544.

W.

WAERDEN, subst., woorden, vs. 10284, 14525.
WAERNEN, waerschuwen, vs. 10224.
WANNEER ALS = wannec (vglk. *als wanneer*), vs. 4572.
WANT = want 't, want (omdat) het, vs. 902.
WAPENROC, pantser, vs. 8847.
WARENS = waren des, vs. 12884.
WEDERSAKEN, subst., tegenstrevers, vijanden, vs. 1707.
WEERNEN (zich ener zake —), wijgeren, vs. 13521.
WELDAET, goed gedrag, vs. 40444.
WELKERLIJCK, hoedanig ook, vs. 1528.
WERF (*menich werf* of *werven*, dikwijls), keer, mael, vs. 1774.
WERRINGHE, onrust, vs. 5554.

WES, hoe, vs. 14864.
WES, relatief, van 't geen, vs. 16564.
WET (*die —*), overheid, stadsraed, vs. 14559.
WETENTHEIT, kennis, vs. 11215.
WETHOUDER, overheidspersoon, vs. 14095.
WIEN = wie hem, vs. 16641.
WIENS, voor *wier, welker*, meerv., vs. 444.
WIGANT, krijgsman, vs. 16551.
WIL (te wille krijgen), vs. 5111.
WILEN = wijlen, vroeger, vs. 18027.
WISSE VAN RECHTE, regtsgeleerden, vs. 5959.
WISSELIKEN, wijselijk, vs. 6551.
WOUWE = woude, vs. 16574.
WIJS, wis, kundig. **SIJTS WIJS**, weet het, vs. 2207.
WIJS MAKEN, kennis geven, vs. 5447.

Y.

YE, ooyt, vs. 4519.

Ys, meerv. *ijse*, voor ijschollen (*glacous*), vs. 911.

Z.

ZAGHE, valsch verhael, vs. 11557.
ZEERE OVERGROOT, pléonasme, vs. 459.

ZEGHE STRIDEN, de overwinning behalen, vs. 7772.
ZUNDERLINGHE, bijzonder, vs. 8215.

ERRATA ET ADDENDA.

- AVANT-PROPOS, p. XXXII, l. 4 en bas, Torgerloo, lisez : Tongerlo.
- p. XLIV, l. 23, Assoc, lisez : Alsoc.
- Page 21, vs. 445, Goderoel, lisez : Godenoel.
- 28, vs. 614, singt, écrivez : singht.
- 33, vs. 739, dans la note, au lieu de : met meiboomen en takken omgeven, mettez : welwillend, welgezind, et cprz. vs. 4987.
- 44, vs. 902, j'aurais dû faire remarquer l'omission de : een avant couden, et comparer vs. 4074 et d'autres.
- 42, vs. 912, welcken, mettez : welken.
- 73, vs. 1607, cnechten, lisez : cnechte.
- 86, vs. 1921, j'ai renvoyé à mon Introd., où je n'ai pas cru devoir reparler du point en question.
- 92, vs. 2060, dans la note, biffez les conjectures; griet est du gros sable, du gravier.
- 252, vs. 6137, biffez le point à la fin; la phrase continue.
- 262, vs. 6398, dinen, lisez : dienen.
- 285, vs. 7080, dans la note, Den zin, mettez : De zin.
- 302, vs. 7568, ghecore, lisez : ghecoren.
- 327, vs. 8251, badden, — hadden.
- 357, vs. 9075, j'aurais pu, dans la note, traduire vice-dominus par *vidame*, comme Wauquelin (traduction de Dynterus) a dû écrire plutôt que *viconte* qu'on lit dans l'imprimé.
- 364, vs. 9258, ghespanen, lisez : ghespaunen.
- 374, vs. 9568, Hadde, — Hadden.
- 379, vs. 9669, Waner, — Wanncer.
- 404, vs. 10340, Cluetinc, — Cluetinc.
- Page 507, vs. 13137, Onermids, lisez : Overmids.
- 518, vs. 13445, Meinyoot, mettez : meinyoot, sans lettre capitale, et de même p. 518, vs. 13445 et p. 668, vs. 17632. Cprz. p. 42, vs. 244 et p. 44, vs. 292, où le mot se trouve bien imprimé et même expliqué dans la note, comme aussi p. 84, vs. 1876. Quoique averti, on a persisté à voir dans *heere* ou *vrouwe meinyoot* un nom propre. Voyez aussi plus bas p. 558, vs. 14523 et p. 686, vs. 18157.
- 537, vs. 13958, eneghe, lisez : eeneghen.
- 558, vs. 14523, Met Rigore, lisez : Met rigore. Voyez ci-dessus, p. 518.
- 593, vs. 15507, arbiten, lisez : arbeiten.
- 631, vs. 16390, met, lisez : niet.
- 650, vs. 17134, 17144, 17152, bekant, lisez : beccant, et ainsi encore ailleurs?
- 651, vs. 17463, vercleert, lisez : vercleert.
- 652, vs. 17494, sijn brueder en hi, lisez : sijn brueder en ende hi.
- 663, vs. 17487, dans la note, onberenbaer, lisez : onberekenbaer.
- 667, vs. 17612, machscape, lisez : maeghscape.
- 668, vs. 17621, verklaert, lisez : verclaert.
- 673, vs. 17777, rekenkameren, lisez : rekencamere.
- 686, vs. 18157, onsen jonghen heere Cortois, lisez : cortois, c'est un synonyme de meinyoot (fr. courtois = *gracieux*) et la même confusion. Voy. plus haut p. 518.
- 705, vs. 485, swagheschappe, lisez : swagherscappe.

